

Міністерство освіти і науки України
Ministry of Education, Science of Ukraine

Херсонський державний університет
Kherson State University

Збірник наукових праць
«ПІВДЕННИЙ АРХІВ
(філологічні науки)»

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
PIVDENNIY ARKHIV

(Збірник наукових праць. Філологічні науки)
(Collected papers on Philology)

Випуск
Issue

— LXXV

Херсон — 2018
Kherson

Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації, серія КВ № 7937, зареєстровано 29.09.2003.

Збірник наукових праць «Південний архів (філологічні науки)» є фаховим виданням на підставі Наказу МОН України № 1604 від 22.12.2016 року (додаток № 9)

Журнал включено до наукометричної бази даних Index Copernicus (Республіка Польща)

Затверджено відповідно до рішення вченої ради Херсонського державного університету» (протокол № 2 від 24.09.2018 р.)

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР:

Льїнська Н.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЗАСТУПНИК ГОЛОВНОГО РЕДАКТОРА:

Омельчук С.А. – доктор педагогічних наук, доцент, проректор із наукової роботи Херсонського державного університету.

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР:

Клімчук О.В. – кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри світової літератури та культури імені проф. О. Мішукова Херсонського державного університету.

ЧЛЕНИ РЕДАКЦІЙНОЇ КОЛЕГІЇ:

Белехова Л.І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету;

Бондарева О.Є. – доктор філологічних наук, професор, проректор з науково-методичної роботи та розвитку лідерства Київського національного університету імені Бориса Грінченка;

Заболотська О.О. – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри англійської мови та методики її викладання Херсонського державного університету;

Кормілов С.І. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри історії новітньої літератури та сучасного літературного процесу Московського державного університету імені М.В. Ломоносова;

Корнієнко О.О. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри російської та зарубіжної літератури Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова;

Силантєва В.І. – доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри зарубіжної літератури Одеського національного університету імені І.І. Мечникова;

Ройтер Т. – доктор філологічних наук, професор Інституту славістики Альпен-Адрія університету (Клагенфурт, Австрія);

Романова Н.В. – доктор філологічних наук, доцент, професор кафедри німецької та романської філології Херсонського державного університету;

Руденко Л.М. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології Херсонського державного університету;

Сакре Н. – кандидат філологічних наук, викладач університету Рене-2 (Франція);

Тропіна Н.П. – доктор філологічних наук, професор, професор кафедри слов'янської філології Херсонського державного університету.

Офіційний сайт видання: www.pa.stateuniversity.ks.ua

Південний архів. Філологічні науки: Збірник наукових праць. Випуск LXXV. – Херсон: ХДУ, 2018. – 146 с.

© ХДУ, 2018

Certificate on state registration of printed mass medium, series KV № 7937, registered on 29.09.2003.

Collection of Scientific Papers “Pivdenniy Arkhiv (philological sciences)” is a professional publication under the Order of the MES of Ukraine № 1604 on 22.12.2016 (Appendix № 9)

The journal is included in scientometric database Index Copernicus (the Republic of Poland)

Approved by the Decision of Academic Council of Kherson State University (protocol № 2, September, 2018)

EDITOR DIRECTOR:

Ilnska N.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Chair of World Literature and Culture named after Prof. O. Mishukov of the Kherson State University.

DEPUTY CHIEF EDITOR:

Omelchuk S.A. – Doctor of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pro-rector of Research Activities of the Kherson State University.

EXECUTIVE SECRETARY:

Klimchuk O.V. – Candidate of Philological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Chair of World Literature and Culture named after Prof. O. Mishukov of the Kherson State University.

EDITORIAL BOARD MEMBERS:

Bieliekhova L.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Chair of English Language and Methods of Teaching of the Kherson State University;

Bondareva O.Y. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Pro-rector of Research and Methodic Activities and Leadership Development of Borys Grinchenko Kyiv National University;

Zabolotska O.O. – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Chair of English Language and Methods of Teaching of the Kherson State University;

Kormilov S.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Chair of History of Modern Literature and Current Literary Process of Lomonosov Moscow State University;

Korniienko O.O. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Chair of Russian and Foreign Literature of the National Pedagogical Dragomanov University;

Sylantieva V.I. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Chair of Foreign Literature of Odessa National University named after I.I. Mechnikov;

Reuther T. – Doctor of Philological Sciences, Professor of the Institute of Slavonic Studies of the Alpen-Adria University Klagenfurt (Republic of Austria);

Romanova N.V. – Doctor of Philological Sciences, Associate Professor, Professor of the Chair of Romanic and Germanic Philology of the Kherson State University;

Rudenko L.M. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Chair of Slavic Philology of the Kherson State University;

Sacre N. – Candidate of Philological Sciences, Lecturer at Rennes 2 University (Republic of France);

Tropina N.P. – Doctor of Philological Sciences, Professor, Professor of the Chair of Slavic Philology of the Kherson State University.

Official website of edition: www.pa.stateuniversity.ks.ua

Pivdenniy Arkhiv. Philology: Collected papers. Issue LXXV. – Kherson: Kherson State University, 2018. – 146 p.

© KSU, 2018

ЗМІСТ

1. УКРАЇНСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

Н. Булава. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЗВ КОЛЬОРІВ В АНТРОПООСНОВАХ ПІВНІЧНОЇ ДОНЕЧЧИНИ.....	10
М. Васильчук. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ЛУКИ ДАНКЕВИЧА	14
Г. Івасюк. МОВНИЙ ЕТИКЕТ В ЕПІСТОЛЯРНМУ СТИЛІ	18
Р. Коца. СКЛАДНОУЛЬСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ В АКТОВІЙ МОВІ XVI – XVIII СТ.	23
Н. Майборода. ОБРАЗНІ ЗАСОБИ У МОВНО-ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО	27
А. Романченко. ДИСКУРСИВНА МЕТАФОРА ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧЕНОГО	31
О. Свириденко. СТУДІЯ П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО «О ПИСЬМАХ» ТА ЇЇ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РОМАНТИЧНОЇ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ТРАДИЦІЇ.....	36
Т. Сіроштан. ЛЕКСИКО-СЛОВОТВІРНІ ТИПИ АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ НА -Б(А), -ОБ(А) В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ XI–XIII СТ.	39
V. Slabouz, S. Budnyk. ANGLICISMS IN MODERN UKRAINIAN	42
Т. Шевченко. ЕСЕЇСТИЧНІ ПРАКТИКИ ЛЮБКА ДЕРЕША	47

2. РОСІЙСЬКА МОВА ТА ЛІТЕРАТУРА

И. Пушкарева. О МЕДИАОБРАЗЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИЗДАНИЯ: ТЕМА ИСТОРИИ ГОРОДСКОЙ ГАЗЕТЫ НА ЕЁ СТРАНИЦАХ (СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕКИЙ АСПЕКТ)	52
--	----

3. РОМАНСЬКІ, ГЕРМАНСЬКІ ТА СХІДНІ МОВИ

М. Вуба. METAPHORICAL MODEL “HOLIDAY IS WAR” IN SPANISH LINGUISTIC CULTURE	58
І. Вислободська. РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОСТПОЗИТИВА «УР» У ФРАЗОВИХ ДІСЛОВАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ.....	63
А. Зінченко. ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ ІНДЕФІНІТНОЇ КІЛЬКОСТІ У ФРАГМЕНТАХ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ	68
М. Кізіль. РОЛЬ АФІКСАЦІЇ У ТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ	71
Е. Куш. ГЕДЖУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ	75
Н. Попова, А. Асфар. ВІДМІННОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНОГО СКЛАДНИКА НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ КОНЦЕПТІВ У ЧОЛОВІЧОМУ ТА ЖІНОЧОМУ МОВЛЕННІ ІСПАНЦІВ	79

4. ТЕОРІЯ ЛІТЕРАТУРИ

І. Кропивко. ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ХУДОЖНІЙ АСПЕКТИ ЛІТЕРАТУРИ ПОДОРОЖЕЙ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ.....	84
І. Скляр. ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПЕРСОНАЖА В ПСИХОПОЕТИКАЛЬНІЙ ПЛОЩИНІ	88

5. ПОРІВНЯЛЬНЕ ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

В. Коротєєва. МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КАТЕГОРІЯ.....	92
---	----

6. ПОРІВНЯЛЬНО-ІСТОРИЧНЕ, ТИПОЛОГІЧНЕ МОВОЗНАВСТВО

О. Коренькова. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВ ВОЛЬОВОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ.....	98
--	----

7. ПЕРЕКЛАДОЗНАВСТВО

V. Koulykova. LES PARTICULARITÉS DE LA REPRÉSENTATION DES CARACTÉRISTIQUES LEXICALES DU DISCOURS COSMÉTOLOGIQUE FRANÇAIS DANS LA LANGUE UKRAINIENNE...	104
Г. Лещенко. СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ФОНОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ОБРЯДІ ПОХОВАННЯ.....	108
М. Рудіна, О. Шванова. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОГО ВАРІАНТУ МІЖНАРОДНОГО ДОКУМЕНТУ “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY FROM RENEWABLE SOURCES” УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ РЕСУРС ЛІТНЬОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ.....	113
О. Содель. СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО, ВТІЛЕНОГО В АНГЛОМОВНОМУ АНЕКДОТІ, В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ	117

8. МОВА І ЗАСОБИ МАСОВОЇ КОМУНІКАЦІЇ

О. Кравченко. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИРЕКТИВІВ, ПРОМІСІВІВ ТА КОНСТАТИВІВ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ КИТАЙСЬКОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ	124
Ю. Полежаєв. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТРЕВЕЛ-МЕДІАТЕКСТАХ	130

9. МІЖКУЛЬТУРНА КОМУНІКАЦІЯ

О. Горда. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ УРОКУ НА ТЕМУ «РОБОТА» З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ	136
---	-----

РЕЦЕНЗІЇ

Н. Панасенко. РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ О.О. ЖИХАРЄВОЇ «ЕКОПОЕТИКА АНГЛОМОВНОГО БІБЛІЙНОГО ДИСКУРСУ: КОНЦЕПТИ, ОБРАЗИ, НАРАЦІЇ».....	144
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

1. УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

Н. Булава. ОТОБРАЖЕНИЕ НАЗВАНИЙ ЦВЕТОВ В АНТРОПООСНОВАХ СЕВЕРНЫХ РАЙОНОВ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ.....	10
М. Васыльчук. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧЕСТВА ЛУКИ ДАНКЕВИЧА.....	14
Г. Ивасюк. РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ В ЭПИСТОЛЯРНОМ СТИЛЕ.....	18
Р. Коца. СЛОЖНОНОЛЬСУФФИКСАЛЬНЫЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ В АКТОВОМ ЯЗЫКЕ XVI – XVIII ВВ.....	23
Н. Майборода. ОБРАЗНЫЕ СРЕДСТВА В ЯЗЫКОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА ДМИТРИЯ ЯВОРНИЦКОГО.....	27
А. Романченко. ДИСКУРСИВНАЯ МЕТАФОРА ЭЛИТАРНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧЕНОГО.....	31
О. Свириденко. СТАТЬЯ П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСКОГО «О ПИСЬМАХ» И ЕЕ РОЛЬ В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ НИЦИОНАЛЬНОЙ РОМАНТИЧЕСКОЙ ЭПИСТОЛЯРНОЙ ТРАДИЦИИ.....	36
Т. Сероштан. ЛЕКСИКО-СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТИПЫ АБСТРАКТНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ НА -Б(А), -ОБ(А) В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ XI–XIII ВВ.....	39
В. Слабоуз, С. Будник. АНГЛИЦИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ.....	42
Т. Шевченко. ЭССЕИСТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ ЛЮБКА ДЕРЕША.....	47

2. РУССКИЙ ЯЗЫК И ЛИТЕРАТУРА

И. Пушкарева. О МЕДИАОБРАЗЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИЗДАНИЯ: ТЕМА ИСТОРИИ ГОРОДСКОЙ ГАЗЕТЫ НА ЕЁ СТРАНИЦАХ (СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ).....	52
---	----

3. РОМАНСКИЕ, ГЕРМАНСКИЕ И ВОСТОЧНЫЕ ЯЗЫКИ

М. Быба. МЕТАФОРИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ «ПРАЗДНИК – ВОЙНА» В ИСПАНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ.....	58
И. Вислободская. РАЗВИТИЕ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПОСТПОЗИТИВА «UP» В АНГЛИЙСКИХ ФРАЗОВЫХ ГЛАГОЛАХ.....	63
А. Зинченко. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СПЕКТР ВТОРИЧНЫХ НОМИНАЦИЙ ИНДЕФИНИТНОГО КОЛИЧЕСТВА ВО ФРАГМЕНТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА.....	68
М. Кизиль. РОЛЬ АФФИКСАЦИИ В СОЗДАНИИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИННОВАЦИЙ СФЕРЫ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ.....	71
Э. Куц. ХЕДЖИРОВАНИЕ И СРЕДСТВА ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ.....	75
Н. Попова, А. Асфар. ОТЛИЧИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ АКТУАЛИЗАЦИИ ЦЕННОСТНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ НАЦИОНАЛЬНО-МАРКИРОВАННЫХ КОНЦЕПТОВ В МУЖСКОЙ И ЖЕНСКОЙ РЕЧИ ИСПАНЦЕВ.....	79

4. ТЕОРИЯ ЛИТЕРАТУРЫ

И. Кропивко. ПРАГМАТИЧЕСКИЙ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ АСПЕКТЫ ЛИТЕРАТУРЫ ПУТЕШЕСТВИЙ СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ И ПОЛЬСКИХ АВТОРОВ.....	84
И. Скляр. ВНУТРЕННИЙ МИР ПЕРСОНАЖА В ПСИХОПОЭТИКАЛЬНОЙ ПЛОСКОСТИ.....	88

5. СРАВНИТЕЛЬНОЕ ЛИТЕРАТУРОВЕДЕНИЕ

В. Коротеева. МИФОПОЭТИЧЕСКАЯ КАРТИНА МИРА КАК ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ.....	92
---	----

6. СРАВНИТЕЛЬНО-ИСТОРИЧЕСКОЕ, ТИПОЛОГИЧЕСКОЕ ЯЗЫКОЗНАНИЕ

А. Коренькова. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ГЛАГОЛОВ ВОЛЕВОГО ПСИХИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ В УКРАИНСКОМ, НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ.....	98
---	----

7. ПЕРЕВОДОВЕДЕНИЕ

В. Куликова. ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ ЛЕКСИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ФРАНЦУЗСКОГО КОСМЕТОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА.....	104
Г. Лещенко. СПЕЦИФИКА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ФОНОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В ОБРЯДЕ ПОГРЕБЕНИЯ.....	108
М. Рудина, О. Шванова. ПЕРЕВОД АНГЛОЯЗЫЧНОГО ВАРИАНТА МЕЖДУНАРОДНОГО ДОКУМЕНТА “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY FROM RENEWABLE SOURCES” НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК, КАК УЧЕБНЫЙ РЕСУРС ЛЕТНЕЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ.....	113
А. Содель. СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ ПЕРЕДАЧИ КОМИЧЕСКОГО, ВОПЛОЩЕННОГО В АНГЛОЯЗЫЧНОМ АНЕКДОТЕ, В УКРАИНОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДАХ.....	117

8. ЯЗЫК И СРЕДСТВА МАССОВОЙ КОММУНИКАЦИИ

О. Кравченко. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ДИРЕКТИВОВ, ПРОМИССИВОВ И КОНСТАТИВОВ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ КИТАЙСКОЯЗЫЧНОГО МОЛОДЕЖНОГО ИНТЕРНЕТ-ДИСКУРСА.....	124
Ю. Полежаев. КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ОПТИМИЗАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ ТРЕВЕЛ-МЕДИАТЕКСТАХ.....	130

9. МЕЖКУЛЬТУРНАЯ КОММУНИКАЦИЯ

О. Горда. СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ УРОКА ПО ТЕМЕ «РАБОТА» ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ.....	136
--	-----

РЕЦЕНЗИИ

Н. Панасенко. РЕЦЕНЗИЯ НА МОНОГРАФИЮ Е.А. ЖИХАРЕВОЙ «ЭКОПОЭТИКА АНГЛОЯЗЫЧНОГО БИБЛЕЙСКОГО ДИСКУРСА: КОНЦЕПТЫ, ОБРАЗЫ, НАРРАЦИИ».....	141
--	-----

CONTENTS

1. UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

N. Bulava. DISPLAY OF THE NAMES OF COLORS IN ANTHROPOSTEMS OF THE NORTHERN DONETSK REGION.....	10
M. Vasylchuk. HUTSUL ASPECT OF CREATIVE WORKS OF LUKA DANKEVYCH.....	14
G. Ivasyuk. LANGUAGE ETHICS IN THE EPISTOLARY STYLE.....	18
R. Kotsa. ADJECTIVAL COMPOSITES WITH ZERO SUFFIX IN UKRAINIAN LANGUAGE OF THE XVI – XVIII CENTURIES.....	23
N. Maiboroda. FIGURATIVE MEANS IN DMYTRO YAVORNITSKIY’S LINGUAL ARTISTIC PICTURE OF THE WORD.....	27
A. Romanchenko. DISCOURSE METAPHOR OF ELITE LANGUAGE PERSONALITY OF A SCIENTIST.....	31
O. Svyrydenko. P. HULAK-ARTEMOVSKY’S STUDIO «ABOUT LETTERS» AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ROMANTIC EPISTOLAR TRADITION.....	36
T. Siroshstan. THE WORD-BUILDING TYPES OF ABSTRACT NOUNS WITH SUFFIX -Б(A), -ОБ(A) IN ANCIENT UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 11TH–13TH CENTURIES....	39
V. Slabouz, S. Budnyk. ANGLICISMS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE.....	42
T. Shevchenko. LYUBKO DERESH'S ESSAYISTIC PRACTICES.....	47

2. RUSSIAN LANGUAGE AND LITERATURE

I. Pushkareva. ABOUT MEDIA IMAGE OF THE REGIONAL EDITION: THE TOPIC OF HISTORY OF THE CITY NEWSPAPER ON ITS PAGES (SEMANTIC AND STYLISTIC ASPECT).....	52
---	----

3. ROMANIC, GERMANIC AND ORIENTAL LANGUAGES

M. Byba. METHAPHORICAL MODEL “HOLIDAY IS WAR” IN SPANISH LINGUISTIC CULTURE.....	58
I. Vyslobodska. THE FORMATION OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE POSTPOSITION «UP» IN ENGLISH PHRASAL VERBS.....	63
A. Zinchenko. FUNCTIONAL RANGE OF SECONDARY NOMINATIONS OF QUANTITY IN ENGLISH JOURNALISTIC TEXTS.....	68
M. Kizil. THE ROLE OF AFFIXATION IN CREATION OF ENGLISH LANGUAGE INNOVATIONS OF THE SPHERE OF COMPUTER TECHNOLOGIES	71
E. Kushch. HEDGING AND MEANS OF ITS REALIZATION IN THE ENGLISH SCIENTIFIC DISCOURSE ...	75
N. Popova, A. Asfar. DIFFERENCE IN LEXICAL MEANS OF ACTUALIZATION OF THE NATIONALLY- MARKED CONCEPTS VALUABLE COMPONENT IN SPANIARDS’ MALE AND FEMALE SPEECH	79

4. LITERARY THEORY

I. Kropyvko. PRAGMATIC AND ARTISTIC ASPECTS OF TRAVEL LITERATURE OF CONTEMPORARY UKRAINIAN AND POLISH AUTHORS.....	84
I. Skliar. THE INNER WORLD OF A CHARACTER IN THE PSYCHO- OBJECTIVE PLANE.....	88

5. COMPARATIVE LITERATURE

V. Koroteeva. MYTHOPOETICAL PICTURE OF THE WORLD AS THE LITERATURE CATEGORY.....	92
--	----

6. COMPARATIVE HISTORICAL, TYPOLOGICAL LINGUISTICS

O. Korenkova. LEXICAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF VOLITIONAL PSYCH VERBS IN UKRAINIAN, GERMAN AND ENGLISH.....	98
--	----

7. THEORY OF TRANSLATION

V. Kulykova. PECULIARITIES OF REPRODUCTION OF THE LEXICAL FEATURES OF FRENCH COSMETOLOGICAL DISCOURSE INTO UKRAINIAN.....	104
H. Leshchenko. THE SPECIFIC CHARACTER OF REPRODUCING BACKGROUND INFORMATION IN ENGLISH IN THE BURIAL CEREMONY.....	108
M. Rudina, O. Shvanova. TRANSLATION OF ENGLISH VERSION OF THE INTERNATIONAL DOCUMENT “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY FROM RENEWABLE SOURCES” INTO UKRAINIAN AS AN EDUCATIONAL RESOURCE FOR STUDENTS-TRANSLATORS DURING SUMMER PRACTICE	113
O. Sodel. STRATEGIES AND TACTICS OF RENDERING IN UKRAINIAN TRANSLATION THE COMIC EMBODIED IN ENGLISH ANECDOTE.....	117

8. LANGUAGE AND MASS MEDIA

O. Kravchenko. THE PECULIARITIES OF DIRECTIVE, PROMISSIVE, CONSTATIVE SPEECH ACTS IMPLEMENTATION IN SOCIO-POLITICAL TEXTS OF CHINESE YOUTH INTERNET DISCORSE.....	124
Yu. Polyezhayev. OPTIMIZING COMMUNICATIVE STRATEGIES IN ENGLISH ADVERTISING TRAVEL MEDIA TEXTS.....	130

9. INTERCULTURAL COMMUNICATION

O. Horda. STRUCTURE AND CONTENT OF THE LESSON ON THE TOPIC “WORK” IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE.....	136
--	-----

REVIEWS

N. Panasenko. REVIEW OF THE MONOGRAPH BY O.O. ZHYKHARIEVA “ECOPOETICS OF ENGLISH BIBLICAL DISCOURSE: CONCEPTS, CHARACTERS, NARRATIONS”.....	144
--	-----

1. Українська мова та література

1. Украинский язык и литература

1. Ukrainian language and literature

кандидат філологічних наук, доцент,
викладач кафедри мовознавства
Вінницького національного
технічного університету

ВІДОБРАЖЕННЯ НАЗВ КОЛЬОРІВ В АНТРОПООСНОВАХ ПІВНІЧНОЇ ДОНЕЧЧИНИ

Актуальність дослідження. Прізвищева антропонімія дає багатий матеріал для дослідження взаємозв'язків між апелятивами і власними особовими іменами, для реконструкції реліктової лексики чи словотвірних моделей, а також для вивчення етнічної історії, побуту народу, його матеріальної та духовної культури.

Українська прізвищева антропоніміка вже має помітні успіхи в дослідженні нового фактичного матеріалу різних українських ареалів, проте й досі наявні проблемні аспекти щодо вивчення семантики та словотвору цих антропонімних одиниць, які вимагають подальших розробок.

Надзвичайно цікаву та цінну групу складають прізвища, антропооснови яких вказують на фізичні особливості людини, оскільки цей різновид лексики зберігає автохтонні погляди народу на особливості зовнішності. З-поміж такої групи вирізняються прізвищеві антропооснови, що характеризували людину за кольоровою ознакою. Ці прізвища були предметом вивчення багатьох українських учених-ономастів регіональної антропоніміки, зокрема Закарпаття (П.П. Чучка), Бойківщини (Г.Є. Бучко), Лемківщини (С.Є. Панцьо), Верхньої Наддніпрянщини (І.Д. Фаріон), Гуцульщини (Б.Б. Близнюк), північної Тернопільщини (С.В. Шеремета), Правобережного Побужжя (Т.Д. Космакова), Північного Лівобережжя (О.Д. Неділько), Полтавщини (І.Д. Сухомлин), Лубенщини (Л.О. Кравченко), Кіровоградщини (Т.В. Маргалога), Опілля (Г.Д. Панчук), Буковини (Л.В. Кракалія), Нижньої Наддніпрянщини (І.І. Ільченко), Дніпровського Припоріжжя (І.А. Корнієнко). Проте лінгвістична багатогранність «кольористичних» прізвищ зумовлює необхідність створення загальноукраїнської характеристики прізвищ цього різновиду, що містив би всю амплітуду онімів цього різновиду.

Аналіз прізвищ цього різновиду північної Донеччини зумовлено необхідністю детально дослідити відображення регіональних культурних феноменів у прізвищах. Прізвища північної Донеччини не були предметом спеціального ономастичного вивчення, тому ці антропооснови необхідно дослідити з погляду збереження в їх складі архаїчної, рідковживаної, а іноді й втраченої лексики, а також із погляду відповідної лексичної специфіки найменування. Сучасний антропонімний матеріал східних областей України залучався до наукового аналізу В.Д. Познанською та Ю.М. Новиковою [6; 7; 8], проте результати нашого дослідження уможливають більш детальне вивчення цього густонаселеного ареалу та уточнюють регіональну специфіку цієї території, доповнюючи загальну картину антропонімікону східної України. Необхідність усебічного й комплексного аналізу прізвищ цього географічного регіону зумовлює актуальність обраної теми.

Метою роботи є аналіз лексико-семантичної специфіки українських прізвищ північної Донеччини, мотивованих назвами кольорової гами. Досягнення поставленої мети передбачає виконання таких конкретних **завдань**: здійснити семантичний аналіз прізвищ зазначеної групи; запропонувати кількісний аналіз прізвищ зазначеного регіону; розкрити роль кольорової лексики у формуванні прізвищ; охарактеризувати семантику апелятивів української мови, відображених в основах прізвищ, запропонувати порівняльний аналіз прізвищ цієї групи із залученням антропонімного матеріалу інших регіонів України. **Об'єктом** дослідження є сучасні українські прізвища північної Донеччини, антропооснови яких мотивовані назвами кольорів, а предметом аналізу – їхня лексико-семантична специфіка.

Виклад основного матеріалу. Антропооснови, мотивовані назвами людей за особливостями кольору волосся, рис обличчя та інших частин тіла, є найчисленнішою групою прізвищ з-поміж групи прізвищ, що вказують на фізичні ознаки людини. Нами зафіксовано 300 прізвищ. Ця група також численна й у центральних та східних районах Донеччини, проте поступається прізвищам, антропооснови яких утворилися від назв фізичних вад [6].

Колір шкіри, волосся та інших частин тіла був тією виразною ознакою, яка відразу впадала в око та слугувала яскравою характеристикою індивіда. Якщо людина виділялася з-поміж колективу тим, що мала біле волосся, то це могло послугувати приводом для отримання прізвиська *Біловолос* чи *Біловолосенко*.

Прізвища північної Донеччини із семантикою кольору складають багату й різноманітну лексико-семантичну групу. Вони вказують на колір **волосся**: *Руденко* (254), *Русий* (6), *Сивенко* (2), *Черниш* (4); **брів**, **вусів**, **бороди**: *Чорноусий* (8), *Жовтобровко* (4); **очей**: *Сіроок* (8), *Кароок* (1); **зубів**: *Білозуб* (5); **рук та ніг**: *Білорученко* (8), *Білоручко* (2); **шії**: *Білошиєнко* (2).

В.Д. Познанська, аналізуючи прізвища Донеччини, які вказують на зовнішні ознаки носія, виділяє підгрупу «колір шкіри чи волосся» із прикладами: *Біленко*, *Білоусенко*, *Гніденко*, *Руденко*, *Сивенко*, *Сизоненко*, *Чаленко*, *Чорноусенко* [9, с. 52]. І.А. Корнієнко, дослідниця антропоніміки Дніпровського Припоріжжя, в лексико-семантичній групі «назви осіб за кольором шкіри, волосся, частин тіла» називає найактивнішими семами «білий», «чорний», «рудий», «рижий» (*Білай*, *Білашенко*, *Черненко*, *Руденський*, *Рижак*) [3, с. 106]. Ю. Бабій у ЛСГ «назви осіб за кольором волосся, шкіри, обличчя» вважає найпоширенішими у Середній Наддніпрянщині прізвища *Білик*, *Білогрудов*, *Рудень*, *Смолійчук*, *Черничко* тощо [1, с. 44]. У прізвищевому антропоосновах північної Донеч-

чини переважають чотири кольори: білий, чорний, рудий, сірий. Таку ж динаміку активності зазначених кольорів можна спостерігати і в антропоніміконі Центральної та Східної Донеччини [6; 8].

Білий колір є домінуючим у прізвищах Донеччини, що можна пояснити його яскравістю та невластивістю для місцевого населення. Таких прізвищ зафіксовано 120: *Белай* (1), *Беляй* (2), *Белуха* (4), *Беленький* (6), *Белый* (31), *Беляй* (3) *Білай* (7), *Білан* (9), *Білаш* (10), *Білаш* (10), *Білашенко* (1), *Білей* (1), *Біленко* (86), *Біленький* (12), *Білий* (120), *Білик* (48), *Білич* (3), *Білинець* (6), *Білошенко* (7), *Білера* (3), *Більченко* (1), *Біличенко* (11), *Білуха* (2), *Білюк* (3), *Біляй* (6).

Проте деякі прізвища цього лексико-семантичного різновиду можуть мати інше витлумачення, зокрема прізвище *Білан* < білан «блондин, вид білого вола чи собаки, білий хліб» [10, I с. 64], *Білаш* < білаш «білий хліб» [10, I с. 64], *Білик* < білик «інструмент для очищення шкіри або самець білки» [10, I с. 65], *Біляк* < біляк «людина, вдягнута в білий одяг, вид грибів або заєць» [10, I с. 68] тощо.

Семантика чорного кольору менш частотна в антропоосновах північної Донеччини, що можна пояснити тим, що українці переважно темноволосі та темноокі і взагалі становлять одноманітну високорослу масу [2, с. 12–20]. Проте дослідниця прізвищ Бузько-Інгульського межиріччя Т. Зайцева зауважує про перевагу антропооснов із лексемою «чорний» [4]. Із назвою чорного кольору пов'язані основи 65 прізвищ північної Донеччини: *Чарний* (3), *Чернега* (8), *Черненко* (45), *Черниш* (4), *Чернишов* (61), *Черній* (62), *Чернов* (82), *Чернуха* (9), *Чернуш* (2), *Чернушенко* (26), *Чернуха* (9), *Чернюк* (1), *Черняк* (34), *Чорний* (145), *Чорній* (16). Деякі антропооснови утворені від назв відтінків чорного кольору: *Смаглий* (1), *Смаглюк* (6), *Смаглий* (18), *Смоляник* (1) < смоляний «чорний, як смола» [10, IV с. 159], *Сутемний* (3) < сутемний «дуже темний, майже чорний» [10, IV с. 232]. Лексема *сутемний*, відображена у прізвищах, сьогодні вийшла з активного вжитку.

Зафіксовані в антропоосновах північної Донеччини лексеми «світлий» та «темний» послуговували для утворення нечастотної групи прізвищ. Хоча ці лексеми не вказують на певний колір, їх семантика свідчить про наявність чи відсутність забарвлення, його інтенсивність, насиченість, яскравість. Кольорова ознака цих прізвищ свідчить про ознаку кольору шкіри чи волосся: *Світличний* (24), *Світлак* (2), *Світлаков* (6), *Світленко* (8), *Темник* (4), *Темников* (10), *Темниченко* (6).

В антропоніміконі північної Донеччини наявні прізвища, утворені від назв сірого кольору, їх зафіксовано 39: *Барнаш* (1) < барнавий «бурий» [10, I с. 31], *Бурий* (14) < бурий «сірий» [10, I с. 112], *Бурик* (4), *Попелиш* (4) < попеластий [10, III с. 321], *Седик* (1), *Сивак* (1), *Сиваченко* (9), *Сиваш* (2), *Сивик* (9), *Сивко* (2), *Сивець* (1), *Сірий* (1), *Сіренко* (50), *Сірик* (1). Лексеми *сірий*, *сивий*, *барнавий*, *бурий* і *сизий* вживаються як абсолютні синоніми, проте, можливо, вони використовувалися для вираження відтінків сірого кольору. Мотиви виникнення цих прізвищ можуть бути різними: за кольором волосся, брів, вусів тощо. Проте слід враховувати, що такі найменування можуть походити від назв коней та волів, «володіння якими було настільки важливою обставиною селянського побуту, що характерні для тварини найменування за мастю чи якоюсь іншою ознакою односельці могли перенести на її господаря» [10, с. 36].

В антропоніміконі північної Донеччини зафіксовано також прізвища, утворені на основі застарілої або діалектної лексики: *Шарий* (6) < діал. шарий «сірий» [10, IV с. 485]; *Чалий* (39) < заст. чалий «сіро-коричневий» [10, IV, с. 443], *Чаленко* (17), *Чалик* (3).

Деякі прізвища цього різновиду можна мотивувати не лише назвою кольору, а й вказівкою на соціальне становище людини: *Серік* (1), *Сіряк* (20), *Сіряченко* (3), *Сірячок* (1) < заст. сіряк «поста бідна людина» [10, IV с. 128], *Черник* (18) < заст. чернь «простий народ» [10, IV с. 458], *Чорнориз* (4) < «чернець» [10, IV с. 471].

Серед «кольористичних» прізвищ помітну групу складають антропоніми, пов'язані з відтінками червоного (рудим, бурим, червоним / красним та ін.) кольору: *Бурий* (14), *Бурик* (4), *Красняк* (3), *Краснюк* (5), *Риженко* (15), *Рижик* (1), *Рижканич* (1), *Рижко* (4), *Рижук* (7), *Червоненко* (5), *Червоний* (4), *Червонюк* (2). Лексема *рудь* виявилася домінантною щодо прізвищтворення (28 прізвищ): *Рудь* (38), *Рудак* (5), *Рудий* (18), *Рудик* (15), *Рудич* (4), *Руденко* (254), *Рудченко* (24), *Рудюк* (1), *Рудяк* (3), *Рудяшко* (4). Прізвище *Моруга* (2), *Моруженко* (4) також пов'язане з діалектною лексемою *моругий*, що позначає «рудий чи темно-сірий» [10, II с. 446]. Із діалектною лексикою мають зв'язок і прізвища *Заруда* (4), *Зарудько* (2): діал. *зарудити* «почервоніти, окров'янитися». Очевидно, первісно прізвиська *Заруда*, *Зарудько* називали червону або засмаглу до червоного кольору людину.

27 «кольористичних» прізвищ утворилося від прізвищ, мотивованих назвою жовтого кольору та його відтінку – золотого: *Воцаний* (11) < воцаний «жовтий, рудий, за кольором подібний до воску», *Жовтий* (5), *Жовтяк* (4), *Жовтенко* (3), *Золотенко* (2), *Золотько* (2), *Золотушко* (3), *Золотуценко* (1), *Пшеничний* (8), які вказують на колір волосся чи шкіри. Припускаємо, що прикметник *золотий* міг вживатися в переносному значенні і називав людину за її позитивними внутрішніми рисами. В основах прізвищ північної Донеччини відображено назви, які вказують на коричневий колір: *Карий* (7), *Кароочко* (3), *Вороний* (4), *Воронько* (7), *Воронкевич* (1), *Вороненко* (45), *Ворончук* (4), *Гнідаш* (1), *Гніденко* (28), *Гнідий* (4), *Гнідкий* (3), *Гнідко* (5), *Гнідченко* (4), *Гнідій* (3). Лексеми *вороний*, *гнідий*, *карий*, зафіксовані в антропоосновах, свідчать про важливість розрізнення відтінків коричневого кольору: *вороний*, *карий* – «темно-карий», *гнідий* – «світло-коричневий» [11, II с. 94]. Прізвища *Синявий* (6), *Синій* (5), *Синюк* (3), *Синенко* (6) вказують на синюватий колір шкіри, якого людина набувала за певних життєвих обставин (хвороби), що привертало увагу оточуючих. Лексема *зелений*, зафіксована в прізвищах *Зелений* (56), *Зеленько* (7), *Зеленюк* (5), не може бути однозначно вмотивована лише кольоровою ознакою особи, тому що може вказувати на молодий вік індивіда. В основах деяких прізвищ відобразилася лексема *рябий*. Такі антропоніми в минулому були прізвищами людей, в яких на обличчі залишилися сліди від віспи: довба «рябий» [10, I с. 401] > *Довбій* (3), дзюба «дівчина з лицем, вкритим віспою» [10, I с. 380] > *Дзюба* (40), *Дзюбенко* (10), *Дзюбо* (2), *рябий*

«той, що вкритий рудими плямами» [10, IV с. 91] > *Рябенко* (38), *Рябий* (2), *Рябо* (13), *Рябуха* (7), *Рябчук* (3), *Рябенко* (17), *Рябець* (13).

Портретна характеристика людини за кольором знайшла відображення й у складних прізвищах-композитах, що вказували на колір бород, брів, вусів, частин тіла тощо: *Беловусів* (1), *Белогривий* (6), *Белогруд* (13), *Білоус* (110), *Білобородько* (1), *Білоніс* (4), *Білокопитий* (4), *Білоножко* (5), *Краснобриж* (13), *Краснобрижий* (22), *Красновид* (5), *Красногруд* (1), *Красноніс* (1), *Краснощок* (11), *Краснощокій* (1), *Сивочуб* (1), *Сиволобов* (3), *Синеокий* (1), *Синолиций* (1), *Синьогуб* (4), *Сіробаба* (3), *Сіроус* (11), *Черноличенко* (1), *Чорноус* (2), *Чорнозуб* (5), *Чорноштан* (17).

В антропоніміконі зафіксовано прізвища, мотивовані назвами ойконімів, складу назв яких входили назви кольорів: *Белоцерковець* (6), *Белоцеркович* (1), *Білогай* (2); гідронімів: *Білоозеро* (4), *Чорноморець* (4), *Чорноморський* (7).

Складні прізвища утворювалися з двох частин – іменникової та прикметникової. Частотними субстантивними компонентами цих прізвищ є назви свійських тварин: **віл** (*Беловіл* (3), *Біловоленко* (2), *Рябовіл* (1), *Сивовіл* (4)); **кіз** (*Білокіз* (5), *Сивокіз* (7)); **кінь** (*Білокінь* (26), *Рябокінь* (35), *Сивокінь* (3)).

Особливості кольору одягу могли бути виразною ознакою, яка помічалася й закріплювалася в індивідуальних прізвищах. Серед такої лексики виокремлюються композити, перша частина яких вказує на колір одягу: *Білошапка* (7), *Красношапка* (2), *Красношлик* (1), *Рябошапка* (3), *Сіроштан* (1), *Чорноштан* (1), *Чорноштан* (2).

Полісемантичні прізвища *Білодід* (6), *Білоіваненко* (3), *Білоіванов* (1), *Білоіван* (13), *Красножон* (4), *Чорноіван* (5), *Золотопун* (1), *Золотоверх* (2) могли свідчити не лише про кольорові ознаки волосся чи шкіри, а й високі (низькі) моральні якості, соціальний статус.

В основах прізвищ знайшли відображення деякі назви старовинних кольорів, які використовувалися для позначення масті домашніх тварин: *Багрий* (8) < багрий «назва сіро-бурого вола» [10, I с. 18], *Балан* (15) < балан «назва білого вола» [10, I с. 24], *Барна* (13) < барна «назва темно-сірого вола» [10, I с. 31], *Буланенко* (3) < буланний «світло-жовтий», *Вороний* (3), *Гнідаш* (1) < гнідий «коричневий, бурий» [10, I с. 294], *Караман* (2) < караман «назва чорного вола» [10, II с. 220]; *Шадура* (3) < заст. шадуля «світло-сіра корова» [10, IV с. 481], *Шадура* (1), *Шадурко* (4).

Висновки. Отже, збережена гама кольорів в антропоосновах північної Донеччини засвідчує специфіку засобів регіональної номінації, тобто відображення навколишнього світу в усьому його різноманітті через засоби реалізації складних асоціативних зв'язків, що демонструють суб'єктивне ставлення людини до світу через почуття та емоції. Назви кольорів, збережені в антропоосновах, свідчать про полісемантичність виникнення прізвищ: зовнішні особливості, ставлення людини до людини, соціальний статус, ступінь освіченості. Лексеми на позначення кольорів в антропоосновах могли набувати образно-метафоричного або оцінного значення, конкретизуючи, увиразнюючи людину (*Чорноіван*, *Рябоштан*).

Домінантними кольорами в прізвищевому антропоніміконі північної Донеччини є білий, чорний, рудий і сірий, менш частотними – жовтий, коричневий, синій, зелений. Ця кольорова гама є характерною для всієї території Донеччини, проте відрізняється від антропонімного матеріалу інших ареалів України порядком переваги кольорів. Основою для створення прізвищ могли бути різноманітна палітра відтінків одного кольору (наприклад, коричневого – буланний, гнідий, вороний, карий), що мало на меті більш точно увиразнення індивідуалізації. Незвичне враження, помічене в зовнішності людини, частіше виражалося не в загальних характеристиках, а в точній указівці на якість відхилення від норми.

Перспективи подальших наукових розвідок. Перспективи подальшої розвідки вбачаємо, зокрема, в дослідженні словотвірної специфіки прізвищевих антропооснов північної Донеччини на позначення кольорової ознаки (порівняно з іншими регіонами України).

Література:

1. Бабій Ю. Лексико-семантична база прізвищ правобережної частини Середньої Наддніпрянщини // Ономастика і апелятиви, вип. 23. Збірник наукових праць / За ред. проф. В.О. Горпинича. Дніпропетровськ: ДНУ, 2005. С. 43–50.
2. Вовк Ф.К. Студії з української етнографії та антропології. К.: Мистецтво, 1995. 336 с.
3. Горпинич В.О., Корнієнко І.А. Антропонімія Дніпровського Припоріжжя і суміжних регіонів України: Монографія / За ред. проф. В.О. Горпинича // Ономастика і апелятиви. Вип. 25. Д.-ск-Миколаїв: Іліон, 2006. 237 с.
4. Зайцева Т. Прізвища Бузько-Інгульського межиріччя, мотивовані назвами кольорів. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1396.
5. Масенко Л.Т. Українські імена і прізвища. К.: Наук. думка, 1990. 48 с.
6. Новикова Ю.М. Прізвища з семантикою кольору (на матеріалі антропонімії м. Донецька) // Лінгвістичні студії. Вип.14: ДонНУ, 2006. С. 247–249.
7. Познанская В.Д. Антропонимия юго-восточной Украины: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Харьков, 1983. 20 с.
8. Познанська В.Д. Лексика на позначення фізичних і психічних рис людини як основа для творення українських прізвищ // Лінгвістичні студії. Вип.10: ДонНУ, 2002. С. 161–168.
9. Познанська В. Прізвища з суфіксом –енк-о в антропонімії Донеччини // Донецький вісник Наукового товариства ім. Шевченка. Т. 11 Донецьк: Український культурологічний центр, 2006. С. 49–57.
10. Словарь української мови. Збір. ред. журналу «Киевская Старина» / Упор. з дод. власного матеріалу Борис Грінченко. Т. I. IV. Київ, 1907–1909.
11. Словник української мови. К.: Наук. думка, 1970–1980. Т. 1.

Анотація

**Н. БУЛАВА. ВІДОБРАЖЕННЯ НАЗВ КОЛЬОРІВ
В АНТРОПООСНОВАХ ПІВНІЧНОЇ ДОНЕЧЧИНИ**

У статті досліджено лексико-семантичну специфіку українських прізвищ північної Донеччини, мотивованих назвами кольорів. Запропоновано кількісний аналіз прізвищ зазначеного регіону та розкрито роль кольорової лексики у формуванні прізвищ. Проаналізована семантика назв кольорів, відображена в основах прізвищ, уможливила здійснення порівняльного аналізу прізвищ цієї групи із залученням антропонімного матеріалу інших регіонів України.

Ключові слова: українське прізвище, специфіка, колір, регіон.

Аннотация

**Н. БУЛАВА. ОТОБРАЖЕНИЕ НАЗВАНИЙ ЦВЕТОВ
В АНТРОПООСНОВАХ СЕВЕРНЫХ РАЙОНОВ ДОНЕЦКОЙ ОБЛАСТИ**

В статье исследована лексико-семантическая специфика украинских фамилий северных районов Донецкой области, мотивированных названиями цветов. Предложен количественный анализ фамилий указанного региона, и раскрыта роль лексики, обозначающей цвета, в формировании фамилий. Проанализирована семантика названий цветов, отраженная в основах фамилий, осуществлен сравнительный анализ фамилий этой группы с привлечением антропонимного материала других регионов Украины.

Ключевые слова: украинская фамилия, специфика, цвет, регион.

Summary

**N. BULAVA. DISPLAY OF THE NAMES OF COLORS
IN ANTHROPOSTEMS OF THE NORTHERN DONETSK REGION**

The article deals with the lexical-semantic specificity of Ukrainian surnames of northern Donetsk region, motivated by the names of colors. The quantitative analysis of the names of the specified region is proposed and the role of the color vocabulary in the formation of the surnames is disclosed. The semantics of the names of colors reflected in the stems of surnames was analyzed, a comparative analysis of surnames of this group was done with the involvement of anthroponymic material from other Ukrainian regions.

Key words: Ukrainian surname, specificity, color, region.

кандидат філологічних наук, доцент
кафедри філології Коломийського
навчально-наукового інституту
ДВНЗ «Прикарпатський
національний університет
імені Василя Стефаника»

ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

Постановка проблеми. В українській літературі XIX ст. існує декілька поетичних творів, які вплинули на популяризацію Гуцульщини в тогочасному культурному середовищі. Вони постійно перебували на слуху і в силу своїх художніх особливостей і свого посланництва привертали увагу загалом. Саме завдяки їм у масовій народній свідомості творився і підтримувався міф про Гуцульщину як край особливий, перейнятий романтичним чаром. Мова йде, передусім, про поезію Миколи Устияновича, Луки Данкевича, Миколи Туліки. Слід розібратися, в чому особливості цих поетичних текстів як певного літературного феномена, завдяки якому Гуцульщина тісно «вписалася» в суспільну свідомість, отримавши в ній чітке окреслення території, яка позиціонується як край свободи, куди не ступала ворожа нога; ареал діяльності опришків; земля, яку не можуть заступити жодні зваби світу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Омелян Огоновський в «Історії літератури рускої» (1889) говорить про Данкевича як про людину, яка намагалася пробудити громадськість до національно-культурного життя [10, с. 349–350]. Не заперечуючи цієї тези, наступні дослідники розходяться в оцінці етнографічної забарвленості творчості Луки Данкевича. Так, в «Історії української літератури» у восьми томах (1967) Луку Данкевича названо гуцульським письменником: «У 1847–1849 рр. активно виступив талановитий *гуцульський* (виділення наше – М.В.) письменник Лука Данкевич [...] із байками, оповіданнями, ліричними поезіями» [3, с. 366]. Ну а дослідник Григорій Дем'ян (1991) пише про Луку Данкевича, що «і походженням, і місцем тривалої праці, і переважною частиною своєї спадщини, навіть образністю, фраземами і лексикою, він органічно пов'язаний із *Бойківщиною* (виділення наше – М.В.)» [2, с. 64].

Мета статті. У цій статті розглянемо творчість українського поета, публіциста і культурно-громадського діяча Луки Данкевича (1791–1867) з погляду відображення в ній карпатської тематики і, зокрема, Гуцульщини.

Вклад основного матеріалу. Лука Данкевич народився на Бойківщині (с. Орява Сколівського р-ну на Львівщині). У 1820 р. закінчив Львівську духовну семінарію і працював сільським священиком, згодом був окружним греко-католицьким шкільним інспектором на Бойківщині. Належав до когорти культурно-освітніх та літературних діячів, які ввійшли в історію під назвою «будителі» (термін вживають і щодо Галичини, хоча він передусім стосується Закарпаття) [6, с. 147; 13, с. 241–242]. Революційної «весни народів» Лука Данкевич очолював Руську Раду в Стрию (1848–1849). У час політичної реакції Данкевич переїхав до Коломиї, де в 1855–1867 рр. був місцевим парохом, займався літературною та громадською працею.

Лука Данкевич був письменником, якого передусім хвилювали проблеми культурного розвитку, політичної та соціальної справедливості. Він прагнув європейську освіченість поставити на службу рідному українському народові, а не занурюватися у вузькі етнографічні рамки. Видно це хоча б із виступу Данкевича під час заснування окружної ради в Стрию, що постала внаслідок «весни народів» 1848 р.: «Слибим вас бесідующих тов мовов, яков я до вас промовляю, запитав, якого ви роду есте, всі неохобно відповіли биьсте єдноуство: «русини есмо з діда прадіда» [1]. Автор згадує русинів із різних територій (із Бескидів, з-над Сяну, Дністра, Бугу, з-над Дніпра, Пруту, з-понад Тиси), цим самим даючи картину широкого розпросторення українського етносу. За тодішньою традицією, під русинами і Руссю автор має на увазі українців і Україну (термін не має нічого спільного з пізнішим політичним русинством).

Поет у цілій низці своїх творів демонструє добрі знання щодо етнографічного районування українців. Разом із тим із його творчості бачимо, що ця людина знала класичну українську літературну спадщину і використовувала її для відродження нації незалежно від етнографічного поділу. Показовим є вірш «Плач та потіха Рускої Матери», опублікований у «Зорі Галицькій» за 1849 р. із підзаголовком «Коломийка»: «А щож тото за плач такий, / Що-сьмо всі зачули? / Підгіряни, лемки, бойки, / Діляни, гуцули! // Ой руска то плаче мати, / На свою сестрицю, / Що ю гонит з власної хати, / Бездольну вдовицю» [9]. У вірші помітний зв'язок із традицією плачів, яка тягнеться ще з книги Мелетія Смотрицького «Тренос або плач Східної церкви» (1610), виданої у Вільно під псевдонімом Теофіл Ортолог (тренос – це плач). Лука Данкевич подає не лише «плач», а й «потіху»: «В сам час дім нам будувати, / На власній землиці / Бог нам буде помагати. / Втре слози вдовици, // Не журися мила мати, / В нас залізна воля, / Кто би хтів тя понижати, / Гірка тому доля!!!» [9].

Славу Луці Данкевичу як «гуцульському» письменникові приніс вірш «Гуцули в Парижі 1814 року» (інша назва – «Нема як наша Коломия»). Першодрук твору – у львівському часописі «Слово» (1861). У вірші Лука Данкевич оповідає про події березня 1814 р., коли союзні війська (австрійські, англійські, російські) після поразки Наполеона під Липськом (Лейпцігом) увійшли до Парижа. У числі австрійських військ у Парижі побував і Коломийський полк, який майже всуціль складався з мешканців Гуцульщини та Покуття. У декількох рядках поет змальовує події міжнародного рівня через призму сприйняття простого вояка: «Тямиш, брате, як з-під

Липська гордого француза / Гонили ми, як якого-небудь боягуза? / Як ми гнали вслід за ними аж до їх столиці, / Як смотріли на нас радо діви-молодиці?» [5, с. 17]. Власне, останній рядок про дів-молодиць показує простуватість солдата, для якого цікавішим було захоплення його воєнним героїзмом представниць протилежної статі, аніж деталі військово-політичних подій, у яких він брав участь із примусу.

За вступним катреном, в якому читача введено в контекст подій, розпочинається «гуцульське» забарвлення вірша. Слід наголосити, що поет зумів показати Гуцульщину поза нею самою. Гуцульщина у вірші – це той внутрішній світ горян, які добралися з перемогою до однієї з європейських столиць, але в душі принесли із собою (пройшовши з ним через воєнні походи) світлий образ рідної землі. Цим твір Данкевича принципово відрізняється від віршів на гірську тематику Устияновича. Тут можна відчитати потужне протистояння між поняттями «рідно край» / «чужина», чітку морально-етичну настанову на сприйняття оточуючої дійсності як тимчасової, скороминущої, не спроможної затьмарити образу Гуцульщини. Це – демонстрація величезної моральної стійкості гуцулів, які не піддавалися на переоцінку власних світоглядних цінностей. Вони не бачили власного місця в цьому далекому і чужому їм світі, бо справжнє щастя можливе лише на своїй землі, в рідних горах. Автор відтворив замаскований конфлікт між вродженими моральними вартостями гуцула і привнесеними силою обставин звабами світу. Горяни стали зброєю в руках тих, хто силою забрав їх до цісарської військової служби. Пам'ятаючи це, в них немає особливої довіри навіть до «свого» – офіцера, який навчає їх «культури». Таким чином, образ офіцера тут виступає таким самим символом чужини, як і загалом французька столиця, зайнята військом. У цих людей інший менталітет, у них – інакший духовний світ. Для горянина нема потреби сприймати зваби чужого світу, бо й ті, хто їх привів сюди (а вони нещодавно гуцулів рекрутували до війська), вже давно втратили довіру. Тому все те, що побачили гуцули в Парижі, було ніби продовженням намагань загарбати їх. Якщо під час бранки до війська загарбали тіло гуцула (це було зробити легше), то тепер, у Парижі, оповідками про велич чужої землі намагаються загарбати їхню душу. Та на це гуцули не піддаються. Капітан-краєнин Гриць Слободян із Розтків, який навіртає вояків-гуцулів до культури, постає своєрідним спокусником: він солодкими словами підбиває гуцула ледь не до зради одвічному способу життя, заповідям «старих часів»: «Сей чудесний город панський сто плугів не зоре, / Глянь на місто – остовпієш, та се істне море! / Батьки ваші не виділи, може не вздрять внуки, – / Що видите, бо-сьте кріпко брали врага в руки» [5, с. 17–18].

Лука Данкевич надає поетичного розмаху описові Парижу, ніби й сам спокушає читача, захоплює його величчю і красою французької столиці. Але він – на боці вояка-гуцула, якому ближчі гори з їхнім нехитрим трибом життя, простою побутовою, але, разом з тим, із незагрузлістю в умовності цивілізації. Гуцулові протиставлено капітана, який нібито є уродженцем гір, але через свою вченість дався світові звабити себе: «Де є друге таке місто, ачей в цілм світі? / Та тут зимов, як у раю, а, як в небі – в літі» [5, с. 18].

Особливого сенсу набуває відповідь гуцулів на слова капітана. Їхні душі давно ятрить ностальгія. І горяни, якщо вже віддавати перевагу якомусь містові, то віддають її тому, яке знаходиться поряд із рідним домом, в яке можна піти й одразу ж повернутися до свого села. Містові, де можна зустріти таких самих гуцулів, як і вони, які відважилися покинути рідні гори лише на якийсь час. Отож на слова капітана, який просить підтвердити його правоту про переваги Парижа, гуцули відповідають по-своєму: «Скажіть же ви самі, хлопці, бо Гринь – завидія». / А ми на се: «Таки, бігме, краща Коломия!» [5, с. 18].

Поет майстерно зумів протиставити багатослівності опису чужої столиці, висловленого представником «нових часів» капітаном Грицем Слободяном із Розтків, одну-єдину фразу про перевагу ріднокраю, яку вимовив небагатослівний гуцул. Насправді тут протиставлено два образи: вдавну вченість, із одного боку, та ширість патріотичних почуттів – з іншого. Тому вірш Луки Данкевича набув величезного поширення і поставив його автора в ряд «гуцульських» поетів. Це парадоксально, бо самої Гуцульщини як етнографічного регіону автор не змалював. Зате він зумів показати моральну силу гуцулів, яка базувалася на одвічних традиціях гірського співжиття, помножених на засади християнських цінностей. Невипадково однією з ознак підступу проти гуцула автор називає зняття хрестів у новобранців. Але якщо в гуцула можна забрати натільний хрестик, то його дух зломити значно тяжче.

Погляди на цей вірш із боку дослідників розділилися. Літературознавець Микола Нечиталок назвав твір сатирою, тоді як Володимир Полек має іншу думку: «Це глибоко патріотичний твір» [11]. Думку Полека поділяємо і ми.

Вірш Луки Данкевича про гуцулів у Парижі набув великої популярності, побутовав у народі без зазначення авторства: «Окремі вірші Л. Данкевича фольклоризувалися й досьогодні зустрічаються на Бойківщині як народні пісні («Гуцули в Парижі 1814 р.») [2, с. 69–70]. Привело це до того, що 1959 р. авторство вірша Луки Данкевича Михайло Яцків випадково приписав Юрієві Федьковичу. Це ж зробила й Олена Кисілевська в нарисі «Столиця Покуття», опублікованому в її книзі «По рідному краю» (Торонто, 1955): «Найбільший буковинсько-український поет Юрій Федькович написав гарного вірша, який дуже добре характеризує, чим для гуцулів і населення Покуття є слава Коломия. Розповідається в ньому, як то в час австрійсько-французької війни зайшло австрійське військо, а між ними відділ українців-гуцулів аж у столицю Франції – Париж» [4, с. 101]. Приписування твору одного автора іншому викликало обурення в українській еміграційній пресі, особливо дісталася «радянським фальсифікаторам» історії.

Дослідник Володимир Полек спробував розібратися в тому, що спонукало Луку Данкевича написати вірш: «Попитав до написання цього твору міг послужити й один факт із статті А. Бельовського «Покуття» в краківській газеті «Час» (1857). У ній польський вчений (народився в с. Креховичах тепер Рожнятівського району) розповів, що староста Юзеф Потоцький після свого слугу до Парижа. Після його повернення він запитав про враження

від французької столиці. «Ліпше, пане, в Коломиї» (ці слова передані українською мовою в польській транскрипції), – добродушно відповів покутянин. «Цей люд дуже сильно прив’язаний до свого краю, і можна б навести багато прикладів, – прокоментував слова покутянина А. Бельовський, – в яких ця прив’язаність передана майже з дитячою наївністю» [11]. Це саме у власній інтерпретації повторив і чеський мандрівник та етнограф Франтішек Регор (Ржегорж). Він у чеському ілюстрованому двотижневнику «Světozor» (1894. № 49–52) опублікував свої подорожні нотатки з Галичини. У російському перекладі їх передрукував журнал «Киевская старина» (1896). Серед іншого пише автор і про ставлення гуцулів до Коломиї: «Як мешканці Покуття, так і гуцули до своєї «столиці» ставляться з любов’ю і повагою. Літописець навіть записав із цього приводу такий цікавий випадок. Один воїн із Покуття був відправлений своїм паном, графом Потоцьким, у Париж з якимось дорученням. Здійснивши благополучно подорож і вдало виконавши доручення, він повернувся додому і на запитання пана, чи йому сподобалося в Парижі, немало здивував його відповіддю: «Ліпше, пане, в Коломиї» [12, с. 295–296]. Повторюючи відомий факт, Ржегорж додає й нову інформацію: «Зневажлива приказка «француз із Коломиї» походить від 1815 р., коли союзні війська, а між ними й галицькі полки, займали Париж. Після повернення додому галичани відповідали точно так, як і згаданий воїн гр. Потоцького. Хоча польські офіцери галицьких полків училися в Парижі французької мови дуже старанно і після повернення їх додому в Коломиї не відчувалося браку знавців цієї мови; а оскільки знали вони її по суті погано, то звідси легко пояснити і походження названої приповідки» [12, с. 296].

Славі Луки Данкевича як «гуцульського» поета сприяв і його вірш «Коломия», опублікований 1861 р. у газеті «Слово». Це перша римована історія Коломиї, в якій показано межове місто на стику Гуцульщини та Покуття як культурно-адміністративний центр циркули (округи). Із легкої руки Луки Данкевича розпочалася традиція (яку згодом не раз переглядали) називати Коломию «столицею» Гуцульщини. Сам Лука Данкевич по-поетичному безапеляційний: «Коломия, руське місто, / Гуцулів столиця, / Веде оком понад Прутом / Покуття цариця» [7]. В інших варіантах твору слово «цариця» замінено на «стариця» (очевидно, не всім підданам Австро-Угорщини подобався термін, що натякав на Росію). Не оминув Данкевич і теми опришківства, яке вабило своєю романтичністю багатьох митців. Поет веде мову про найвідомішу постать – опришківського ватажка гуцула Олексу Довбуша. В оцінці ватажка Лука Данкевич виявляє власну позицію громадянина, який сприймав Олексу Довбуша за символ протесту; для поета елементи розбійницької романтики грали другорядну роль.

Лука Данкевич говорить про зв’язки між Карпатами і запрутським містом Коломиєю, куди Олекса Довбуш навідувався з гір: «Як до міста Коломиї / Просто з Чорногори / Залицявся ненадійно / Впадав до комори» [7]. Разом із тим поет показує широту діяльності опришківського ватажка та його загону на території різних етнографічних регіонів Карпат: «Від Скольного до Серету / Як бурлачив гарно...» [7]. Данкевич також дає оцінку загибелі Довбуша, наголошуючи на тому, що він загинув марно.

Поет демонструє добре знання етнографічних реалій Гуцульщини, змальовує характерні особливості гуцулів, які до Коломиї із собою приносять і свій колорит: «З кучерями по сам пояс, / В черленій одежі, / В капелюшках в жовтій блясі / Із пер павих мережі. / З чересами по під пахи, / А в руках топорці, / З боку ташки і соплки, – Істні Чорногорці» [7]. Це доволі точний портрет гуцула, де виявлено багато специфічних рис етнографічного характеру. Тому цілком умотивовано є оцінка, яку дав Луці Данкевичу дослідник Григорій Дем’ян: «Корисна спадщина Л. Данкевича і для української етнографії. [...] Уривки [...] опублікував Іван Франко у своїй праці «Етнографічна експедиція на Бойківщину». [...] Цінна народознавча інформація подається також у кореспонденціях Л. Данкевича до тодішніх газет і навіть у віршах» [2, с. 76]. До цього слід додати, що Данкевич писав не лише про Бойківщину, а й про Гуцульщину. І в поезії про Гуцульщину помітний етнографічний колорит.

Для українських культурників середини XIX ст. характерним було звернення до образу народної пісні, танцю, ноші як до певних маркерів, які допомагають зберігати і виховувати патріотизм. Лука Данкевич веде мову про коломиїку – пісню і танець, що, власне, є своєрідними символами гуцульсько-покутського регіону. Він пише, що мешканці Гуцульщини і Покуття через коломиїку возвеличують Коломию як свою «столицю». А далі йде заклик бути патріотами, підтримувати народні традиції, без яких немає відчуття батьківщини.

Про Карпати Лука Данкевич писав у вірші «На день 3/15 мая 1849» (опубліковано у «Зорі Галицькій» 1849 р.). Його поява приурочена першій річниці із часу скасування панщини. Радість від сприйняття цієї події поет показує через руйнування нібито непорушного. Для цього він звертається до образу гір: «Гори двигнітся з скалистых підвалин, / Мрачні Карпати над Львіграда тини! / Зрїт! З запустїня послїдних розвалин, / Слава сіяє ту руской родини!» [8, с. 225]. Пафос вірша спрямований на те, аби передати читачеві значення скасування панщини. Автор звертається до української історії, продовженням волелюбних традицій якої має стати подальше відродження. Поет використовує образ величі, суголосний із розмірами гори Зелемень (у примітках він тлумачить цю назву: «Зелемень над Опором біля Скольного, одна з найвисших гір округу Стрийського» [8, с. 225]): «Ти, Зелеменю, Чорногори брате! / Піднеси в хмари голову сиваву; / Глянь на Бескїди, за ліси, за бори, / Вісти нещетним братам руску славу» [8, с. 225].

Висновки. Талановито написані твори Луки Данкевича на тему Карпат призвели до оцінки його як письменника регіонального. Тому й дослідники, не заглибившись у суть проблеми, спричинили до плутанини з тим, яким він був письменником: гуцульським чи бойківським. Насправді ж Лука Данкевич висловлює ідеї соборності руських (тобто українських) земель, проголошуючи мир для всіх братів-українців, які мешкають над Дністром, Сяном, у Карпатах. Проповідує ідею єдності з лицарями, які живуть «там за Порогами», тобто з українцями-козаками. Володимир Полек, услід за Омеляном Огоновським, свою статтю про Луку Данкевича назвав «Один з перших галицьких патріотів» [11]. Тому Луку Данкевича слід сприймати патріотом соборним, бо для його світогляду

були притаманні ідеї єдності українців, які живуть на різних територіях, мають свої етнографічні відмінності, але разом із тим є представниками єдиного українського народу.

Література:

1. Данкевич Л. Слово казане преч[естним] Лукою Данкевичем к народу при заведенію Ради окружной в Стриі р. 1848 // Лірвак з-над Сяну: перемиські друки середини XIX століття / упоряд. Володимир Пилипович. Перемишль, 2001. С. 392.
2. Дем'ян Григорій. Таланти Бойківщини. Львів: Каменяр, 1991. 240 с.
3. Історія української літератури. У восьми томах. Київ: Наук. думка, 1967. Т. 2. 484 с.
4. Кисілевська Олена. По рідному краю. Торонто, 1955. 126 с.
5. Коломия вас серцем зігріє: спроба антології / упоряд., перед., приміт. М. Васильчука. Коломия: Вік, 2006. 96 с.
6. Літературознавча енциклопедія: у двох томах / авт.-уклад. Ю. І. Ковалів. Київ: ВЦ «Академія», 2007. Т. 1. 608 с.
7. Лука з Ракова. Коломия. Агро. 1991. 17 серпня.
8. Лука з Ракова. На день 3/15 мая 1849. Зоря Галицка. 1849. 30 цвітня (12 мая). С. 225–226.
9. Лука з Р..... Плач та потіха Рускої Матери (Коломыйка). Зоря Галицка. 1849. 26 марця (7 цвітня). С. 167.
10. Огоновскій О. Історія літератури рускої. Написав Омелянь Огоновскій. Львів, 1889. Часть II, 1 відділь. 352 с.
11. Полек Володимир. Один з перших галицьких патріотів. Галичина. 1997. 8 лютого.
12. Регор Фр. Изъ Коломыи въ Косовъ. Киевская старина. 1896. № 9. С. 295–310.
13. Українська літературна енциклопедія. В п'яти томах. Київ: Гол. ред. УРЕ, 1988. Т. 1. 536 с.

Анотація

М. ВАСИЛЬЧУК. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧОСТІ ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

У статті розглянуто творчість українського поета, публіциста і культурно-громадського діяча Луки Данкевича (1791–1867) з погляду відображення в ній карпатської тематики. Розкрито роль поетичної спадщини Луки Данкевича у формуванні в українській літературі XIX століття романтичного міфу про Гуцульщину. Показано, як творчість цього автора вписується в загальний контекст сприйняття Гуцульщини (край вільний від загарбників; ареал діяльності опришків тощо). Автор дає відповідь на питання про особливості світогляду митця, який позиціонував себе письменником не регіональним, а загальнонаціональним.

Ключові слова: вірш, гори, бойки, гуцули, революція, коломийка, Гуцульщина, Карпати, Париж.

Анотация

М. ВАСИЛЬЧУК. ГУЦУЛЬСЬКИЙ АСПЕКТ ТВОРЧЕСТВА ЛУКИ ДАНКЕВИЧА

В статье рассматривается творчество украинского поэта, публициста и культурно-общественного деятеля Луки Данкевича (1791–1867) с точки зрения разработки им карпатской тематики. Раскрыта роль поэтического наследия Луки Данкевича в формировании в украинской литературе XIX века романтического мифа о Гуцульщине. Показано, как творчество этого автора вписывается в общий контекст восприятия Гуцульщины (край, свободный от захватчиков; ареал деятельности опришков и т.д.). Рассмотрен вопрос об особенностях мировоззрения автора, позиционирующего себя писателем не региональным, а общенациональным.

Ключевые слова: стихотворение, горы, бойки, гуцулы, революция, коломыйка, Гуцульщина, Карпаты, Париж.

Summary

M. VASYLCHUK. HUTSULASPECT OF CREATIVE WORKS OF LUKA DANKEVYCH

The works of the Ukrainian poet, publicist, cultural and public figure Luka Dankevych (1791-1867) are considered in the article in terms of reflection the Carpathian theme. The role of the poetic heritage of Luka Dankevych in the formation of the romantic myth about Hutsulshchyna in Ukrainian literature of the XIX century is revealed. The researcher shows how the creative works of this author fits in the general context of the perception of Hutsulshchyna (the land free from the invaders, the area of activities of the opryshky, etc.). The author gives an answer to the question about the peculiarities of the artist's conception of the world, who positioned himself as a writer not regional but national.

Key words: poem, mountains, boyky, Hutsuls, revolution, kolomyika, Hutsulshchyna, Carpathians, Paris.

старший викладач кафедри
української та іноземних мов
Одеського державного аграрного
університету

МОВНИЙ ЕТИКЕТ В ЕПІСТОЛЯРНОМУ СТИЛІ

Відтоді як мистецтво письма стало надбанням суспільства, люди писали один одному – на папірусі, на бересті, на пергаменті, зараз і за допомогою комп’ютера. Ми часто і багато говоримо про стилістику, стилі мовлення, визначаємо їхні характерні ознаки, вчимось правильно використовувати їх на практиці, але в наш час про один із стилів чомусь безпричинно забули, загубилась і навіть рідко вживається його назва, хоча сам він потрібний кожному з нас і до нього ми часто звертаємось у нашому повсякденному житті. Це – епістолярний стиль. Актуальність представленого дослідження зумовлено увагою до проблем національного самоусвідомлення і самовираження, стимулюючою пошуки нових підходів до вивчення епістолярної спадщини провідних українських митців і розвитку мовного етикету взагалі. Крім того, праці, присвячені епістолярному жанру, досить розпорошені, фрагментарні і щодо обсягу самого об’єкту досліджень, і щодо джерел вивчення.

Метою нашої розвідки є встановлення особливостей мовного етикету в епістолярному стилі, порівняння граматичних конструкцій і лексичного наповнення лінгвоетикетних формул різних хронологічних періодів. Мовний етикет в епістолярному стилі здавна привертав увагу, і це було так очевидно, що колись склалися спеціальні збірки – так звані письмовники, що вміщували зразки листів мало не на всі випадки життя. У цьому є позитивний момент із точки зору мовної кодифікації, адже складання письмовників неможливе без вироблення певного мовного стандарту: спеціальних формул звертання, початку листа, його закінчення, специфічних зворотів у кожному конкретному різновиді добору відповідної лексики, особливої побудови фраз [5, с. 20]. Останнім часом дослідження епістолярної спадщини видатних людей особливо привертає до себе увагу науковців. Але, на жаль, ще і досі повного видання будь-кого з українських класиків не маємо [7, с. 148]. Серед досліджень епістолярної прози українських класиків, уже оприлюдненої чи друкованої нині в періодиці, переважно більшість становлять численні статті – коментарі, де подаються фактичні відомості про опубліковані листи, хто й коли їх віднайшов, видав тощо. Такий аспект дослідження висвітлювали у своїх працях такі науковці, як Р. Доценко, Р. Корогодський, В. Кузьменко, І. Бутач, Д. Нитченко та інші. Багато науковців (Н. Бабич, С. Богдан, Л. Давидова, В. Явір, А. Коваль, М. Кронгауз, О. Пономарів та ін.) займаються проблемами культури та стилістики сучасної української мови, але їх праці не торкаються проблеми мовного етикету саме в епістолярному стилі. Такі дослідники, як А. Демченко, Р. Корогодський, В. Кузьменко, О. Тесля, С. Чак, Ю. Шерех, досліджують мовний етикет в епістолярному жанрі. Але і ці праці висвітлюють питання мовного етикету в епістолярному стилі односторонньо, і жодна з них не охоплює комплексу аспектів. Друкуються, вивчаються, як правило, лише вибрані епістолярні твори переважно віддаленого хронологічного періоду, чомусь і досі вважається, що перед початком активного дослідження творчого архіву митця має відбутися часова пауза. На нашу думку, такий погляд не сприяє науковому пошуку. Це лише ускладнює коментування текстів, призводить до втрати першоджерел. Невипадково Юрій Шерех цілком однозначно стверджує: «Поетика епістолярного жанру не опрацьована. Історії листування на Україні ще не написано» [7, с. 150]. Тому вибір теми представленого дослідження видається нам цілком правомірним і доречним.

Матеріалом для нашого дослідження ми обрали епістолярну спадщину різного хронологічного періоду, що дуже важливо для дослідження змін, розвитку мовного етикету й епістолярного стилю взагалі. Вивчаються листи таких державних, політичних діячів культури і мистецтва України, як Іван Мазепа та Борис Гмиря.

Об’єкт дослідження – мовлення епістолярної спадщини видатних українських державних та політичних діячів, діячів культури та мистецтва, семантико-структурні та синтаксичні особливості етикетних формул. Предметом дослідження є етикетні форми звертання, прощання, подяки, побажання, прохання тощо, які були зафіксовані в досліджуваних листах.

Духовне єднання завдяки мові йде в глибину віків. Мова акумулює наше життя і завдяки такій своїй властивості є засобом інтелектуального й естетичного освоєння світу. Уся людська культура нерозривно пов’язана з мовою. А набір етикетних правил, на нашу думку, є не просто показником зовнішньої культури людини. Це засіб духовного єднання і взаємного впливу людей. Знання того, що заковдано в мові, стає першоосновою для творення мовних цінностей. Мова стає культуротворчою реальністю тільки за умови активного ставлення до слова, коли існує постійна потреба її шліфувати, а літературна мова завжди перебуває в динаміці [4, с. 32]. Культура мови невидимо, але міцно переплітається з національною специфікою мовної поведінки. Вона пов’язана із соціологією і психологією не тільки в плані вироблення зразків мовної поведінки, а й щодо формування мовної свідомості [6, с. 18]. Через мову пізнається характер людини, її інтелектуалізм, інтелігентність.

Мовний етикет із найдавніших часів пов’язують із духовним життям людини й цілого народу. Лінгвоетикет має колосальну відцентрову енергію, яка повідомляється їй через окремих індивідів часовим потенціалом. І роль особистостей у виробленні мовного етикету сумнівів не викликає. Мовний етикет – це живий організм. І її життя, її велика історія міститься в постійній зміні. Культура мовлення та мовний етикет єднає між собою представни-

ків певної нації в часі і просторі. На рівні науково-культурологічного осмислення мову розглядаємо як рецептор духовно-емоційного життя людей, здатний у вищому своєму прояві переростати національні рамки й сприймати-ся на рівні загальнолюдського надбання. Отже, знання, прагнення до розширення та вдосконалення лінгвоетикету свідчить про небайдужість людини до минулого, сучасного і майбутнього.

Минають роки, і на тлі історії з'являється нова фігура суспільно-політичного діяча – Івана Мазепи. «Від Богдана до Івана – не було гетьмана», – говорить українське прислів'я, даруючи Іванові Мазепі право посісти найпочесніше місце в пантеоні героїв української історії. Ми знаємо документально, що Мазепа володів такими іноземними мовами, як польська, латинська, італійська, німецька, французька та татарська. Перший та останній із гетьманів, він добре володів пером. Коронний гетьман Яблонський хвалить стиль писань Мазепи. А П. Орлик авторитетно свідчить, що «небіжчик Мазепа майже завжди переглядав експедицію, яку мені диктував, і не раз потім виправляв її» [3, с. 18]. Мазепа любив оздоблювати свою мову латинськими цитатами. Він залишив велику епістолярну спадщину. Це добірка творів, листів, донесень цареві, універсалів. Справжньою перлиною епістолярної спадщини гетьмана Івана Мазепи є *листи до Мотрони Кочубеївни*. Мова листів наближена до народної. Вони віють ширим, гарячим почуттям, і в нашій давній літературі таких пам'яток небагато.

«Моє серденько, мій квіте рожаний!

Сердечко від того болію, що ти далеко від мене ідеш, а я не можу очиць твоїх і личка біленького відити, через сей листочок кланяюся, всі членики цілую люб'язно» [3, с. 60].

Цей лист – це приклад вияву справжньої любові, ніжності. Іван Мазепа звертається до своєї коханої не за ім'ям, а за допомогою ласкавих слів (*серденько* – іменник, утворений за допомогою суфікса –еньк– із значенням пестливості), вживає присвійні займенники (*мій, моє*), які вказують на близькість відносин. Іван Мазепа робить компліменти коханій (*личко біленьке*). У прощанні гетьман показує всю свою прихильність до Мотрони (*через сей листочок кланяюся, всі членики цілую...*).

«Моя сердечно кохана Матроне!»

Поклон мій віддаю Вашій милості, моє серденько, а при поклоні посилаю Вашій милості гостинця книжечку і обручик діамантовий, прошу теє завдячно прийняти, а мене в любові своїй неодмінно ховати, нім, дасть Бог, з ліпшим привітаю, а за тим цілую уста коралеві, ручки біленьки тільця твого біленького, моя любенько кохана» [3, с. 61].

Цей лист починається із звертання до коханої. Це камертон листа. І навіть лише із звертання можна зрозуміти ставлення Івана Мазепи до Мотрони Кочубеївни. Він називає Мотрону (*...сердечно коханою...*), а її ім'я утворює за допомогою суфікса –еньк– із значенням пестливості. Він звертається до Мотри у формі пошанної множини (*Вашій милості*). Мазепа постійно використовує присвійний займенник «*мій*» та з великою пошаною ставиться до коханої. Цей лист надзвичайно поетичний. Відомо, що гетьман писав вірші, але до нас дійшов лише один його вірш – «*Душа гетьмана Мазепи*» [3, с. 112]. І своє поетичне мистецтво він показує в листах до коханої жінки. За давньою традицією українців у своєму листі він використовує слово *Бог* (*...дасть Бог...*). Це відображає релігійність українського народу. Із листів помітно, що Іван Мазепа дуже любив жінок і вмів із ними гарно поводитись. Про це яскраво свідчить формула прощання. Усі слова – ніжні, пестливі. Це підкреслюється суфіксами пестливості –еньк–.

«Моє серденько!

Бодай того Бог з душей розлучив, хто нас розлучає. Знав би я, як над ворогами помститися, тільки ти мені руки зв'язала.

Я з великою сердечною тоскницею жду від В.В. відомості, а в яким ділі, сама добре знаєш. Тому вельми прошу, дай мені скорий відповідь на цеє моє писання, моє серденько» [3, с. 61].

У цьому листі ми бачимо, як страждає гетьман від розлуки зі своєю коханою, цей лист дуже сумний і поетичний. Але все ж таки він не в доброму настрої, щоб виразити свою мову пестливими виразами. У цьому листі Іван Мазепа застосовує лише один пестливий вираз (*...моє серденько...*). Ці листи за своїм темпераментом можуть сміло ввійти в антологію світової епістолярії. Листи Івана Мазепи до Мотри Кочубеївни показують, що старий гетьман ні в чому не уступав молодому парубкові. Мазепа вживає в цих листах приємний, люб'язний вислів із похвалою, схваленням, лестощі, компліменти. Він вживає в листах форму кличного відмінка, отже, ця нормативна особливість існувала ще в давні часи. У звертанні до Мотри гетьман використовує форму пошанної множини (*Вашій, Ваша, Вашої, Вашім*). У цих листах знаходимо справді гідну подиву свіжість і ніжність почуттів. Іван Мазепа був дипломатом як у стосунках із жінками, так і в діловому спілкуванні.

Лист Івана Мазепи до запорозького низового війська: «*Мій ласкавий приятелю і брате, пане атамане кошовий і все старше і менше товариство війська його царської пресвітрої Запорозького низового»* [3, с. 50]. Лексеми на позначення родинних зв'язків, своєцтва почали виконувати етикетну роль у XI–XIII століттях. У такому плані найпоширенішим було слово «брат», яке позначає особу, споріднену кровними узами, по батькові й по матері, але ним зверталися і до особи з якою кровної спорідненості не було. Тим підкреслювалася довіра, близькість, досягався ефект глибокого розуміння [1, с. 96]. Іван Мазепа з великою шанобою звертається як до отамана, так і до війська. Це, на нашу думку, є чинником дипломатії і розуму гетьмана, тобто без малого не буває великого. Замість прощального слова Мазепа використовує ввічливе побажання здоров'я.

Лист до Стародубського полковника І. Скоропадського

«Того від вашої милості повторно і пильно жадаючи, зобов'язуючи й наказуючи горливістю та любов'ю до Вітчизни, йому ж зичимо від господи Бога здоров'я» [3, с. 54].

Лист Івана Мазепи до Запорозького Низового війська

«Те вашим милостям запропонувавши, зичимо вам доброго від Господа Бога здоров'я і щасливого в усьому побуття» [3, с. 32].

У листах Івана Мазепи є така форма етикету, як порада і пропозиція. Порада і пропозиція зробити те або інше зовні завжди начебто спрямовані на те, щоб допомогти тому, до кого вони звернені. Проте з погляду етикету вони потребують серйозного обдумування. Найчастіше порада і пропозиція виражаються наказовим способом дієслова.

Отже, в приватному листуванні часто використовуються просторічні слова, емоційні, із суфіксами суб'єктивної оцінки, в діловому листуванні – синтаксичні штампи, канцелярсько-ділова термінологія.

Борис Гмиря був надзвичайною особистістю і людиною високого таланту. Він жив красою життя. Гмиря вів надзвичайно цікаве листування. Адресантами його були друзі, різні люди, пов'язані зі співаком діловими стосунками та численними шанувальниками його таланту. Він дуже любив писати листи. Протягом творчого життя на його адресу надійшло понад 7 тисяч листів, і майже на кожному листі позначено рукою Гмирі: «Відповів» [2, с. 4]. Форма вираження звертань у цілому надзвичайно різноманітна, яскрава, індивідуальна. Тут можливі найнесподіваніші новотвори, цікаві знахідки. Для листів характерне вживання здрібніло-пестливої лексики, слів з оцінним значенням.

Взірцем цього і можуть стати звертання в листах Бориса Гмирі. Дуже цікаві його листи до Пудер Жанни Альбертівни – концертмейстера Харківської консерваторії. Вона була його доброю подругою. Але ж і не кожний чоловік може вигадати стільки голубливих імен і для своєї коханої. Борис Гмиря називає Жанну Альбертівну: Жука, Жуканя, Жукашечка, Жукашенька. «Здрастуйте, дорога Жукашенько!», «Рідна моя Жукашенько!», «Найдорожча з дорогих Жукашенько!», «Жуканечко, моя дорога!», «Рідна Жукашенько!», «Рідна Жуканю!». Борис Гмиря утворює пестливі імена за допомогою суфіксів –еньк-, -н-, -ечк-. Він використовує епітети: рідна, дорога. Для підсилення використовує найвищий ступень порівняння прикметників: найдорожча, утворений за допомогою префікса най-. Використовує присвійний займенник моя. За правилами використовує кличний відмінок.

Звертаючись до Павла Васильовича Голубєва – педагога і професора Харківської консерваторії, Борис Гмиря також використовує велику кількість голубливих імен: Паво, Павонько, Мануна, Мальоша. «Здрастуйте мої дорогі Паве Васильович і Мануна!», «Чудові мої Павуню і Манулечко!», «Дорогий мій maestro, Павле Васильовичу!».

У привітанні Борис Гмиря використовує розмовно-побутовий лист: Здрастуйте. Для створення пестливих форм використовує суфікси -ун-, -ечк-. Використовує епітети: чудові, дорогі. Називаючи Павла Васильовича, використовує італійське *maestro*.

Дуже цікаве листування Гмирі з його лікарем Павловським Михайлом Карловичем. За цими звертаннями ми можемо простежити еволюцію відносин двох людей. Спочатку просто сухе і безбарвне: Михайле Карловичу! А згодом звертання стають щирими, як до близької людини: Любий і дорогий Михайле Карловичу! Вже з'являються пестливі епітети: любий, дорогий. А згодом: Дорогий мій Михайле Карловичу! Дорогий, чудовий Михайле Карловичу! Найчудовіший Михайле Карловичу! Михайле Карловичу, дорогий! Здрастуйте! Борис Гмиря вже використовує присвійний займенник мій, який вказує на близькість стосунків. Найвищий ступінь порівняння прикметників: найчудовіший.

Борис Гмиря з великим задоволенням спілкувався зі своїми шанувальниками. Ось лист-подяка токару І.Г. Цуканову: «Спасибі Вам велике, тов. Цуканов, і всій групі за самопожертвну увагу до мене». Це листування продовжилось. І потім Борис Гмиря вже називає свого адресата за ім'ям та по батькові, а не офіційно: тов. Цуканов: «Вельмишановний Іване Петровичу! Дорогий Іване Петровичу!» Спочатку він починає звертання словом *вельмишановний* – так звертаються до високотитулованої чи незнайомої людини. А згодом він вже використовує тепле, ласкаве звертання, як до близької людини: *дорогий*.

У листуванні має значення, коли саме пишеться лист: чи одразу у відповідь на одержаний, чи згодом, через довгий чи короткий відрізок часу. У першому випадку він пишеться під свіжим враженням від прочитаного, діалог між автором і адресатом будуються ніби під час безпосереднього спілкування. Наприклад, ось лист Бориса Гмирі до Зої Петрівни Лодій – камерної співачки: «Дорога, чудова Зоє Петрівно! Радий щасливій нагоді висловити давно нагромаджені почуття вдячності за Ваше високе служіння нашому рідному мистецтву. Хочу Вам побажати багатьох і багатьох років здоров'я і властивого Вам творчого горіння на благо і процвітання нашої великої Батьківщини...» [2, с. 45]. Цей лист складається із звертання, яке являє собою ім'я та по батькові в кличному відмінку, забарвлене епітетами «дорога», «чудова». Побажання в даному випадку не сумісне з прощанням: «Дорогий мій, близький мені безкінечно Борисе Романовичу! Спасибі Вам за чудового листа... Обнімаю Вас, Борисе Романовичу, мій привіт Вашій дружині». Можна сказати лише одне: мова співрозмовника – твоя мова. Лист у відповідь – це і є розмова, діалог. І на добрий, теплий, сповнений почуттів лист Бориса Гмирі можна отримати лише таку ж добру і щирі відповідь.

Листи Бориса Гмирі неперевершені за своєю різноманітністю та емоційним забарвленням. Вони всі щирі, живі, сповнені словами з пестливим значенням. У його листах можна побачити багато цікавих імен-новотворів. Взагалі його листи відкривають його душу, щире ставлення до людей.

Формули звертання, що є своєрідним камертоном, від якого залежить подальша тональність листа, вимагають від автора особливої уваги. Вибираючи етикетну формулу, варто враховувати фактор адресата (його вік, стать, соціальне становище, посаду тощо). Етикетна формула звертання змінюється в часі, але основу для української епістолярії звертань складають: назви, які позначають родинні стосунки: *мамо (мамочко), тату (таточку), бабусю, брата, тьотю, дядьку* і т.ін.; слова-титули: *пане, пані, панно тощо*; назви, які вказують на посаду, вчене звання: *митрополите, професоре* і т.ін.; емоційно-забарвлена лексика: *голубчику, соколе, друже мій єдиний*; влас-

ні імена, імена й по батькові: *Ольго! Борисе Дмитровичу!* тощо; субстантивовані прикметники та займенники у функції звертань: *«Дорогі мої!», «Добрі!», «Шановні!», «Кохані мої!»*; жартівливі, гумористичні, індивідуально-авторські назви: *«Кляусе любий!»* (І. Дніпровський – до М. Куліша).

Суттєвою ознакою сучасного українського епістолярію є відсутність складних етикетних виразів на початку листа. А у Івана Мазепи звертання поєднується з компліментом (формула вітання, яка передає приязнь, увагу, вдячність). Комплімент – це обов'язкова складова частина дипломатичного лінгвоетикету. Обравши найдоречніше в конкретній ситуації опорне ключове слово-звертання, адресант обрамляє його іншими словами, що й утворюють звертальний вираз (формулу звертання). Найчастіше ключове слово доповнюється прикметниками й займенниками: *добрий, шановний, мій*. Це – двокомпонентна модель – найуживаніша серед звертань в епістолярії: *Моє серденько! Дорогий друже! Дорогий Іване!* Продуктивністю функціонування в українській епістолярії відзначаються трикомпонентні та багатокомпонентні моделі, які є здебільшого похідними від двокомпонентних.

В епістолярії 16-17 століття дуже рідко зустрічаються двокомпонентні моделі. Етикетне мовлення тут більш емоційне, багатобарвне, збагачене компліментами: *«Мій ласкавий приятелю і брате, пане атамане кошовий і все старше і менше товариство, війська його царської пресвітрої величності Запорозького низового»* [3, с. 50]. У мовному етикеті 17-18 століття широко використовуються слова-титuli (*пан, добродій, гетьман, милість* тощо). Це пояснюється особливістю тогочасного суспільного ладу. Мовний етикет 19-20 століття менш насичений словами-титулами. Це часто жартівливі чи індивідуально-авторські назви: *Дорогий мій maestro, Павле Васильовичу!* Плине час, змінюється вигляд формули звертання. Але незмінним залишається те, що звертання – це найголовніше в листі, це його камертон. Найголовніше у звертанні – авторська індивідуальність, навіть якщо це діловий лист. На нашу думку, домінантами мовного етикету можна вважати побажання та вітання. Найголовнішою особливістю етикетних формул побажання 16-17 століття є релігійність. Дуже часто згадуються слова *Бог, Божа ласка*, всі інші слова групуються навколо цих формул. Етикетна формула побажання залишилася і в сучасному епістолярії. Але прощання стає простішим. У листах 19-20 століття переважають формули прощання-побажання, основу яких складають слова *прощай/-те, прощавай/-те, бувай/-те* (*Бувайте здорові! Будьте здорові! Здоровлю сердечно!*). Формула побажання може набувати емоційно-експресивного забарвлення: *Не пийте горілки, думайте красиво...* У 19-20 столітті епістолярії стає більш особистий. І тому дуже поширені форми вітання (*вітаємо Вас усі з Новим роком... Христос воскрес!*). Формули вітання найчастіше поєднуються з формулами побажання. У кінці листа найчастіше вживають прохання. Це залишається незмінним: *«Тому вельми прошу, дай мені скорий отвіт на це моє писання, моє серденько»* [3, с. 61]. Слід звернути увагу на те, що, незважаючи на стабільність моральної культури спілкування, існування спадкоємності раніше виниклих цінностей і норм лінгвоетикету на різних етапах історичного розвитку може суттєво змінюватися.

Отже, відродження нашої культури не можна уявити без вдумливого вивчення мовного етикету, що його виплекав геній народу впродовж століть.

Література:

1. Богдан С.К. Мовний етикет українців: традиції і сучасність. К.: Рідна мова, 1998. 221 с.
2. Гмиря Б.Р. Статті, листи, спогади. К.: Музична Україна, 1975. 230 с.
3. Іван Мазепа. Художньо-документальна книжка. К.: Веселка, 1992. 232 с.
4. Півторак Г. Українці: звідки ми і наша мова. К.: Наукова думка, 1993. 200 с.
5. Стельмахович М. Український мовленнєвий етикет. Дивослово. 1998. № 3. С. 20–21.
6. Тагаревич Г. Етикет і ментальність. Дивослово. 1998. № 3. С. 18–19.
7. Шерех Ю. Скарби, якими володіємо. Сучасність. 1993. № 6. С. 147–164.

Анотація

Г. ІВАСЮК. МОВНИЙ ЕТИКЕТ В ЕПІСТОЛЯРНМУ СТИЛІ

Статтю присвячено встановленню особливостей мовного етикету в епістолярному стилі, порівнянню граматичних конструкцій і лексичного наповнення лінгвоетикетних формул різних хронологічних періодів. Охарактеризовано епістолярну спадщину різного хронологічного періоду, що дуже важливо для дослідження змін, розвитку мовного етикету і епістолярного стилю взагалі. Досліджено листи державних, політичних діячів культури і мистецтва України – Івана Мазепи та Бориса Гмиря. Встановлено, що листи неперевершені за своєю різноманітністю та емоційним забарвленням.

Ключові слова: мовний етикет, епістолярний стиль, лінгвоетикет, звертання, лист.

Аннотация

Г. ИВАСЮК. РЕЧЕВОЙ ЭТИКЕТ В ЭПИСТОЛЯРНОМ СТИЛЕ

Статья посвящена установлению особенностей речевого этикета в эпистолярном стиле, сравнению грамматических конструкций и лексического наполнения лингвоэтикетных формул различных хронологических периодов. Охарактеризовано эпистолярное наследие различного хронологического периода, что очень важно для исследования изменений, развития речевого этикета и эпистолярного стиля в целом. Исследованы письма таких государственных, политических деятелей культуры и искусства Украины, как Иван Мазепа и Борис Гмиря. Установлено, что письма непревзойденны по своему разнообразию и эмоциональной окраске.

Ключевые слова: речевого этикет, эпистолярный стиль, лингвоэтикет, обращение, письмо.

Summary

G. IVASYUK. LANGUAGE ETHICS IN THE EPISTOLARY STYLE

The article is devoted to the establishment of peculiarities of the language etiquette in the epistolary style, the comparison of grammatical constructions and the lexical filling of the linguoetiquette formulas of various chronological periods. The epistolary heritage of different chronological periods is characterized, which is very important for the study of changes, the development of language etiquette and the epistolary style in general. Letters from political figures of culture and art of Ukraine such as Ivan Mazepa and Boris Khmyrya are investigated. It was found that the letters are unsurpassed in their diversity and emotional color.

Key words: language etiquette, epistolary style, linguistic etiquette, appeal, letter.

кандидат філологічних наук,
науковий співробітник відділу
історії української мови
та ономастики
Інституту української мови
НАН України

СКЛАДНОНУЛЬСУФІКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ В АКТОВІЙ МОВІ XVI – XVIII СТ.

Постановка проблеми. Нульовий суфікс прикметників – це історично обґрунтована морфема, яка займає повноправне місце в системі словотворчих засобів, а прикметники (прості чи складні), утворені за його допомогою, стають об'єктом численних наукових розвідок. Прикметники-композиції з нульовим суфіксом відрізняються не тільки своєю особливою структурою, але й семантикою, функціональним та стилістичним навантаженням, що становить неабиякий інтерес для мовознавців. Однак під час опису композитів такої структури поза увагою дослідників дуже часто залишається проблема їхнього походження, особливості функціонування в різні періоди існування мови, процес розвитку (виникнення / занепад словотвірних типів, семантичні та структурні зміни від початку й до сьогодні) тощо. Відповідь на ці та інші питання дасть змогу не тільки заглянути в суть самого явища, а й допоможе розібратися в проблемах функціонування складнонульсуфіксальних прикметників на сучасному етапі. Адже всебічне вивчення будь-якого явища неможливе без знання його історії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Явище нульової суфіксації прикметників-композицій розглядалося, як правило, тільки принагідно (І.С. Беркешук [1], А.А. Дем'янюк [4], О.М. Рудь [10], О.О. Жигома [5], Н.Г. Пирогова [9], Н.В. Гаврилюк [2]). Значний внесок у вивчення композитів подібної структури зробили О.А. Олексенко та О.І. Мізіна [8], в праці яких складнонульсуфіксальні прикметники сучасної української мови стали окремим об'єктом дослідження. Однак у діахронному аспекті явище нульової суфіксації в поєднанні з основокладанням вивчалось або принагідно, в контексті загального дослідження композитотворення [4], або взагалі залишалось поза увагою мовознавців. З огляду на це запропонована тема статті видається актуальною.

Формулювання мети і завдань статті. Прикметники, утворені складнонульсуфіксальним способом, уже були об'єктом нашого дослідження та опису [7]. У цій статті ми розглянемо загальні особливості словотворення та слововживання живорозмовних прикметників такої структури в актовій мові XVI – XVIII ст. Юридичні, судові та інші документи офіційно-ділового стилю були обрані не випадково, адже живе мовлення в них відбито найповніше, до того ж, ці записи точно датовані та локалізовані. Отже, метою статті є встановлення дериваційних, структурно-семантичних та функціональних особливостей складнонульсуфіксальних ад'єктивних похідних в офіційно-діловому стилі староукраїнської мови XVI – XVIII ст. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: 1) виявити в пам'ятках XVI – XVIII ст. складнонульсуфіксальні прикметники (церковнослов'янізми до аналізу не залучаються); 2) описати їхню семантику; 3) визначити основні словотвірні типи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нульсуфіксація прикметників у поєднанні з основокладанням не була новим словотвірним способом староукраїнської мови. Деривати такої структури функціонували вже в XI – XIII ст. і займали повноправне місце в граматичній, лексичній та словотвірній системах давньої руськоукраїнської мови. Незважаючи на відносно невелику, порівняно зі складносуфіксальними, кількість, уже в той час вони вирізнялися різноманітністю семантики та словотвірної структури. Такі похідні здебільшого характеризували зовнішні риси людини, пов'язані з описом її частин тіла, або передавали внутрішній стан особи, виражаючи загальне значення «ставлення до людей». Документи актові мови XVI – XVIII ст. засвідчили розвиток такого способу словотворення, а виявлені в пам'ятках складнонульсуфіксальні прикметники характеризуються значно більшою різноманітністю, насамперед у семантичному плані.

Найбільша кількість композитів, як і раніше, утворювалася на основі прикметниково-іменникового сполучення за словотвірною моделлю: *основа прикметника + інтерфікс -о- + основа конкретного іменника + нульовий суфікс*. Складні прикметники описуваної структури вказували на «ознаку за властивостями того, що названо мотивувальним іменником» [8, с. 83].

Дуже часто в ролі першої основи складного слова виступали назви кольорів, вказуючи на «ознаку за кольором того, що названо мотивувальним іменником», наприклад: *белокопый* (СУМ XVI-XVII 2, 72) / *бѣлокопый* (Т., 171), *белоногий* (72), *бѣлохвостый* (Т., 171) та ін. Такі деривати були семантико-синтаксично мотивованими [8, с. 85] і вказували на колірну ознаку тварини. Вони, як правило, позначали масть свійських тварин. В.Й. Горобець кваліфікує їх як назви суміжного типу, що становлять словосполучення, в яких «підпорядковуючий складник визначає основний колір шерсті, а другий складник вказує на відхилення в забарвленні певних частин тіла тварини» [3, с. 26]: *жовтобуланий бѣлогривий* (1753 Дн. Марк., 177), *вороній бѣлоногий* (1724 Дн. Марк., 90), *темногнѣдий бѣлоногий* (1742 Дн. Марк., 59), *ясногнѣдий бѣлокопый* (1734 Дн. Марк., 374). Наприклад: *У Семена Кисляковича взяли коня шерстю вороного, белокопыйого* (1587 Арх. ЮЗР 6 / I, 176), *засталь есми коней три ... одного полового, ... третьего плеснивого, белоногого съ петномъ* (1596 Арх. ЮЗР 3 / I, 99–100), *купилям коня гнѣдого бѣлокопыйого* (1674 Т., 81), *кобила бѣлохвостая* (1737 Т., 171). Отже, в структурі таких композитів перша основа вказує на колір, друга (іменникова) основа корелює з назвами частин тіла тварини.

Іменникова основа могла позначати і частини тіла людини, наприклад: *бѣлобрадый* (СУМ XVI-XVII 3, 147), *бѣлоусый* (148), *бѣлоголовь* (148), *чорноокій* (Т. Мат. II, 484). Композити з першою основою **бѣло-** належали до напівмотивованих, оскільки вказували на колір волосся людини як синонім до *сивий* [8, с. 85]. Часто композити зазначеної структури фіксуються як антропоніми: *Іванъ Бѣлоголовь* (1649 РВЗ, 378 зв.), *хведо(р) белоусый* (1649 РВЗ, 328 зв.).

Близькими за значенням до цієї групи є слова, які описують зовнішність людей чи тварин за особливостями тілобудови. При цьому до уваги беруться такі ознакові характеристики, як форма, розмір, зовнішній вигляд тощо. Наприклад: *великогубы(й)* (1642 Сл. Лекс., 44), *великоокъ* (СУМ XVI-XVII 3, 217), *oculat(us)*, *великоокъ* (1642 Сл. Лекс., 289), *великорогый* (Т., 208), *высоконогий* (СУМ XVI-XVII 6, 52) ‘довгоногий’ / *высоконогий* (Т. Мат. I, 155), *дovгорукий* (СУМ XVI-XVII 8, 70) / *долгорукий* (XVII Слав.-Кор., 444), *долгоногий* (XVII Слав.-Кор., 444), *долгошій* (СУМ XVI-XVII 8, 106), *скороноги(й)*, *о(с)троно(з)* (1642 Сл. Лекс., 7 зв.), *ра(к) скороноги(й)* (1642 Сл. Лекс., 50).

Н.Ф. Клименко відносить такі композити до кількісно-оцінної лексики, що виражає кількісні ознаки. Вони слугують на позначення міри неозначено великої / малої ширини, товщини, висоти тощо [6, с. 200].

Прикметники з основою **голо-** були напівмотивованими і вказували на зовнішню характеристику тварини чи людини за якістю її волоссяного покриву, а точніше – його відсутності: *голозубый* (Т. Мат. I, 180) «безхвостий», *голозубые куры* (1589 АЮЗР II, 189), *гологлавый* (СУМ XVI-XVII 7, 4) / *гологоловый* (Т., 552) «лисий».

Для вираження невідповідності порівняно з прийнятою нормою використовувалися складні прикметники з першою основою **криво-** та другим іменниковим компонентом: *кривобокий* (СУМ XVI-XVII 15, 109), *криво-рукий* (110), *кривоший* (111), *кривоцокий* (111), *кривогубый* (XVII Слав.-Кор., 462), *кривоногий* / *кривоногий* (СУМ XVI-XVII 15, 109 / 156) / *кривоногий* (XVII Слав.-Кор., 462), *кривоносый* (СУМ XVI-XVII 15, 109) / *risimus*, *кривоноси(й)* (1642 Сл. Лекс., 355), *кривоокий* (СУМ XVI-XVII 15, 109) «косоокий» / *кривоокий* (Т. Мат. I, 385) / *тоги(us) кривооки(й)* (1642 Сл. Лекс., 400). Ці деривати означували людину за зовнішніми анормативними анатомічними показниками [8, с. 93], тобто вказували на певну фізичну ваду, і часто субстантивувалися, лягаючи в основу власних назв, зокрема антропонімів: *Іванъ Кривоший* (1582 Арх. ЮЗР 6 / I, 115), *Лу(к)я(н) Кривоцоки(и)* (1609 ЦДІАК 11, 1, 5, 18 зв.).

До цієї групи відносять також деривати *пласконосый* (Бер., 174), *тупоносый*, *пласконосый* (XVII Слав.-Кор., 520), *разноокій* (Т. Мат. II, 265), *быль той Анастасій разноокій*, *одно око было бѣлое, а другое черное* (Т. Мат. II, 265), *рогоногий* (XVII Слав.-Кор., 501).

На характеристику істоти за зовнішніми анормативними показниками вказує також прикметник *карнаухий* – «із відрізними або короткими вухами», утворений на основі дієслівно-іменникового сполучення: *три коня: еди(н) чали(й) ка(р)наухи(й)* (XVII ЛРК, 51). А також прикметник *кологривый* (СУМ XVI-XVII 14, 170) – «який має сплетену гриву», *трети(и) ко(н) рыжи(и) ко(и)логривы(и)* (1584 АЖ, 117).

Окрему групу становлять композити, що означають частини тіла людини за сприйняттям на дотик (тактильні характеристики) та зоровим сприйняттям [8, с. 94]: *жестококожий* (XVII Слав.-Кор., 447), *твердовласый* (517), *твердокожий* (517), *твердоустый* (518), *конь твердоустый* (460).

Серед складнонультсуфіксальних прикметникових дериватів, що означають зовнішній вигляд людини чи тварини, чимала кількість утворена на основі числівниково-іменникового сполучення. Вони, як правило, вживаються в прямому значенні, підкреслюючи нормативні анатомічні показники істоти, при цьому кількість констатується безвідносно до оцінки [8, с. 122]. Наприклад: *двоногий* (СУМ XVI-XVII 7, 203) / *двоногий* (XVII Слав.-Кор., 442) / *двоноги(й)* (1642 Сл. Лекс., 41 зв.), *единоокій* (СУМ XVI-XVII 9, 66) / *единоокій* (XVII Слав.-Кор., 446), *единоногий* (446), *четвероногий* (537), *двозубый* (СУМ XVI-XVII 7, 202).

Є й такі, що вказують на невідповідність анатомічній нормі, тобто означають певну фізичну ваду істоти, що супроводжується конотацією з негативною оцінкою [8, с. 122]: *единорукій* (XVII Слав.-Кор., 446), *четвероголавый* (537), *шестозубый* (538), *четверозубый* (537).

Як і в попередній період, у староукраїнській мові зафіксоване паралельне використання складнонультсуфіксальних та складносукфіксальних форм від однієї й тієї ж основи, зокрема: *двозубный* / *двозубый* (СУМ XVI-XVII 7, 202), *овцы двозубный* (1642 Сл. Лекс., 41), *четвероногий* (XVII Слав.-Кор., 537) / *четвероножный* (Т. Мат. II, 480). Однак у XVI – XVIII ст. перевага, все-таки, надавалася нультсуфіксальним похідним.

Такі композити, як правило, вживалися в прямому значенні, а їх творення пов’язано з прагматичною необхідністю відображення будови певних предметів, явищ [8, с. 120]. Однак трапляються випадки переносного вживання числівникових основ у значенні необмеженої кількості, наприклад: *сторукій* (XVII Слав.-Кор., 512). Досить часто метафоризації підлягають складні прикметники з неозначено-кількісним числівником у ролі першої основи, такі як *малогогий* (XVII Слав.-Кор., 466), *маложкій* (466), *многоногий* (468), *многожкій* (468).

Перша числівникова основа аналізованих прикметникових композитів – похідна від кількісного числівника й у більшості дериватів приєднується до другої за допомогою інтерфікса **-о-**. Виняток становлять форми **двоє-** та **четверо-**, де роль першого компонента виконує збірний числівник: *двоєчастый* (СУМ XVI-XVII 7, 202) – «який складається з двох частин», *двоєверхий* (201) – «який має дві вершини (про гори)», *четвероногий* (XVII Слав.-Кор., 537), *четвероголавый* (537), *четверозубый* (537). Наприклад: *держачи двоєчастое болото Цевле по праву* (1540 AS IV, 237). На одиничність вияву ознаки вказує перша числівникова основа **едино-**: *единоногий* (XVII Слав.-Кор., 446) «який має один ріг».

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, зафіксовані в ділових документах староукраїнської мови композитні прикметники, утворені складнонультсуфіксальним способом, можна поділити на три семантичні групи:

1) похідні, утворені на базі прикметниково-іменникового сполучення, де перша основа є назвою кольору, а друга – частина тіла тварини;

2) похідні, що є назвами для характеристики будови тіла тварини чи людини, утворені на базі прикметниково-іменникового сполучення, рідше – дієслівно-іменникового;

3) похідні, утворені на базі числівниково-іменникового сполучення на позначення кількісних ознак предметів.

У перспективі – комплексне дослідження складнонультсуфіксальних прикметників, виявлених у пам'ятках української мови на всіх етапах її функціонування.

Література:

1. Беркешук І. Композитні утворення у складі ад'єктивів, мотивованих назвами частин тіла. Українознавчі студії. Івано-Франківськ, 2005–2006. № 6–7. С. 82–87.
2. Гаврилюк Н. Оказіональні прикметники-композити в поетичному словнику неокласиків (словотвірний аспект). Актуальні проблеми сучасної філології. Мовознавчі студії. 2007. Вип. 10. С. 74–78.
3. Горобець В.Й. Лексика історично-мемуарної прози першої половини XVIII ст. (на матеріалі українських діаріюшів). Київ: Наукова думка, 1979. 128 с.
4. Дем'янюк А.А. Композити в староукраїнській літературній мові кінця XVI – XVII ст.: структурно-семантичний і функціонально-стилістичний аспекти (на матеріалі поетичних текстів): дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2004.
5. Жижомо О.О. Індивідуально-авторські новотвори в поетичному дискурсі 80–90-х років XX століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Донецьк, 2003. 18 с.
6. Клименко Н.Ф. Словотворча структура і семантика складних слів у сучасній українській мові. Київ: Наукова думка, 1984. 252 с.
7. Коца Р.О. Складнонультсуфіксальні прикметники у давньоукраїнській мові. Молодий вчений. 2017. № 3. С. 324–328.
8. Олексенко О., Мізіна О. Структурно-семантичні та функціонально-стильові властивості нультсуфіксальних атрибутів. Полтава – Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2014. 232 с.
9. Пирого Н.Г. Зіставлення складних слів і словосполучень у сучасній українській мові. Науковий вісник Волинського державного університету ім. Лесі Українки. Луцьк, 2002. № 6. С. 218–223.
10. Рудь О.М. Структура, семантика та функціонування складних прикметників в українській поетичній мові XX століття: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2002. 21 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

АЖ – Актова книга Житомирського уряду кінця XVI ст. (1582–1583 pp.) / відп. ред. В.М. Русанівський ; вид. підгот. М.К. Бойчук. Київ : Наукова думка, 1965. 191 с.

АЮЗР – Акты, относящиеся к истории Южной и Западной России, собранные и изданные Археологической комиссией. СПб., 1863. Т. I; 1865. Т. II; 1867. Т. III.

Арх. ЮЗР – Архивъ Югозападной Россіи, издаваемый Временною комиссією для разбора древнихъ актовъ. Киевъ, 1858–1914. Ч. 1–8.

Дн. Марк. – Дневникъ генеральнаго подскарбія Якова Марковича (1717–1767 гг.) / под ред. Ал. Лазаревскаго. Ч. I : 1717–1725. Киевъ, 1893; Ч. II : 1726–1729. Киевъ, 1895; Ч. III : 1730–1734. Киевъ, 1897.

ЛРК – Лохвицька ратушна книга другої половини XVII ст. : збірник актових документів / підгот. до вид. О. М. Маштабей, В. Г. Самійленко, Б. А. Шарпило ; відп. ред. І. П. Чепіга. Київ : Наукова думка, 1986. 221 с.

РВЗ – Реестра всего войска Запорожскаго послѣ Зборовскаго договора съ королемъ польскимъ Яномъ Казимиромъ составленные 1649 года / изд. О. М. Бодянскимъ. Москва, 1875.

СУМ XVI-XVII – Словник української мови XVI – першої половини XVII ст. : у 28 вип. / редкол.: Д. Гринчишин (відп. ред.) та ін. Львів, 1994–2013. Вип. 1–16.

Сл. Лекс. – Славинецький Є. Лексіконъ латинскій. «Лексікон латинскій» Є. Славинецького. «Лексікон словено-латинскій» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підгот. В.В. Німчук; відп. ред. К.К. Цілуйко. Київ: Наукова думка, 1973. С. 59–420.

Слав.-Юр. – Славинецький Є., Корецький-Сатановський А. Лексікон словено-латинскій. «Лексікон латинскій» Є. Славинецького. «Лексікон словено-латинскій» Є. Славинецького та А. Корецького-Сатановського / підгот. В.В. Німчук ; відп. ред. К.К. Цілуйко. Київ: Наукова думка, 1973. С. 423–541.

Т. – Історичний словник українського язика / уложили проф. Е. Тимченко, Е. Волошин, К. Лазаревська, Г. Петренко; зредагував проф. Е. Тимченко. Т. 1 : А–Ж. Харків; Київ : Держ. вид-во України, 1930.

Т. Мат. – Тимченко Є. Матеріали до словника писемної та книжної української мови XV–XVIII ст. : у 2 кн. / підгот., упоряд., ред. В.В. Німчук, Г.І. Лиса. Київ; Нью-Йорк, 2002–2003.

ЦДІАК – Центральний державний історичний архів у Києві.

AS – Archiwum książąt Lubartowiczow Sanguszkow w Sławucie. Lwow, 1887. Т. I (1366–1506); 1890. Т. III (1432–1534); 1890. Т. IV (1535–1547); 1910. Т. VI (1554–1572).

Анотація

**Р. КОЦА. СКЛАДНОНУЛЬСУФИКСАЛЬНІ ПРИКМЕТНИКИ
В АКТОВІЙ МОВІ XVI – XVIII СТ.**

У статті проведено структурно-семантичний аналіз складнонультсуфіксальних прикметників у староукраїнській мові XVI – XVIII ст. Встановлено дериваційні, структурно-семантичні та функціональні особливості таких дериватів, виявлених у пам'ятках актової мови зазначеного періоду.

Ключові слова: прикметники, складнонультсуфіксальні ад'єктиви, староукраїнська мова, актова мова, офіційно-діловий стиль.

Аннотация

**Р. КОЦА. СЛОЖНОНУЛЬСУФФИКСАЛЬНЫЕ ПРИЛАГАТЕЛЬНЫЕ
В АКТОВОМ ЯЗЫКЕ XVI – XVIII ВВ.**

В статье проведен структурно-семантический анализ сложнотсуффиксальных прилагательных в староукраинском языке XVI – XVIII вв. Установлены деривационные, структурно-семантические и функциональные особенности таких дериватов, обнаруженных в памятниках актового языка указанного периода.

Ключевые слова: прилагательные, сложнотсуффиксальные адъективы, староукраинский язык, актовый язык, официально-деловой стиль.

Summary

**R. KOTSA. ADJECTIVAL COMPOSITES WITH ZERO SUFFIX
IN UKRAINIAN LANGUAGE OF THE XVI – XVIII CENTURIES**

The semantic and structural analysis of the adjectival composites with zero suffix found in the monuments of the Old Ukrainian language of the 16–18th centuries is implemented in the article. The derivational, structural, semantic and functional features of such derivatives were established.

Key words: adjectives, adjectival composites with zero suffix, Old Ukrainian language, language of acts, official-business style.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української мови
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара

ОБРАЗНІ ЗАСОБИ У МОВНО-ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО

Постановка проблеми. Мовно-культурна особистість Дмитра Івановича Яворницького є велегранним явищем у національній науці, що репрезентує митця як людину з вільним володінням засобами мовного коду ідіоетнічної мови, неповторною когнітивною базою, знанням усіх рівнів української ментальності й духовної культури. Цілісний аналіз мистецького ідіолекту, мовного потенціалу діяча такого масштабу – завдання, без сумніву, важливе й актуальне.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Попри значні наукові розвідки, присвячені дослідженню специфіки діяльності Д. Яворницького як історика, фольклориста, етнографа та вивченню творчості письменника в літературознавчому аспекті (Н. Василенко [1; 2], П. Єфремов [4], І. Руснак [5], Л. Скупейко [6], М. Шубравська [7] та ін.), мовотворчість Д. Яворницького залишається маловивченою. Актуальність і доцільність цієї праці вмотивована потребою теоретичного осмислення мовної спадщини митця та мовностилістичного аналізу його творів.

Мета статті – дослідити особливості функціонування образних засобів у художніх текстах Д. Яворницького, виявити їх семантичну самотність і прагматичну спрямованість.

Виклад основного матеріалу. Дмитро Іванович Яворницький – одна з найвизначніших постатей наукового й культурного життя другої половини XIX – першої половини XX століття. Його творча та наукова спадщина має непересічне значення для розвитку української гуманітарної науки, а також для відродження історичної пам'яті й національної самосвідомості українського народу.

Літературна діяльність є невід'ємним складником творчості Д. Яворницького. Його спадщина містить прозові й поетичні твори. Це роман «За чужий гріх», повісті «Наша доля – Божа воля» (1901), «Де люде – там і лихо» (1911), «Поміж панами» (1911), оповідання «У бурсу! У бурсу! У бурсу!» (1908), «Русальчине озеро» (1909), «Закохана пара, або пан Борзак та пані Борзачка» (1910), «Драний хутір» (1911), збірка поезій «Вечірні зорі» (1910), а також вірші в періодичних виданнях.

Художні твори Д. Яворницького є закономірним продовженням його історичних та фольклорно-етнографічних праць. Тематика наукових зацікавлень вченого, його дослідницьке «кредо», емоційність його натури зумовили близькість Д. Яворницького до поетичної стихії, що знайшло втілення у словах, які він так любив повторювати: «Ми – археологи-поети, ми – історики-малюки» [9, с. 11].

Д. Яворницький прагнув найточніше відобразити культуру, звичаї й характер рідного народу. Прибічник етнографізму, шанувальник деталей, точного відтворення побуту, Д. Яворницький й у своїх художніх творах залишався етнографом. Свої прозові твори він вважав «прямо-таки етнографією», «списаною з живих людей», які «ще й досі живуть і так само роблять, як у мене написано» [3, с. 254].

Д. Яворницькому, як етнографу, фольклористу, властива увага до побутописання, а також до зображення «внутрішнього життя» народу (за висловом самого письменника). Його художнім творам притаманні риси відтворення життєвої конкретики – реалій побуту, подій, явищ, опис зовнішності людини, її думок і почуттів, відтворення душевного стану, і це певною мірою наближує їх до фольклорних джерел. Автор робить героями своїх творів представників різних соціальних верств, кожному з них він дає розгорнуту характеристику, і різноманітні художні засоби відіграють неабияку роль. Використовуючи їх, він докладно описує зовнішність героїв, особливості їх мовлення, рухів, передає фізичний чи психічний стан персонажів, умови, у яких вони живуть.

Найчастіше Д. Яворницький використовує порівняння. У досліджуваних творах розрізняємо предмет (суб'єкт) порівняння, образ (об'єкт) порівняння й основу (ознаку), за якою вони порівнюються. Найчисельнішою групою компаративних конструкцій у художніх творах Д. Яворницького є такі, де предметом порівняння виступає людина. Порівнюються частини тіла людини («чорні та рівні та струнки, неначе по шнурочку, **брови, прямий, красивий, немов витончений, нісок**» [8, с. 268]); увесь образ загалом («чепурна така, як горицький з квашою» [8, с. 455]); особливості її пересування в просторі («розкотились..., **неначе ті жуки**» [8, с. 99]); особливості мовлення («говорив..., **немов той шавкун поміж звичайними качками**» [8, с. 23]); морально-психологічні та розумові здібності («він так легко розгадував усякі завдання, **неначе роспускає клубки ниток**» [8, с. 391]); емоції та почування («так тяжко плакав, що **неначе аж уся земля стогнала під ним**» [8, с. 104]). Письменник використовує також порівняння, які характеризують реалії українського побуту: предмети, будівлі, місцевість, пейзаж, смакові якості страви, події чи явища суспільного життя. Перевага тієї чи іншої групи порівнянь зумовлена, як правило, тематикою твору.

У художній прозі Д. Яворницького постають розгорнуті порівняльні конструкції з характерною семантичною багатоплановістю: «Увесь тиждень ходиш було, **мов те чуперадло: штани на тобі такі, що як скинеш їх та поставиш, то вони, немов два вулики, стоять**» [8, с. 89]; «...**товстий такий, немов і в шкуру не втопиться: наче то не чоловік, а прямо тобі чувал**» [8, с. 451]). Такі порівняння є найконструктивнішим засобом зображення реальної дійсності в авторському баченні й художній інтерпретації. У них сконденсовано широку здатність інтегральних ознак порівняння.

Слід відзначити, що порівняння Д. Яворницького інформативні. Вони містять не тільки образну характеристику героя, але й несуть додаткову інформацію краснорічного характеру, наприклад, про особливості місцевої фауни: «*От чисто тобі сорока, що краде крашанки, або шуліка, що хапає курчат*» [8, с. 486]. Інформативність порівнянь досягається також шляхом виявлення письменником однієї ознаки в кількох явищах: «*Немов той старий орел-ягнятник, або ж сичуган вухатий*» [8, с. 548]; «*Стерігся, як той циган плуга, або старець собак*» [8, с. 448]. Ознакою індивідуального стилю Д. Яворницького є поширеність другої частини порівнянь за допомогою авторських пояснень, уточнень, які певною мірою відображають авторські знання народного життя й побуту: «*Він нею, тією борідкою, так і трусе, мов той цап, що перед веде віцям*» [8, с. 49]; «*Та як натягнувсь ото того тютюну, та так одразу і очманів, немов та курка на сідалі од тхора*» [8, с. 32].

Відзначимо, що порівняння з пейоративною конотацією («...з *ротякою* – хоч тачкою їдь» [8, с. 142]; «...*твар йому уся жовта та зморщена, неначе стара та потерта халява*» [8, с. 431]) є більш показовими для Д. Яворницького. Вони увиразнюють загальну експресію мови художніх творів у народнорозмовному ключі. Порівняння, пов'язані з описом природи та персонажів, мають меліоративне забарвлення й уособлюють приязне ставлення автора до них та народні стереотипні погляди на зовнішню і внутрішню красу: «*Високий, прямиий, як струночка, з тонким та гнучким станом – він справді був, як той високий, тонкий та темно-зелений явір*» [8, с. 388].

Як відомо, одним із найдавніших типів порівняння є заперечні порівняння, що характерні для української фольклорної традиції. Прийом заперечення, використовуваний у таких порівняннях, ніби руйнує спорідненість між суб'єктом та об'єктом порівняння: «*Навсправжки то була не жінка, а ціла копиця сіна*» [8, с. 538]; «*Е, тут вона уже не дівчина, а справжня королівна!*» [8, с. 368]; «*Не ніч то була для нього, а мука*» [8, с. 398]; «*Не голос, а мелодія*» [8, с. 495].

У художніх текстах Д. Яворницького знаходимо й такі порівняння, у яких ознака порівняння не має формального вираження. Ознаку порівняння читач відтворює сам, відповідно до власних асоціацій чи з контексту. Такі порівняльні конструкції (на імпліцитній основі) також можна поділити на дві групи:

1) конструкції, у яких автор використовує традиційні порівняння: «...*ходив такий, як хмара*» [8, с. 62]; «...*і в думці у нього, неначе стріла, пронеслось...*» [8, с. 277]; «...*накинулась на нього, неначе той хижий шуліка на курча*» [8, с. 87]; «...*а панам неначе страшний суд настав*» [8, с. 563]; «*Нажилась я з тобою, наче поганого найлась!*» [8, с. 46];

2) конструкції, у яких використано індивідуально-авторські порівняння: «*Агроном роздивлявся на все те, неначе він приїхав до Китаю або ж опинивсь де-небудь на всемирній виставці*» [8, с. 477]; «*Неначе того двора тільки що одділено було од чистого і дикого степу*» [8, с. 498]. Для розуміння конструкцій з індивідуально-авторськими порівняннями потрібне знання тексту, вони побудовані на індивідуальних асоціаціях. Творчу індивідуальність автора в разі використання узуальних порівнянь виявлено переважно у специфіці їх відбору з інших мовних засобів. Порівняння індивідуального характеру яскраво представляють індивідуально-авторську картину світу, а імпліцитність ознаки змушує читача відновлювати її (ознаку) самостійно, отже, такі порівняння мають значний прагматичний потенціал.

У системі засобів образності мови Д. Яворницького функціонують слова з переносним значенням. Об'єктом метафоризації у творах письменника найчастіше є природа. Автор утворює метафору за принципом антропоморфізму, тобто переносить дії та ознаки, властиві людині, на предмети або явища природи («*верби утомились стояти та полягали на землю та тільки боки зрійють*» [8, с. 26], «*степ одягся густою травою*» [8, с. 59], «*сонечко сміялось*» [8, с. 59]). Через світ людини як фізичної й духовної субстанції репрезентується весь навколишній світ і система філософсько-абстрактних категорій. Семантично значущим елементом творів Д. Яворницького є метафоризовані антропоніми. Семантика антропоніма містить вказівку на певну характерну рису його носія (Цуцало – любитель собак, Борзак – прудкий, швидкий, Живиця – живучий, міцний). Ціла галерея («негативних») (визначення Д. Яворницького) типів українського панства об'єднана назвою «*пани сонцелови*», яка винесена в заголовок оповідання. Лексема «сонцелови» актуалізує значення ідейно-піднесеної, але безрезультатної роботи, нездійсненої мрії. «Пани сонцелови» проводили час у марних дискусіях про «*хазяйські справи*», але втілити ці задуми в життя для них так само неможливо, як зловити сонце.

Можна констатувати, що метафора в Д. Яворницького не знайшла широкого застосування. Автор свідомо надає перевагу порівнянню як простому тропу.

Синекдоха як стилістичний засіб у художніх текстах Д. Яворницького має значний кількісний і якісний вияв. Вона реалізує прагматичну спрямованість тексту, допомагає автору виписати узагальнений художній образ, використовуючи мінімум виражальних засобів: «...з *пана* у нас не питають ні науки, ні знання; питають його з *писаря*, щоб умів писарювати, питають з *учителя*, щоб умів дітей учити, питають з *конторника*, щоб умів рахунки справляти» [8, с. 460]. Синекдоха виявляє здатність поєднуватися з іншими тропами або бути їх органічною частиною, створюючи яскраве поліфонічне текстове полотно. Вона може входити до складу трансформованого фразеологізму («*книжка не ведмідь, у ліс не втече, а дівчина може і втекти*» [8, с. 399]), епітета («*бідний, кажуть, мужичок-трудівничок*» [8, с. 463]), метафоричної антитетичної конструкції («*свята любов рівня багатого з убогим, пана – з мужиком, городянина з селянином*» [8, с. 397]), порівняння («*почтова коняка, чумацький віл і ті менше роблять, ніж земський лікар*» [8, с. 284]). Індивідуальна синекдоха Д. Яворницького служить засобом реалізації головної мети письменника – зображення життя й побуту українського народу: «...*де сокиркою цюкнув, де ціпком помолотив, де тяглом, чи сказати, скотинкою, поробив*» [8, с. 361].

Епітети у художніх творах Д. Яворницького відбивають художній світ письменника, важливим складником якого є світогляд простого українського народу. Епітети прозових творів письменника базуються на мовній картині світу селянина, мешканця південно-східного регіону. І постійні, й індивідуально-авторські епітети у творчості

Д. Яворницького стосуються опису природи («широкі та зелені та густі плавні з високими та могутими та гіллястими в них деревами» [8, с. 427]), характеристики людини («недобрий і завидливий той Захарько; хлопець був і дотепний, і кебетливий» [8, с. 29]), характеристики дій, процесів, які виконує людина («протяжні, снотворні пісні; добре і розумне діло» [8, с. 437]), характеристики простору («великий, рівний, пустопорожній двір» [8, с. 498]), характеристики тварин («Пані розмовляла з ними [з котами – Н.М.], неначе з людьми, сварких всабожувала, тихих ухваляла, розумних величала, безсоромних усоромлювала» [8, с. 432]).

Постійні епітети в текстах митця можуть входити до складу протиставлення в певному мікроконтексті («небіж, кебетливий і дотепний з природи хлопець, але темний і недовчений пушпурлет» [8, с. 547]), окаянізму («з великою трудноцією» [8, с. 490]), гри слів («кухареві у неї зовсім несмачно жити» [8, с. 485]).

Здебільшого постійні епітети виражені прикметниками, рідше – іншими частинами мови: «...так трапився їй один управитель, великий штуркар і пройдоха» [8, с. 489] (іменник); «Скрізь там було сумно, жалібно і безнадійно» [8, с. 430] (прислівник). Крім того, у текстах Д. Яворницького постійні епітети мають здатність входити до складу паралелізму і протиставлення: «...у нього було два поводження з людьми: одно з людьми бідними, ганебливе і знеможливе; а друге з людьми багатими, запобігуче і улесливе» [8, с. 43]; «...велика, жорстока, огненна баталія двох розлютованих і запеклих ворогів» [8, с. 554]. Творчості Д. Яворницького притаманне «підсилення» одного епітета іншим, що створює ще більшу образність, експресивність.

Особливої виразності тексту надає повторення того самого слова-епітета: «Самсон Іванович був великий охотник, великий музика і великий книголюб» [8, с. 444]; нанизування контекстуальних синонімів народно-розмовної мови з позитивним забарвленням: «Він був теж, як і його дружина, чоловік жвавий, кебетливий, дотепний і великий трудівник» [8, с. 467]; нанизування контекстуальних синонімів зниженої семантики, що організовані в риторичні питання: «Та невже ж ця стара чмакалка і єсть сама княгиня Башмачка? Оця забейкана старчиха, оця брудна шквара, що ходє босоніж, що світе голими п'ятками?» [8, с. 474]; нанизування контекстуальних синонімів зниженої або негативної семантики: «...босий, гидомирний, засмальцьований Герасько» [8, с. 493]; «Але це було щось дуже миргідне, тупе, дуже нудне, недоумкувате, пискливе, верескливе, і звалось воно у бурсачви «пип ластів'ячий хвіст» [8, с. 141]. Епітети із синонімічними відношеннями компонентів переконливо підкреслюють тяжіння автора до докладного зображення реалій тогочасного життя народу. Епітети Д. Яворницького можна вважати показовим явищем його індивідуально-художнього моделювання світу.

Помітним художнім засобом творів Д. Яворницького є гіпербола. Особливо цікавий стилістичний ефект створює авторська гіпербола, що наслідує народнопоетичну. Так, характеризуючи братів Живиць (оповідання «Пани сонцелови»), які відрізнялися міцною статуєю, автор вдається до такої конструкції: «Здавалось, що коли рождався на світ кожний із Живиць, то репалась і тріщала, немов од великого морозу, земля, схоплювалось з гілля усе вільне і сторожке птаство і кидалось од жаху в піднебесся, гуркотів по небу великий і могутній зрім, і розходилась од одного краю до другого блискуча блискавка» [8, с. 517]. У творах Д. Яворницького гіпербола виступає також засобом характеристики персонажа: «То баба на все село: і ротата, і язиката, а що вже лайлива, так така, що як виїде за ворота та як почне лаяти кого-небудь, то лайка її лунає аж на все село. А лайнути було чим: рот такий, що якби всунув туди цілу лопату, то десь би і держална не вздрів» [8, с. 327].

Гіпербола може характеризувати не лише зовнішність, а й внутрішні риси людини: «Дуже багато у мене вогню: ось уставлю у воду ногу – вода закипить» [8, с. 566]. Як бачимо, гіпербола не лише перебільшує зовнішній вияв внутрішньої енергії, а й класифікує цю енергію, указує на її руйнівну силу.

Гіперболи в художніх текстах Д. Яворницького використано й у пейзажних описах: «І що то за край славний, той Капказі! Гори тобі такі, що маківками аж до неба сягають, аж у хмари упираються. Звіру якого там, птаства-пернатства!» [8, с. 377]. Семантика вислову «Звіру якого там, птаства-пернатства!» посилює гіперболічне значення виразу «гори ... маківками аж до неба сягають, аж у хмари упираються».

Отже, можемо сказати, що гіпербола, яку створив Д. Яворницький, близька до художньої, оскільки обидві ґрунтуються на порівнянні, змалюванні певного образу. Письменник стилізує гіперболічне висловлення під народнопоетичне, у такий спосіб демонструючи блискуче володіння засобами народної мови.

Уживання евфемізмів у творах Д. Яворницького зумовлене художніми, естетичними завданнями. Українській народній свідомості властиво уникати прямої номінації фактів і реалій об'єктивної дійсності, про які в суспільстві не прийнято говорити прямо, тобто використовувати евфемізми. Переважна більшість евфемізмів зафіксована в повісті «Поміж панами» й служить засобом сатиричного зображення описуваної дійсності (саме тоді «припало» бідній Чорнушечці, і вона розсипалась ... аж п'ятма кошенятками [8, с. 443]; «Увесь двір скрізь був... запаскуджений пташиним добром» [8, с. 427]; «Усе те він здобував не дурно, а «купляв», але купляв так, що продавець того й не бачив» [8, с. 144]). Використовувані автором побутові евфемізми є засобом створення національного колориту, відображення соціально-побутових явищ у суспільстві та народних морально-етичних поглядів на ці явища (бабка ... пішла по такому шляху, по якому тільки йдуть вперед, а ніколи не вертаються назад [8, с. 574]).

Висновки та перспективи дослідження. Отже, засоби та прийоми художнього зображення дійсності, які використав автор, відбивають особливості середовища, у якому живуть і діють персонажі його творів, допомагають відтворити життя і побут українського народу. До того ж Д. Яворницький переслідував благородну мету – шляхом етнографічного зображення дійсності викликати інтерес до української мови, культури.

Перспективним напрямом подальших досліджень вважаємо комплексне вивчення наукової і художньої спадщини Д. Яворницького, висвітлення його історико-філологічних поглядів у контексті творення мовної практики кінця XIX–початку XX ст.

Література:

1. Василенко Н.С. Д.І. Яворницький – письменник. З минувшини Подніпров'я: зб. матеріалів наук. конф., присв. Міжнар. дню музеїв, 17 травня 1984 р., Дніпропетровськ: Дніпро, 1995. С. 36–41.
2. Василенко Н.С. Художнє відображення історичного минулого України в наукових дослідженнях та літературних творах Д.І. Яворницького. Література й історія: Тези доповідей і повідомлень Всеукраїнської науково-практичної конференції. Запоріжжя, 1993. С. 89–91.
3. Епістолярна спадщина академіка Д.І. Яворницького. Вип. 4: Листи Д.І. Яворницького до діячів науки і культури. Дніпропетровськ: АРТ-ПРЕС, 2005. 500 с.
4. Єфремов П. Молитва Богу невідомому [упорядник М. Чабан]. Дніпропетровськ, 1993. 66 с.
5. Руснак І.Є. Літературна творчість Д.І. Яворницького і розвиток української прози початку ХХ століття : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.01.01. Київ, 1995. 18 с.
6. Скупейко Л. Художня проза Д.І. Яворницького. Київська старовина. 1996. № 1. С. 19–26.
7. Шубравська М.М. Д.І. Яворницький: Життя, фольклористично-етнографічна діяльність. Київ: Наук. думка, 1972. 253 с.
8. Яворницький Д.І. За чужий гріх: Роман, повість, малюнки з життя. Дніпропетровськ: Січ, 2006. 600 с.
9. Эварницкий Д. Запорожье в остатках старины и преданиях народа; перевид.: Київ: Веселка, 1995. 447 с.

Анотація

**Н. МАЙБОРОДА. ОБРАЗНИ ЗАСОБИ
У МОВНО-ХУДОЖНІЙ КАРТИНІ СВІТУ ДМИТРА ЯВОРНИЦЬКОГО**

У статті досліджено образні засоби художніх творів Дмитра Яворницького. Проаналізовано традиційні й індивідуально-авторські засоби, визначено їх семантику й функційне навантаження. Встановлено, що проаналізовані засоби автор використав для зображення побуту українського народу.

Ключові слова: образні засоби, мовно-художня картина світу, порівняння, метафора, епітет, гіпербола, синекдоха, евфемізм, ідіолект, етнографізм.

Аннотация

**Н. МАЙБОРОДА. ОБРАЗНЫЕ СРЕДСТВА
В ЯЗЫКОВОЙ ХУДОЖЕСТВЕННОЙ КАРТИНЕ МИРА ДМИТРИЯ ЯВОРНИЦКОГО**

В статье проведено исследование образных средств художественных произведений Дмитрия Яворницкого. Проанализированы традиционные и индивидуально-авторские средства, определена их семантика и функциональная нагрузка. Установлено, что образные средства автор использовал для изображения быта украинского народа.

Ключевые слова: образные средства, языковая художественная картина мира, сравнение, метафора, эпитет, гипербола, синекдоха, эвфемизм, идиолект, этнографизм.

Summary

**N. MAIBORODA. FIGURATIVE MEANS
IN DMYTRO YAVORNITSKIY'S LINGUAL ARTISTIC PICTURE OF THE WORD**

The article features the research of figurative means in Dmytro Yavornitskiy's art works. Both traditional and individually-author's means are analyzed, their semantics and functional load are determined. It is defined, that the author used figurative means to represent the way of life of Ukrainian people.

Key words: figurative means, lingual artistic picture of the world, simile, metaphor, hyperbole, synecdoche, euphemism, idiom, ethnography.

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри української мови
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова

ДИСКУРСИВНА МЕТАФОРА ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧЕНОГО

Постановка проблеми. За кваліфікацією Дж. Лакоффа та М. Джонса, метафоричність – це ані перевага, ані недолік мислення, це неминучість, властивість мислення [5, с. 95], тобто вербалізоване мислення. Метафору як феномен вивчають у межах різних галузей знань: психіатрії (Д. Гордон), військовій сфері (А. Гучин), філософії (Е. Кассіер, Х. Ортега-і-Гассет), філософії науки (Є. Гогоненкова, Г. Єрмоленко), у сфері політики (А. Гаврилюк, А. Чудінов), державного управління (С. Бронікова), нейролінгвістики (Т. Ковалевська), публіцистики (О. Дрібнюк, М. Скиба), художньої творчості (В. Вовк, О. Коляденко), перекладознавства (Т. Казакова, П. Ньюмарк). У системі мови суть, природу, механізми творення, мотиваційні відношення, функції досліджують Ю. Караулов, Н. Карпова, З. Резанова, О. Селіванова, В. Телія тощо.

З того періоду, коли більшість філософів Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Г. Лейбніц, Ф. Бекон) вважали за необхідне формування особливості мови науки, позбавленої двозначності інтерпретації, що виникала через метафоричні висловлювання, ставлення до метафори змінилося. До розуміння можливості й необхідності метафори в науковому осмисленні учені-філософи прийшли згодом, із визнанням її як важливого складника мови й мислення. Зі сфери філософії погляди щодо місця метафори поширилися й на лінгвістику.

Аналіз останніх досліджень. У XX – XXI ст. учені твердо переконані, що метафоричність не тільки притаманна мові науки (К. Алексєєв, Н. Арутюнова, О. Білка, З. Висоцька, Г. Дядюра, Е. Будассі, С. Гусєв, Г. Кулієв, Н. Мішанкіна, Н. Непійвода тощо), а й є підґрунтям наукової теорії (Н. Кудрявцева). З огляду на це метафору вивчають як феномен, як лінгвістичну універсалью, завдяки якій відбувається наукове пізнання об'єктивної дійсності. Чинниками, які зумовлюють значущість метафор у формуванні наукового дискурсу, є те, що вони є найбільш компактними моделями об'єднувального типу, котрі уможливають синтезування образів окремих об'єктів шляхом проектування уявлень про один із них на інший. Крім цього, метафора ґрунтується на ідентифікувальних моделях і бере участь у створенні інтегративних моделей, таких, як ментальний простір, картина світу [6, с. 55].

Мета нашої розвідки – схарактеризувати дискурсивні метафори за семантичним, морфологічним, структурним критеріями на матеріалі лінгвістичного дискурсу О. Бондаря, П. Гриценка, С. Єрмоленко та Ю. Карпенка.

Виклад основного матеріалу. Понятійна система науки є метафоричною за своєю суттю, тому для наукового дискурсу характерні метафоричні переноси з інших сфер діяльності для номінації пізнаваних реалій [12, с. 303; 11, с. 295]. Когнітивна метафора здатна виконувати низку функцій у науці. Н. Кудрявцева [3, с. 38–39] виокремила й розкрила суть функцій метафори в науковому пізнанні: генерування (як основи наукової концепції або наукової картини світу), репрезентації (як засіб демонстрування абстрактних сутностей, умов чи подій), пояснення (як здатність пояснювати відкриття), оцінювання (як засіб оцінної кваліфікації концепції), поширення наукових теорій (як спосіб обміну знаннями).

Завдяки метафоричному образу об'єктивується інший смисл у буденних речах. Метафора як універсальний засіб актуалізації нового, прихованого, не поміченого раніше «забезпечує позитивну динаміку творчого потенціалу суб'єктів у процесі спільної активності» [1, с. 21], є з'єднувальним елементом між фоновими знаннями, когнітивними й семантичними сферами адресанта та адресата. Виокремлюють два типи наукової метафори: комунікативна метафора, завдяки якій пряме, первинне значення слова слугує медіатором, що поєднує під час комунікації раніше набутий і новий досвід; базова метафора, що уможлиблює абстрагування ознак від об'єктів із метою наукового пізнання, коли щось інакше не можна осмислити. Другу ще називають гносеологічною метафорою, що подовжує «руку» інтелекту [8, с. 72].

Для українськомовного науковолінгвістичного дискурсу актуальні такі логічні типи: живе – живе, неживе – живе та неживе – неживе. Метафори, утворені за першим типом, ідентифікують як метафори-оживлення, антропоморфні моделі, другі – як метафори-опредмечування, предметні моделі. У мові науки функціонує два типи метафор: парадигмальна, або парадигмально-теоретична, наукова, та дискурсивна, або дискурсивно-комунікативна. Парадигмальними метафорами вважають залучені для осмислення наукових феноменів, для формування наукового напряму, а дискурсивними – ті, що не стосуються епістемно-діяльнісного аспекту наукової діяльності. До перших належать метафоричні терміни і зв'язки між ними, завдяки іншим описують властивості досліджуваних об'єктів, дослідницьку діяльність тощо [4]. Дискурсивно-комунікативними також є загальноновживані метафори. У нашому дослідженні аналізуємо дискурсивні метафори.

Іменниками, що зазнали метафоричного перенесення ознак із живого на живе, є назви на позначення міфологічних осіб або осіб із легенд, наприклад: *Так чи інакше ужиток щільного г (Гоголь) та проривного г (Гоголь) дозволяє Є. Маланюковій назвати статтю про український та російський підходи до цього літературного велетня простим повторенням його прізвища, лише записаного з літерами г та г* (Ю. Карпенко), де *велетень* – людина, надзвичайно видатна в певній галузі [2, с. 118]; назви осіб за належністю до певного соціального класу, наприклад: *У цих трьох публікаціях Потебня постає перед нами як лицар науки, мужній борець*

за справедливість, захисник талановитої наукової молоді (Ю. Карпенко), де *лицар* – людина, яка самовіддано служить певній справі, віддається їй [2, с. 616]. Отже, процес метафоризації мислиться як рух семантики слова від галузі джерела, вихідної галузі до галузі мети [5], його кваліфікують як структурування одного концепту в термінах іншого [13, с. 30]. Іменникові метафори частіше виражені двома іменниками ($N_1 N_2$), рідше – прикметником та іменником (A N).

Для сучасного англомовного наукового дискурсу в галузі електроніки актуальні такі концептуальні метафоричні моделі: несумісність речей є боротьба / сумісність речей є гармонія; час – це гроші / час – цінний та обмежений ресурс; більше – вгору / менше – вниз, що, звісно, відображає англійські національні цінності [12, с. 307].

Серед дієслів у творенні антропоморфних моделей українськомовного лінгвістичного дискурсу найчастіше беруть участь ті, що виражають семантику руху, наприклад: *Нормальним є явище, коли літературна мова прямує до досягнення стандарту мовної системи* (О. Бондар); *У приазовських греків чимало перенесених назв, і дослідникові раз у раз доводиться поринати в складну кримську топонімію...* (Ю. Карпенко); мислення або говоріння, наприклад: *Зібрані й опубліковані В.О. Горпиничем матеріали збуджують думку, кличуть до розмаїтіших узагальнень, пропонують нові аспекти роботи* (Ю. Карпенко); способу життя, наприклад: *Ці 108 терміносполучень побудовані за сімома різними моделями, серед яких панує поєднання прикметника з іменником (52) та іменника з залежним іменником у родовому відмінкові (32)* (Ю. Карпенко); інші дії людини або тварини, наприклад: *Згорнулося суспільне життя українського слова* (С. Єрмоленко); *Не буде зайвим також наголосити, що словник усім своєю авторитетом і фундаментальністю знімає наліт заполітизованості й одіозності, який у тоталітарні часи супроводжував поняття «суспільні науки»* (Ю. Карпенко); *Астронімів у романі лише два, але як витончено вони виграють у вишуканих нічних краєвидах...* (Ю. Карпенко); *Якщо одна власна назва породжує іншу власну назву, то в результаті маємо дві різні назви...* (Ю. Карпенко). Частина метафор, використовуваних у лінгвістичному дискурсі, зокрема узуальні моделі, виконує експресивно-смыслову функцію [7, с. 83].

Продуктивні предметні моделі утворюються завдяки перенесенню за ознакою подібності назв на позначення: а) простору, у тому числі водного, наприклад: *З безмежного океану українських прізвищ <...> оніми добираються не лише за своїми фонетичними показниками, а й за семантичними* (Ю. Карпенко); *Як пошанівок варто згадати найвидатніших попередників, подвижників на ниві українського діалектного словникарства...* (О. Бондар); б) конкретних предметів, наприклад: *... світ автора є свого роду провідником, проміжною ланкою між світом реципієнта і світом персонажів* (О. Бондар); *Ясно, що це знахідка, творчий здобуток поета-мислителя, який виразив думку і ясно, і лаконічно...* (Ю. Карпенко); в) споруд і їхніх частин, наприклад: *Цю особливість вдачі вона вивнесла з родинного гнізда і зберегла упродовж усього життя-зблиску* (П. Гриценко); *А скільки фразеологізмів, усталених висловів засвоїла українська літературна мова з фольклорної криниці!* (С. Єрмоленко); *Проблемне мислення дослідника <...> стимулює студента-читача до пошуку, розхитуючи його статичні, жорсткі каркаси уявлень, які сковують творчу ініціативу* (О. Бондар); *Спроби розмежування смислів багатозначного терміна «стиль» давно стали ареною дискусій (якщо не полем битв) представників різних наук, особливо філологічних* (Ю. Карпенко); г) речовини або рідини, наприклад: *Шкільні предмети створюють надійний ґрунт для ефективного засвоєння тих основ, які в наступній вищій ланці освіти утвердять стійкі світоглядні орієнтири особистості* (С. Єрмоленко); *Серед потоків бруду, вишитою на голову Бодана, було й таке, нібито хвалебне, написане польським анонімом і переказане сумлінним М. Грушевським...* (Ю. Карпенко); *А краплина античності, збережена обома поетами, надає текстові особливої емоційності, підносить його до високої поезії* (Ю. Карпенко).

Метафори, називані експериментальними, в англійському науковому дискурсі слугують засобом розширення межі наукового пізнання, допомагають науковцям віднайти нові шляхи розуміння наукових концептів [11, с. 296] в українськомовному лінгвістичному дискурсі, як видно з наведеного, апелюють до емоцій адресата, за винятком випадків, коли вони є термінами. Звернення до водної стихії в метафоричних перенесеннях англомовного наукового дискурсу пов'язують з національною специфікою, з острівним мисленням британців [Там само]. У досліджуваному нами матеріалі назви водного простору, що беруть участь у метафоризації, реалізують переносне значення 'безмежне, неосяжне; велика кількість чогось', напр.: *Тут цілий океан тем, гідних гумористичного і сатиричного пера* (Ю. Карпенко); *Завдань, які можна виконати, як правило, тільки спільними зусиллями всіх чи бодай багатьох ономастів, – море* (Ю. Карпенко).

Інші назви, семантика яких набуває переносного значення, належать до непродуктивних моделей: а) назви абстрактних понять, наприклад: *Клоунада Верховної Ради значною мірою зумовлена тим, що значна частина Ради бореться за те, щоб запровадити в Україні російську мову як другу державну* (Ю. Карпенко), де *клоунада* – комічна вихватка, блазентство [2, с. 547]; б) їжі, наприклад: *При усуненні мовного параметру етнічне групування перетворюється на етнічну кашу* (Ю. Карпенко), де *каша* – переносне розмовне, безладна суміш чого-небудь [2, с. 531]; в) газу, наприклад: *Особисті почуття поет утілює у таку досконалу форму, що його твори не втрачають поетичного вогню і через століття* (С. Єрмоленко) тощо. Метафоричні вислови в певному контексті набувають відповідного емоційного забарвлення: чи то позитивного, чи то негативного. Емоційність тут не стосується наукового пізнання, а є авторською кваліфікацією певних явищ, процесів, пов'язаних (другий та третій приклади) або частково пов'язаних із вивченням предмета дослідження (перший приклад). Утім, так чи інакше подані висловлювання скеровані на концептуалізацію наукового знання з метою адекватного декодування адресатом та з огляду на прагнення адресанта віднайти точну емоційну форму для думки.

У зоні творення предметних метафоричних моделей перебувають дієслова, що виражають дії, пов'язані суто з предметами, напр.: *Символічний сенс може майорити десь на другому плані...* (Ю. Карпенко) *Така етимологічна всеядність не сприяє зміцненню авторської логіки* (Ю. Карпенко).

Типовими для наукового дискурсу є низка слів, що слугують базою для утворення метафор (*джерело, підвалини, підґрунтя*), наприклад: ... *таке супровідне коментування є додатковим цінним джерелом лінгвальної інформації, що має самоочевидну цінність* (П. Гриценко); *У зв'язку з відривом (повним чи неповним) від свого джерела – античної міфології – розглянута досить обсяжну групу міфонімів у подальшому розгляді до уваги не беремо* (Ю. Карпенко); *Основним джерелом матеріалу є прекрасна «Антологія сатири та гумору ХХ ст.»* ... (Ю. Карпенко); *Джерело їх – те саме – обрядова весільна пісня, в якій молодий порівнювався з місяцем ясним і звався князем* (С. Єрмоленко); *Підвалинами* для укладання такого словника є насамперед діалектна картотека Інституту української мови НАН України... (О. Бондар); *Це твердження бездоганно доводиться і є головною підвалиною сучасного історичного мовознавства* (Ю. Карпенко); *І навіть зі своїми недоліками вони стануть неоціненним підґрунтям для укладання зведеного діалектного словника української мови* (О. Бондар). Узуальні метафори, використовувані в науковому дискурсі, слугують засобом вираження думки, що не відволікає уваги адресата від наукових фактів, явищ, процесів, а, навпаки, зосереджує читача на об'єктивному їх сприйнятті. Зважаючи на традиційність їхнього вживання, стертість образності та суб'єктивного елемента, вони забезпечують непристрасний виклад як результатів, так і процесу дослідження. Утім, це не заважає узуальним метафорам прирошувати експресивний сенс.

Поряд з узуальними метафорами, що є досить частотними одиницями, у лінгвістичному дискурсі елітарних мовних особистостей спостерігаємо функціонування авторських метафор, сформованих на основі слів, переносне значення яких не фіксує тлумачний словник, наприклад: *З цього часу розпочалася творча співпраця молодого дослідниці з професором Федотом Жилком – сеньйором української діалектології...* (П. Гриценко), де *сеньйор* – людина високої компетенції; *Стараннями В.Ю. Франчук, невтомної берегині потєбнянської спадщини, вийшов черговий збірник, присвячений розробці цієї проблематики* (Ю. Карпенко), де *берегиня* – охоронниця спадщини (у словнику тільки *охоронниця дому* [2, с. 76]; *Ось палітра почуттів...* (Ю. Карпенко); *Але ця шарпаніна суперечних почуттів – то в душі гетьмана* (Ю. Карпенко), де *палітра* – сукупність різних почуттів, *шарпаніна* набуває семантики 'вирування'. Такі метафори дають оцінку мовним явищам, тобто створюють колорит оцінності, суб'єктивності, є підставою для виникнення додаткових асоціацій адресата й виконують експресивно-емоційну функцію.

За особливостями граматичної структури іменникових моделей у зафіксованому матеріалі наявні генітивні, атрибутивні та прикладкові метафори. Найпоширенішими є генітивні метафори, що виражають якісну та кількісну характеристику об'єкта метафори, рідше партитивні відношення. У першому разі спостерігаємо зіставлення предметів (*дзеркало мови, сходинок мислення*). За допомогою кількісних генітивних метафор вимірюють абстрактні поняття (*океан тем, краплина античності*). Партитивні відношення формуються, коли іменник у родовому відмінку називає галузь діяльності людини або галузь науки (*лицар науки, сеньйор діалектології*). Складники генітивних метафор можуть поширюватися атрибутами (*жорсткі каркаси уявлень, шарпаніна суперечних почуттів*). Окремі поширювачі активують переносну сему слова, наприклад: *безмежний океан українських прізвищ*, де на семантику слова *океан* із семою 'безмежність' накладається семантика прикметника *безмежний*.

В атрибутивних словосполученнях метафоризуються обидва компоненти, наприклад: *фольклорна криниця, етнічна каша, поетичний вогонь*. До непродуктивних метафор уналежнюємо прикладкові, близькі до епітетів. Вони реалізують безпосереднє зіставлення між компонентами й позначені певною лексичною специфікою [10, с. 7]. У ролі метафоризованого складника виступають іменники-неістоти, наприклад: *Ось, наприклад, тивовий зоровий ряд – побутова сцена, де сон-дарунок має конкретно-речове зображення...* (С. Єрмоленко) або дивіться приклад в уривку про звук-футляр. Такі словосполучки (генітивні метафори та метафори прикладкового характеру) дехто кваліфікує як порівняння (О. Марчук). З огляду на теорію метафори сучасні її надбання розуміємо як варіанти метафори. Фактично метафора в лінгвістичному дискурсі є предметною: переважають різновиди метафоричних предметних моделей, зокрема, найчастіше метафоризація відбувається для кваліфікації абстрактних понять.

Виокремлюємо кілька способів введення слова з переносним значенням для створення метафори: 1) введення слова у відповідний контекст; 2) подавання слова в лапках; 3) тлумачення семантики слова; 4) створення метафори безпосередньо під час викладу інформації.

Здебільшого спостерігаємо реалізацію переносного значення слова у висловлюванні, коли семантика вільно й легко сприймається читачем, оскільки розуміється з контексту. Другий спосіб – не частотний. До нього вдаються тоді, коли є необхідність вказати на нетипове вживання слова, на його переосмислення, наприклад: *Рідше трапляється фонетичний «камуфляж»: назва розчиняється серед інших, ніби ховається серед них* (Ю. Карпенко); *Він оголює проблему, «висмикує» її із, здавалося б, вже раз і назавжди встановленої істини і тут же розпочинає її «трепацію»...* (О. Бондар). Метафори такого типу, як правило, є авторськими. Принагідно звертаємо увагу на те, що в одному висловлюванні може функціонувати комплекс метафор, як іменникових, так і дієслівних. Метафоричний комплекс оживлює наукову прозу, надає їй експресивного заряду. Тлумачення семантики слова як третього способу поєднується з поданням слова в лапках, наприклад: *Після смерті К.К. Цілуйка, закриття «Повідомлень УОК» <...> і одночасному активному розвитку ономастики не тільки в Києві, а й в усіх вузівських містах ономастична єдність за відсутності другого К. Цілуйка розпалася на окремі «землі» – школи* (Ю. Карпенко). Переносного значення, у якому використано виділені іменники, тлумачний словник не подає. Яскравим прикладом четвертого способу є фрагмент, у якому відображено динаміку семантики слова і створення метафори, наприклад: *Але кожен звук мовлення зокрема таки є футляром для фонем, яка в цьому звуці втілена.*

Ця «футлярна» функція є, власне, основою для звуків. Далі ще раз подано слово «футлярна» у лапках, а потім: ... звуки тут, відповідно, знову набули своєї **футлярної функції**. <...> ... **звук-футляр** є не просто вмістилищем, місцем збереження фонем, а фонемотворчим механізмом (Ю. Карпенко).

Рух думки, процес мислення вченого, завдяки якому формується метафоричний образ, відображає такий фрагмент статті Ю. Карпенка: *Кожне ймення точно займає своє місце у цій довершеній поетичній споруді. І на цьому своєму місці воно не просто є будівельною цеглинкою, а виграє, сяє, випромінює експресію й інформацію, що слугують висловлюваним авторкою провідним думкам твору... Вони є не матеріалом, а фундаментом* (Ю. Карпенко). Засобами актуалізації метафоричного значення виступають однорідні члени речення [10, с. 13], що й спостерігаємо в наведеному уривку та в інших прикладах.

Серед узуальних метафор наявні як антропоморфні, так і предметні метафоричні моделі: *піратка перегукується, символіка пісні виростає, думка панує, афоризм підносить до всесвітніх масштабів село, збіг онімів породжує сенс, сатира налаштує на сміх, слова збуджують уяву, епітет підсилює семантику, варіантність відтінює специфіку, пісні вбирають мотиви, пісня зберігає, культура передбачає* тощо.

За типологією мотиваційних відношень, розроблених О. Селівановою, виявлено такі типи асоціативно-термінальної мотивації: структурно-метафоричний різновид, що характеризується інтеграцією галузей джерела та мішені на основі спільної ознаки, та дифузно-метафоричний різновид, заґрунтований на дифузній інтеграції асоціативних комплексів або уподібнення сценаріїв [9, с. 25], наприклад: *фольклорна криниця, скарбниця культури; сходи́нка мислення, важіль примусу, ниточка історії, ланка знань* тощо.

Різні за семантикою донорської сфери узуальні та авторські метафори є інструментом формування вченими наукового уявлення про реальність. Дискурсивно-комунікативні метафори в науковому дискурсі спрямовані на вираження понять, паралелей, припущень під час дослідження. На думку Х. Ортега-і-Гассета, метафора в науці формується таким чином: спочатку повністю ототожнюються два різних предмети, а потім стверджується їх часткова тотожність, що і є істиною [8, с. 74].

Висновки та перспективи. У лінгвістичному дискурсі функціонують антропоморфні та предметні дискурсивні метафори, зорієнтовані на опис параметрів досліджуваних об'єктів, дослідницьку діяльність. Вони уможливають заміну звичних засобів висвітлення теми, зображення об'єкта дослідження, дають змогу по-новому розглянути його властивості, усебічно схарактеризувати вже пізнане й непізнане, оскільки відображають досвід ученого, набутий в інших, ненаукових сферах. Отже, можна резюмувати, що метафоричні побудови є невід'ємним конституентом мислення та стилю елітарної мовної особистості вченого, активним елементом мовної системи лінгвістичного дискурсу. Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні епітетних структур елітарних мовних особистостей.

Література:

1. Бронікова С. Метафора як сучасна технологія управлінського консалтингу. Публічне управління: теорія та практика. Харків: ДокНаукДержУкр, 2011. С. 20–25.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ–Ірпінь: ВТФ Перун, 2005. 1728 с.
3. Кудрявцева Н.С. Концептуальна метафора як підґрунтя наукової теорії. Науковий вісник кафедри Юнеско КНЛУ. Серія Філологія. Педагогіка. Психологія. 2015. Вип. 30. С. 37–41.
4. Кульчицкая Л.В. Парадигмальна и дискурсивная метафора в науке: когнитивный подход. Вестник Российского университета дружбы народов. Серия: Лингвистика. 2012. № 2. С. 119–125. URL: <http://journals.rudn.ru/linguistics/article/view/9323>
5. Лакофф Дж., Джонсон М. Метафоры, которыми мы живем. М.: Эдиториал УССР, 2004. 256 с.
6. Мишанкина Н.А. Метафора в науке: парадокс или норма? Томск: Изд-во Том. ун-та, 2010. 282 с.
7. Непийвода Н.Ф. Мова української науково-технічної літератури (функціонально-стилістичний аспект). К.: ТОВ «МФА», 1997. 303 с.
8. Ортега-и-Гассет. Две великие метафоры. Теория метафоры. М.: Прогресс, 1990. С. 68–81.
9. Селіванова О.О. Світ свідомості в мові. Мир сознания в языке: монографічне видання. Черкаси: Ю. Чабаненко, 2012. 488 с.
10. Слобода Н.В. Метафоричний потенціал синтаксису в поезії шістдесятників: автореф. дис. ... канд. філол. наук. Дніпропетровськ, 2010. 20 с.
11. Шаля О.І. Експериментальні метафори як засоби концептуалізації наукових понять. Лінгвістика XXI ст.: нові дослідження і перспективи. К.: Логос, 2011. С. 295–300.
12. Шаля О.І. Метафора як когнітивна модель у сучасному англомовному науковому дискурсі. Лінгвістика XXI ст.: нові дослідження і перспективи. К., 2008. № 2. С. 303–308.
13. Knowles M., Moon R. Introducing metaphor. Routledge, 2006. 180 p.

Анотація

**А. РОМАНЧЕНКО. ДИСКУРСИВНА МЕТАФОРА
ЕЛІТАРНОЇ МОВНОЇ ОСОБИСТОСТІ ВЧЕНОГО**

У статті розглянуто дискурсивну метафору в науковому лінгвістичному дискурсі О. Бондаря, П. Гриценка, С. Ермоленко та Ю. Карпенка. Схарактеризовано метафоричні моделі та їхні різновиди. Розрізнено іменникові й дієслівні, узуальні та оказіональні метафори. Виокремлено чотири способи введення слів із переносним значенням у текст.

Ключові слова: дискурсивна метафора, модель, елітарна мовна особистість, учений, науковий дискурс.

Аннотация

**А. РОМАНЧЕНКО. ДИСКУРСИВНАЯ МЕТАФОРА
ЭЛИТАРНОЙ ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ УЧЕНОГО**

В статье рассмотрена дискурсивная метафора в научном лингвистическом дискурсе А. Бондаря, П. Гриценко, С. Ермоленко та Ю. Карпенко. Охарактеризованы метафорические модели и их разновидности. Проанализированы номинативные и глагольные, узуальные и окказиональные метафоры. Выделены четыре способа введения слов с переносным значением в текст.

Ключевые слова: дискурсивная метафора, модель, элитарная языковая личность, ученый, научный дискурс.

Summary

**A. ROMANCHENKO. DISCOURSE METAPHOR
OF ELITE LANGUAGE PERSONALITY OF A SCIENTIST**

The article deals with a discourse metaphor in the scientific linguistic discourse of O. Bondar, P. Hrytsenko, S. Yermolenko, and Yu. Karpenko. Metaphorical models and their types are characterized. Noun, verb, usual and occasional metaphors are distinguished. Four ways of putting words with a figurative meaning into the text are found out.

Key words: discourse metaphor, model, elite language personality, scientist, scientific discourse.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української
та зарубіжної літератури
та методики навчання
ДВНЗ «Переяслав-
Хмельницький державний
педагогічний університет
імені Григорія Сковороди»

СТУДІЯ П.ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО «О ПИСЬМАХ» ТА ЇЇ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РОМАНТИЧНОЇ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ТРАДИЦІЇ

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо у минулому столітті письменницький епістолярій, як і епістолярій загалом, залишався на маргінесі наукових досліджень, то, починаючи з кінця минулого століття і дотепер, спостерігається помітне зростання зацікавленості дослідників цим художньо-документальним феноменом. Маємо на увазі ґрунтовні праці М. Коцюбинської, М. Назарука, О. Галича, Ж. Ляхової, В. Кузьменка, Г. Мазохи, А. Ільків та інші, які суттєво збагатили українську епістолографію.

Утім, розвиток української романтичної епістолярної традиції залишається фактично поза увагою літературознавців. Виняток складають лише поодинокі зауваги дослідників, викладені у вступних розділах до монографій чи дисертацій, присвячених оглядові української епістолярної традиції загалом. На цьому тлі вирізняється праця А. Ільків «Інтимний дискурс письменницького епістолярію другої половини XIX–XX століть» (2016), у якій проаналізовано епістолярій Т. Шевченка, П. Куліша та інших українських романтиків. Водночас дослідниця акцентує увагу насамперед на інтимному дискурсі епістолярної спадщини згадуваних митців. Сьогодні поза увагою дослідників лишається ціла низка проблем, що стосуються епістолярної романтичної традиції. Власне, це й зумовило вибір теми пропонованого дослідження, **мета** якого – простежити умови та обставини її становлення, а також суголосність цієї традиції тим тенденціям, що мали місце в тогочасній європейській епістолярній традиції взагалі.

Виклад основного матеріалу. Варто зауважити, що для першої половини XIX століття, тобто для періоду, коли в просторі української культури розвивався такий напрям, як романтизм, був притаманний не лише потяг до виявлення й утвердження національної традиції. Цей період характеризувався також устремлінням до універсалізації та взаємозбагачення. Як зазначає Т. Бовсунівська, «оживання слов'янських культур, входження їх у всесвітню історію відбувалося через усвідомлення ідеї нації та родової слов'янської спільності» [2, с. 89]. Тож, прагнучи вивести українську наукову та художню думку з ізоляції, яка зумовлювалася насаджуванням чужої (великоруської) традиції, намагалися внести в них новий дух і форми, притаманні науці та літературі країн Західної, а надто – Центральної Європи, представники української наукової і творчої інтелігенції у цей період плідно працювали в галузі перекладу. Особлива увага тут приділялася перекладові текстів, які стосувалися слов'янської наукової та літературної традиції. Йшлося не лише про художній переклад, але й про переклад наукової літератури, що зумовлювалося насамперед національною ситуацією. Аналізуючи тогочасні досягнення українців у царині науки, І. Мірчук стверджував, що на межі XVIII–XIX століть, коли під загрозою опинилося саме існування українського народу, «не могло бути й мови про наукову діяльність, бо для цього бракувало всіх підстав. Саме тоді, коли в усій Європі йшла жвава широка диференціація наукової праці, і в кожній ділянці знання робилися поважні спроби самостійних дослідів, в українському суспільстві панував такий застій, що не можна було навіть думати про якусь зміну на краще. І коли згодом почав відживати дослідний рух українців, його інтереси обмежувалися вузько національними проблемами. Не питання загального людського знання, не проблеми математики, фізики, астрономії, філософії та багатьох інших дисциплін, що охоплюють ціле людство, становили предмет самостійного дослідження, а українська етнографія, українська археологія, українська історія, українська мова й література. В обставинах цієї сумної дійсності було корисно обслужити принаймні згадані ділянки українознавства, тим паче за наявності великої небезпеки того, що чужі дослідники звернуться до цього комплексу питань і представлять світові скарби українського народу як їх власне надбання» [7, с. 306–307].

Отже, європейські новочасні віяння, які стосувалися, скажімо, літературної теорії чи епістолографії, потрапляючи в Україну, досить часто знаходили своє оформлення не лише у вигляді оригінальних авторських трактатів, але й у форматі перекладної літератури. Якщо вести мову про український науково-теоретичний простір, то тут найчіткіше вимоги романтиків до жанру епістоли були визначені у перекладній студії П. Гулака-Артемівського «О письмах», яка була вперше опублікована на шпальтах «Українського вестника» (1819, № 9). Стаття містила підпис «С польск П. Ар-ский Г.» і фактично була дослівним перекладом праці І. Красіцького «Listy».

Аналізуючи друковану продукцію часопису «Український вестник» (1816–1819 роки), Т. Бовсунівська зазначає, що це видання було «насичене перекладами, авторами яких, окрім самих редакторів, були О. Каменська, П. Гулак-Артемівський, М. Корсун та ін.» [1, с. 57]. До того ж, за спостереженнями П. Федченка, «вибір перекладних статей диктувався певними теоретичними й практичними міркуваннями: статті, присвячені розгляду явищ інших літератур, могли проектуватися й на явища вітчизняної літератури» [8, с. 17].

Один із редакторів журналу (йдеться про Р. Гонорського) так коментував наявність перекладних художніх текстів у цьому виданні: «Один по многим отношениям уважаемый человек изъявил мне свое удивление: почему в нашем журнале так мало оригинальных сочинений, а все большею частию переводы? <...> Во всякое время, – а особливо

при нынешнем состоянии нашей словесности, – лучший иностранный отрывок, удачно переведенный, приятнее и полезнее дюжины толстых и безвкусных подлинников» [3, с. 374].

І хоча ці слова Р. Гонорського стосувалися насамперед художньої перекладної літератури (зокрема, це були переклади творів французького романтика Ф.Р. де Шатобріана), яка була спрямована на шпекання високих смаків української читаючої аудиторії, ця ж таки думка була актуальною, коли йшлося про національну наукову продукцію. Ця обставина зумовила активну перекладацьку діяльність і Р. Гонорського, й багатьох інших науковців Харківського університету. На шпальтах «Украинского вестника» в їхніх перекладах з'являлися праці І. Вінкельмана, Ф. Ансільйона, Й.-Г. Гердера та інших авторів. Характерно, що частина перекладних студій безпосередньо стосувалася літературознавства, зокрема саме генології. Прикладом може слугувати перекладна стаття того ж таки Р. Гонорського «Нечто об элегии», яку було почерпнуто з «Енциклопедії» Л. де Жокура. Уміщена в «Украинском вестнике», ця студія популяризувала серед української аудиторії такий жанр, як елегія. Елегія, на думку автора й перекладача, тлумачилася суворими законодавцями правил для поетичного мистецтва (тобто представниками класицизму) як жанр «недостойний», тому користувалася до початку XIX століття своєю «свободою» [4, с. 284].

Яскравим прикладом цієї ж таки тенденції стали перекладні статті П. Гулака-Артемовського, які сприяли проникненню в Україну новітніх літературних теорій і практик. Так, у студії «Нечто для сочинителей», що фактично була перекладом наукової праці І. Красіцького «О письме», П. Гулак-Артемовський, застерігаючи письменників-початківців від поспішливості у літературно-мистецькій справі, закликаючи їх бути прискіпливими до себе, не лише прагнув утвердити посеред української творчої еліти думку про потребу творення високоякісної літературної продукції, яка б вивела національне письменство на світові орбіти, але й, поміж іншим, популяризував епістолярний жанр. Даючи настанови українським митцям, науковцям, слідом за І. Красіцьким, апелював до творчої діяльності Вергілія, який перед смертю забажав знищити свою «Енеїду», вважаючи її поемою не зовсім досконалою. Цю поему, як писав автор статті, було врятовано від знищення лише завдяки тому, що Вергілію дали перечитати його ж таки лист, адресований римському імператору Октавіану Августу. У статті цей лист не лише згадувався, але й вибірково цитувався. Наводилися рядки, що вводили сучасних «сочинителей» у творчу лабораторію Вергілія, який завжди був критично налаштований щодо себе і плодів своєї творчої діяльності. Власне, це були рядки, які нагадали Вергілію про його довготривалу й прискіпливу працю над поемою, яку він упродовж тривалого часу не поспішав презентувати імператору: «Я часто получаю письма твои о моем Энее. О, ежели бы я находил в нем все достойное для твоего слуха, то давно бы с охотою послал бы его к тебе. Но я предпринял такое дело, которое, по мнению моему, едва ли не безрассудно, – когда, как сам знаешь, требуется к совершению оного множество других существеннейших сведений» [5, с. 43].

У цьому ж таки контексті знаковою є перекладна стаття П. Гулака-Артемовського «О письмах» (переклад праці І. Красіцького «Listy»), що була спрямована на естетизацію не менш вільного жанру – жанру листа, що, подібно до згаданого вище жанру елегії, не увійшов до тієї ієрархії жанрів, яку утвердили класицисти. Слід зауважити, що І. Красіцький був і залишається відомим як один із найвизначніших польських поетів XVIII ст., автор численних філософських трактатів та наукових праць, творець першого польського роману «Пригоди Миколая Досвідчинського», витриманого у формі щоденника шляхтича, що свідчило про увагу автора до автодокументалістики. Утім, увагу П. Гулака-Артемовського привернули насамперед байки цього автора, численні переспіви яких знаходимо в його доробку, що в цілому визначило вектори рецепції спадщини цього польського митця в Україні. Хоча, як свідчить аналіз перекладацької діяльності П. Гулака-Артемовського, він був широко обізнаний із багатогранною і різножанровою спадщиною цього польського митця й науковця, доробок якого виявляє увагу не лише до нової епістолярної теорії, але й до самого епістолярного жанру. Взяти, наприклад, хоча б його «Listy o ogrodach», які були витримані у форматі суміші поезії і прози, що було даниною романтичної традиції.

У статті «О письмах», яку можна вважати програмовою для української романтичної епістолярної традиції, основним жанровим правилом, що його мав дотримуватися адресант у процесі написання листа, проголошувалася повна відсутність будь-яких правил, що цілком узгоджувалося з романтичним принципом абсолютної свободи творчості. І автор (І. Красіцький), і перекладач (П. Гулак-Артемовський), позиція якого була суголосна з позицією самого автора, дотримувалися принципу деканонізації жанрової структури листа. «Сколько находится правил писать письма!» [6, с. 200], – констатувалося у статті. Уся стаття фактично зіткана з подібних риторичних висловлювань, що, очевидно, стосувалися тогочасних підручників з риторики, засадничими для яких були класицистичні теорії.

В Україні ситуація була аналогічна тій, що мала місце в Польщі. Наприклад, в українському «Опыте риторики» (Харків, 1802, 1805 pp.) І. Рижського суворі правила написання листа були детально прописані більш ніж на двох десятках сторінок. Автор «Опыта риторики», перебуваючи на позиціях класицистичної естетики, у розділі «О письмах» чітко поділяв листи на три «роди»: наукові, високі та низькі (тобто дружні, «приятельські»), прописуючи відповідні жанрові правила для кожного з них (як на рівні змісту, так і на рівні формальних особливостей) та подаючи взірцеві зразки листів кожного з зазначених родів.

Натомість у перекладній статті П. Гулака-Артемовського «О письмах», яка, маючи фрагментарну побудову, займала лише декілька друкованих сторінок, йшлося про те, що «излишне строгими правилами портят и основание, и сущность дела» [6, с. 199]. Мистецтво писати листи порівнювалося з мистецтвом поетичним й проголошувалося даром природи. Лист, згідно з романтичною теорією, втрачає свою канонічну чіткість, він мав «зливатися з пером». У ньому не повинні відчуватися ні «життя мистецтва», ні найменші зусилля адресанта. «Следовательно, предписывать закон, как писать письма, – это <...> есть закон и бесплодный, и нимало не приличный. Ежели какие-нибудь правила в сем случае посоветовать можно, то, конечно, те, чтоб не употреблять никаких», – констатував автор (курсив автора) [6, с. 200].

Жанрові уявлення про лист, що мали місце в попередній літературній епоху, здавалися авторові перекладної статті «О письмах» неправильними, хибними. Так, він наголошував, що «писать письма для того единственно, чтобы блеснуть витиеватостью слога, есть весьма ненадежный способ отличиться» [6, с. 199]. Із цієї ж таки позиції він негативно розцінював листи, «наклеенные латинскою пестротою» [6, с. 201]. У статті «О письмах», яка спрямовувала національну

епістолаграфічну думку у річище романтизму, взагалі не порушувалося питання про композиційно-архітектонічну структуру епістоли, яке на сторінках «Опыта риторики» І. Рижського, що вийшла друком всього на півтора десятка років до цього, займало окремі сторінки.

У перекладній статті «О письмах» акцентувалася увага і на питаннях жанрового канону листа, і на потребі корегування наявних жанрових правил, встановлених щодо епістолярного жанру. По-перше, П. Гулак-Артемівський традиційно тлумачив лист як розмову відсутніх [6, с. 199], що і є жанроформуючою ознакою листа взагалі. Основні жанрові правила, які прописувалися у статті щодо написання листа, полягали у тому, що лист, подібно до звичайної розмови, повинен містити в собі ту природну легкість, невимушеність і приємність, яку містить звичайна розмова, взірці котрої ми зустрічаємо повсякчас у кращих «собеседничествах» [6, с. 199]. Відхиляючи епістолярну риторичну стилістику, утверджену класицистами, автор метафорично стверджував, що кожен лист повинен «с отсутствующим говорить непринужденно» [6, с.199]. По-друге, він зазначав, що листи «чаще всего основываются на повествовании, то и способ писать их наиболее сближается с деесписанием» [6, с. 198]. Водночас автор відразу ж відкидав це жанрове правило, а разом із ним і обов'язкову для романтичного листа фабульність. Матеріалом для епістоли в добу романтизму стають насамперед події внутрішнього життя особистості. Адресант, на думку автора статті, має «живо чувствовать и чувствуемое изливает на бумагу» (курсив наш – О.С.) [6, с. 200]. Таким чином, автор фактично узаконував ліричну доміную епістоли, що стає знаковою для епістоли в добу романтизму, у якій виражальне начало нерідко домінувало над зображальним.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, П. Гулак-Артемівський, будучи знавцем і поціновувачем польської наукової та художньо-літературної традиції, формував українську епістолаграфічну думку початку ХІХ століття, використовуючи польський досвід. Своєю перекладною студією «О письмах» він спрямовував національну епістолярну традицію у романтичне річище. Утім, йшлося не стільки про пряме запозичення чужих здобутків, скільки про їх вибіркове використання, їх переломлення крізь призму власне українських традицій і потреб, що в результаті й призвело до формування оригінальної національної епістолярної літератури доби романтизму, яскравим прикладом якої є епістолярний доробок українських романтиків.

Література:

1. Бовсунівська Т.В. Історія української естетики першої половини ХІХ століття. К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2001. 344 с.
2. Бовсунівська Т.В. Феномен українського романтизму. У 2 ч. К.: КСУ, 1998. Ч. 2: Ейдетика. 109 с.
3. Гонорский Р. Нечто о нашей «Живописной прозе» и о нынешнем состоянии русской словесности вообще. Історія української літературної критики та літературознавства. Хрестоматія. У 3-х книгах. К.: Либідь. Кн. 1. С. 28-30.
4. Гонорский Р. Нечто об элегии. Украинский вестник. 1817. Ч. 6. С. 284–288.
5. Гулак-Артемівський П. Нечто для сочинителей. Історія української літературної критики та літературознавства. К.: Либідь, 1996. С. 42-46.
6. Гулак-Артемівський П.О письмах // Гулак-Артемівський П. Твори. К.: Дніпро, 1964. С.198–201.
7. Петров В., Чижевський Д., Глобенко М. Українська література. Мірчук І. Історія української культури. Мюнхен – Львів: Фенікс Лтд, 1994. 374 с.
8. Федченко П.М. Формування естетичної думки та літературної критики на Україні. Історія української літературної критики. К.: Наукова думка, 1988. С. 5–27.

Анотація

О. СВИРИДЕНКО. СТУДІЯ П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСЬКОГО «О ПИСЬМАХ»

ТА ЇЇ РОЛЬ У СТАНОВЛЕННІ НАЦІОНАЛЬНОЇ РОМАНТИЧНОЇ ЕПІСТОЛЯРНОЇ ТРАДИЦІЇ

У статті проаналізовано перекладну статтю П. Гулака-Артемівського «О письмах». Досліджено роль цієї наукової студії у процесі становлення національної романтичної епістолярної традиції. З'ясовано жанрові параметри «листа» у трактуванні романтиків.

Ключові слова: лист, жанр, романтизм.

Анотация

О. СВИРИДЕНКО. СТАТЬЯ П. ГУЛАКА-АРТЕМОВСКОГО «О ПИСЬМАХ» И ЕЕ РОЛЬ В ПРОЦЕССЕ СТАНОВЛЕНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ РОМАНТИЧЕСКОЙ ЭПИСТОЛЯРНОЙ ТРАДИЦИИ

В статье проанализирована переводная статья П. Гулака-Артемовского «О письмах». Исследована роль этой научной работы в процессе становления национальной романтической эпистолярной традиции. Определены жанровые параметры «письма» в трактовке романтиков.

Ключевые слова: письмо, жанр, романтизм.

Summary

O. SVYRYDENKO. P. HULAK-ARTEMOVSKY'S STUDIO «ABOUT LETTERS» AND ITS ROLE IN THE DEVELOPMENT OF THE NATIONAL ROMANTIC EPISTOLAR TRADITION

The article analyzes the translated article by P. Hulak-Artemovsky «About Letters». The role of this scientific studio in the process of formation of the national romantic epistolary tradition has been explored. The genre parameters of the «letter» in the interpretation of romantics have been determined.

Key words: letter, genre, romanticism.

кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри української мови
Запорізького національного університету

ЛЕКСИКО-СЛОВОВІРНІ ТИПИ АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ НА -Б(А), -ОБ(А) В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ХІ–ХІІІ СТ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасному мовознавстві абстрактними іменниками вважають назви процесів мислення, мовлення, психічних відчуттів, рис характеру та їх зовнішнього вияву, терміни, пов'язані з ремеслами, торгівлею, суспільно-політичним, економічним життям тощо [6, с. 9]. Субстантиви з такою семантикою неодноразово потрапляли в поле зору вітчизняних лінгвістів. Так, Л. Полюга дослідив абстрактну лексику в українській мові XIV – першої половини XVII ст. [3], О. Микитюк визначила місце абстрактів у загальноживаній та термінологічній лексиці української мови [2], Н. Тома з'ясувала особливості функціонування таких слів у творах Петра Могили [6]. Як частина загальної лексичної системи мови, абстрактні найменування були об'єктом вивчення у працях Л. Булаховського, І. Ковалика, В. Німчука, І. Чепіги та інших мовознавців. У дослідженнях з історичного словотвору П. Білоусенка, Л. Гумецької, В. Ліпич, О. Меркулової розглядалися похідні абстракти української мови на різних етапах її розвитку. Учені встановили, що абстрактні найменування української мови творяться за допомогою лише їм властивих словотворчих засобів [6, с. 9], одним із яких є суфікс **-б(а)**, який виник у результаті нашарування прайндоевропейського за походженням форманта **-ba** на основи первинних абстрактів на **-ь-** або **-о-** [7, с. 62].

Мета нашого дослідження – описати лексико-словотвірні типи абстрактних іменників на **-б(а)** в українській мові ХІ–ХІІІ ст., визначити рівень продуктивності цього форманта в аналізованій період, з'ясувати його валентність із твірними основами.

Виклад основного матеріалу. Іменники з абстрактною семантикою, утворені за допомогою суфікса **-ьба** та його варіанта **-оба**, функціонували вже в дописемний період [4]. Праслов'янські реконструкції дозволяють говорити про доволі високу продуктивність цього форманта у продукуванні абстрактів від дієслівних основ.

Серед девербативів поширеними були назви дій, вчинків людей: **bornьba* (ЕССЯ 2 209, Sławski I 327) «захист, оборона» (**borniti*); **darьba* (ЕССЯ 4 192) «дар, подарунок; талант; дарування» (**dariti*); **dělitiьba* (ЕССЯ 4 234, Sławski III 138) «розподіл (майна); ділення на частини» (**děliti*); **ědьba* (ЕССЯ 6 48) «споживання їжі» (**ěsti*); **gostьba* (ЕССЯ 7 68, Sławski I 61) «пригощання, перебування у гостях, гостювання» (**gostiti*); **kolьba* (ЕССЯ 10 166) «сварка, стучка» (**koliti*, **kolti* «колотити»); **strělьba* (Sławski I 62, ЕСУМ V 444) «стріляння» (**strěliti* «стріляти») тощо.

Часто траплялися в праслов'янській мові іменники на позначення узагальноної дії, яку виконує людина, тварина або стихійні сили природи, наприклад: **cělьba* (ЕССЯ 3 181) «зцілення» (**cěliti*); **gōdьba* (ЕССЯ 7 81, ЕСУМ I 613) «гудіння, гул; музика» (**gōdēti*, **gōditi* «гудіти»); **kvilьba* (ЕССЯ 13 167) «плач, крик, писк» (**kviliti* «жалісно плакати, скиглити»); **lyžьba* (14 167) «лежання» (**ležati*); **litьba* (15 159) «вилив; багатоденний сильний дощ; злива» (**liti*); **lōcьba* (ЕССЯ 16 134, ЕСУМ III 315) «розкол; розділення, розкладання» (**lōčiti* «гнути, згинати, вигинати») тощо.

Поширеними в праслов'янську добу були також найменування розумових процесів та їх мовленнєвого виявлення: **božьba* (ЕССЯ 2 228, Sławski I 344, ЕСУМ I 219) «присягання іменем бога» від **božiti se*; **ganьba* (ЕССЯ 6 100, ЕСУМ I 467) «сором; несхвалення» (**ganiti* «сварити, ображати»); **grozьba* (ЕССЯ 7 143, ЕСУМ I 600) «погроза, залякування» (**groziti*); **lajьba* (14 21) «лайка» (**lajati*); **modlьba* (ЕССЯ 19 94, ЕСУМ III 501) «прохання, мольба; молитва» (**modliti* «благати») тощо.

Назви виробничих, сільськогосподарських дій, процесів представлені в дописемний період широким колом дериватів, наприклад: **berьba* (ЕССЯ 1 200, Sławski I 215) «збір, прибирання (плодів)» (**bьrati*); **gordьba* (ЕССЯ 7 38, ЕСУМ I 571) «будування» (**gorditi* «городити, загороджувати»); **kositьba* (ЕССЯ 11 143) «косіння» (**kositi*); **orьba* (ЕССЯ 32 230, ЕСУМ IV 207) «орання, оранка» (**orati*); **derьba* (Sławski III 62) «дертя, дряпання, очищення шляхом обдирання» від **drati*.

Від дієслівних основ творилися також менш численні групи найменувань внутрішнього стану, почуттів істоти – **l'utьba* (ЕССЯ 15 237) «гнів, лютість; злоба, злість» (**l'utiti* «злити, драгувати»); **něžьba* (25 106) «ніжність» (**něžiti se*) «ніжити, ніжитися»; іменників на позначення стосунків між людьми – **družьba* (ЕССЯ 5 135, Sławski I 61, ЕСУМ II 133) «дружба, приятелювання» (**družiti*); **mirьba* (ЕССЯ 19 57) «мир, домовленість, примирення» (**miriti*); назв часових понять – **berьba* (ЕССЯ 1 200, Sławski I 215) «час прибирання (плодів)» (**bьrati*); **gostьba* (ЕССЯ 7 68, ЕСУМ I 517) «час сільських свят» (**gostiti*) тощо.

Відприкметникові абстракти на **-б(а)** в праслов'янській мові були менш поширені. Вони позначали переважно почуття, емоції, внутрішній стан істоти, наприклад: **gьrdoba* (ЕССЯ 7 205) «гордість, упертість» від **gьrdь* «гордий»; **xudoba* (ЕССЯ 8 110, ЕСУМ VI 219) «злість» (**xudь* «поганий, худий»). Траплялися в цей період деад'єктиви зі значенням фізичного стану, зовнішніх ознак істоти: **xudoba* (ЕССЯ 8 110, Sławski I 61) «хворобливість» від **xudь* «худий, малий, бідний»; **xvoroba* (ЕССЯ 8 128, ЕСУМ VI 168) «хвороба, неміч» (**xvorь* «хворий, слабкий»). Назви узагальноної ознаки за кольором представлені кількома іменниками: **běloba*

(ЭССЯ 2 68, Sławski I 233, ЕСУМ I 195) «білизна, білий колір» від **bělъ* «білий»; **blědoba* (ЭССЯ 2 111) «блідість» (**blědъ* «блідий»).

Відіменникові похідні трапляються в праслов'янській мові як виняток: **gnusoba* (ЭССЯ 6 182) «забрудненість; огидність» від **gnusъ* «бруд, огида»; **iatъba* (Sławski I 62, ЕСУМ V 528) «крадіжка, грабунок» (**iatъ* «злодій»).

У давній руськоукраїнській мові диференціація твірних основ абстрактів із суфіксами **-б(а), -об(а)** переважно на дієслівні та прикметникові збереглася, хоча простежується і певна умовність у розподілі іменників зі згаданими формантами на групи за твірними основами, адже в багатьох випадках такі абстракти в XI–XIII ст. мали подвійну мотиваційну співвіднесеність.

За нашими спостереженнями, дієслівна словотвірна модель на **-б(а), -об(а)** була помітно продуктивнішою. Назви опредметнених дій виявилися найбільш властивими південнослов'янським мовам [1, с. 151], проте джерела української мови XI–XIII ст. також фіксують доволі велику кількість таких дериватів.

Серед **девербативів** продовжували функціонувати в XI–XIII ст. переважно відомі з праслов'янської мови найменування дій, вчинків людей, наприклад: *гостьба* (1016/1280 СДЯ II 373, Ср I 570, СлРЯ IV 107) «візніз торгівля»; *красьба* (XI Ср I 1317, СлРЯ VIII 24) «прикрашання»; *борьба* (XII Ср I 157); *крадьба* (XIII Ср I 1311) тощо. У цей період, за нашими даними, з'являється кілька новотворів: *Женитба* *всякому челоуьку печаль* (XII/XVII ДЗ 47); *пльсьба* (1282 СДЯ VI 441) «танок» (*пльсати*).

Окремі похідні цього типу використовувалися на позначення роду занять, постійної діяльності людини: *црѣвнаго нарѣда и службѣ са^н есмѣ призирали* (XI/1377 Повч 35), *все за того ~динога и пени~ и слоужьба* (1156/XIII Кир 24) від *служити*; *лнчьба* (1047 Ср II 81), *лнчба* (XI–XII СлРЯ VIII 222) «лікування»; *Асклипи же врачьбоу* (XI/XIII–XIV ХА 62), *врачьба* (1076 СДЯ I 487, Ср I 315), *врачба* (XI СлРЯ III 102) «лікування, зцілення недугів, виправлення вад» від *врачитися* «лікувати» або *врачь* «лікар».

В обстежених джерелах давньої руськоукраїнської мови продовжував функціонувати відомий з праслов'янської мови іменник на позначення стосунків між людьми: *Яко же бо льстива дружьба льстиваго друга* (XII/XVII ДЗ 10), *дружьба* (1076 СДЯ III 93), *дрижьба* (XI Ср I 731), *дружьба* (XII СлРЯ IV 362) від *дружити*.

Найменування розумових та мовленнєвих дій, процесів, а також їх результатів були в аналізованих пам'ятках нечисленними, наприклад: *призваши пак| с мольбоу стратига Мали" на помощь* (XI/XIII–XIV ХА 41), *мольба* (1076 СДЯ V 20, Ср II 171, СлРЯ IX 257) «мольба, прохання; молитва»; *жалоба* (1296 СДЯ III 230, Ср I 841) «скарга, докір» (*жалити*); *вадьба* (XII–XIII СДЯ I 370, Ср I 224, СлРЯ II 10) «скарга, наклеп» від *вадити* «скаржитися»; *куйба* (XII–XIII СлРЯ VIII 111) «дія за дієсловом *куяти* – нарікати, бурчати; зарозуміло перегукуватися» тощо.

Назви психічного стану, відчуттів істоти представлені в обстежених джерелах як виняток: *Уныша цѣнты жалобоу, и древо стугою къ земли прѣклонило* (XII СПИ 220), *жалоба* (XIII Ср I 841) «жалоба; горе, співчуття» (*жалити*), пор. *жальба* (XII–XIII СлРЯ V 75) «неприятність; обурення».

Лексико-словотвірний тип найменувань фізичного стану, відчуттів істоти, за нашими даними, втратив продуктивність в аналізовану добу: *алнчьба* (1073 Ср I 19), *алчьба* (1076 СДЯ I 82), *алчба* (XI СлРЯ I 32) «відчуття голоду, голод; пост», пор. *лачьба* (1073 Ср II 13, СлРЯ VIII 181) «те саме».

Відприкметникові похідні на **-б(а), -об(а)** давньої руськоукраїнської мови були нечисленними. Більшість із них продовжила функціонувати від праслов'янської доби, а в XI–XIII ст. спостерігаються процеси витіснення цієї дериваційної моделі більш продуктивними.

Серед аналізованих деад'єктивів на **-б(а), -об(а)** виокремлюється лексико-словотвірний тип назв почуттів, емоцій, внутрішнього стану людини: *яко превьзмогъ злобою вся* (XI/XII–XIV ХА 7), *Ннсть на земли лютни женскои злобы* (XII/XVII ДЗ 10), *зілоба* (1076 СДЯ III 410, Ср I 1000, СлРЯ VI 16), *злоба* (1073 Ср I 1000, СлРЯ VI 16) «зло; біда, нещастя; вада, гріх; ворожнеча», пор. *золоба* (1073 Ср I 995) «злоба; зло, гріх»; пор. також похідні на **-обь**: *зьлобь* (XI СДЯ III 412, СлРЯ VI 18), *золобь* (1073 Ср I 995), *злюбь, зьлобь* (1073 Ср I 1073, СлРЯ VI 18).

Найменування стосунків між людьми представлені дериватом *вражьба* (к. XIII/ок. 1425 СДЯ I 480), *вражьба* (XII–XIII/XV СлРЯ III 94) «ворожнеча» від *вражий* або *врагъ*.

Окремі абстрактні іменники, зафіксовані пам'ятками аналізованого періоду, на **-б(а), -об(а)** мотивуються, певно, **іменниковими** основами переважно на позначення осіб, наприклад: *Єремю же татьбн, а мoudрости Афиноу* (XI/XIII–XIV ХА 41), *Аже боудеть, рече, татьба велика* (1156/XIII Кир 46), *помышляю на татбу и на разбои* (XII/XVII ДЗ 10); *вьльшьба* (XII СДЯ II 166), *вьльшьба, вльшьба, вошьба* (1073 Ср I 383) «чаклування» від *вьльхъ* «той, хто займається чаклуванням, ворожінням», пор. також *волчба, вльчба* (XIII/1477 СлРЯ III 14) «ворожіння, передбачення».

У деяких випадках аналізований формант видається надлишковим: *блзньба* (XI/XIV СлРЯ I 235, Ср I 112) «спокуса, обман», пор. старослов'янське *блзнь* (СДЯ I 227, ЕСУМ I 204) «те саме».

Таким чином, малопродуктивний у сучасній українській мові суфікс **-б(а)** і його непродуктивний варіант **-об(а)** [5, с. 72] в праслов'янську добу характеризувалися доволі високою активністю, проте вже в давній руськоукраїнській мові XI–XIII ст. простежується згортання продуктивності цього форманта у творенні абстрактних іменників. В українській мові цього періоду спостерігається невелика кількість новотворів. Це переважно девербативи на позначення дій, вчинків або постійної діяльності, роду занять людини, а також найменування результатів розумової чи мовленнєвої діяльності. Менш виразною групою є відприкметникові похідні. Кілька відіменникових дериватів не становлять виразних лексико-словотвірних типів.

Література:

1. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / за ред. О.С. Мельничука. К.: Наукова думка, 1966. 596 с.
2. Микитюк О.Р. Українські абстрактні іменники в загальнослов'янській і терміній лексиці: дис. канд. філол. наук: 10.02.01 / Державний університет «Львівська політехніка». Л., 1997. 282 с.
3. Полюга Л.М. Українська абстрактна лексика XIV – першої половини XVII ст. К.: Наукова думка, 1991. 240 с.
4. Сіроштан Т.В. Абстрактні іменники на -ьба, -оба в словотвірній системі праслов'янської мови. Вісник Запорізького національного університету: зб. наук. праць. Філологічні науки. Запоріжжя: Запорізький національний університет, 2017. № 1. С. 204–209.
5. Словотвір сучасної української літературної мови. К.: Наукова думка, 1979. 408 с.
6. Тома Н.М. Семантико-стилістичні параметри функціонування абстрактної лексики у творах Петра Могили: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Національний університет «Києво-Могилянська академія». К., 2011. 227 с.
7. Sławski F. Zarys słowotworstwa prasłowian'skiego. Słownik prasłowian'ski. Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. T. 1. 1974. S. 43–141.

Перелік скорочень назв джерел:

ДЗ Слово Даниїла Заточника по редакціям XII і XIII вв. и их переделкам / подгот. к печати Н. Н. Зарубин. Л.: Изд-во АН СССР, 1932. XVI, 166 с.

ЕСУМ Етимологічний словник української мови: в 7 т. / за ред. О.С. Мельничука. К.: Наукова думка, 1982–1988. Т. 1–5.

Кир Вопросы Кирика, Саввы, Илии с ответами Нифонта, епископа новгородского и других иерархических лиц, 1130–1156 гг., сп. XIII ст. *Памятники древнерусского канонического права*. Спб., 1880. Ч. 1. С. 21–62.

Повч «Повчання» Володимира Мономаха початку XI ст. у списку 1377 року. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Житомир: «Полісся», 2015. С. 30–35.

СДЯ Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.) / гл. ред. Р.И. Аванесов. М.: Русский язык, 1998–2008. Т. 1–7.

СлРЯ Словарь русского языка XI–XVII вв. М.: Наука, 1975–2008. Вып. 1–28.

СПИ «Слово о полку Ігоревім» кінця 80-х років XII ст. за першою публікацією 1800 року. *Німчук В. Хрестоматія з історії української мови X–XIII ст.* Житомир: «Полісся», 2015. С. 218–220.

Ср Срезневский И.И. Материалы для словаря древнерусского языка. Спб, 1893–1912. Т.1–3.

ХА Книг| времени| и вбразн| Геврги| мниха. *Истрині В. М. Хроника Георгія Амартола ві древнемі славянорусскомі переводі: тексті, изслѣдование и словарь*. Т. 1: Текст. Петрограді, 1920. 612 с.

ЭССЯ Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / под ред. О.Н. Трубачева. Вып. 1–39. М.: Наука, 1974–2014.

Slawski Sławski F. Słownik prasłowian'ski. Wrocław. Warszawa. Krakow. Gdańsk. Т. 1–3. 1974–1979.

Анотація

Т. СІРОШТАН. ЛЕКСИКО-СЛОВОВІРНІ ТИПИ

АБСТРАКТНИХ ІМЕННИКІВ НА -Б(А), -ОБ(А) В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ ХІ–ХІІІ СТ.

У статті розглянуто походження суфікса -б(а); з'ясовано особливості його функціонування в праслов'янській та давній руськоукраїнській мові; визначено його роль у формуванні словотвірної структури абстрактних іменників цієї доби; доведено, що в ХІ–ХІІІ ст. відбувалися процеси зниження продуктивності цього форманта, його валентність обмежувалася переважно дієслівними твірними основами.

Ключові слова: праслов'янська мова, давня русько-українська мова, лексико-словотвірний тип, формант, суфікс.

Анотация

Т. СЕРОШТАН. ЛЕКСИКО-СЛОВООБРАЗОВАТЕЛЬНЫЕ ТИПЫ

АБСТРАКТНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ НА -Б(А), -ОБ(А) В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ ХІ–ХІІІ ВВ.

В статье рассмотрено происхождение суффикса -б(а); выяснены особенности его функционирования в праславянском и древнем русско-украинском языке; определена его роль в формировании словообразовательной структуры абстрактных существительных этой эпохи; доказано, что в ХІ–ХІІІ вв. происходили процессы снижения производительности этого форманта, его валентность ограничивалась преимущественно глагольными образующими основами.

Ключевые слова: праславянский язык, древний русско-украинский язык, лексико-словообразовательный тип, формант, суффикс.

Summary

T. SIROSHATAN. THE WORD-BUILDING TYPES OF ABSTRACT NOUNS

WITH SUFFIX -Б(А), -ОБ(А) IN ANCIENT UKRAINIAN LANGUAGE OF THE 11TH–13TH CENTURIES

The origin of the suffix -b(a) was considered in the article; the peculiarities of its functioning in the Proto-Slavonic and ancient Russian-Ukrainian languages have been clarified; its role in the formation of the word-building structure of abstract nouns of this epoch is defined; it is proved that in the ХІ–ХІІІ centuries there were processes of decreasing the productivity of this formant, its valence was limited mainly to verbal generative bases.

Key words: Old Slavonic language, Ancient Russian-Ukrainian language, lexical and word-forming type, formant, suffix.

*Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor,
Associate Professor of
the Department of Foreign Languages
of State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University”*

*Student of the Philological Faculty,
State Higher Educational Institution
“Donbas State Pedagogical University”*

ANGLICISMS IN MODERN UKRAINIAN

Introduction. Each language has its own vocabulary, which is strongly influenced by non-verbal reality and reflects its development, that is an independent process, driven by the global development of society. Increased penetration of new information into our lives, susceptibility to the global unification of social and economic processes motivate creating new meanings that require proper definitions. This increases the lexical structure of any language, in particular the modern Ukrainian language, in which borrowings comprise a large proportion of new notions. The social and economic changes in Ukraine, its openness, entering the international cultural and information spheres have caused the quantitative increase of anglicisms.

Formulation of the problem relevance. The process of borrowing of foreign words undeniably affects the Ukrainian language. On the one hand, the process of enriching our native language and expanding its lexical structure takes place. But on the other hand, purely Ukrainian elements are ousted from the language and replaced by others with the same meaning. And this has a negative influence on the state of the language, on its origin and originality. In modern realities, when Ukraine is approaching the world stage, it is simply necessary to enrich and widen the vocabulary of the language. Using greatly the Internet, social networks, the processes of globalization, economic restructuring, orientation towards the West, Ukraine's entering the European Union are all just some of the reasons for using anglicisms intensively in the modern Ukrainian language, the huge interest to use the English words in all the spheres of communication. Thus, investigating the phenomenon of using the English words in our everyday life still remains **relevant**.

Analysis of recent investigations and publications. Nowadays, an active increase in the number of works devoted to studying borrowings, including the number of new anglicisms, can be observed. General and multidimensional characteristics of investigating the anglicisms can be seen in the works of modern Ukrainian linguists. In the modern period, there have appeared the works devoted to different problems of new borrowings in the Ukrainian language (B. Azhniuk, V. Akulenko, L. Arkhy-penko, M. Bondar, N. Bosak, L. Hontaruk, S. Hrytsenko, I. Kamynin, S. Karavanskyi, L. Kysliuk, N. Klymenko, I. Kochan, O. Lysenko, A. Lomovtseva, V. Lopushanskyi, V. Radchuk, D. Mazuryk, O. Matsko, L. Movchun, O. Morokhovskiy, A. Oli-nyk, V. Pecherska, V. Simonok, O. Stepaniuk, O. Styshova, L. Struhanets, O. Todor, S. Fedorets, L. Chursina) [2].

Identifying the previously unsolved parts of the problem. The number of works devoted to investigating the causes of penetration of foreign words is quite numerous, but even today there is no clear specification what factors affect the process of borrowing foreign-language lexemes. Studying the problem of foreign-language borrowings, linguists focus on the linguistic aspect, while this problem has been beyond linguistics and has become social. That is why it is important to study not only linguistic but also extra-linguistic factors of the borrowing process.

The purpose of the paper. The purpose of this scientific research is to summarize some practical issues related to functioning the foreign-language material, to find out the basic patterns of using the anglicisms in various spheres of life of the modern Ukrainian society, to identify the advantages and disadvantages of their functioning.

Setting the tasks. To achieve the set purpose, it is necessary to accomplish the following tasks: 1) to give the definition of the term “anglicism”; 2) to find out the ways of appearing the anglicisms; 3) to identify the functions of the anglicisms regarding the improvement of the lexical system of the Ukrainian language; 4) to analyse the reasons for borrowing foreign-language words, which are described in the linguistic literature; 5) to identify the features of the borrowings from the English language; 6) to determine the meaning of the term “pseudo-anglicism”; 7) to give reasons “for” and “against” concerning the use of the anglicisms; 8) to analyse certain stages of the adaptation of the anglicisms; 9) to prove that one of the leading directions of education of the present is to provide high-quality teaching of the English language in Ukrainian secondary comprehensive schools, colleges, higher educational institutions.

Presentation of the basic material and interpretation of the results of the investigation. According to the encyclopedia of the Ukrainian language, anglicism is a kind of the borrowing; a word, its separate meaning, statement, etc., which is borrowed from the English language or translated from it or formed by its model in the written or oral ways [12, p. 25]. Orally there come those words which have not yet been formed as a clear lexicographic unit but function in everyday oral Ukrainian. Penetrating the anglicisms orally occurs to a greater extent through the media and advertising.

The branches of the rapidly developing sciences have needed replenishing their terminology systems more often. Thus, the borrowings have been assuming the following functions to improve the lexical system:

- a) forming an unambiguous term;
- b) replacing the compound term with a one-word term.

This process concerns, first and foremost, the computer industry, as well as economics, politics, social sciences, journalism, television, cinema, music, sports, etc.

So, among the reasons for the foreign-language borrowings, which are described in the linguistic literature, the following ones can be distinguished:

- 1) need for new nomination units;
- 2) need to separate the concepts of this or that particular sphere;
- 3) tendency to nominate a single concept with one word (hence, the traditionally open terminological systems of certain branches to borrow new words or terms);
- 4) some socio-psychological causes [7].

Among purely linguistic reasons, the researchers name, on the one hand, enriching the vocabulary, expanding the means of nomination, and, on the other hand, eliminating polysemy of the specific word, the highest degree of terminological distinctness of the borrowed lexeme.

The Ukrainian-language periodicals, radio, and television provide a large number of anglicisms for research. In addition to the terminological vocabulary, the anglicisms are popular in various thematic groups: economics, computer technology, music, finances, cinema, television, entertainment, home appliances, sports, politics, food and drink, stationery, medicine, clothing and so on. A large number of new English borrowings which are thematically related to banking, economics and finances are due to the global changes in these spheres and the introduction of market economy in Ukraine, and with it the emergence of the need for naming the new terms, that have already had international names (e. g., *аудит* **audit**, *компанія* **company**, *лізинг* **leasing** and so on).

The culture and entertainment sphere has also undergone major changes and borrowed a large number of phenomena, objects and concepts from these areas, which are used in the English-speaking countries. Together with them their foreign names are borrowed, which mostly have no equivalents in the Ukrainian language (e.g., *блокбастер* **blockbuster**, *хіт-парад* **hit parade**, *триллер* **thriller**, *серіал* **serial**, *ток-шоу* **talk show**, *сиквел* **sequel**, *овертайм* **overtime**, *кліп* **clip** and so on).

Many borrowings are related to the sphere “Computer Technologies”. This is also due to the borrowing of the phenomena in the non-spoken area – the area of computer engineering, informatics and technologies, the Internet, etc. (e.g., *сервер* **server**, *сайт* **site**, *ноутбук* **notebook**, *тонер* **toner**, *трафік* **traffic**, *Інтернет* **internet**, *чип* **chip**, *онлайн* **online**, *джойстик* **joystick**, *хакер* **hacker**, *провайдер* **provider** and so on).

Sports anglicisms are traditional in the Ukrainian language (*баскетбол* **basketball**, *волейбол* **volleyball**, *серфінг* **surfing** etc.) and constantly show their gradual growth. Nowadays, this is happening on the background of expanding the international sports contacts, learning new sports games, competitions and events (e.g., *віндсерфінг* **windsurfing**, *скайсерфінг* **skysurfing**, *кайтсерфінг* **kitesurfing**, *айсбордінг* **iceboarding**, *сноубордінг* **snowboarding**, *сквош* **squash**, *кікбоксінг* **kickboxing**, *софтбол* **softball**, *бодібілдинг* **bodybuilding**, *плей-офф* **play-off** etc.).

The names of household appliances, goods and services have also increased their quantity with the help of the latest anglicisms. This is due in large part to the fact that in our everyday life more and more goods and services come from foreign realities that until then were unknown to us or considered as exotic (e.g., *блендер* **blender**, *грумінг* **grooming**, *тримінг* **trimming**, *пілінг* **peeling**, *скраб* **scrub**, *хендлер* **handler**, etc.).

The group of political vocabulary is very large in number, for example, *саміт* **summit**, *наблік рілейшенз* **public relations**, *імідж* **image**, *іміджмейкер* **image-maker**, *бодігард* **bodyguard**, *дайджест* **digest**, *спічрайтер* **speechwriter**, *джет-сет* **jet set**, *грін-кард* **green-card** etc. The appearance of such words in the Ukrainian language is also due to the expansion of the international relations and the growing influence of the world social and political processes in Ukraine [4, 8].

An excessive and inexpedient use of anglicisms is a characteristic feature of the modern language situation in Ukraine. But unlike France, where the ministry forbids the use of some English terms in the French official and state documents [6], in Ukraine there are no such legislative acts regulating the latest nominative processes. Therefore, the linguists and enthusiasts who seek to preserve the purity of the Ukrainian language are trying to solve the problem of dominance of modern Ukrainian with anglicisms. An example of this is the Ukrainian site “Slovotivir” – a platform for the mutual search of the Ukrainian equivalents for the foreign-language borrowings. This site was created in October, 2014, one of the leaders of which is Candidate of philological sciences, Associate Professor of the department of Ukrainian language of Ivan Franko National University of Ivano-Frankivsk, Ivan Tsikhotskyi who writes, “The main purpose is to clean the Ukrainian language from unnecessary foreign-language borrowings, which do not enrich our speech, but rather, on the contrary, they pollute it. They are not adapted to the norms of phonetics or morphology of the Ukrainian language, do not change their looks (sometimes even graphic), and at the same time they have very specific Ukrainian equivalents. That is, their entry into the language has no rational motives and is dictated mainly by fashion or the desire “to make a brilliant display of” intelligence” [10]. However, there are supporters of using anglicisms. The main argument “for” using the English-language borrowings is that for certain anglicisms there are no equivalents in the language-recipient, and their meaning can only be transmitted in the descriptive form, which, in its turn, does not allow to achieve the principle of linguistic economy [9, p. 11]. Some researchers also argue that foreign-language words are not simply borrowed into the Ukrainian language, but they are creatively processed and adapted to an environment that is alien to them, which turns out to be quite strong in order to subjugate the alien. In addition, the words of foreign origin contribute to enriching the vocabulary of the Ukrainian language and are indicators of its linguistic and literary development [11, p. 55 – 56]. The most important argument “against” using anglicisms is that they destroy the uniqueness and originality of the Ukrainian language, as well as harm its linguistic norm, as the Ukrainian language includes not only the English borrowings, but also derived lexemes from

them, for example: *пост* – *постити*, *запостити* **from to post**; *лайк* – *лайкнути*, *залайкати* **from to like**. Horodenska believes that the dominance of such derivatives has a negative impact on the lexical and word-building subsystem of the Ukrainian literary language. The researcher asserts that the new borrowed complex units combining two nouns, the first of which expresses the attributive meaning, is the consequence of transmitting the word-building model of the English language into the Ukrainian language, for example: *бізнес-новини* – **business news**, *бізнес-справа* – **business affair**, *бізнес-захоплення* – **business admiration**, *бізнес-планування* – **business planning**, *бізнес-партнер* – **business partner**; *піар-дія* – **PR-action**, *піар-кампанія* – **PR campaign**, *піар-менеджер* – **PR manager**; *інтернет-видання* – **Internet edition**, *інтернет-голосування* – **Internet voting**, *інтернет-спільнота* – **Internet community**, *інтернет-залежність* – **Internet addiction**; *медіа-підтримка* – **media support**, *медіа-програма* – **media programme**, *медіа-аналітика* – **media analytics**, *медіа-група* – **media group**, *медіа-текст* – **media text**. A large number of these nouns have already been recorded in the spelling dictionaries, despite the fact that they deform the grammatical norm of the Ukrainian language to express attribute with the help of the adjective and limit creating adjectives from nouns, therefore it gives grounds to assert the destructive effect of the anglicisms on the Ukrainian adjective word formation. Another argument “against” using anglicisms is that speakers often use English-language borrowings in their speech, despite the fact that the Ukrainian language has their equivalents, for example: *атачмент* (*attachment*) instead of *вкладення*, *гейм-девелопер* (*game-developer*) instead of *розробник комп’ютерних ігор*, *лайфхак* (*life hack*) instead of *корисна порада*, *спонж* (*sponge*) instead of *зубка*, *мілкшейк* (*milk shake*) instead of *молочний коктейль* and others [3, p. 4–5]. As we see, the attitude of the Ukrainian scholars towards the problem of borrowing is ambiguous and their views on this issue differ radically.

For the borrowing from English the following features are typical:

- 1) sound combination [dg] – дж: *бюджет* **budget**, *джаз* **jazz**, *джентльмен* **gentleman**;
- 2) sound combinations [ai], [ei] – ай, ей: *інсайд* **inside**, *тролейбус* **trolleybus**, *хокей* **hockey**;
- 3) suffix (**ing**) – инг(-инг): *мітинг* **meeting**, *пудинг* **pudding**, *тубінг* **tubing** [13].

Separately, it should be distinguished a group of anglicisms, which in English is called “pseudo-anglicisms”. The prefix “pseudo” does not mean that the words are not English by origin, but that their meaning in the language-recipient is different from the meaning in the English language itself. “Pseudo-anglicisms” are also the so-called false translator’s friends.

The most common pseudo-anglicisms in the Ukrainian language are: *кліпмейкер* – **music video director**, *креатив* – **inventiveness, creativity, the results of creative work**, *кілер* – **assassin**, *ксерокс* – **copier** (*Xerox* – the mark of the photocopying machine), *менеджер* – **clerk** (*manager* – «завідувач», «директор»), *металіст* – **fan of heavy metal subculture**, *памперс* – **nappy** (“Pampers” is a trade mark), *плеєр* – **portable media player**, *Walkman* (*a player is a person who play this or that kind of sport*), *смокінг* – **dinner jacket**, *шоп-тур* – **an organized tour to a foreign country for shopping**, *шоумен* – **entertainer; host of an entertainment-oriented show**.

Under modern conditions, the main way of borrowing the anglicisms in the Ukrainian language is straight, direct borrowing, for example: *супермаркет* **supermarket**, *провайдер* **provider**, *дилер* **dealer**, *спонсор* **sponsor**, *бренд* **brand**, *геймер* **gamer**, *кікбоксинг* **kickboxing**, *фітнес* **fitness**, *саміт* **summit**, *фастфуд* **fastfood**.

Another way of borrowing is to use English as an intermediate language. Among the anglicisms of this group there can be distinguished the following types: 1) the words of the Latin (*адміністратор* **administrator**, *бонус* **bonus**, *корпорація* **corporation**) or Greek (*теорія* **theory**, *синергія* **synergy**) origin, borrowed first into English, and then from it in the Ukrainian language; 2) the words artificially created in English from Latin or Greek elements (*теленпроект* **teleproject**, *трансген* **transgene**, *парамедик* **paramedic**); 3) the words arisen in English on the basis of the Greek or Latin element and the English part (*монополія* **monopoly**, *інтерфейс* **interface**); 4) the words of other languages (Turkish, Malay, Irish, Swedish, Arabic, French (*департамент* **department**, *фільтрація* **filtration**), German (*група* **group**, *штандарт* **standard**), Italian (*компанія* **company**)), which were originally borrowed into English, and then through it into the Ukrainian language; 5) the words appeared in English on the basis of the English component and the borrowed one from other languages (but not Greek and Latin) (*айс-ревію* **ice revue**, *сафарі-парк* **safari park**) [1].

Using the foreign-language lexemes in the Ukrainian language always requires some adaptation to its own language laws. Numerous anglicisms used today in our oral and written speech undergo certain stages of adaptation. Studying the borrowing takes place at different stages of the language system, among which lexical-semantic and word-building are the highest stages of adaptation of lexical borrowings, and graphic, phonetic and morphemic adaptation form their foundation. More often they are phonetic and graphic types of adaptation.

There are three variants of transferring the phonetic shell of a foreign word: *transcription*, *transliteration* and *mixed transcoding*.

Among all these three, *transcription* is the most successful and logical way of transmitting the original pronunciation, when the original sounds of the English word are transmitted to the sounds of the language of translation in a letter form or a combination of sounds.

Despite the significant difference between vowels and consonants in the English and Ukrainian languages, on the one hand, and the discrepancy in the pronunciation and spelling of words in the English language itself, on the other hand, the transcribed anglicisms form a significant part of the whole borrowed vocabulary: *брейк* **break**, *кеш* **cash**, *чек* **cheque**, *ф’ючерс* **futures**, *траса* **trust**, *апгрейд* **upgrade** etc.

An alternative way of reproducing the English sounds and characteristic sound combinations is *transliteration*, that is their transmission in the letters of the Ukrainian language. However, such an option does not contribute to perceiving the true sound of the words of the original language, and often even distorts it. Transliteration is a record of the English word

that involves a priori knowledge of the rules of orthoepy of the source language: *бартер barter*, *девелопер developer*, *дистриб'ютор distributor*, *дивіденд dividend*, *форвард forward*, *маркетинг marketing*, *ралі rally*, *тендер tender* etc.

The third version of phonetic adaptation is a mixed *transcoding*, which involves the use of the transcribing and transliteration elements while transferring a word-term. Among the anglicisms recorded in such a way, there can be named: *бенчмарк benchmark*, *чарт chart*, *дилер dealer*, *експорт export*, *лізинг leasing*, *аутсайдер outsider* etc.

This type of transcoding also includes borrowed terms, in which the transliterated form completely coincides with the original pronunciation. These are mostly simple single-component words that do not cause difficulties in spelling and oral reproduction: *тренд trend*, *спот spot*, *стріп strip* etc.

The transcribed anglicisms are characterized by one more feature. The double fixed consonants in written forms of the English words, usually during the pronunciation, unlike the vowels, merge into one phoneme. However, getting into a new linguistic environment, they are often represented by one sound and, accordingly, one phoneme: *білінг billing*, *лобі lobby*, *ралі rally*, *роловер rollover*, *скімінг skimming*.

Graphic adaptation of the anglicisms includes its graphic re-writing, i.e., its transition from Latin writing to Cyrillic one. In general, it is possible to distinguish three stages of graphic adaptation of the anglicisms: 1) the words transmitted by the Latin script without changes in their original writing. Most of such lexical units are abbreviations: *SMS*, *PR*, *VIP*, *UMC* etc.; 2) the parallel functioning of the word in the Latin and Cyrillic forms: *call* / *кол*, *target* / *таргет*, *spread* / *спред* etc.; 3) the transfer of a foreign-language word with the letters of the Ukrainian alphabet as a proof of the maximum stage of their graphic adaptation, indicating the tendency to overcome the vibrations in writing: *венчур venture*, *еквайр acquirer*, *інвойс invoice*, *перформер performer*, *скоринг scoring*, *тренд trend* etc. [14].

Conclusions and prospects of further investigations. Consequently, summing up the issue of the presence of such a number of new English words for us in our native language, we have arrived at the notion of the conflict of generations characteristic of our Ukrainian people. That is, the Ukrainian people can be divided into two groups. The first one is those who approve of the existence and spread of the anglicisms in our native language, understand their meaning and see it as a normal historical process dictated by the world and time and which is inextricably linked with the world integration (and they are an overwhelming majority). And the second group of people who oppose using the English words in the modern Ukrainian language, who do not understand their meaning (because of their ignorance of the language, or the reluctance to master it), and believe that they can be replaced by the equivalents of their mother language.

The following conclusions can be made: 1) the process of spreading the anglicisms is irreversible, and no one can withstand it; 2) it is necessary to emphasize its positive influence on the culture of our present, as evidenced by the indisputable evidence of our study; 3) the scientists-linguists should accept the phenomenon of spreading the Anglicisms around us as a fact and step along with the world (in this issue, our power and our education, which can serve as an example for imitation, have appeared on our side); 4) there is a need to increase the register of the spelling dictionaries of the Ukrainian language at the expense of the lexical borrowings, giving them a corresponding spelling; 5) there is an acute problem of the regulation of the borrowing spelling (which words to write in quotation marks, where to double consonants, etc.); 6) clear criteria for enrollment of borrowings into the Ukrainian language should be established (to distinguish between occasionalisms, ephemerisms, sporadisms) – in particular, the frequency of use of a foreign word, its presence in the spoken language, the works of contemporary Ukrainian writers (with the exception of mass-culture representatives), according to the idiom creation potential, etc.; 7) it should first be checked whether there is an equivalent in the Ukrainian language – in the heritage of the classics of Ukrainian literature, in live folk speech, in the dictionaries of Boris Hrinchenko, A. Krymskyi and others who have passed the test of time, in phraseological dictionaries, in the works of contemporary authors; 8) there is a need to fix the contexts in which the anglicisms are used (in particular, spoken situations), to determine the principles of etymological identification (from which or through which language into the studied language a word is borrowed), to take into account the cultural and ethnographic component; when writing the corresponding lexicographic works, it is necessary to weigh the cases of the collision of the linguistic traditions and practices; 9) it can be argued that one of the leading directions of the present education is to ensure the high quality teaching of the English language to the Ukrainian people.

The modern process of borrowing the anglicisms in the Ukrainian language is of great interest and requires more research, because the complex lexical-semantic processes in it are provoked by the modern linguistic connections, as well as their possible consequences deserve close attention and constitute an important linguistic problem. Often used in communication, in the media new foreign words now much faster than it happened in previous historical periods, are assimilated by speakers and become the status of the borrowed ones, and then the assimilated. As a result of the nominative activity the language at its nominative-lexical level is becoming synchronous with its conceptual picture.

The study of borrowing takes place at different stages of the language system, among which lexical-semantic and word-building are the highest stages of assimilation of lexical borrowings, and graphic, phonetic and morphemic assimilation form their foundation. However, regulating the process of borrowing foreign-language words should be carried out carefully, everyone must carefully approach the assessment of such borrowings, paying attention to the linguistic tradition and stylistic features of the Ukrainian language. In this case, foreign-language borrowings in general and the English ones in particular, should be the impetus for the generation of new Ukrainian words that will only enrich the lexical composition of the Ukrainian language, will provide the grounds for pride in cultural identity and linguistic autonomy and will contribute to the culture of speech. We believe that one of the ways to achieve this goal should be to combine the efforts of linguists with the political, economic, cultural and educational will of the country's leadership. In this regard, the problem of the anglicisms in the Ukrainian language remains relevant and requires further careful studying.

References:

1. Англiцизм. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Англiцизм>
2. Бибиc С. Иношомвнi запозичення та активний словник мовця. Науково-популярне видання: Культура слова. Київ, 2016. № 84. С.164–165.
3. Городенська К.Г. Новi явища та процеси в українському словотвореннi: динамiка чи деструкцiя словотвiрних норм? Укр. мова: наук.-теорет. журн. Ін-ту укр. мови НАН України. 2013. № 2. С. 3–11.
4. Гудима Н. Інформаційні технології в освіті. Науковий вісник Херсонського державного університету. Херсон, 2011. № 15. С. 13–19. URL: http://linguistics.kspu.edu/webfm_send/1703
5. Голдованський Я. Словник англiцизмiв. URL: <http://slovnyk.lutsk.ua>
6. Дьолог О.С. Новiтні англiцизми – збагачення чи засмiчення української мови? URL: <http://movoznavstvo.com.ua>
7. Зенина А.В. Фонетико-графическая адаптация английских заимствований в терминологии украинского банковского дела. Language. Philology. Culture. ANALITIKA RODIS publishing house. Noginsk, Moscow Region, 2013. № 2. С. 102–107.
8. Клименко Н. Ф., Карпіловська Є.А., Кислюк Л.П. Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі: Монографія. Київ: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2008. 336 с.
9. Лопушанський В.М. Аспект уживання англiцизмiв у сучасній німецькій мові: соціолінгвістичний аспект. Науковий вісник ДДПУ імені І. Франка. Серія : «Філологічні науки». 2016. Т. 2, №5. С. 10 – 14.
10. Максимова А. Народний словник, або ні – чужизмам. Інтерв'ю зі словотвором. URL: https://polemix.com.ua/ua/article/narodniy_slovnik_abo_n_chuzhizma_m_ntervyu_z_slovotvorom_-4175119/
11. Навальна М.І. Динаміка українського лексикону української періодики початку ХХІ ст. Нац. акад. наук України, Ін-т укр. мови. Київ: Вид. дiм Дмитра Бураго, 2011. 328 с.
12. Українська мова. Енциклопедія. Київ, 2000. 460 с.
13. Харченко И. Особенности функционирования англицизмов в современной украинской терминологии. URL: <http://repo.sau.sumy.ua/bitstream/123456789/1818/1/Kharchenko.pdf>
14. Юшук І. П. Запозичення з англійської мови. Українська мова: Підручник. 3-є видання. Київ: Либідь, 2006. С. 209.

Summary

V. SLABOUZ, S. BUDNYK. ANGLICISMS IN MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

The paper summarizes some practical and theoretical issues related to functioning the foreign-language material, finds out the basic patterns of using the anglicisms in various spheres of life of the modern Ukrainian society, identifies the advantages and disadvantages of their functioning, underlines the urgent necessity to teach English to the Ukrainian people.

Key words: anglicism, modern Ukrainian, pseudo-anglicism, borrowing, modern education.

Анотація

В. СЛАБОУЗ, С. БУДНИК. АНГЛIЦИЗМИ У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У роботі узагальнено деякі практичні та теоретичні питання, пов'язані з функціонуванням іношомовного матеріалу, виявлено основні закономірності використання англiцизмiв у різних сферах життя сучасного українського суспільства, визначено переваги та недоліки їх функціонування, підкреслено нагальну необхідність вчити англійську мову українським людям.

Ключові слова: англiцизм, сучасна українська мова, псевдо-англiцизм, запозичення, сучасна освіта.

Аннотация

В. СЛАБОУЗ, С. БУДНИК. АНГЛИЦИЗМЫ В СОВРЕМЕННОМ УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ

В работе обобщены некоторые практические и теоретические вопросы, связанные с функционированием иноязычного материала, выявлены основные закономерности использования англицизмов в различных сферах жизни современного украинского общества, определены преимущества и недостатки их функционирования, подчеркнута насущная необходимость обучения украинцев английскому языку.

Ключевые слова: англицизм, современный украинский язык, псевдо-англицизм, заимствования, современное образование.

*кандидат філологічних наук, доцент,
докторант кафедри української
літератури
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

ЕСЕЇСТИЧНІ ПРАКТИКИ ЛЮБКА ДЕРЕША

Постановка проблеми. Останнім часом науковий інтерес до письменницької есеїстики к. ХХ – початку ХХІ ст. суттєво пожвавився, адже ця дискурсивна (мовленнєва) практика активно розвивається: митці дедалі енергійніше пишуть есеї, видають їх окремими збірками, беруть участь у колективних антологіях. Це й не дивно: есеї як твір суб'єктивний і парадоксальний стає плідною платформою для художніх пошуків літераторів на межі століть у сучасній українській літературі, відкриваючи нові практики обсервації навколишньої дійсності, офарбленої унікальними художніми можливостями й неабиякими естетичними настановами. Популярності есе й серед письменників, і серед читачів додають численні заходи в галузі есеїстики в Україні і поза нею на кшталт фестивалю «Шерех» і премії в галузі модерної есеїстики імені Юрія Шевельова, лауреатами якої вже стали О. Бойченко, В. Кібуладзе, А. Любка, Т. Прохасько тощо. Вивчення есеїстичних практик письменників сучасності – важливе й актуальне завдання новітнього літературознавства.

Аналіз останніх досліджень. Сучасна наука про літературу пропонує безліч підходів до інтерпретацій письменницьких есе як найбільш гнучких і складно структурованих текстів: їх розмаїття, багаторівнева організація, складність і простота продукування образів, сполучені воедино, за своєю природою не можуть трактуватися однобічно й вузько. Так, лише впродовж останніх десятиліть в українському і російському літературознавстві чітко позначилися стійкі підходи до вивчення письменницького й літературно-критичного есе. Серед них структуралістський (Т. Гундорова, Ю. Нестеренко), міфологічний (Р. Бошкань, Т. Гундорова), психоаналітичний (Р. Кравець), феноменологічний (Л. Аймалетдінова, Д. Зацепін), генологічний (Ю. Балаклицький, Ю. Нестеренко, Ю. Осадча), семіотичний (В. Шуть), герменевтичний (Д. Голинко-Вольфсон), стилістичний (Л. Кайда) підходи тощо. Чинне дослідження пропонує ще один підхід до есе як дискурсивної (мовленнєвої) практики з урахуванням позиції М. Фуко, Н. Ферклоу, О. Іссерс, М. Семенець тощо.

Мета нашої розвідки – окреслити інтимізацію і ліризацію як дієві практики (техніки) в письменницькому есе на прикладі творчості Любка Дереша.

Виклад основного матеріалу. Більшість письменників сучасності вважають есеї повноцінною частиною власної письменницької спадщини. Серед них – Ю. Андрухович, О. Забужко, Є. Кононенко, В. Махно, К. Москалець, С. Процюк, Т. Прохасько тощо. Л. Дереш також опинився у цій когорті, надрукувавши свої «Есеї» у колективній збірці «Трициліндровий двигун любові», куди увійшли також прозові твори Ю. Андруховича й С. Жадана. Цей досвід став новим у спадщині митця після успіху його романів «Культ» і «Поклоніння яцирці». Про останній роман митця «Спустошення» відомий критик І. Бондар-Терещенко наголосив таке, акцентуючи увагу на суголосності епічного твору викликам часу: «“Спустошення” Любка Дереша – наша відповідь на будь-які “європейські” закиди на актуальність, модність, а не культовість чи любов до недалекого ретро. Цей роман – саме розвиток жанру, а не стагнація пам'яті, чи пак документ епохи, який не надається до форматування – лише до архівізації, а не актуалізації в сучасному контексті»[2].

Такі ж виклики часу демонструє есеїстика молодого митця, зокрема та, що вміщена в книгу «Трициліндровий двигун любові». Зміст циклу «Есеї» Любка Дереша не можна вписати в якесь одне проблемно-тематичне поле, адже предметом обсервації літератора є надто відмінні питання: митець однаково небайдужий до питань європейського майбутнього України чи її нещодавньої історії, сьогодення, він так само однаковою мірою цікавиться проблемами психоактивної музики чи тернопільськими і паризькими реаліями і краєвидами. Відчувається, що есеї писалися несистемно, вряди-годи, призначалися для різних видань і були адресовані різній аудиторії. Це засвідчує неоднорідна стилістика й строката тематика автора. Ймовірно, саме з цієї причини добірка творів Дереша у книзі не має спеціальної назви (на відміну, скажімо, від оповідань-есеїв Сергія Жадана, розміщених у цій же книжці під назвою «Блок НАТО»), а отримала лаконічний заголовок «Есеї», який лише спрямовує читача у відповідному генологічному напрямку і ніяк не орієнтує його з тематичної точки зору. Ці твори є традиційними для цієї дискурсивної практики: вони «дещо про все» (М. Епштейн), торкаються різних питань і пропонують власний погляд Любка Дереша на поточні проблеми буття як письменника й звичайної людини, схильної до філософських узагальнень і медитацій, не байдужого до глобальних речей і уважного до дрібниць.

Уловити єдиний механізм об'єднання есеїв Любка Дереша під одним дахом у збірці «Трициліндровий двигун любові» не видається можливим (як і в «Пробах» М. Монтеня, родоначальника жанру), натомість впадає в око, що автор скомпонував твори, розташувачи їх за принципом «від глобального до приватного». Відтак есеї про проблеми європейської самовпевненості та української дотичності до них розташовано на початку власної добірки («3D для Європи», «Дорога на Льоррах під патронатом Йог-Сотота»), а міркування про роль психоделіки й телепатії в сучасному суспільстві («Психоактивна музика: коли? як? чому?») чи розповідь про мандрівки

Парижем («Серп і Молот у Парижі») розміщено після цього. Своєрідним об'єднуючим твором циклу є останній есей «Притча про дрозозфілів», у якому в алегоричній формі окреслено картину сучасного світу та місце людини в ньому, зокрема природне прагнення її до світла й прогресу. Н. Борисенко слушно звернула увагу на цей твір: «Відтворюючи нову модель дійсності у «Притчі про дрозозфілів», Любка Дереш підштовхує читача до власних тлумачень, надає йому інтерпретативної свободи» [3, с. 126].

За конструкцією та текстоутворювальними чинниками есеї циклу також надто різні. Одні позначені виразним художнім началом («Притча про дрозозфілів», «Throbbing Gristle»), інші – у чомусь нагадують науковий трактат для підготовленого реципієнта, котрий автор у своєрідний спосіб адаптував до читачької аудиторії за допомогою численних художніх засобів, спростивши певні поняття, і таким чином полегшивши сприйняття («Психоактивна музика: коли? як? чому?»), треті є філософськими творами («М'який сірий шум»), четверті мають виразне подорожнє начало («Колоніальні записки із Криму», «Тернопіль інкогніта», «Серп і молот у Парижі»), п'яті сукупно позначені рисами всіх попередніх творів тощо («3D для Європи»). Окремі есе об'єднані у міні-цикли: «Тернопіль інкогніта (Столиця галицької контркультури. Таємниці четвертого Рейху. “Goths in Ternopil”)»; «Серп і Молот у Парижі (1; 2)». Зі стилістичної точки зору есеї також неоднорідні. В одних митець уповні користується науковою термінологією (прогресив-рок, аудіальна деконцентрація, гоа-транс), в інших надає перевагу сленгу і розмовній лексиці («вона серфить по веб-сайтах»; «задовбали», «семпл»), в третіх на повну силу використовує свій письменницький хист, створюючи неповторні образи-поняття на кшталт того, що «ілюзія – це правда, пропущена крізь фільтр самовпевненості» [5, с. 54] чи «головне в Тернополі не матеріальні ресурси, а люди і організації. Саме вони роблять можливим існування тернопільського феномена як одної яскравої потуги і крикливої цілісності» [5, с. 107].

Умовно твори об'єднані наратором, що перетворюється на мислителя, оповідачем, схильним до філософствування – ексгоінаратором (від лат. *ex cogitatoris* – мислитель, *narrator* – розповідач), який однаково не байдужий і до тернопільських монархічних традицій, і до руху готів, і до паризьких закапелків, і до євпаторійських смаколиків, і до музичних експериментів. Це філософ-інтелектуал, який презентує креативне мислення, котре можна позначити як унікальність vs універсальність.

Попри відмінність есеїстичної тематики, усі твори єднають авторські техніки (практики, прийоми)¹, якими користується митець. Серед основних – інтимізація і ліризація викладу, які оприявнюють потік авторського мислення, де відбувається словесна інкрустація того чи іншого поняття, «розгортання предмета з нього самого, його становлення як поняття себе й першопоняття своєї теорії» [10]. Під інтимізацією ми маємо на увазі «специфіку художнього мовлення, ефект емоційно-інтелектуального спілкування з читачем, що формує сприйняття художнього тексту читачем» [8, с. 33]. Ліризація – це проникнення лірики в інші роди й жанри літератури, наслідком чого стає «наповнення їх суб'єктивізацією оповіді, зміна світу в індивідуальній свідомості, уявлення про зовнішню дійсність як елемент цієї свідомості. До ознак ліризації прози також відносять моноцентричність оповіді й монологізацію» [9, с. 451].

Стратегія Дереша-есеїста спрямована на те, щоб максимально скоротити дистанцію між автором і читачем. Вочевидь, твори розраховані на молодого читача. Есеї про психоделічну музику й поготів адресовані фахівцям сучасного музичного мистецтва. Попри пряму адресацію, митець прагне бути зрозумілим і іншим. Для цього він обирає низку тактик інтимізації. Серед них – пряме звернення, апеляція до читача («Ви відчуваєте внутрішню незгоду з прочитаним? Це говорить ваша самовпевненість»; «Мисліть глобально!»); імітація усного мовлення із використанням просторічної лексики, жаргонізмів, молодіжного сленгу («Грузить? Погнали далі»; «розповів мені “ху із хто” у політиці автономії»; «Все буде, як було: орандж джюз, і флейкс, і свіжий “таймс”, і кап оф кофі з яєшнею. А дзуськи!»); залучення читача шляхом постановки питань, вкраплення риторичних питань, формулювання питання і одразу ж подання відповіді на нього («Чому готичний рух в Тернополі йде на спад? Причина в комерції»; «А тепер? Куди втікати тепер? Світ наздоганяє тебе прямо тут, у знайомому метро»); створення ефекту симультанної комунікації («Ви відчуваєте внутрішню незгоду з прочитаним? Це говорить ваша самовпевненість. Запам'ятайте її голос»), застосування практики вказівки на щось читачеві з метою утримання його уваги на кшталт «У наступному випуску “Дерешленду” читайте про фантастичного тернопільського ботаніка, готичну культуру і мрії про комуну»; відтворення щирості / відвертості есеїстичного «я», що проявляється, наприклад, в активному використанні вставних і вставлених конструкцій. У дужках, власне, і передається авторське щире ставлення до сказаного: «Перші письмові згадки про діяльність на території Галичини теократичної монархії /абсолютної! / датуються 2003 роком»; «Негр не звертав на мене уваги /і слава Богу/»); прийоми додаткового коментування сказаного вище («Якщо ми хочемо йти в ногу з часом, треба глянути в майбутнє. Звичайно, дев'яносто відсотків зі ста, що ми, при визначенні основних його рис, помилилися. Рятують ситуацію решта десять відсотків»).

Інтимізація викладу в есе плавно перетікає в його ліризацію. Так, у творі «М'який сірий шум» про вплив сучасної музики на людину створено образ музики і водночас образ її шанувальника, схильного до міркування, філософствування. Носій свідомості в есеях Любка Дереша, дуже наближений до автора, намагається пояснити, що таке музика і через «силіконовий андроїд», і через поняття чистоти, піднесене до рангу абстрактного,

¹ Наприклад, Ю. Ященко називає практикою «мову мистецтва» [11, с. 138], Т. Венедиктова отожднює поняття практика /техніка як «засвоєння індивідуального досвіду письменником засобами слова» [4, с. 11], а В. Кондрашов фактично ставить знак рівності між поняттями «засіб», «прийом» і «техніка» як характеристиками кіномови [7, с. 18-25].

абсолютизованого поняття, і безладу, і наркотика, який нівелюється і переходить в інші формати – запахи, фактури, темпоритми. Ліризація образу музики відбувається через синестезійну образність²: оповідачеві вдалося відтворити музику як багатоаспектне явище, яку можна сприймати «на дотик» і «бачити зором». Есеїстична властивість передачі образів за допомогою «кольорового слуху» чи «слухового кольору» зумовлена тонким відчуттям музики сучасного й минулого. Крім того, цьому образу протистоїть есема (мислеобраз) тиші, під якою усвідомлюється музика майбутнього. Есеїстичні міркування призводять до таких умовиводів-прогнозів: «Молоде покоління наново відкриває для себе ТИШУ. Народжене в суспільстві м'якого сірого шуму кремнієвих технологій, тишу воно сприймає як явище екзистенційне. Стають модними приватні покої тиші – звуконепроникні камери гармонійних дизайнерів фен-шуй. Ці кімнати радше нагадують бункери, призначення яких – захищати від дедалі реальнішої загрози інформаційних петель. Ця мода прийде зі Сходу, як і мода на невербальне спілкування. Девіз року: “Менше слів!”» [5, с. 75]. Есеїстичні міркування обертаються довкола ідеї, що музика майбутнього повертатиметься до своїх першоджерел, першопочатків, під якими автор розуміє тишу.

Прикметно, що на синестезійних образах переважно на звуковій основі, властивих, насамперед, ліриці як роду літератури, будується й есей Любки Дереша «Throbbing Gristle (спроба телепатії)». Тема твору – особливості відчуття людиною Часу, акцент на людині, котра не завжди може оцінити його переваги й недоліки, злитися з ним воедино. Філософські настанови цього твору відкривають Л. Дереша-есеїста, котрий по-своєму вибудовує концепцію буття людини в сучасному світі. Екзистенційний погляд митця на буденні речі інтимізується за допомогою постійної апеляції до читача шляхом передачі в есеї ефекту довірливої бесіди, невимушеного спілкування, активного залучення співрозмовника до художньої розповіді («я боюся їх теж – не менше, ніж ти»; «тобі зимно, ти береш мене за руку»). У тексті відтворено мариністичний пейзаж з матросами й чайками, на тлі якого людина міркує про проминальність життя. Холодна, незатишна атмосфера осіннього моря суголосна настроям наратора / мислителя, схильного до медитацій, функціонально наближеного до героя ліричного твору: він приходить до думки, що Час зупинити не можна. Можна тільки сповільнити себе і синхронізуватися зі світовим потоком. Абсолютна дзеркальність (я-ти) у підсумку збалансовує ступінь активності обох агентів есеїстичної взаємодії (автор-читач), створюючи ефект одномоментної інтеракції адресанта й адресата, перформативної за своєю природою: «Гудіння паромів.

Скімління чайок.

Туман, що насувається.

Дощ січе так само, як і нас із тобою, але вони – люди бувалі. Вони звикли, давно звикли до холодного сирого вітру з моря, до безперервного галдіння чайок і всеохоплюючого туману довкола» [5, с. 133].

Обравши прийом інтимізації викладу осмисленого, митець зачаровує своєю щирою та невимушеною манерою викладу, яка наче викорінює себе у барвистих закрутах мовлення.

Провідні образи-маркери створення світу в цьому творі – море, небо, горизонт, вітер, дощ, чайки, туман. Вони дозволяють авторові відтворити телепатичну ауру, що дає можливість зосередитися на одвічних проблемах буття, відшукати власне місце в цьому світі. Ці проблеми суголосні іншим екзистенційним проблемам сучасної людини, насамперед молодой, котра тільки-но відкриває навколишній світ: герой має антагоніста в особі моряка, який «скуповує час <...> живе завтра, наступного тижня, наступного місяця. Він випереджує часовий потік, ніяк не маючи змоги сповільнити себе й синхронізуватися зі світовим потоком» [5, с. 134]. І далі автор філософськи узагальнює: «Люди, в яких він скуповує Час, починають жити вчора, позавчора, минулого тижня і так далі – залежно від проданої порції Часу» [5, с. 134]. Твір сконструйовано як зосередженість автора через оповідну інстанцію на самому собі, на своїх думках про світ і про своє місце в ньому, дає почуття внутрішньої свободи. Для цього обрано модальність суб'єктивної оцінки всіх описуваних явищ (я бачу, думаю, розумію, вважаю, передбачаю) і здійснено акцент на модальності необхідності (повинен, маю побачити в подіях щось таке, що відповідає офіційній точці зору), хоч оповідач, що стає мислителем в есе, цьому весь час чинить опір. Модальність суб'єктивної оцінки розсуває межі реального світу, відкриваючи кордони для асоціацій, зіставлень реальності і мрії, для розгляду явищ із різних точок зору, для створення властивого есе «мислеобразу», яким у цьому тексті стає абстрактний оцінний комплекс, включений в есема «часовий потік, синхронізований зі світовим потоком».

Ліричний складник в есеї-телепатії реалізується через повторюваність висловлювань і образів у тексті, що призводить до «розсіювання» значень, «стирання» предметності світу та реального об'єкта-референта, які перетворюються на певні знаки, символи, концепти. Вони втілюють змінні емоційні реакції суб'єкта висловлювання в есе, контрастні переходи від одних відображених почуттів до інших. Цей суб'єкт відображає чутливу й тонку натурестету, придатну до всеохопного пізнання через відчуття природи, схильну до міркування, узагальнення, філософствування. Він закоханий у світ, у природу, в людей, у почуття як такі, адже будь-який сторонній біль сприймає як власний, а причини його шукає в тому числі й у власній свідомості, удаючись до рефлексії і саморефлексії. При цьому про автобіографічність не йдеться: безпосередні факти власного життя автор через створеного в текстах суб'єкта міркування ховає за їх обсервацією, аналізом, проекцією, художніми образами Моряка і Хлопчика, які ведуть діалог. Результат їх обміну інформацією переростає в цікаві умовиводи, несподівані результати про причини невідворотності Часу. Вони розчинені в інтимних одкровеннях і вряди-годи акцентуються особистісними домінантами.

Цьому есе, як і деяким іншим Любка Дереша, властива й сугестивність окремих образів, також у цілому при-
таманна ліриці. Вона проявляється через наперед заданий ритм, повтори, рефрени, активне використання сино-

² Це художній прийом, що полягає у поєднанні в одному тропі різних, іноді навіть далеких асоціацій. Синестезія впливає із природної властивості людини переживати водночас враження, одержані від кількох органів чуття, що приводить до синтезу кількох відчуттів [1].

німів, залучення спільнокореневих слів у межах однієї фрази, позиції, періоду, абзацу, застосування слів з одного семантичного поля в межах синтагми або періоду, вживання безпунктуаційного синтаксису тощо. Есеїст прагне вплинути на читача, послуговуючись усіма можливостями мови.

Так, у творі рефреном звучать речення: «Гудіння паромів. Запах йоду. Скімління чайок. Туман, що насувається. Колочі удари дощу». У такий спосіб відбувається передача меланхолійного настрою митця читачеві, навіювання суму, ідеї невідворотності Часу, налаштування реципієнта на певний лад, що сприяє міркувальним настроям, звертається до його емоційної сфери, до підсвідомості.

Висновки та перспективи. З огляду на здійснений аналіз творів Любка Дереша можна говорити про дієвість застосування таких технік в есеїстичних текстах, як інтимізація і ліризація. Вони виступають природним підложжям існування есеїстичного «я» в текстах письменника, котре не обмежене жодними наперед заданими схемами і правилами, хіба що сьогочасним станом свідомості, настроєм, мистецькими можливостями, включеністю у творчий процес. Ліризація також виступає і певним важелем уналежнення письменницького есею до художньої літератури, а не публіцистичного чи будь-якого іншого. Перспективним нам видається дослідження і таких дієвих есеїстичних практик, як автокреація і сугестивність у сьогочасній українській «літературі факту».

Література:

1. Белаш І. Синестезія естетичних образів у поезії Святослава Гординського. URL: http://1576.ua/uploads/files/5797/Belash_Inna_Olegivna_Synestezia_estetychnyh_obraziv_v_poezii_Sviatoslava_Gordynskogo.1576.ua.pdf
2. Бондар-Терещенко І. Пусто чи повно? URL: <http://bukvoid.com.ua/column/2017/10/19/121736.html>
3. Борисенко Н. Художні особливості твору Любка Дереша «Притча про дрозоділ». Проблеми сучасного літературознавства. 2016. Вип. 22. С. 119–126.
4. Венедиктова Т. Литература как опыт или «Буржуазный читатель» как культурный герой. М.: НЛО, 2018. 280 с.
5. Дереш Л. Есеї. Трициліндровий двигун любові. Харків: Фоліо, 2007, С. 53–138.
6. Зайцева Ю. Інтимізація як мовознавча проблема. URL: [file:///C:/Users/user/Downloads/2848-5961-1-SM%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/user/Downloads/2848-5961-1-SM%20(1).pdf)
7. Кондрашов В. Кіномова як специфічна система художніх засобів у літературному тексті (з досвіду українських письменників-шістдесятників). Питання літературознавства. 2012. Вип. 86. С. 18–25.
8. Корольова А. Типологія наративних кодів інтимізації в художньому тексті: Монографія. К.: Вид. центр КНЛУ, 2002. 267 с.
9. Литературная энциклопедия терминов и понятий. Под ред. А. Н. Николюкина. М.: Интелвак, 2001. 1600 с.
10. Эпштейн. М. Эссеистика как нулевая дисциплина. URL: http://www.emory.edu/INTELNET/mt_essayistic.html
11. Яценко Ю. Одно из основных понятий, которым оперирует культуролог, – арт-практики. Что же это такое? URL: <http://dh.psu.ru/odno-iz-osnovnyh-ponyatij-kotorym-operiruet-kulturolog-art-praktiki-cto-zhe-eto-takoe/>

Анотація

Т. ШЕВЧЕНКО. ЕСЕЇСТИЧНІ ПРАКТИКИ ЛЮБКА ДЕРЕША

У статті розглянуто есеїстичні практики інтимізації та ліризації у творах Л. Дереша (збірка «Трициліндровий двигун любові»). Доведено їх дієвість у відтворенні суб'єктивності оповіді / міркування як зміни світу в індивідуальній свідомості, уявленні про зовнішню дійсність як елемент цієї свідомості в есеях письменника.

Ключові слова: есеї, дискурсивна практика, інтимізація, ліризація, письменник.

Аннотация

Т. ШЕВЧЕНКО. ЭСЕЙСТИЧЕСКИЕ ПРАКТИКИ ЛЮБКА ДЕРЕША

В статье рассмотрены эссеистические практики интимизации и лиризации в произведениях Л. Дереша (сборник «Трицилиндровый двигатель любви»). Доказана их действенность в воссоздании субъективности рассказа / рассуждения как изменения мира в индивидуальном сознании, представлении о внешней действительности как элементе этого сознания в эссе писателя.

Ключевые слова: эссе, дискурсивная практика, интимизация, лиризация, писатель.

Summary

T. SHEVCHENKO. LYUBKO DERESH'S ESSAYISTIC PRACTICES

The following article is about essayistic practices of intimization and lyricism in works of L. Deresh (compilation “Three-cylinder love engine”). Their effectiveness is proven in terms of recreating subjectivity in narration / meditation as a change of world in individual conscience, one’s idea about the outer reality as an element of this conscience in writer’s essays.

Key words: essay, discursive practice, intimization, lyricism, writer.

2. Російська мова та література

2. Русский язык и литература

2. Russian language and literature

*доктор филологических наук,
профессор кафедры русского языка и литературы
Новокузнецкого института (филиала)
Кемеровского государственного университета*

О МЕДИАОБРАЗЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИЗДАНИЯ: ТЕМА ИСТОРИИ ГОРОДСКОЙ ГАЗЕТЫ НА ЕЁ СТРАНИЦАХ (СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)¹

Исследование различных аспектов медиадискурса очень значимо для изучения речевой культуры современника, живущего в информационном обществе. Важную роль в формировании сознания современника, его ценностной картины мира играют медиаобразы [1, 2]. Рассмотрим своеобразие семантико-стилистической репрезентации медиаобраза регионального издания на материале городской газеты «Кузнецкий рабочий» (Новокузнецк, Россия) [3].

Семантико-стилистическая специфика регионального медиадискурса обусловлена комплексом экстралингвистических факторов: исторических, географических, этнических, экономических, административно-территориальных. Аксиологическая специфика регионального издания определяется мемориально-краеведческой функцией, которую успешно реализует, например, городская газета «Кузнецкий рабочий» (Новокузнецк). Г.Н. Швецова-Водка характеризует мемориальную функцию как одну из функций документа, при этом документ толкуется исследователем многоаспектно, с выделением восьми значений, среди которых «наиболее широкое», «охватывающее остальные», следующее: «Это любой материальный (субстанциональный) объект, как искусственный, так и природный, который может быть использован для передачи информации в обществе» [40, с. 19]. Газетный текст соответствует и более узкому значению слова «документ»: «это материальный объект, в котором зафиксирована любая запись информации, выполненная любым разработанным человеком способом» [4, с. 20]. Мемориальная функция документа связана с его назначением в системе социальных коммуникаций – «быть “внешней памятью” человека и человечества в целом» [4, с. 92].

Тексты городской газеты не только реализуют типологические коммуникативные особенности газетно-публицистических текстов, но и выполняют специфическую для регионального медиадискурса мемориальную функцию, основанную на краеведческом подходе: запечатлевают настоящее города, хранят память о его истории, восстанавливают связь времён и поколений. Запечатление уходящих реалий имеет нравственную основу. Безусловно, мемориальная функция соотносится прежде всего с деятельностью музея и библиотеки [5, 6], где она является одной из основных и реализуется системно и скрупулёзно. Мемориально-краеведческая функция в региональном медиадискурсе сопряжена с базовой для газетно-публицистического стиля функцией социальной оценки. Реализуется мемориально-краеведческая функция в городской газете через информирование и воздействие, «точно». Она связана с привлечением общественности к осознанию региональной идентичности, без которого невозможно решение сегодняшних проблем региона и определение его будущего.

Если в целом в газетных текстах роль социальной оценочности предопределяет доминирование такой формы существования ценностей, как общественные идеалы [7, с. 22–24], то в газетных текстах, представляющих региональный медиадискурс, при сохранении важной роли общественных идеалов повышается значимость такой формы существования ценностей, как «предметно воплощённые ценности» [7, с. 23]. Аксиологическая специфика регионального медиадискурса связана с особым вниманием к предметам материальной и духовной культуры, соотносённым с концептом «Малая родина». В этом смысле региональный медиадискурс реализует «музейный» подход, запечатлевая духовно значимые для жителей города, региона объекты. Способность быть формой существования ценностей, отражённой в региональном медиадискурсе, потенциально заложена в любом объекте, который может быть соотносён с системой аксиологических координат, определяющих региональную идентичность. Например, в газете «Кузнецкий рабочий» среди предметно воплощённых ценностей – лиственница, которая была живым свидетелем венчания Ф.М. Достоевского с М.Д. Исаевой, священная для шорского народа гора Мустаг, Кузнецкий металлургический комбинат, различные здания и улицы города, старые номера городской газеты и многое другое.

В соответствии с краеведческой концепцией времени в дискурсе городской газеты ось времени соотносится не столько с событиями в мире и стране, сколько с локальной историей, с настоящим и будущим города, а в сравнении с общей установкой газетной публицистики на отражение исторического «сегодня» в городской газете особый акцент делается на прошлом, на идее тесной связи времён и поколений.

В воплощении мемориально-краеведческой функции городской газетой важную роль играет обращение к такой теме, как история газеты. Эта тема особенно ярко звучит в связи с юбилейными датами (газеты и региона) и передаётся не только вербальным, но и иконическим компонентом креолизованных текстов: включаются фотографии сотрудников редакции разных лет, фотографии старых номеров и цитаты из них. Но всё же основными средствами в воплощении связанной с медиаобразом регионального издания темы истории городской газеты являются средства семантико-стилистические.

Из газеты мы узнаём о первых номерах «Кузнецкого рабочего» (с 1 марта 1930 г. «Сибирского гиганта», с 1 января 1931 г. «Большевика Кузнецкстроя», с 1 января 1932 г. «Большевицкой стали», с 1 мая 1953 г. до мая

¹ Исследование выполнено при финансовой поддержке РФФИ и Кемеровской области в рамках научного проекта № 18-412-420001

1956 г. «Сталинского знамени»). В марте 1930 года выездная бригада новосибирской краевой газеты «Советская Сибирь» подготовила к печати первый номер кузнецкстроевской газеты «Сибирский гигант»: *Новосибирцы шефствовали над всенародной стройкой. Они стремились помочь кузнецкстроевцам и в выпуске первых номеров своей печатной газеты. Сами собрали материал, подготовили его для печати. Наборщик из Новосибирска вручную набрал весь номер, сверстал его* (В. Целищев, 28.03.2000). Первый номер городской газеты вышел на площадке Кузнецкстроя 30 марта 1930 года. Называлась она тогда «Сибирский гигант» («Городская газета...», 28.03.2000) и была «органом райкома ВКП(б), горсовета и постройкома» (В. Целищев, 28.03.2000). Гемероним свидетельствует о неразрывной связи газеты со строительством мощного металлургического комбината, о чём размышляют и журналисты конца XX в.: *Первое название газеты «Сибирский гигант», думается, понятно. Начиналось строительство Кузнецкого металлургического комбината, и газета была призвана помочь этому большому делу* (В. Коровина, 20.02.1990). *Ещё ничего по сути и не было весной 1930 года, всё главное было впереди. Но 30 марта две тысячи экземпляров газеты с гордым именем «Сибирский гигант» увидели свет. Журналисты сами разнесли их по рабочим местам строителей. Родилась газета, без которой уже не представлялась жизнь стройки, комбината и города* (Л. Савицкая, 20.01.2000). Как видим, в изложении мыслей журналистов об истории газеты проявляется эмоционально-экспрессивная насыщенность текста. Она достигает максимума в художественно-публицистических контекстах, создающих эстетическое воздействие на читателя. Так, к 70-летию газеты приурочена публикация отрывка из истории газеты «Нелёгким был путь», написанной старейшим журналистом города Василием Целищевым: *В ночь на 30 марта 1930 года в одном из временных тесовых бараках, что стояли в дни Кузнецкстроя на Нижней колонии по улице Орджоникидзе, до самого утра горел свет. <...> Привезённый бригадой новосибирцев нефтяной двигатель никак не хотел действовать. То ли было плохое топливо, то ли в помещении холодно, или другая какая-то была причина, но, сделав несколько оборотов, двигатель начинал «чихать» и останавливаться. У печатника была уже мокрая спина, но машина продолжала капризничать. <...> А потом вдруг как-то сам собой ещё раз зло фыркнул, и маховое колесо завращалось бесперебойно. Один оттиск, второй, третий... Когда уже окончательно начало светать, тираж был полностью отпечатан. Сотрудники сами разнесли её по рабочим местам строителей. Так появилась на площадке Кузнецкстроя первая печатная газета. Предшественником её была стенная газета «Топор», которая выходила раз-два в месяц. Через некоторое время она стала именоваться «Боевой темп» и издаваться чаще* (В. Целищев, 28.03.2000). Сам Василий Иванович Целищев «пришёл в редакцию в 1932 году», «был литературным сотрудником, заведующим культурно-бытовым и промышленным отделами, выпускающим ответственным секретарём, заместителем редактора» (из лида к публикации В. И. Целищева, 27.02.1968).

Стилистика публикаций об истории газеты реализует «музейный» подход к старым номерам: авторы создают эмпирическую детализацию, описывая особенности шрифта, изображений, цвета, цитируя тексты. Тема истории газеты была актуальна и в доперестроечный период, но, подчиняясь советской идеологии, ограничивала круг вопросов и интерпретаций. История издания затрагивала прежде всего вопросы о её роли в индустриализации страны и в Великой Отечественной войне. Безусловно, эти темы сохранили свою значимость и в современной газете, но они существуют в ряду множества других интересных тем. Кроме того, в подаче исторического материала усиливается внимание к «человеку частному». Современный «Кузнецкий рабочий», реализуя мемориальную функцию, активно вводит автобиографический дискурс (публикует фотографии из семейных архивов, воспоминания).

Так, перу журналиста Т.А. Эмих принадлежит цикл публикаций о сотрудниках газеты – И.Г. Демко (21.01.2010), Г.А. Доронине (21.01.2010), А.Ф. Сергееве (21.01.2010, 07.05.2011, 11.08.2011), Н.И. Пильщикове (08.10.2009, 21.01.2010), Б.С. Ямпольском (05.11.2009). В соответствии с законами гипертекста, внутри публикации используются отсылки к другим материалам, что указывает на важную роль представляемых тем для издания в целом: *Лишь по воспоминаниям ветеранов и отрывочным сведениям можно установить, что из числа журналистов, в разные годы работавших в «Большевистской стали», в сражении Великой Отечественной войны участвовало по крайней мере пять человек. Первым назову Николая Пильщикова, художника газеты, выпускника Сталинского аэроклуба, который стал летчиком-истребителем и защищал небо Ленинграда. О нём «Кузнецкий рабочий» подробно рассказывал в статье «Из Кузнецка я нигде не уезжал» (за 8.10.09 г.) (Т. Эмих, 21.01.2010); «Прочитала вашу статью “Чтоб поведать, как со славой наши бились полки...” на сайте газеты. Скорее всего, я не ошибаюсь, и речь в ней идет о моем дедушке Андрее Федоровиче Сергееве. Он был корреспондентом вашей газеты, в семейном архиве есть вырезки из довоенных номеров и его фотографии, возможно, с сотрудниками газеты. Он был коренным ленинградцем и только в 30-х годах переехал в Сибирь, все факты биографии в статье совпадают с тем, что я знаю о нем...» – из письма Т.Ю. Правдиной.*

С этих слов, присланных нам из Петербурга, началась длительная переписка с семьёй нашего бывшего коллеги А.Ф. Сергеева, журналиста «Большевистской стали», погибшего в 1942 году (Т. Эмих, 07.05.2011).

Приведём пример реализации мемориально-краеведческой функции городской газеты через эмпирическую детализацию материальных особенностей запечатлеваемых документов (документов в широком смысле слова). В статье о погибшем на войне сотруднике газеты А.Ф. Сергееве по воспоминаниям приводится запись на памятной доске, которая была в старой редакции и до нашего времени не сохранилась: *Светлана Андреевна Сергеева до сих пор помнит, как ребенком вместе с мамой приходила в старое здание редакции по проезду Коммунаров и видела доску почета с фотографией отца. Доска не сохранилась, но мы знаем, что на ней было написано: «В боях против немецко-фашистских захватчиков в годы Великой Отечественной войны пали смертью храбрых:*

Поэт и журналист, бывший редактор газеты “Кузнецкий рабочий” Доронин Георгий Антонович.

Журналист, бывший литературный сотрудник газеты “Кузнецкий рабочий” Сергеев Андрей Федорович» (Т. Эмих, 07.05.2011).

В материале о выпуске номера 9 мая 1945 года звучат тема причастности газеты к истории страны, к Великой Победе и тема священной памяти, которая воплощена благодаря приёму эмпирической детализации, создающему образ внимательного, поистине «музейного» взглядывания в пожелтевшие страницы: *«Да здравствует Всенародный Праздник Победы!» Три слова, заветных, долгожданных слова, вопреки всем грамматическим правилам, написаны с большой буквы. <...> Крупным шрифтом: «Акт военной капитуляции Германии...» Здесь же, на первой полосе, Указ Президиума Верховного Совета СССР об объявлении 9 мая Праздником Победы (Там же).*

Газета публикует очерки А.Б. Берлина о войне, металлурге, редакторе И.Г. Демко (03.10.1989), о редакторе, поэте, гражданине Г.А. Доронине (30.03.1990). Отметим публикации В. Коровиной из рубрики «Истории строки» (20.02.1990, 13.03.1990). Выражена установка на создание цикла подобных публикаций: *Мы продолжим публикацию материалов из газеты прошлых лет* (В. Коровина, 13.03.1990). В них воссоздаётся дух другой эпохи, звучит тема времени. Автор, реализуя мемориальную функцию городской газеты, использует «музейный» подход к описанию старых номеров: журналист бережно, с любовью рассматривает их вместе с читателем. Так мы узнаём, что самый старый номер, хранящийся в редакции, – это № 40 «Сибирского гиганта» за 25 сентября 1930 г. Стилистика эмпирической детализации позволяет читателю прикоснуться к истории: *И в особой рамочке, шрифтом помельче, своего рода лозунг <...>* (В. Коровина, 20.02.1990). В другом описании – самого старого номера «Большевистской стали», хранящегося в редакции (за 3 июля 1935 г.), – наряду с эмпирической детализацией В. Коровина использует метаязыковую рефлексию, которая акцентирует сквозную для материалов об истории газеты деталь: **Шаблонное определение, но действительно пожелтевшие от времени страницы. Иной шрифт, нет броских заголовков и снимков. Газета плотно забита материалами. Читаешь – и окунаешься в жизнь города металлургов. До войны осталось шесть лет, но близок пик репрессий** (13.03.1990).

Характерно, что связь современной газеты с её историей подчёркнута метафорой с семантикой родственных отношений: *Читайте, знакомьтесь с прадедушкой нашей сегодняшней страницы «И смех, и грех» («Крокодил» на Кузнецкстрое», 27.03.1990).*

Газета передаёт идею связи судеб людей и истории города. Звучит эта мысль и в материалах об истории газеты, например, в очерке о рабочем корреспонденте О.Л. Клименко: *С первой встречи она поразила меня какой-то бережной, трепетной любовью к истории города, горожанам, особенно своим ровесникам, пережившим суровые годы Великой Отечественной войны. <...> И была удивлена, увидев кипу газетных вырезок в её домашнем архиве. Под статьями, корреспонденциями, уже пожелтевшими от времени, стояла фамилия Октябрины Лукьяновны. Она бережно хранит всё, что хоть как-то, хотя бы мало-мальски связало её с газетой* (рубрика «Город и горожане», Т. Шишилова, 05.05.1989). В рассказе о тех людях, которые давно связали свою судьбу с газетой и верны ей поныне, история соединяется с современностью, как в очерке об О.Л. Клименко или в очерке о внештатном фотокорреспонденте С.Б. Горшво (Л. Чухонцева, 05.05.1990).

Тема связи истории газеты и истории города актуализирована и в откликах читателей. Например, приводятся размышления руководителя школьного музея В.Д. Барановой: *В одной из папок музея сосредоточены публикации Татьяны Эмих из рубрики «История города в улицах-лицах» – прекрасный материал для проведения бесед «Их именами названы улицы нашего города». Причем материал об улицах Новокузнецка сохраняется у меня еще с 70-х годов теперь уже прошлого века, поэтому часть газетных вырезок потемнела от времени, но не утратила своего значения* («Спасибо за помощь!», 23.06.2011).

Итак, в формировании медиаобраза городской газеты значима тема её истории. Семантико-стилистическое воплощение данной темы определяется аксиологической спецификой регионального медиадискурса, связанной с особым вниманием, «музейным» подходом к предметам материальной и духовной культуры, соотносённым с концептом «Малая родина». Реализация мемориально-краеведческой функции в городской газете основана на коммуникативных принципах «градоцентризма» («региоцентризма»), краеведческого фокусирования и тесной связи со своим (местным) читателем.

Литература:

1. Галинская Т.Н. Понятие медиаобраза и проблема его реконструкции в современной лингвистике. Вестник Оренбургского государственного университета. 2013. № 11 (160). С. 91–94.
2. Хочунская Л.В. Феномен медиаобраза: социально-психологический аспект. Вестник РУДН. Сер. Литературоведение. Журналистика. 2013. № 2. С. 91–95.
3. «Кузнецкий рабочий» – газета Новокузнецка. URL: <http://www.kuzrab.ru> (дата обращения: 02.08.2018).
4. Швецова-Водка Г.Н. Общая теория документа и книги. Москва: Рыбари; Киев: Знання. 2009. 487 с.
5. Тикунова И.В. Современная региональная библиотека в контексте построения обществ знаний. Kitabxanalar biliklär cəmmiyyətində = Библиотеки в обществе знаний: İkidilli Azərbaycan-Rusiya layihəsi. Bakı, 2006. S. 426–439. URL: http://tikunova-i.narod.ru/ni/sovr_reg_bib.htm (дата обращения: 20.02.2016).
6. Викулова В.П. Мемориальная деятельность публичной библиотеки: организационно-управленческая концепция: автореф. дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2008. 24 с.
7. Леонтьев Д.А. Ценность как междисциплинарное понятие: опыт многомерной реконструкции. Вopr. философии. 1996. № 4. С. 15–26.

Анотація

I. ПУШКАРЬОВА. ПРО МЕДІАОБРАЗ РЕГІОНАЛЬНОГО ВИДАННЯ: ТЕМА ІСТОРІЇ МІСЬКОЇ ГАЗЕТИ НА ЇЇ ШПАЛЬТАХ (СЕМАНТИКО-СТИЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТ)

У статті розглядається специфіка медіаобразу регіонального видання, яка виявляється, зокрема, в особливостях семантико-стилістичного втілення теми історії видання. Тема історії міської газети «Кузнецкий рабочий» («Кузнецкий рабочий») (Новокузнецк, Росія) пов'язана з меморіально-краєзнавчою функцією регіонального медіадискурсу. У текстах, котрі присвячені історії міської газети, спостерігається емоційно-експресивна насиченість, важливим прийомом створення якої стає емпірична деталізація. Сучасний «Кузнецкий рабочий» («Кузнецкий рабочий») під час реалізації меморіально-краєзнавчої функції виявляє увагу до «людини приватної», активно вводить автобіографічний дискурс.

Ключові слова: регіональний медіадискурс, міська газета (міський часопис), медіаобраз, меморіально-краєзнавча функція.

Аннотация

И. ПУШКАРЕВА. О МЕДИАОБРАЗЕ РЕГИОНАЛЬНОГО ИЗДАНИЯ: ТЕМА ИСТОРИИ ГОРОДСКОЙ ГАЗЕТЫ НА ЕЁ СТРАНИЦАХ (СЕМАНТИКО-СТИЛИСТИЧЕСКИЙ АСПЕКТ)

В статье рассматривается специфика медиаобраза регионального издания, проявляющаяся, в частности, в особенностях семантико-стилистического воплощения темы истории издания. Тема истории городской газеты «Кузнецкий рабочий» (Новокузнецк, Россия) связана с мемориально-краеведческой функцией регионального медиадискурса. В текстах, посвящённых истории городской газеты, наблюдается эмоционально-экспрессивная насыщенность, важным приёмом создания которой становится эмпирическая детализация. Современный «Кузнецкий рабочий», реализуя мемориально-краеведческую функцию, проявляет внимание к «человеку частному», активно вводит автобиографический дискурс.

Ключевые слова: региональный медиадискурс, городская газета, медиаобраз, мемориально-краеведческая функция.

Summary

I. PUSHKAREVA. ABOUT MEDIA IMAGE OF THE REGIONAL EDITION: THE TOPIC OF HISTORY OF THE CITY NEWSPAPER ON ITS PAGES (SEMANTIC AND STYLISTIC ASPECT)

The article examines the specificity of the media image of the regional edition. Particularly, features of the semantic and stylistic realization of the topic of the regional edition history reveal this specificity. The topic of the history of the city newspaper “Kuznetskiy rabochiy” (Novokuznetsk, Russia) is tied to the memorial and local historical function of the regional media discourse. Texts dedicated to the history of the city newspaper demonstrate emotional and expressive intensity. The empirical specification is an important stylistic device creating this intensity. During the realization of the memorial and local historical function, the modern “Kuznetskiy rabochiy” pays attention to the “private person” and uses the autobiographical discourse actively.

Key words: regional media discourse, city newspaper, media image, memorial and local historical function.

**3. Романські, германські
та східні мови**

**3. Романские, германские
и восточные языки**

**3. Romanic, Germanic
and Oriental languages**

*PhD, Candidate of philology,
Associate professor of the Department
of Romance Philology and Translation
Zaporizhzhia National University*

METHAPHORICAL MODEL “HOLIDAY IS WAR” IN SPANISH LINGUISTIC CULTURE

Introduction. According to G. Lakoff and M. Johnson “the most fundamental values in a culture will be coherent with the metaphorical structure of the most fundamental concepts in the culture” [10, p. 22]. Beyond doubt, the concept FIESTA is one of the most fundamental values of the Spanish culture so the study of its structure is of interest.

The purpose of our research is to reveal the correlation between two concepts FIESTA and GUERRA in Spanish linguistic culture and proceeding from this, to analyze the specificity of the representation of the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR” in Spanish.

The tasks of the investigation are to outline the main specific approaches to the problem; to analyze interactively the conceptual structures of two mental formations FIESTA and GUERRA in Spanish linguistic culture; to study linguistic units, which represent the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR” in Spanish.

Methods. The study of the interconceptual connections between the concepts FIESTA and GUERRA was based on the analysis of diagnostic statements with the names of the concepts and the explanatory context, which allows the establishment of semantic signs in the corresponding words [3, p. 264].

The source of practical material was provided by online versions of Spanish periodicals in recent years such as El País, el Mundo, ABC, La Razón, La Vanguardia.

The concept is defined as a global mental unit of a linguistic culture with its internal setup which includes some attributive features (a concept belongs simultaneously to the language, consciousness and culture; a concept has its value; a concept is limited by the mind of a person; there are a lot of ways to appeal to a concept) and systemic properties (a concept has a complex structure, three-level linguistic embodiment; it's a dynamic and obligatory non-isolated mental formation) [1, p. 26].

According to results of linguistic investigations, a military metaphor serves as a mean of representation of different concepts such as medical [9], political [4], economic [5] ones. In our case, we can talk about military metaphor as a representative of holiday concepts in Spanish linguistic culture.

The specificity of the concept FIESTA, which represents an event unfolding in time and space, allows us to describe the structure of this concept as a scenario. Under the scenario, we understand the sequence of some stereotyped episodes in time with signs of movement, development [7, p. 119]. A scenario as an event presupposes the presence of a subject, an object, a goal, and some conditions of its origin, time and place of action [6, p. 17]. As well as the concept FIESTA, the concept GUERRA can be analyzed as scenario. Let see how the structures of two different mental formation are correlated.

Results and discussion. According to the preliminary study based on Spanish lexicographical sources, the notional layer of the concept FIESTA has these cognitive features: 1) a day of festivity or recreation when no work is done; 2) a day of religious celebration; 3) a day devoted to something or someone; 4) a period to relax and enjoy yourself. 5) set of events organized for the entertainment of the public [16] [17].

The notional layer of the concept GUERRA has these cognitive features: 1) no peace or a conflict between countries or states; 2) an armed conflict between nations or camps; 3) battle; 4) an opposition to something or someone [16] [17].

According to G. Lakoff and M. Johnson, structural metaphors allow us to use one highly structured and clearly delineated concept to structure another [10, p. 61]. In the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR”, the conceptual structure of the concept GUERRA is putting over the conceptual structure of the mental formation FIESTA. So, in what follows we will see that the concept FIESTA in Spanish linguistic culture is understood and explicated as 1) an armed conflict between warring parties; 2) a battle.

Before the cognitive and linguistic analysis is shown, we need to mention about one important factor, which determines interconceptual connections of the concepts FIESTA and GUERRA. It's about carnivalesque, Mikhail Bakhtin's theory, which consists in turning over the meaning of binary oppositions, when the main oppositions of Christian culture and all household representations change places [8, p. 126]. In the “carnival metamorphoses”, we can find almost all forms of the comic and it is using all the devices to create the comic effect such as irony, self-irony, mockery, sarcasm, grotesque, paradox [2, p. 107]. In our case, a war is carnivalized in the form of the holiday.

There are a lot of Spanish holidays, which reproduce the military actions in a humorous form, for example Tomatina (Valencia), Moros y Cristianos (literally in English Moors and Christians), a naval battle at Vallecas (Municipality of Madrid), the Battle of Water (Canary Islands), the battle of flowers (Cordoba, Andalusia), the battle of flour “Enfarinats” (Alicante city), Haro Wine Festival (a battle of vine in La Rioja) etc.

As we mentioned earlier a holiday in Spanish linguistic culture can be understood and explicated as battle, so according to Spanish lexicographical sources a word “batalla” means: “*Del fr. bataille. 1. f. Combate o serie de combates de un ejército con otro, o de una armada naval con otra. La batalla del Atlántico. 2. f. Acción o conjunto de acciones ofensivas encaminadas a la obtención de un objetivo...*” [16]. Let see how the scenario of the battle with its components is laid on the scenario of the holiday and how it can be represented in Spanish.

As an example, we use a concept TOMATINA to show a correlation between two conceptual structures FIESTA and GUERRA:

Sequence of scenario	Concept WAR	Concept TOMATINA	Linguistic representation
Name	War, battle	TOMATINA	<i>la guerra de hortalizas; la guerra del tomate; aquí celebramos una batalla incruenta; una auténtica batalla campal de tomates; la batalla vegetal; batalla a tomatazos; una pelea lúdica a tomatazos;</i>
Time	Any time and any duration	last Wednesday of August, one hour	<i>La guerra ha sido breve, apenas 63 minutos, entre las 10.55 y las 11.58... Durante una hora, 22.000 personas se lanzarán 160.000 kilos de tomate; Este miércoles, durante una hora, todos nosotros seremos del mismo color; La Tomatina comenzará a las 11 de la mañana;</i>
Space	Any place	Buñol, Valencia; once abroad; in Internet	<i>la localidad valenciana de Buñol; por primera vez esta fiesta valenciana que cada mes de agosto tinta las calles de Buñol, viaja al extranjero y se celebra en la India; Tomatina de Buñol, una de las fiestas más populares de España, se celebra este año por primera vez en el entorno digital;</i>
Subject	Army, group, people	Inhabitants of Valencia and Spain; tourists	<i>el 18'23% de los participantes son españoles; le siguen británicos (14,01%), japoneses (9,65%), indios (8,58%), australianos (5,65%) y los americanos (5,18%), entre otras nacionalidades; unas 22.000 personas, la mayoría extranjeras; Más de dos mil turistas de la India, un gran aumento de visitantes rusos, y participantes de Nueva Zelanda, Australia, Japón, Reino Unido, Estados Unidos, Sri Lanka, Bangladés, Singapur, Uganda, Líbano o Pakistán;</i>
Goal	To win, to fight	to throw tomatoes and get involved in the tomato fight, to have fun	<i>enfrentarse al ataque de los participantes en la batalla de esta fruta; Los lanzamientos van sin objetivo fijo pero llegan a todos los rincones, no hay tiempo para venganzas, es imposible contabilizar las "agresiones", los tomates no respetan nada ni a nadie.</i>
Means	Weapon, military equipment, aviation, fleet	Tomatoes, old clothes, helmets, glasses, cameras	<i>la munición es el tomate; el particular armamento rojizo; tan refrescante arma arrojadiza; tomate como munición reciclable; armados con la preciada hortaliza en un ambiente bélico y festivo; Ataviados con disfraces, ropa vieja, cascos hechos con sandía, pelucas y gorros de natación, protegidos con gafas de sol y de bucear, y armados con minicámaras fotográficas y paloselfis; pañuelos, sombreros y pelucas de infinidad de colores, multitud de gafas de bucear, gorros de natación, cascos hechos con sandías e incluso delicadas coronas de flores que pronto han sucumbido a los impactos.</i>
Conditions	Battlefield, availability of an army, weapons	safeguarding of security (police, firemen, ambulances); paid entrance	<i>diferentes cuerpos de seguridad y Protección Civil encargados de vigilar que la fiesta se desarrollara con normalidad; un dispositivo sanitario formado por seis médicos, catorce enfermeros y diez técnicos sanitarios, repartidos en doce ambulancias y un hospital de campaña; Fuerzas y Cuerpos de Seguridad del Estado, Policía Local, bomberos, personal sanitario y miembros de Protección Civil; la limitación de aforo y el cobro de entradas; Miles de vecinos de Buñol y turistas de todas partes celebran la Tomatina rodeados de grandes medidas de seguridad;</i>
Actions	To fight, to eliminate, to kill, to destroy, etc.	To throw tomatoes, to scream	<i>el mayor lanzamiento de tomates un griterío ensordecedor en varios idiomas acompañaba al incesante fuego cruzado rojo de 160.000 kilos de tomate maduro; Al grito de "tomate, tomate" y en plena efervescencia bélica.</i>

Here we can see some peculiarities of lexical representation of the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR” in Spanish:

Cognitive feature “Name of a holiday”

La Batalla Naval de Vallekas, la Batalla de Flores de Valencia, batalla de las flores, la guerra del tomate, la Batalla dels Enfarinats (Los enharinados); la batalla del vino; la batalla entre las tropas moras y cristianas; Batalla festiva en Lleida.

Cognitive feature “War/Battle”

una ferviente batalla; las disputas entre moros y cristianos; batalla epica; batalla campal, batalla naval, lucha, combate, guerra, la batalla decisiva por la posesión de Lleida; enfrentamiento final; la gran batalla, guerra de vegetales.

Cognitive feature “Participants”

bandos, aliados, soldados, guerreros, lanzadores del tomate, tomateros, tomatineros, los dos bandos rivales; Los bandos moro y cristiano; bando moro; tropas cristianas; los comandantes moro y cristiano.

Cognitive feature “Arms”

de huevos, harina y petardos; la harina como principal proyectil; huevos podridos, tomates, verduras, harina, polvos de talco y cohetes voladores; confeti y serpentinas; arma; arma arrojadiza, armamento rojizo; pistola de agua, líquida munición; usando todo tipo de recipientes como armas.

Cognitive feature “Actions”

batallando a golpe; enfrentarse a sus opositores, lanzar, gritar.

First of all, such words as *batalla, batalla campal, batalla naval, lucha, combate, guerra* represent the concept FIESTA in the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR”:

Siguiendo el guión de la historia y, por ende, de la tradición de las fiestas de Moros y Cristianos de esta ciudad, el primer combate ha concluido esta mañana en las calles de este municipio con la derrota de los caballeros de la Cruz, que han sido doblegados por las diversas facciones que integran el bando musulmán (El País 23/04/2013).

La Batalla Naval de Vallekas (ya saben, sus vecinos lo escriben con ka), la fiesta más multitudinaria del distrito madrileño, comenzó siendo una anécdota, pero cargada de intención. Porque desde el principio se asentó como tradición, además de mojarse, pedir lo imposible (El Mundo 19/07/2014).

So far, as a holiday in the form of battle represents itself a scenario we can find some words with the semantics of a military action, for example, *batallar, derrotar, lanzar, pelear*:

Un millón de unidades de la roja hortaliza con la que miles de valencianos y visitantes de todo el mundo batallan sin bandos ni aliados el último miércoles del mes de agosto en la localidad valenciana, desde hace más de medio siglo (El Mundo 31/08/2011).

La Batalla de Flores de Valencia cerrará el próximo domingo 30 de julio la Gran Fira de Juliol 2017 con los dos millones de claveles que se lanzarán los participantes en este acto y con la presencia de 32 carrozas... (ABC 28/07/2017)

Another component of the scenario that should be mentioned is its participants. In the contexts we can find words with a semantic of a participant of a holiday (*festero, tomatero*) or with a military semantic (*bandos, aliados, guerreros*):

Buñol congrega a 40.000 ‘guerreros’ en la Tomatina (El País 29/08/2012).

A continuación, se ha desarrollado la “Batalla”, para la que los “romeros” han estado esperando desde las 7:00 horas, cuando han comenzado a subir los primeros “guerreros” (El País 29/06/2012).

Personas de todas las edades, música, disfraces de toda guisa y muchas ganas de fiesta para una guerra del agua que arrancaba a las cuatro de la tarde cuando los dos bandos se organizaban, uno en la plaza Llorenç Bisbal (Canamunt), y otro, en la plaza Drassanes (Canavall) para, desde ahí, recorrer las calles del centro y dirigirse al lugar de la batalla (El Mundo 05/09/2016).

A whole series of lexemes represents a component of “weapons”: *arma, arma arrojadiza, pistola de agua, líquida munición*:

El tiempo ha acompañado y las altas temperaturas han permitido que la gente disfrutara de la “lucha”, en la que se han utilizado armas tan diversas como sulfatadoras, botas y porrones, aunque va cobrando fuerza, según Rioja, el brick grande de plástico (El País 29/06/2012).

Los participantes se encuentran envueltos y empapados en las humedades/chispas del producto que se emplea como arma (tomates, agua, champañ, vino, flores o fuego y pólvora) (El País 31/07/2017).

La cuestión se dirimió en un llamativo enfrentamiento en el que las armas fueron miles de huevos, cientos de kilos de harina y muchísimos petardos (El País 28/12/2014).

La tradicional ‘batalla del tomate’ ha empezado puntual, con el disparo de la carcasa inicial a las 10.58 horas y la llegada a la Plaza pocos minutos después del primero de los seis camiones cargados de munición (La Razón 27/08/2014).

To the standard lexical units with militaristic semantics we can add some lexemes with no military meaning. In contexts related to the holidays deployed in a “military” scenario these lexemes acquire a military meaning. For example, the weapon is nominated as:

– tomatoes during the celebration of Tomatina

Un millón de unidades de la roja hortaliza con la que miles de valencianos y visitantes de todo el mundo batallan sin bandos ni aliados el último miércoles del mes de agosto en la localidad valenciana, desde hace más de medio siglo (El Mundo 31/08/2011).

– eggs and flour during the celebration of the Enfarinats battle

La cuestión se dirimió en un llamativo enfrentamiento en el que las armas fueron miles de huevos, cientos de kilos de harina y muchísimos petardos (El País 28/12/2014).

O– water during the celebration of the Water Battle (Canaries)

Personas de todas las edades, música, disfraces de toda guisa y muchas ganas de fiesta para una guerra del agua que arrancaba a las cuatro de la tarde cuando los dos bandos se organizaban, uno en la plaza Llorenç Bisbal (Canamunt), y otro, en la plaza Drassanes (Canavall) para, desde ahí, recorrer las calles del centro y dirigirse al lugar de la batalla (El Mundo 05/09/2016).

As for the stylistic aspect of the verbalization of holiday concepts in Spanish linguistic culture based on a military metaphorical model, it is represented by irony and self-irony:

Aunque nos cueste reconocerlo, a los españoles nos encantan las fiestas en las que haya una batalla campal donde poder pringarnos (El País 31/08/2016).

Y si a esto le sumamos una mezcla de infantilidad y gamberrismo, alma mater de toda fiesta de guardar y de pringar, el resultado es un verano con mucha arma arrojadiza y mucha lavadora (El País 31/08/2016).

Entre humo, ruido y algún que otro aperitivo, las esperanzas de mantener el castillo de Alcoi por parte de los cristianos se ha desvanecido, como ocurre todos los años, tras varias horas de lucha (El Mundo 23/04/2013).

In addition, we can find an oxymoron in the contexts where the holidays are described as battle or war. In general, festive battles in the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR” receive various characteristics as peaceful, bloodless and entertaining:

La calle Embajadores se convertirá, desde las 20 horas, en una refrescante batalla de globos de agua (ABC 03/08/2017).

El próximo miércoles, llegados de todo el mundo, improvisados soldados de esta incruenta batalla esperarán pacientemente en el campo de batalla acotado en algunas de las estrechas calles del municipio a los camiones que alertan de su llegada con ensordecedores bocinazos (ABC 30/08/2016).

...tras una protesta en 1957 en la que un desfile fúnebre celebraba el entierro del tomate, la batalla lúdica fue permitida y se instauró oficialmente (ABC 30/08/2016).

Conclusions. The concept FIESTA is a mental formation with a multicomponent scenario structure, which has a number of specific cognitive features, represented by means of the Spanish language. Among the connections of the concept FIESTA with other concepts in Spanish linguistic culture its relations with the mental formation GUERRA are notable. It is important to note that the concepts FIESTA and GUERRA are correlated in Spanish linguistic culture structurally and semantically. The factor of the carnivalesque is crucial in the interconceptual relations of these two mental formations. Some holiday concepts in Spanish linguistic culture are interpreted on the basis of the metaphoric model HOLIDAY IS WAR, so a Spanish holiday is represented as a war or a battle in the mind of Spanish speakers. This metaphorical model is widely represented in Spanish by a number of lexemes with military semantics (nomination of weapons, military actions, war participants, etc.). In that way, on the one hand, the concept FIESTA is reconsidered by means of another conceptual structure, which is scenario of the war; on the other hand, the concept WAR is carnivalized, it acquires some humorous and ironic features in Spanish linguistic culture.

The perspective of the further research is in the broadening of the material of the analysis (for example, an involvement to the research the data provided by the corpus of Spanish language of the Royal Academy of Spanish Language) and pursuance of the comparative study of the concept FIESTA considering the factor of the territorial variability of Spanish language.

References:

1. Биба М.О. Интеграційність як основа дослідження концептів у фокусі лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики. Наукові записки Національного університету «Острозька Академія». Серія «Філологічна». 2015. Вип. 55. С. 24–27.
2. Воркачев С.Г. Карнавалізація лінгвоідеологеми «народ» в речевом жанре русского анекдота. Жанры речи. 2014. № 1-2(9-10). С. 107–113.
3. Карасик В.И. Языковая кристаллизация смысла. Волгоград: Парадигма, 2010. 422 с.
4. Логачев С.А. Метафора войны в политическом дискурсе (на материале немецких СМИ). Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена. 2008. № 49. С. 94–97.
5. Перельгина Т.А. Концептуальная военная метафора в современном англоязычном бизнес-публицистическом дискурсе. Когнитивные исследования языка Тамбов. гос. ун-т им. Г.Р. Державина и др. Москва Тамбов, 2015. Вып. XXII. С. 475–477.
6. Пименова М.В. Концепт сердце: Образ. Понятие. Символ. Кемерово: КемГУ, 2007. 500 с.
7. Попова З.Д., Стернин. И.А. Когнитивная лингвистика. Москва: Восток-Запад, 2007. 320 с.
8. Руднев В.П. Энциклопедический словарь культуры XX века. Москва: «Аграф», 2001. 608 с.
9. Стецюра Л.В. Военная метафора как средство репрезентации концепта «ОРГАНИЗМ ЧЕЛОВЕКА» в профессиональной картине мира медика. Вестник Челябинского государственного университета. Филология. Искусствоведение. Вып. 31. Челябинск, 2009. № 13(151). С. 122–125.
10. Lakoff G., Jhonson M. Metaphors We Live By. Chicago, USA: University of Chicago Press, 2003. 242 p.
11. Illustration references:
12. ABC URL: <http://www.abc.es/> (дата звернення: 19.07.2018).
13. El País URL: <https://elpais.com/> (дата звернення: 19.07.2018).
14. El Mundo URL: <http://www.elmundo.es/> (дата звернення: 19.07.2018).

15. La Razón URL: <http://www.larazon.es> (дата звернення: 19.07.2018).
16. La Vanguardia URL: <http://www.lavanguardia.com> (дата звернення: 19.07.2018).
17. Real Academia española. Diccionario de la lengua española. URL: <http://dle.rae.es/> (дата звернення: 19.07.2018).
18. SM Diccionarios (2016, January 23). Diccionario Clave. Diccionario de uso del español actual. URL: <http://clave.smdiccionarios.com/app.php> (дата звернення: 19.07.2018).

Summary

M. BYBA. METAPHORICAL MODEL “HOLIDAY IS WAR” IN SPANISH LINGUISTIC CULTURE

The article deals with the features of the representation of the concept FIESTA with another concept of Spanish linguistic culture, GUERRA. The carnivalesque is an important extralinguistic factor, which determines interconceptual connections of the concepts FIESTA and GUERRA. The concept FIESTA has a scenario structure as well as a concept GUERRA. In the cognitive pattern “HOLIDAY IS WAR” a Spanish holiday is represented as a war or a battle in the mind of Spanish speakers. In Spanish linguistic culture the metaphorical model “HOLIDAY IS WAR” is widely represented by a number of lexemes with military semantics such as nomination of weapons, military actions, war participants etc.

Key words: cognitive feature, concept, conceptual structure, metaphor, metaphor model, interconceptual link, Spanish linguistic culture, scenario.

Анотація

М. БИБА. МЕТАФОРИЧНА МОДЕЛЬ «СВЯТО – ВІЙНА» В ІСПАНСЬКІЙ ЛІНГВОКУЛЬТУРІ

У статті розглядаються особливості репрезентації концепту FIESTA через інший концепт іспанської лінгвокультури – GUERRA. Карнавалізація є важливим екстралінгвістичним фактором, який визначає міжконцептуальні зв'язки ментальних утворень FIESTA і GUERRA. Концепт FIESTA має сценарну структуру так само, як і концепт GUERRA. У когнітивній моделі «СВЯТО – ВІЙНА» іспанське свято представлене як війна або битва у свідомості іспанців і вербалізується в мові низкою лексем із військовою семантикою (номінація зброї, військових дій, учасників війни та ін.).

Ключові слова: когнітивна характеристика, концепт, концептуальна структура, метафора, метафорична модель, міжконцептуальний зв'язок, іспанська лінгвокультура, сценарій.

Аннотация

М. БИБА. МЕТАФОРИЧЕСКАЯ МОДЕЛЬ «ПРАЗДНИК – ВОЙНА» В ИСПАНСКОЙ ЛИНГВОКУЛЬТУРЕ

В статье рассматриваются особенности репрезентации концепта FIESTA через другой концепт испанской лингвокультуры – GUERRA. Карнавализация является важным экстралингвистическим фактором, который определяет межконцептуальные связи ментальных образований FIESTA и GUERRA. Концепт FIESTA имеет сценарную структуру, также как и концепт GUERRA. В когнитивной модели «ПРАЗДНИК – ВОЙНА» испанский праздник представлен как война или битва в сознании испанцев и вербализируется в языке рядом лексем с военной семантикой (номинация оружия, военных действий, участников войны и т.д.).

Ключевые слова: когнитивная характеристика, концепт, концептуальная структура, метафора, метафорическая модель, межконцептуальная связь, испанская лингвокультура, сценарий.

викладач кафедри іноземних мов
Національного університету
«Львівська політехніка»

РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОСТПОЗИТИВА «UP» У ФРАЗОВИХ ДІЄСЛОВАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Постановка проблеми. Фразові дієслова (далі – ФД) займають особливе місце в лексиконі сучасної англійської мови та володіють цілою низкою специфічних особливостей. Унікальність англійських ФД полягає в збереженні їхнього роздільно оформленого чи фразового характеру під час смислового злиття компонентів. У низці випадків виникнення ФД зумовлюється відсутністю співвідносних простих дієслів подібної семантики та є єдиним засобом вираження думки. Сфера їхнього вживання є надзвичайно широкою. Виникаючи в розмовній мові, вони проникають в інші функціональні стилі: від стилю художньої літератури до мови науки, техніки та офіційних документів. Їхню значущість для акту комунікації можна пояснити твердженням про те, що потреби спілкування в низці комунікативних сфер можуть бути реалізовані не лише за допомогою мовленнєвих форм закодованої літературної мови, але й більш ефективно за допомогою вербальних та невербальних засобів менш регламентованих різновидів англійської літературної мови, передусім, ресурсів сучасного англійського літературно-розмовного мовлення, невід'ємною частиною якого є ФД [4, с. 13].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. ФД продовжують привертати увагу зарубіжних та вітчизняних науковців й досі залишаються актуальними в різних аспектах їхнього вивчення. Про це свідчать численні праці, в яких досліджуються структурні особливості та визначається їхній лексико-граматичний статус (Goursky S.E. [7], Окунев В.М. [5], Долгина Е.А. [2]), розглядаються критерії визначення семантичного обсягу ФД (Mitchel T. [11], Lipka L. [10], Shovel [12]), пропонується застосування когнітивного підходу для аналізу їхньої семантики (Langacker R. [9], Kovacs E. [8], Walcova M. [15]). Як показує аналіз літератури за темою дослідження, природа ФД, їхня структура та особливості вживання неодноразово були предметом наукових розвідок. Останнім часом започатковано вивчення досліджуваних лексичних одиниць у функціонально-когнітивному аспекті. На нашу думку, існує необхідність перенесення акценту досліджень зі структурних аспектів цих комплексів на семантичні аспекти їхньої твірної основи: дієслова, прислівника та прийменника. Значною мірою невисвітленим залишається питання про співвідношення семантики конститuentів ФД із семантикою їхніх генетично-вихідних одиниць, що і зумовлює актуальність нашого дослідження.

Мета статті – простежити розвиток семантичної структури прислівника/прийменника «up» під час набуття ним статусу постпозитива (на прикладі ФД «go up»). Досягнення поставленої мети вимагає виконання таких завдань: 1) виокремити та порівняти лексико-семантичні варіанти (ЛСВ) значень прислівника/прийменника та постпозитива «up»; 2) розподілити їх на семантичні категорії; 3) залучити визначені семантичні категорії постпозитива «up» для аналізу значення ФД «go up».

Виклад основного матеріалу. ФД – це сполучення дієслова і прислівника/прийменника, що функціонують разом як цілісна одиниця значення [13, с. 1]. У точному розумінні ФД – різновид фразеологізму, тобто його значення відрізняється від сукупного значення його компонентів [ChDPhrVs, с. 5]. Будучи аналітичними утвореннями – похідними словами аналітичного типу – ФД являють собою якісно нову форму у внутрішньо дієслівному словотворенні англійської мови [4, с. 154].

Об'єктом нашого дослідження є другі компоненти ФД. Оглянувши спроби їхніх найменувань на сторінках філологічної літератури, виявляємо значну різноманітність лінгвістичних термінів на позначення досліджуваних лексем: *adverbs, prepositional adverbs, prepositions, adverbial particles* та ін. На початку виникнення даних комплексів більшість критиків намагалися показати, що другий компонент є простим, чи навіть паразитичним прийменником [7, с. 8]. У дослідженнях іноземних вчених другий компонент ФД – це прийменникова чи прислівникова частка, яка має спеціальне підсилювальне значення завершеності чи ретельності виконання дії [14, с. 492]. С.О. Гурський відносить ФД до дієслівно-прислівникових сполучень вільного чи фразеологічного типу, виокремлює другі компоненти в особливу частину мови, позначену запровадженням ним терміном «релятив» [7, с. 74].

На нашу думку, другий компонент (*away, down, in, on, out* та ін.), яку б назву йому не надавали, завжди знаходиться після дієслівного компонента, тобто в постпозиції. Тому приєднуємося до влучного терміна «постпозитив», запропонованого А.Г. Ніколенком. Дослідник правомірно вважає прийменники чи прислівники лише вихідними лексичними одиницями, розглядає постпозитиви як одиниці, пов'язані з ними генетично [4, с. 19].

Семантика постпозитивів ФД сучасної англійської мови формується на основі семантичної структури їхніх етимологічно вихідних одиниць: прислівників чи прийменників. У попередніх дослідженнях нами проаналізовано корпус постпозитивів, зареєстрованих у словнику Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs [CCDPhrVs], що включає 48 лексем, та сформовано 3 підгрупи: високо-, середньо- та низько частотні постпозитиви залежно від їхньої здатності до семантичної інтеграції з дієслівним компонентом з метою створення ФД [1, с. 162]. Згідно з результатами нашого аналізу до високочастотних ми відносимо такі 14 постпозитивів: *up* → 482 ФД, *out* → 410 ФД, *off* → 233 ФД, *in* → 209 ФД, *on* → 199 ФД, *down* → 191 ФД, *away* → 134 ФД, *into* → 112 ФД, *over* → 111 ФД, *around* → 104 ФД, *about* → 88 ФД, *back* → 83 ФД, *upon* → 83 ФД, *for* → 63 ФД [1, с. 163]. Високочастотні

постпозитиви утворились на основі прислівників чи прийменників, які теж є високочастотними лексичними одиницями англійської мови. Зазначимо, що під час перетворення прислівника чи прийменника на постпозитив має місце явище функціональної переорієнтації – особливий дериваційний процес, що дозволяє окремим одиницям мови, не змінюючи своєї форми, реалізувати нові, нехарактерні для них раніше категоріальні, синтаксичні та прагматичні характеристики [3, с. 4]. Згідно з твердженням А.Г. Ніколенка, на потенцію етимологічно вихідних одиниць постпозитивів до функціональної переорієнтації та входження до складу ФД має вплив не лише частотність вживання прислівника чи прийменника, але й їхній семантичний об’єм [4, с. 101]. При цьому дослідник зазначає, що під час взаємодії значення компонентів ФД інтеграції підлягає не значення вихідної одиниці – прийменника чи прислівника, а значення самого постпозитива. Із цього випливає, що будь-який постпозитив проявляє певне власне значення в складі ФД, яке є похідним від значення відповідної етимологічно вихідної одиниці [4, с. 102].

Згідно з даними лексикографічних джерел [CCDPhrVs, с. 487], постпозитив «up» утворює 482 ФД та є найчастотнішим постпозитивом англійської мови. Він може виникати на основі одного із членів омонімічної пари «прийменник-прислівник», наприклад:

to_{prep.} – to_{adv.}

↓

get to₁ – when you get to a place, you arrive there: e.g. *It was midnight before we got to the village* [CCDPhrVs, с. 129].

off_{adv.} – off_{prep.}

↓

pay off – if an action pays off, it is successful: e.g. *It was a risk and it paid off* [CCDPhrVs, с. 241].

Етимологічно вихідними одиницями постпозитивів можуть слугувати й обидва члени омонімічної пари «прийменник-прислівник», наприклад:

about_{prep.} – about_{adv.}

↓

go about₃ – when you go about a place, you move wherever you want to in it: e.g. *I could go about the house as freely as I liked* [CCDPhrVs, с. 133].

Комбінаторний потенціал постпозитива безпосередньо залежить від обсягу семантики його вихідної лексичної одиниці [4, с. 101].

Вузька семантика етимологічно вихідних одиниць постпозитивів обмежує їхню можливість входження до складу ФД. Лексикографічні джерела фіксують лише кілька ФД із такими постпозитивами. Наприклад, постпозитив «without», який має значення «відсутність чогось» утворює лише 3 ФД [CCDPhrVs, с. 482]: *do without, go without, reckon without*.

Do without – if you do without something, you manage or survive in spite of not having it: e.g. *Many Victorian households did without a bathroom altogether* [CCDPhrVs, с. 86].

Go without – (means almost the same as do without) if you go without something, you do not have it or do it. e.g. *The family went without food all day* [CCDPhrVs, с. 140].

Reckoned without – if you had reckoned without something, you had not expected it and so were not prepared for it: e.g. *They reckoned without the keen instincts of Terry* [CCDPhrVs, с. 296].

На противагу, широка семантика етимологічно вихідних одиниць – прислівника чи прийменника – призводить до полісемантичності постпозитива. Більш довгу семантичну статтю словник Oxford Advanced Learner’s Dictionary [OALD, с. 1428] фіксує в прислівника «up». Це означає, що його семантичний об’єм є ширшим за семантичний об’єм прийменника. Семантична структура досліджуваного нами «up» включає 12 ЛСВ його значення як прислівника та 3 ЛСВ як прийменника. Значення постпозитива «up», що утворюється на основі цих етимологічно вихідних одиниць, становить теж 12 ЛСВ. Семантичну структуру постпозитива «up» та його етимологічно вихідних одиниць подано в таблиці 1.

Таблиця 1

Семантична структура постпозитива «up» та його етимологічно вихідних одиниць

<p>up_{adv.} – 1. towards or in a higher position; 2. to or at a higher level; 3. to a place where sb/sth is; 4. to or at an important place, especially a large city; 5. to a place in the north of a country; 6. into pieces or parts; 7. completely; 8. so as to be formed or brought together; 9. so as to be finished or closed; 10. (of a period of time) finished, over; 11. out of bed; 12. (spoken) used to say that something, especially sth unusual or unpleasant. [OALD, с. 1428]</p> <p>up_{prep.} – 1. to or in a higher position somewhere; 2. along or further along a road or street; 3. towards the place where a river starts. [OALD, с. 1428]</p>	<p>up_{post.} – 1. movement and position; 2. increasing and improving; 3. preparing and beginning; 4. fastening and restricting; 5. approaching; 6. disrupting and damaging; 7. completing and finishing; 8. rejecting and surrendering; 9. happening and creating; 10. collecting and togetherness; 11. revealing and discovering; 12. separating. [CCDPhrVs, с. 487–491]</p>
--	--

Кожен об’єкт, що потребує визначення чи пояснення, визначається через складну систему зв’язків та відношень з іншими об’єктами реальної дійсності, яка знаходить своє відображення в мові. Спеціальним засобом цього зв’язку взаємозумовленості є прийменники. На думку Е.А. Рейман, вказівка на конкретний тип відношення є

лексичним значенням окремого прийменника [6, с. 6]. Значення відношень, що семантизуються прийменниками, можна поділити на три основні семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну. У межах таких самих основних категорій розкривається й семантична структура прислівників. Семантичні категорії досліджуваного нами прислівника «up» розподілилися таким чином (див. таб. 1.): 4 локативних (у значеннях постпозитива up 1, up 2, up 3, up 4, up 5), 1 темпоральна (у значенні up 10), 6 абстрактних (у значеннях up 6, up7, up 8, up 9, up 11, up 12). Усі три значення прийменника «up» належать до локативної категорії (up 1, up 2, up 3). Щодо семантичної структури постпозитива «up», то вона визначається таким розподілом (див. табл.1): 2 локативних категорій (у значеннях up 1, up 5), 1 темпоральна (у значенні up 3) та 3 абстрактні (у значеннях up 2, up 6, up 9).

У процесі набуття прислівником чи прийменником статусу постпозитива він може цілковито зберегти у своїй семантичній структурі всі основні семантичні категорії вихідної лексичної одиниці [4, с. 102]. У нашому випадку постпозитив «up», як і його етимологічна вихідна одиниця – прислівник, у своїй семантичній структурі містить три основні семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну.

Таблиця 2

Семантичні категорії постпозитива «up»

up	локативна	1. Movement and position. go up 1 – when someone or something goes up, they move from a lower position to a higher one: e. g. <i>When I tried to go up the stairs he pushed me aside</i> [CCDPhrVs, с. 148]
	темпоральна	3. Preparing and beginning. go up 12 – when university students go up, they begin a course or return to university at the start of term: e.g. <i>She said why didn't I do some exams and go up to university with her.</i> [CCDPhrVs, с. 149]
	абстрактна	9. Happening and creating. go up 11 – if a cheer, or other noise goes up, a lot of people cheer, or make that sound at the same time: e.g. <i>A huge cheer went up... that afternoon when her sister had heard the shout of "Fire!" go up at the Caxley cinema.</i> [CCDPhrVs, с. 149]

Локативна категорія в семантичній структурі постпозитива «up» проявляється в значеннях up₁ – «movement and position» та up₅ – «approaching», та долучається до формування 5 значень ФД «go up», а саме:

go up₁ – when someone or something goes up, they move from a lower position to a higher one: e.g. *When I tried to go up the stairs he pushed me* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₂ – if you go up in a building, you move upstairs: e.g. *If you'll excuse me a moment, I'll go up and change for dinner* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₄ – if you go up to a place, you visit it or travel there, often used when the place is farther north than you or is in a city: e.g. *We all went up to the pub* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₅ – something that goes up to a particular point or in a particular direction, extends as far as that point or in that direction: e.g. *One road goes up north to Durness* [CCDPhrVs, с. 148].

go up₉ – if something such as a curtain goes up, it is raised: e.g. *There was a burst of applause as the curtain went up* [CCDPhrVs, с. 149].

go up₃ – if you go up to someone or something, you move towards them until you are standing next to the: e.g. *I went up to Clem where he sat smoking* [CCDPhrVs, с. 148].

Категорія «час» чи «темпоральність» відображає реально існуючі особливості матеріальних об'єктів. Час як форма буття матерії проявляється на всіх її структурних рівнях буття та показує послідовність зміни станів усіх матеріальних систем і процесів

У ФД «go up» темпоральна категорія представлена лише в одному значенні постпозитива up₁₂ – «preparing and beginning», та долучається до значення ФД₁₂:

go up₁₂ – when university students go up, they begin a degree course or return to university at the start of term: e.g. *She said why didn't I do some exams and go up to University with her* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія представлена в таких значеннях постпозитива «up»: up₂ – «increasing and improving», up₆ – «disrupting and restricting», up₉ – «happening and creating». Абстрактна категорія в семантиці постпозитива «up» формує значення таких ФД:

go up₆ – if the cost, level, standard, or amount of something goes up, it becomes more expensive, higher, or greater than it was before: e. g. *The price of petrol and oil related products will go up steadily* [CCDPhrVs, с. 149];

go up₇ – if you go up when you are making an offer or suggesting an amount, you increase the original offer or amount: e. g. *I'm being rather reckless, I can't help it – I'll go up as high as fifteen pounds* [CCDPhrVs, с. 149];

go up₁₃ – in sport, if a person or team goes up, they move to a higher positioning a list, or to a higher division in a league: e.g. *I think Stoke will go up this season* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія у значенні постпозитива «up» долучається до утворення значення ФД «go up₁₀»:

go up₁₀ – if something goes up, it explodes or suddenly starts to burn: e.g. *In seconds it had gone up in flames* [CCDPhrVs, с. 149].

Абстрактна категорія у значенні постпозитива «up» утворює значення таких ФД:

go up₈ – if a building, wall, or other structure goes up, it is built or fixed in place: *e. g. Small blocks of flats are going up* [CCDPhrVs, c. 149];

go up₁₁ – if a cheer, shout, or other noise goes up, a lot of people cheer, shout, or make that sound at the same time: *e. g. A huge cheer went up* [CCDPhrVs, c. 149].

У процесі аналізу значення ФД «go up» ми зауважили, що долучення постпозитива «up», що належить до локативної чи темпоральної категорій, породжує, як правило, ФД із прямим значенням, тоді як абстрактна категорія спричиняє метафоричні значення ФД у цілому.

Висновки та перспективи дослідження. Проведений нами аналіз показав, що постпозитив «up» утворюється на основі прислівника чи прийменника «up», які належать до корпусу високочастотних лексичних одиниць сучасної англійської мови та вважаються його етимологічно вихідними одиницями. Він володіє визначеним власним значенням, яке є похідним і безпосередньо залежить від семантичного об'єму відповідної етимологічно вихідної одиниці. Збереження трьох семантичних категорій у своїй семантиці доводить його полісемантичність. Виявлені семантичні категорії семантики постпозитива «up» полегшують визначення цілісного значення ФД «go up».

Перспективу дослідження вбачаємо у вивченні семантичних категорій інших високочастотних постпозитивів, що входять

Література:

1. Вислободська І.М. Вплив семантичного обсягу постпозитива на його комбінаторний потенціал (на матеріалі фразових дієслів сучасної англійської мови). Сучасні дослідження з іноземної філології: Зб. наук. праць. Вип. 4. Відп. ред. Фабіан М. П. Ужгород: ПП Підголицин П.Ю., 2006. С. 161–166.
2. Долгина Е.А. Фразовые глаголы в языке и речи: автореф. дис. канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1990. 23 с.
3. Левицький А.Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови: автореф. дис. д-ра. филол. наук: 10. 02. 04. Київ, 1999. 36 с.
4. Николенко А.Г. Лексико-семантические и функциональные особенности взаимодействия компонентов фразовых глаголов в современном английском языке: дис... канд. филол. наук: 10.02.04. К., 1999. 159 с.
5. Окунев В.М. Образования типа *saгу out* и их производные в различных функциональных стилях современного английского языка: дис... канд. филол. наук: 10.02.04. Ленинабад, 1978. 172 с.
6. Рейман Е. А. Английские предлоги. Значение и функции: автореф. дис. д-ра филол. наук: 10.02.04. Ленинград, 1984. 34 с.
7. Goursky S. E. The Idiomatic Heart of the English Language. Lvov: Vishcha Shkola, 1975. 182 p.
8. Kovacs E. The Traditional VS Cognitive Approach to English Phrasal Verbs. P. 141–160.
9. Langacker R. W. Foundation of Cognitive Grammar. Theoretical Prerequisites. Vol. I. Stanford: Stanford University Press, 1987. 231 p.
10. Lipka L. Semantic Structure and Word-Formation. Verb-Particle Constructions in Contemporary English. Munchen: Wilhelm Fink Verlag, 1972. 188 p.
11. Mitchel T. Syntagmatic Relations in Linguistic Analysis. N. Y.: Prentice Hall Inc., 1958. 186 p.
12. Shovel M. Making Sense of Phrasal Verbs. Prentice Hall International (UK) Limited, 1992. 96 p.
13. Spears R. NTC's Super-Mini Basic Phrasal Verbs. NTC Publishing Group Chicago, 1998. 285 p.
14. Swan M. Practical English Usage. Oxford: Oxford University Press, 1980. 639 p.
15. Walcova M. The aspectual function of particles in phrasal verbs. Kosice: University of Groningen, 2013. 225 p.

Словники:

ChDPhrVs – Chambers Dictionary of Phrasal Verbs: English-Ukrainian semibilingual. К.: Всеуито, 2003. 484 с.

OALD – Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / Ed. by A. S. Hornby – Oxford: Oxford University Press, 1989. 1579 p.

CCDPhrVs – Collins Cobuild Dictionary of Phrasal Verbs. – University of Birmingham. Harper Collins Publishers, 1997. 492 p.

Анотація

І. ВИСЛОБОДСЬКА. РОЗВИТОК СЕМАНТИЧНОЇ СТРУКТУРИ ПОСТПОЗИТИВА «UP» У ФРАЗОВИХ ДІЄСЛОВАХ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Стаття досліджує розвиток семантичної структури постпозитива «up», етимологічно вихідними одиницями якого є прислівник та прийменник. Наголошується на важливості явища функціональної переорієнтації під час перетворення прислівника чи прийменника на постпозитив. Процес дослідження проводиться шляхом визначення та порівняння лексико-семантичних варіантів їхніх значень. Зокрема, розподілу їх на три семантичні категорії: локативну, темпоральну та абстрактну. Визначені семантичні категорії залучено до визначення значень фразового дієслова «go up».

Ключові слова: фразові дієслова, постпозитив, етимологічно вихідні одиниці, локативна категорія, темпоральна категорія, абстрактна категорія.

Аннотация

**И. ВИСЛОБОДСКАЯ. РАЗВИТИЕ СЕМАНТИЧЕСКОЙ СТРУКТУРЫ ПОСТПОЗИТИВА «UP»
В АНГЛИЙСКИХ ФРАЗОВЫХ ГЛАГОЛАХ**

Статья исследует развитие семантической структуры постпозитива «up», этимологическими исходными единицами которого являются наречие и предлог. Подчеркивается важность явления функциональной переориентации при трансформации наречия и предлога в постпозитив. В процессе исследования определены и сравнены лексико-семантические варианты их значений. Значения постпозитива «up» распределены на три семантические категории: локативную, темпоральную и абстрактную. Данные семантические категории используются для определения значений фразового глагола «go up».

Ключевые слова: фразовые глаголы, постпозитив, этимологические исходные единицы, локативная категория, темпоральная категория, абстрактная категория.

Summary

**I. VYSLOBODSKA. THE FORMATION OF THE SEMANTIC STRUCTURE OF THE POSTPOSITION «UP»
IN ENGLISH PHRASAL VERBS**

The article focuses on the formation of the semantic structure of the postposition «up» whose primary units are an adverb and a preposition. The emphasis is very much on the process of functional re-orientation of the primary units. In the course of investigation the lexico-semantic variants of their meanings are defined and compared. The three semantic categories of the postposition «up», namely: a locative category, a temporal category and an abstract one are revealed. The revealed semantic categories are involved into the determining of the meanings of the phrasal verb «go up».

Key words: phrasal verbs, postposition, primary units, locative category, temporal category, abstract category.

ФУНКЦІОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ВТОРИННИХ НОМІНАЦІЙ ІНДЕФІНІТНОЇ КІЛЬКОСТІ У ФРАГМЕНТАХ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

Постановка проблеми. В умовах боротьби за стабільний соціум публіцистичний дискурс набуває все більшої значущості як ефективний інструмент ідейного налаштування суспільства. За таких умов вплив ЗМІ на аудиторію оперативно перейшов від прихованого режиму до відвертого використання маніпулятивних механізмів.

Характерною рисою публіцистичних повідомлень завжди була інформативність. Оскільки преса сьогодні видається поєднанням інформації та пропаганди стосовно важливих фактів суспільного життя, то оцінювання та розуміння громадськістю описуваних подій відбувається крізь призму поданої фактичної інформації.

Сучасний інформаційний простір усе більше заповнюється публіцистичними текстами з прикладами маніпуляцій кількісними даними. У руслі нових тенденцій стосовно мовного оформлення газетних статей, дослідження функціонального навантаження вторинних номінацій індефінітної кількості (ВНК) у зв'язку із сферою їх функціонування поміщає подану розвідку в площину актуальності.

Економія мовних засобів особливо актуальна в медіадискурсі, де текст має свої фізичні межі, а привернення уваги часто досягається через використання візуальних засобів [2, с. 162]. Таким чином, передача максимально великої кількості інформації, залучивши мінімум засобів, стає важливим фактором у виборі між уживанням та невживанням вторинних квантитативів.

Ефективність ВНК криється в їх здатності до кількісної та якісної характеристики об'єкта, під час надання повідомленню значної експресивності за незначної кількості мовних засобів. Вторинним квантитативам також властиво наділяти журналістський текст значущістю, викликати емоційну реакцію та забезпечувати аналітичність сприйняття, що, зрештою, визначає мету статті: дослідження функціонального спектру ВНК на матеріалі англomовного публіцистичного дискурсу.

Сформульована мета передбачає виконання завдання: встановити особливості функціонування ВНК у контексті, створеному публіцистичним дискурсом, та проаналізувати їх функціональний потенціал. Об'єктом дослідження виступають вторинні номінації кількості, а предметом – їх функціональне навантаження у фрагментах розглядуваного дискурсу.

Виклад основного матеріалу. Існування людини відмічене постійним гносеологічним процесом, характерною особливістю якого є тяжіння до визначеності та систематизації. Оскільки актуалізація явищ реальної дійсності неодмінно вимагає фіксації їх у мові, то вербалізація їх кількісних характеристик представлена точно, приблизно та невизначено.

Феномен мовної репрезентації невизначеної (індефінітної) кількості неодноразово опинявся в науковому фокусі вітчизняних (С.В. Баранова, О.І. Єгорова, І.К. Кобякова, С.О. Швачко) та зарубіжних учених (В.В. Акуленко, С.А. Жаботинська, В.З. Панфілов, Л.Д. Чеснокова та ін.). На відміну від точної (співвіднесеної із числовим показником) та приблизної (наближеної до певного числа, прийнятого за точку відліку) кількості, невизначена кількість вербалізується завдяки асоціативному характеру мислення, здатному побачити нове в старих значеннях слів.

Своєрідність медійного мовлення найяскравіше виражається саме завдяки особливостям використання засобів експресивізації, що надає особливого статусу ВНК. Вторинні квантитативи завдяки своїй дериваційній природі, заснованій на метафоричному або метонімічному переносах, вдало сприяють виконанню одразу кількох ключових функцій медіатексту.

Побіжний огляд емпіричного матеріалу демонструє здатність вторинних маркерів невизначеної кількості до надання кількісної та якісної оцінки, експресивізації та реалізації прагматичного впливу, як-от: *Media coverage of other events that are causing more harm in the world should not be neglected at the expense of media marathons discussing the cruelties of terrorists* (The Guardian, 2015, August 01), *Then a load of staff ran in and it was then we realised something was going on* (The Guardian, 2015, August 01), *The eyewall of the hurricane barrelled into Dominica's eastern coast on Monday evening, crossing towards the former British colony's capital, Roseau, on the south-west side* (The Guardian, 2017, September 18). Подальше їх вивчення в публіцистичному контексті показало, що, крім вищезгаданих першорядних, ВНК здатні виконувати ряд інших функцій, які розглядаються нами в поданому дослідженні.

Неоднорідність завдань публіцистичного дискурсу в умовах посередницької комунікації між автором повідомлення та аудиторією постійно спонукають мову журналістів до рухливості, гнучкості та безперервного оновлення [3, с. 100]. Із таких позицій особливої привабливості набуває метод вторинного найменування, який, по суті, зводиться до використання вже існуючих назв у нових «амплуа».

Основою процесу вторинного іменування є асоціативний характер мислення, завдяки якому відбувається співставлення якостей двох об'єктів [4, с. 13]. Відмітною рисою вторинних квантитативів постає їх здатність називати кількісні характеристики вторинного референта на основі переосмислення значення первинної назви, що підкреслює їх номінативний потенціал.

У фрагменті публіцистичного дискурсу “*May moved quickly to limit any damage from Trump's train of thought.*” (The Guardian, 2018, July 13) яскраво простежується виконання номінативної функції ВНК. У даному випадку

лексема “train” використана для назви потоку думок Президента США Д. Трампа, в результаті чого квантитатив приписує когнітивному процесу останнього певні якості первинного референта – велика кількість послідовно з’єднаних об’єктів та їх висока швидкість, яка може бути небезпечною, якщо вчасно не зупинити.

Газетні статті як засіб інформування та впливу розраховані на масову та неоднорідну аудиторію, увагу якої необхідно привернути та утримати. Оброблення емпіричного матеріалу продемонструвало, що для вирішення проблеми вдалого оформлення кількісних даних із метою досягнення персуазивного ефекту автори газетних повідомлень часто звертаються до лексем із індефінітно-кількісною семантикою.

Поширена практика уведення ВНК у текст пояснюється їх здатністю до виконання атрактивної функції. У наступному реченні вжитий квантитатив метафоричної природи “carnival of resistance” покликаний привабити читача, по-перше, масштабністю реферованих подій, а по-друге, незвичністю поєднання лексем із протилежних сфер використання (“carnival” – розважальна подія, тоді як “resistance” характеризує заходи переважно серйозного, бойовничого, характеру: *Further protests are planned in Glasgow and Edinburgh during the weekend, including a “carnival of resistance” including country fete-style games mocking the president* (The Guardian, 2018, July 12).

Однією з другорядних функцій ВНК, яку також слід відзначити, є описова функція, що полягає в застосуванні вторинних квантитативів для відтворення повного, всебічного кількісного образу реферованої події, наприклад: *In outburst of tweets, Trump dashes any lingering hope of a deal to protect undocumented migrants who arrived in the US as children* (The Guardian, 2018, April 01). Використання лексеми “outburst” не просто передає інтенсивність та масовість публікації твітів від Президента США, але й апелює до їх емоційного навантаження.

Крім розглянутих вище, ми також виділяємо функцію візуалізації, яка актуалізується в уявленні зовнішнього вигляду реферованого об’єкта через використання вторинного квантитативу, а саме – його кількісно-якісних особливостей, як-от у реченні: *My Facebook is basically a mausoleum of my 20s; a repository of old photos, status updates and conversations with people who have drifted out of my life* (The Guardian, 2018, March 13). Уживані лексеми одразу викликають у свідомості образ масивної архітектурної споруди для зберігання застарілих об’єктів, або великого могильника. Подібні яскраві образи сприяють швидкій візуалізації повідомлення реципієнтом та, зрештою, вдалому виконанню функції впливу.

В окремих випадках вторинний квантитатив індефінітної кількості може виконувати евфемістичну функцію. У нашому дослідженні ми виходимо з розуміння евфемізмів як «вторинної номінації з відносно позитивною конотацією, що використовується для заміни прямих найменувань, вживання яких із соціально чи психологічно зумовлених причин вважається небажаним» [1, с. 5].

Використання ВНК з індефінітно-кількісною семантикою покликане уникнути вказівки точної кількості з метою збереження репутації адресанта, небажання образити певну категорію суспільства чи пом’якшити загальне враження від інформації, що продемонстровано в такому дискурсивному фрагменті: *I’ve lost count of the unwanted hands that have touched me* (The Guardian, 2017, October 16). Приклад узято із анонімного інтерв’ю однієї голлівудської акторки – однієї із жертв харрасменту одіозного кінопродюсера Гарві Вайнштейна. У своїй відвертій розповіді селебриті апелювала до численності подібних ситуацій, пом’якшивши ефект огидності для читача, скориставшись вторинним квантитативом метонімічної природи.

Концепція сучасних ЗМІ орієнтована на приваблення аудиторії завдяки створенню яскравого заголовку, де індефінітні ВНК отримують статус естетичного додатку. Яскравим прикладом участі вторинних квантитативів у створенні естетичного образу повідомлення є вживання відомої метафори із значенням паукальності “the tip of the iceberg” у заголовках: *Northamptonshire’s financial woes are just the tip of the iceberg* (The Guardian, 2018, August 02), *Chelsea racism claims could be just the tip of the iceberg* (The Guardian, 2018, March 24), *7-Eleven is the tip of the iceberg in worker exploitation* (The Guardian, 2016, May 12). Актуалізація естетичної функції у наведених прикладах стає можливою завдяки особливостям наведеного ВНК: 1) яскравий образ, заснований на дихотомії його складових частин (відома «маленька» вершина невідомого «масивного» айсберга); 2) гомоморфність образу та актуального значення ВНК; 3) зрозумілість використаних кількісних образів для більшості читачів.

Домінуючим завданням публіцистичного дискурсу виступає, перш за все, доступне подання потрібної інформації реципієнту. Образи та асоціації, зрозумілі більшості носіїв лінгвокультури, дозволяють простежити реалізацію когнітивної функції вторинних номінацій індефінітної кількості шляхом актуалізації окремих частин інформації в ході їх розуміння, пізнання, вивчення, усвідомлення, сприйняття та перероблення.

Реалізацію когнітивної функції описуваних одиниць ілюструють такі речення: *Mexico call centers await ‘huge pool of talent’ if Trump keeps deportation pledge* (The Guardian, 2017, February 17), *Dissolving into a pool of hot tears* (The Guardian, 2015, May 15), *Premiership dips toe in deep pool of free-to-air viewers with live debut* (The Guardian, 2017, December 29), *The murky pool of big business, water and policy capture* (The Guardian, 2013, December 18). У наведених прикладах актуалізуються різні аспекти образу “pool”, які сприяють багатогранному, а отже, чіткішому представленню вторинного референта: в першому та другому – розмірність, у третьому – глибина, у четвертому – обмеженість об’єму.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження, відмітимо, що описаний вище діапазон функціонального навантаження вторинних номінацій індефінітної кількості безперечно свідчить про їх комплексність та специфічність. Аналіз емпіричного матеріалу продемонстрував, що деякі функції ВНК можуть між собою переплітатися, наприклад, описова, естетична та візуалізаційна. Безумовно, не будь-який вторинний квантитатив володіє повним спектром функцій (евфемістична функція), але це не заважає стверджувати, що всі описані функції дозволяють чітко детермінувати місце ВНК у пласті мовних засобів публіцистичного дискурсу.

Описаний потенціал індефінітно-кількісних лексем дозволяє авторам публіцистичних текстів широко використовувати їх за рахунок мінімальних мовних витрат за досягнення максимального комунікативного та прагматичного ефектів. Перспективним вважаємо подальше вивчення особливостей вторинних квантитативів із значенням невизначеної кількості, особливу увагу приділяючи їх лексичним аспектам.

Література:

1. Великорода В.Б. Семантичні та функціонально-прагматичні характеристики евфемізмів в англійській мові: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Львів, 2008. 20 с.
2. Великорода Ю.М. Прецедентні феномени в американському медійному дискурсі (на матеріалі часописів “TIME” та “NEWSWEEK”): дис. канд. філ. наук: 10.02.04. Львів, 2012. 219 с.
3. Хухрянская Н.Н. Квантитативные номинации в российских печатных СМИ 2005–2009 гг.: дис. канд. фил. наук: 10.02.01. Белгород, 2009. 176 с.
4. Шувалов В.И. Метафорическая стратегия рекламно-коммерческих текстов // Научные труды МПГУ. Серия: Гуманитарные науки. М.: Прометей, 2004. С. 407–409.

Анотація

А. ЗИНЧЕНКО. ФУНКЦИОНАЛЬНЕ ПРИЗНАЧЕННЯ ВТОРИННИХ НОМИНАЦІЙ ІНДЕФІНІТНОЇ КІЛЬКОСТІ У ФРАГМЕНТАХ АНГЛОМОВНОГО ПУБЛІЦИСТИЧНОГО ДИСКУРСУ

У статті досліджується специфіка функціонального навантаження вторинних номінацій індефінітної кількості в прямій залежності від сфери їх функціонування – публіцистичного дискурсу. Окрім чотирьох першорядних функцій вторинних квантитативів (надання кількісної та якісної оцінки, експресивізації та реалізації прагматичного впливу), в роботі висвітлюється ряд додаткових: номінативна, атрактивна, описова, візуалізація, естетична, евфемістична та когнітивна. Матеріал статті підкріплюється значною кількістю прикладів, що дозволяють проаналізувати діапазон функціональних можливостей вторинних назв невизначеної кількості.

Ключові слова: квантитативність, вторинна номінація індефінітної кількості, публіцистичний дискурс, функція.

Аннотация

А. ЗИНЧЕНКО. ФУНКЦИОНАЛЬНЫЙ СПЕКТР ВТОРИЧНЫХ НОМИНАЦИЙ ИНДЕФИНИТНОГО КОЛИЧЕСТВА ВО ФРАГМЕНТАХ АНГЛОЯЗЫЧНОГО ПУБЛИЦИСТИЧЕСКОГО ДИСКУРСА

Предметом статьи является специфика функциональной нагрузки вторичных номинаций indefinite quantity в прямой зависимости от сферы их функционирования – публицистического дискурса. Помимо четырех основных функций вторичных квантитативов (количественное и качественное оценивание, экспрессивизация и реализация прагматического влияния), в работе освещается ряд дополнительных: номинативная, аттрактивная, описания, визуализации, эстетическая, эвфемистическая и когнитивная. Материал статьи подкреплен значительным количеством примеров, что позволяет проанализировать полный диапазон функциональных возможностей вторичных именованных неопределенного количества.

Ключевые слова: квантитативность, вторичная номинация indefinite quantity, публицистический дискурс, функция.

Summary

A. ZINCHENKO. FUNCTIONAL RANGE OF SECONDARY NOMINATIONS OF QUANTITY IN ENGLISH JOURNALISTIC TEXTS

The article deals with the functional specifics of secondary nominations of indefinite quantity in accordance to journalistic discourse as their functioning field. As well as four main functions (quantity and quality evaluation, expressive and pragmatic), the article also presents additional functions: nominative, attractive, depictive, visualization, aesthetic, euphemious and cognitive. Numerous examples allow detailed analyzing of the functional abilities full range of indefinite secondary quantitatives.

Key words: quantitateness, secondary nomination of indefinite quantity, journalistic discourse, function.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри соціально-
гуманітарних дисциплін
Дніпропетровського державного
університету внутрішніх справ

РОЛЬ АФІКСАЦІЇ У ТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Незважаючи на велику кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню активних способів творення інноваційних одиниць англійської мови [1–9], донині недостатньо вивченою є афіксація, що є продуктивним способом творення інноваційної лексики англійської мови сфери комп'ютерних технологій. Саме цей факт і визначає мету даної статті, а її завдання полягає в з'ясуванні ролі афіксації у творенні інноваційних одиниць англійської мови на позначення об'єктів, суб'єктів, понять та реалій комп'ютерно-опосередкованої дійсності англійськомовного світу; визначенні найбільш поширених афіксів (префіксів і суфіксів), що беруть участь у цьому процесі; встановленні семантичного значення інноваційних одиниць із ними; наведенні прикладів використання цих одиниць у сучасній англійській мові. **Матеріалом** статті слугували наукові праці з питань словотворення сучасної англійської мови, а також мовні одиниці, відібрані з лексикографічного реєстру англійськомовних інновацій електронного формату *WordSpy* та видань сучасної англійської мовної періодики.

Науковці вважають афіксацію одним із найбільш продуктивних способів словотворення не тільки в англійській, але й в інших мовах [1, с. 3; 4, с. 65]. Під час афіксального, що належить до морфологічних способів словотворення, похідне слово утворюється приєднанням словотворчих афіксів (суфіксів, префіксів і т.і.) до висхідної основи. За підрахунками видатного українського неолога Ю.А. Зацного, 30% інноваційних одиниць, що виникли в ХХІ столітті в англійській мові, було створено саме афіксальним способом [4, с. 66]. Словотвірна основа приєднує афікси, виходячи із своїх структурних, семантичних або граматичних складових частин, тобто «носії мови завоюють не тільки ряди слів, але й правила їх народження. Існує ментальна представленість самих похідних слів, які зберігаються не стільки як окремі елементи, скільки як моделі комбінаторики складових їх одиниць» [2, с. 34].

Для афіксації «характерне використання не лише дериваційних засобів, які мають міцні позиції в афіксальній системі англійської мови, але і нових словотвірних елементів» [6, с. 161]. Висока продуктивність цього способу словотворення зумовлена й тим, що кожна дериваційна морфема дає життя багатьом лексичним інноваціям (за допомогою деяких нових словотвірних елементів було утворено сотні нових слів), відтак функціональна роль кожного продуктивного словотворчого елемента є більш важливою, ніж роль нової лексичної, семантичної одиниці [3, с. 7].

Інноваційна лексика англійської мови сфери комп'ютерних технологій широким репертуаром префіксів. Як свідчить фактичний матеріал, для її творення використовуються префікси *non(nonmouse)*, *hyper(hyperlink)*, *re(reformat)*, *un(undo)*. Найбільш продуктивними префіксами є:

cyber – (*cybercafe*, *cyberhood*, *Cyber Monday*, *cyberbalkanization*, *cybercasing*, *cyberhodriac*, *cybersiunhibition*, *cyberflaneur*, *cybergripping*, *cyberpark*, *cyberprivacy*, *cyberscriber*, *cybersquatting*, *cybervigintalism*, *cybrarian*, *cyburban myth*);

techno – (*technosphere*, *techno-creep*, *techno-strike*, *technoburb*, *technofossil*, *technology*, *technology-related anxiety*, *technoplegic*, *technopropism*, *technorealist*, *technosexual*, *technostalgia*);

tele – (*telefusion*, *telecom hotel*, *teledensity*, *telefelony*, *telehealth*, *telematics*, *telephone triage*, *telepresence*, *telework*, *teleworkaholic syndrome*).

Наведемо приклади використання інноваційних одиниць із зазначеними префіксами в контекстах їх реального використання, зокрема:

Data stored in digital photographs can help criminals locate individuals and plot real-world crimes, a practice two researchers called 'cybercasing' in a recently published paper. The site Pleaserobme.com was one of the first to expose the problem by displaying tweets tagged with location information, although it has since stopped the practice [13].

Toronto has been described by some wags as 'Vienna surrounded by Houston'. But this booming **technoburb** defies the sprawling, tacky-tacky, no-there-there image of the region's suburbs. Municipal officials in Markham have embraced New Urbanism more sincerely than almost anywhere else, working hard to instill a vibrant, bustling feeling to new developments [20].

Broadly speaking, **telematics** represents the convergence of four familiar technologies: the automobile, computing, wireless communications and the Global Positioning System. Several manufacturers, including General Motors, Ford, BMW and Mercedes-Benz, already offer new-car buyers factory-installed telematics systems that provide emergency assistance and navigational aids. Some also provide access to personalized communications, like concierge services or on-demand voice-synthesis stock quotations [21].

Найвідомішим афіксом, що вважається «комп'ютерним сегментом англійської лексики» [9, с. 48], є афікс **cyber-** (частина слова *cybernetics*). Спочатку цей афікс мав значення «пов'язаний із комп'ютерною технікою», але на сьогодні він отримав в англійській мові більш вузьке значення «пов'язаний з Інтернет, такий, що здійснюється

через міжнародну інформаційну комп'ютерну мережу» (наприклад, cyberworld). Префікс *techno-* мав у 80-х рр. XX століття значення «пов'язаний із комп'ютерною технікою», а не з інформаційною революцією (technopreneur, technoholic), як зараз.

Продуктивним префіксом утворення інноваційної лексики англійської мови сфери комп'ютерних технологій є також *techno-*. Прикладом використання зазначеного префіксу є лексема *techno-strike*, зокрема: *A labour action in which union members and supporters inundate a company with e-mail messages, faxes, and Web site hits in an effort to shut down the electronic portion of the company's business. The CWU calls the action a 'techno-strike', aimed at Critchley's sites in south Wales as well as Nottingham found in dumps* [12].

Шляхом додавання префіксу *techno-* утворюється і інноваційна одиниця *technoburb*. Відзначаємо, що цей термін є телескопізмом (*technology* + *exurb*), що позначає децентралізований населений пункт, із міською інфраструктурою, із непропорційним розташуванням техногенної бізнес діяльності, зокрема: *Suburbs are often stereotyped as selfish and soulless, but the communities highlighted here could teach towns everywhere a thing or two about civic spirit and livability... Toronto has been described by some wags as 'Vienna surrounded by Houston'. But this booming technoburb defies the sprawling, ticky-tacky, no-there-there image of the region's suburbs. Municipal officials in Markham have embraced New Urbanism more sincerely than almost anywhere else, working hard to instill a vibrant, bustling feeling to new developments* [23].

Іншим продуктивним префіксом є *tele-*. Наприклад, лексема із вказаним префіксом *tele-fusion* позначає поєднання декількох розваг на телебаченні та через мережу Інтернет, наприклад: *Web video proposals from Apple, Philips and Sarnoff came during last week's NAB convention in Las Vegas against backdrop of jeremiads that financially challenged broadcasters must seek new revenue sources and audience augmentation from 'tele-fusion' with Internet delivery* [22].

Префікс *smart-*, що також на сьогодні є продуктивним способом творення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій, позначає психологічні характеристики людини (*розумний, кмітливий*), що, у свою чергу, знаходить своє відображення в їх значенні, наприклад:

1) *smartphone* (досл. *розумний телефон*) – телефон, що поєднує в собі якості ПК та мобільного телефону (*Keep the gadget geek-on-the-go connected with the PalmOne Treo 600 smartphone. Mobile phone, PDA and digital camera all in one, the Treo 600 features a Palm OS organizer with wireless tools such as e-mail and Web browsing. 'The Treo 600 is the perfect blend of phone and PDA for my dad, who always needs to be connected to people and information', says Mike Torres, 27. 'Instead of carrying around both a PDA and a cellphone, he only has to carry around one small toy'* [18];

2) *smartglasses* (досл. *розумні окуляри*) – окуляри, які мають риси персонального комп'ютера, включаючи доступ до Інтернет, прикладні програми, дисплей, камеру та антену для Wi-Fi та GPS (*People are taking about wearables and connected vehicles, meaning that Korean firms are positioned to spur innovation in these industries. Companies are rolling out smartwatches and smartglasses. Without customized displays and chips, those advanced devices are meaningless* [14].

Префікс *e-* та слово *electronic* є також продуктивними засобами утворення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій. Його значення надає слову, що суміщається з ним, додаткового змісту: «здійснення певної дії засобами Інтернет». Вказані засоби позначають також приналежність до електронної/техногенної сфери, наприклад: *e-commerce, e-mail арнеа* досл. *затримка дихання імейл пошти*; *e-mail hygiene* досл. *імейл гігієна*; *e-wallet* досл. *електронний гаманець*; *e-cruitment* досл. *наймати на роботу через електронні засоби*:

Наведемо приклад використання інноваційної одиниці, утвореної приєднанням префіксу *e-* до основи *-waste*, тобто *e-waste* (*електронне сміття*): *More than 2 million tons of expired electronics are discarded in landfills each year, making e-waste the fastest growing fraction of the municipal garbage system. These castoffs account for nearly 40 percent of the toxic heavy metals like lead, cadmium, and mercury—found in dumps* [11].

Інноваційна одиниця *e-cycling*, тобто електронна переробка сміття, позначає процес переробки зіпсованої апаратури та електронного обладнання, зокрема: *The Midshore Region's Fall 2006 Household Hazardous Waste and mercury thermometer collection will take place from 8 a.m. to 2 p.m. Nov. 4 at the Midshore Regional Landfill in Easton. The region's electronics recycling ('e-Cycling') collection will also occur at the same time* [17].

Отже, наведені приклади свідчать про те, що компонент, до якого приєднується афіксоїд *e-*, набуває в англійській мові значення «пов'язаний із електронікою чи опосередкований нею».

Суфіксальні засоби *-er, -not, -iot, -ie, -ing, -ist* (наприклад, *vidiot, patriot hacker, chatterati*) вказують на характеристики людини, її дії у віртуальному світі і т. і. Визначаючи подібні дії та характеристики, суфікси *-not, -iot, -ie* мають іронічно-негативну конотацію. Так, наприклад, лексема *Internot* позначає людину, що відмовляється користуватися Інтернетом: *A psychologist has a new name for managers who see no reason to get internet access: Internots. The word comes from Dr David Lewis, the man who coined the phrase 'road rage' Survey targets the Internots* [24].

Прикладом лексичної одиниці із суфіксом *-ie* є *script kiddie* (досл. «скрипт дитинча»), тобто *недосвідчений хакер, що намагається зламати комп'ютерні системи*, зокрема: *Which is why he has little patience for the ineffective (and, even more distressing to a true hacker, inelegant) attempts against his system he regularly observes with amusement. He estimates 99% are launched by what security experts call 'script kiddies'. With no technical knowledge, these would-be 'crackers' (the Net term for malicious hackers) don't write their own code* [19].

Проілюструємо приклад використання одиниці із суфіксом *-iot*, лексеми *kiddiot* (від *kiddie-дитинча, idiot-idiot*) із значенням «недосвідчений хакер», що не може самостійно розробити програмне забезпечення, а використовує чужі розробки, наприклад: *Rarely found in IT-related jobs, 'kiddiots' download hacking tools and run basic attacks to gain credence among their peers* [10].

Суфікс *-er* є найбільш продуктивним, оскільки він слугує засобом позначення особи, предмета чи механізму, що виконує певну дію, наприклад: *web browser* – електронний засіб розгляду документів, *wafer* (досл. вафля) – напівпровідникова пластина, *rip amplifie* – посилювач імпульсних сигналів, *packet sniffer* (досл. той, що винюхує пакет) – програмне забезпечення, що слідкує та викрадає паролі для отримання даних, таких як номери кредитних карток, *companion descriptor* – супутній дескриптор; *cracker* – досл. сухар, комп. – зламник та ін. Наступним прикладом є лексична одиниця із визначеним суфіксом *screenager*, що позначає підлітка, який зростає в оточенні екранів (*screen-екран*) та моніторів (мобільного телефону, комп'ютера тощо), наприклад: *For most Gen Y kids – those born in North America after 1979 (about 60 million at last count) – technology is second nature. It's as if they come into this world with a game controller in one hand and a mouse in the other. They're referred to as generation wired, cyber tots, digital kids and screenagers, but what they really are is business* [26].

Ще одним прикладом є одиниця *biohacker*, тобто користувач, що збирає інформацію про ДНК та інші аспекти генетики в мережі Інтернет. Визначена інноваційна одиниця утворена шляхом телескопії, одне із її похідних слів містить суфікс *-er* (*biohacker* → *bio(logy) + hacker*), наприклад: *Robotics is hardly the only emergent industry that can expect the embrace of the techno-enthusiast. Maybe bathtub biotech will be next to capture the mindshare of the techie tinkerers. Maybe bioinformatics and the diffusion of genetic engineering technologies and techniques will inspire a new generation of bio-hackers* [25].

Суфіксом на позначення соціальної діяльності людини, пов'язаної з комп'ютером, є суфікс *-ist*, на що, зокрема, вказує лексема *hacktivist* (дослівно «хактивіст»), омонімічна лексемі *activist*, та така, що позначає хакера, який зламує систему для подальшої агітаційної діяльності, наприклад: *Members of the Hong Kong Blondes, a covert group, claim to have gotten into Chinese military computers and to have temporarily shut down communications satellite last year in a 'hacktivist' protest* [15].

Ще одним прикладом підтвердження значення суфікса *-ist* є словосполучення *knowledge technologist*, тобто технічний персонал в сучасних галузях техніки, в якому один із компонентів містить визначений суфікс. Наведемо приклад використання вказаного словосполучення в контексті: *The most striking growth will be in 'knowledge technologists': computer technicians, software designers, analysts in chemical labs, manufacturing technologists... They are knowledge technologists – people who do much of their work with their hands* [16].

Отже, наведені приклади свідчать про продуктивність афіксації як способу творення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій. Найбільш продуктивними у творенні вказаних одиниць є префікси *cyber-*, *techno-*, *tele-*. Мовні інновації, що містять вказані префікси, співвідносяться з різносубстратними сферами, об'єктами, суб'єктами, поняттями та реаліями комп'ютерно-опосередкованої дійсності англомовного світу. Найбільш продуктивними у творенні інноваційних одиниць є суфікси *-er*, *-not*, *-iot*, *-ie*, *-ing*, *-ist*. Мовні інновації із суфіксами *-not*, *-iot*, *-ie* позначають характеристики людини, її дії у віртуальному світі та мають іронічно-негативну конотацію. **Перспективи** подальших досліджень вбачаємо у вивченні інших активних способів творення англомовних інноваційних одиниць сфери комп'ютерних технологій, а також сфер, суміжних із нею.

Література:

1. Бартков Б.И. Английские суффиксоиды, полусуффиксы, суффиксы и словарь 100 словообразовательных формантов современного английского языка // Аффиксоиды, полуаффиксы и аффиксы в научном стиле и литературной норме. Владивосток: ДВНЦ АН СССР, 1980. С. 3–62.
2. Бортичук Е.Н., Василенко И.В., Пастушенко Л.П., Словообразование в современном английском языке. К.: Вища школа, 1988. 261 с.
3. Гармаш О.Л. Система словотвору англійської мови та інноваційні процеси: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»; Запорізький національний ун-т. Запоріжжя, 2005. 22 с.
4. Зацный Ю.А. О некоторых инновационных процессах и механизмах в лексико-семантической системе английского языка // Нова філологія: Збірник наукових праць. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2013. № 58. С. 64–76.
5. Зацный Ю.А. Сучасні інформаційні технології й інновації англійської мови сфери економіки. Вісник Запорізького державного університету. Серія: Філологічні науки. Запоріжжя, 2001. № 3. С. 51–53.
6. Єнікєєва С.М. Системність і розвиток словотвору сучасної англійської мови: [монографія]. Запоріжжя: Вид-во ЗНУ, 2006. 302 с.
7. Єнікєєва С.М. Формування та функціонування нових словотвірних елементів англійської мови: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови»; Запорізький нац. ун-т. Запоріжжя, 1999. 178 с.
8. Сенько Е.В. Теоретические основы неологии. Владикавказ: Изд-во СОГУ, 2001. 135 с.
9. Чирвоний О.С. Комп'ютерний лексикон сучасної англійської мови: структурний, семантичний, функціональний аспекти: дис. ... канд. філол. наук: спец. 10.02.04. «Германські мови»; Одеський національний ун-т ім. І.І. Мечникова. Одеса, 2010. 276 с.
10. Allen Paul. Information Culture is in Need of Development. Network News. September 19. 2001. P. 4.
11. Bethea Charles. Take my PowerBook, please. Wired Test. October 1. 2006. P. 11.
12. Bradley Sandrine, Larkin Jim. Suffocation by Cyberspace. Printing World. February 8. 1999. P. 7.
13. Chokshi Niraj. How Tech-Savvy Thieves Could 'Cybercase' Your House. The Atlantic. July 22. 2010. P. 7.
14. DiNardo Kelly. Dads, grads drop hints for gadget. USA Today. May 17. 2004. P. 7.
15. Fang Bay. Chinese 'hacktivists' spin a Web of trouble. U.S. News & World Report. September 28. 1998. P. 6.
16. Golden Daniel. No Longer Just Eggheads, Linguists Leap to the Net. The Wall Street Journal. May 30. 2000. P. 11.

17. Hamburg Lisa. Time for eCycling on the Shore. The Capital. October 27. 2006. P. 9.
18. Helmore Edward. More Internet Video Delivery Plans Proposed. Consumer Electronics. April 26. 2001. P. 17.
19. Jul Erik. Survey targets the Internots. Financial Times. June 11, 1997. P. 12.
20. Katz Peter, Walljasper Jay. 10 Most Enlightened Suburbs. Utne. March ., 2003. P. 4.
21. Lapin Todd. When the Cubicle Has a Crankshaft. The New York Times. June 14. 2001. P. 9.
22. Lucio Valentino. The cyborg life is a busy life. The Houston Chronicle. March 12. 2012.
23. Lyle Peter. Farewell 2001. Independent on Sunday. December 30. 2001. P. 11.
24. Yoo-chul Kim. Samsung, LG lead innovation. The Korea Times. January 12. 2014.
25. Schrage Michael. In The Weeds. Technology Review. June 1. 2003. P. 17.
26. Snider Michael. Hey, kids! Let's play adver-games! Maclean's. December 23. 2002. P. 7.

Анотація

М. КИЗІЛЬ. РОЛЬ АФІКСАЦІЇ У ТВОРЕННІ АНГЛОМОВНИХ ІННОВАЦІЙ СФЕРИ КОМП'ЮТЕРНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Статтю присвячено дослідженню афіксації як продуктивного способу творення інноваційних одиниць англійської мови сфери комп'ютерних технологій. У статті встановлюються найбільш продуктивні префікси та суфікси, які беруть участь у творенні інноваційних номінацій об'єктів, суб'єктів, понять комп'ютерно-опосередкованої дійсності. Визначається також семантичне значення та наводяться приклади використання цих одиниць у сучасній англійській періодиці.

Ключові слова: афіксація, англійська мова, інноваційна одиниця, префікс, суфікс, спосіб творення.

Аннотация

М. КИЗИЛЬ. РОЛЬ АФФИКСАЦИИ В СОЗДАНИИ АНГЛОЯЗЫЧНЫХ ИННОВАЦИЙ СФЕРЫ КОМПЬЮТЕРНЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

Статья посвящена исследованию аффиксации как продуктивного способа создания инновационных единиц английского языка сферы компьютерных технологий. В статье устанавливаются наиболее продуктивные префиксы и суффиксы, которые принимают участие в создании инновационных номинаций объектов, субъектов, понятий компьютерно-опосредованной действительности. Определяется также семантическое значение, и приводятся примеры использования этих единиц в современной англоязычной периодике.

Ключевые слова: аффиксация, английский язык, инновационная единица, префикс, суффикс, способ создания.

Summary

M. KIZIL. THE ROLE OF AFFIXATION IN CREATION OF ENGLISH LANGUAGE INNOVATIONS OF THE SPHERE OF COMPUTER TECHNOLOGIES

The article is devoted to the investigation of affixation as a productive way of creating of English language innovative units of the sphere of computer technologies. The most productive prefixes and suffixes taking part in creation of innovative nominations of objects, subjects, notions of computer mediated reality are determined in the article. Semantic meanings of these units are also defined and examples of their usage in the modern English periodicals are given.

Key words: affixation, the English language, innovative unit, prefix, suffix, way of creating.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та
практики перекладу
Запорізького національного
технічного університету

ГЕДЖУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених дослідженню особливостей і засобів етикетизації англомовного наукового дискурсу, ще й дотепер недостатньо вивченими є, на нашу думку, засоби його геджування (від англ. *hedge* – невизначений, ухильний вислів), що також вважаються «етикетними складниками означеного типу дискурсу» [6, с. 147]. Саме цей факт і визначає мету цієї наукової розвідки, що полягає у дослідженні геджування як особливої функціонально-комунікативної категорії англомовного наукового дискурсу, актуалізованої в ньому різнорівневими одиницями, що застосовуються для пом'якшення категоричності наукової думки, критики, поліпшення ефективності наукового спілкування тощо. Завданнями розвідки є уточнення поняття «геджування», з'ясування його сутності, а також визначення засобів реалізації геджування в англомовному науковому дискурсі.

На думку О.М. Ільченко, феномен геджінгу є невід'ємною характеристикою англомовного наукового дискурсу, його універсальним маркером, що характеризує його смислове навантаження [6, с. 147]. Маючи економічне походження (*hedging* – екон. *технологія захисту товарів, послуг від різких коливань ринкової вартості; економічні дії та засоби, спрямовані на уникнення ризиків чи утримання від них та отримання прибутку* [8, с. 312]), означене поняття було введено до лінгвістичного простору Дж. Лакоффом [15]. Американський науковець вперше застосував цей термін, звернувши увагу на специфічну властивість таких лексичних одиниць, як *власне кажучи, вельми, дуже*, вживання яких сприяє точності висловлювання або ж, навпаки, його розмитості.

Розвиваючи ідеї Дж. Лакоффа, німецький мовознавець Г. Клемен зауважував, що поняття «*hedging*» несе в собі неясність. На думку дослідника, геджування актуалізується засобами обмеження, введення яких зумовлено необхідністю зменшення ризику сприйняття того, що сказано [11, с. 18]. Під геджуванням Т. Ларіна розуміє процес використання слів і зворотів, функція яких полягає у тому, щоб зробити мовлення більш ввічливим, некатегоричним, здатним приховувати погляди мовця [7, с. 218]. Геджування дозволяє також уточнити та індивідуалізувати мовлення, уникнути критики чи абсолютного трактування [12, с. 17]. Геджування утворює зв'язок між мовцем і слухачем, письменником і читачем, тобто між комунікантами [14, с. 60].

Під час свого переміщення з економічної у лінгвістичну сферу, геджування як термін зберегло своє загальне значення, вказуючи на те, що цей термін позначає захист від агресії та неприємних висловлювань на адресу іншого учасника спілкування.

Зазначимо, що окрім термінів *hedging hedge(s), hedging devices*, в англістиці є також інші споріднені поняття (наприклад, *downtoners, compromisers, diminishers, weakeners, detensifiers, minimizers, approximators, modifiers, degree adverbials, degree complements, attenuating, mitigation, fuzziness, doubt, hesitation and indecisiveness, imprecision, understatement, politeness*), значення яких вказує на певні обмеження, застереження, нечіткість, некатегоричність у застосуванні мовних засобів.

У теорії ввічливості американських соціолінгвістів П. Браун та С. Левінсона під геджуванням розуміється використання певних слів та словосполучень, що виступають засобами збереження «обличчя» в інтерактивній взаємодії [10, с. 55]. Геджування вважається науковцями обов'язковою умовою спілкування, а його ігнорування може призвести до сприймання мовлення як зухвалого чи агресивного. Засоби геджування дозволяють не нав'язувати власну думку співрозмовнику, не відкидаючи одночасно можливість критики. Тому їх вважають важливими ресурсами успішного спілкування, засобами етикетизації мовлення, зокрема наукового [6, с. 150; 7, с. 219].

В науковому спілкуванні важливу роль відіграє також такий регулюючий механізм, як парадокс обличчя (*the paradox of face*), виявлений Е. Гоффманом [13, с. 34] та застосований у теорії ввічливості П. Браун і С. Левінсона [10]. Прагнення зберегти обличчя, створити позитивне враження на адресата примушує науковців використовувати засоби геджування. Зміна обличчя припустима лише у бік позитиву, а його втрата, негативна самопрезентація загрожують комунікативним провалом.

Різні засоби та прийоми геджування дозволяють також автору мовлення демонструвати свої особисті почуття та ставлення до предмета обговорення та свого співрозмовника. Як стверджує О.О. Васильєва, в англійській мові дуже велика кількість таких обмежувачів (*hedges*), і, відповідно, ступінь усунення автора від висловленого є найвищим порівняно з іншими мовами [4, с. 21].

Англомовний науковий дискурс є відносно регламентованим типом інституційного дискурсу, що має певні лексико-граматичні особливості, що відрізняють його від інших. Так, для англомовного наукового дискурсу є характерним використання пасивних конструкцій, іменникових виразів, термінології та номенклатурної та стандартизованої лексики. Застосування маркерів зниження категоричності притаманне не тільки науковій, але й науково-технічній літературі. Так звані геджі зменшують категоричність наукового дискурсу, забезпечуючи вплив на адресата з огляду на те, що менш категоричне висловлювання має більше шансів бути позитивно сприйнятим ним.

Найбільш важливими та показовими критеріями геджування англомовного наукового дискурсу є:

– його потенційна змінюваність, тобто наявність у ньому лексичних одиниць і зворотів, які без втрати змісту можна замінити іншими чи опустити;

– зниження його точності та конкретності, що призводить до його абстрактності;

– його підвищена об’єктивність або, навпаки, відстороненість від викладеної інформації [6, с. 150].

Засобами геджування англомовного наукового дискурсу є перформативи (от лат. *performo* – *дію*) – слова чи висловлювання, еквівалентні дії, вчинку [9, с. 32]. Подібну назву мовні одиниці, еквівалентні дії, отримали в теорії мовленнєвих актів британського лінгвіста Дж. Остіна [9]. Перформативи характеризуються наступними рисами:

1) рівнозначність дії;

2) відсутність ознаки істинності / хибності;

3) автореферентність, тобто віднесення до самого себе, до мовця через його «я»;

4) збіг із моментом мовлення;

5) модальність реальності [1, с. 210].

Перформативи пов’язують пропозиційний зміст мовлення та його висловлювання з конкретними умовами спілкування, соціальними ролями його учасників. За допомогою таких одиниць мовець виконує дію, позначену предикатом висловлювання.

Засобами геджування англомовного наукового дискурсу є:

– перформативи з послабленою семантикою, вживання яких зумовлене прагматичним фактором зняття з мовця будь-якої відповідальності за висловлене *suggest, guess, imply*;

– перформативи з дієсловами, що усувають особу автора: *we started to plan...; we say that the system...; in this book we are concerned*;

– модальні слова з семантикою «необхідності», в яких значення необхідності пом’якшується іншими геджами *really, surely, besought* (наприклад, *it should be stressed, it should be noted*);

– слова, що замінюють значення «впевненості» значеннями «можливості», «вірогідності», що здійснюється дієсловами *can, may, be likely, seem, find, observe, determine, detect*, прислівниками *supposedly, arguably*, прикметниками *probable, possible*, зворотом *there is every possibility* у разі виникнення загрози втратити «обличчя»;

– засоби умовної модальності (наприклад, *annual meeting of the American Union suggests that marine microbes could at least partially*) [6, с. 151–152].

Розглядаючи перформативні засоби пом’якшення категоричності та етикетизації англомовного наукового дискурсу, зауважимо, що таким одиницям властиві певні прагмасемантичні особливості: вони позбавлені оцінного значення. Застосовуючи перформатив, мовець здійснює дію, а не описує її. Необхідно також відзначити ефективність перформативного висловлювання, а саме досягнення необхідного впливу на реципієнта. Перформативам характерні також деякі семантико-граматичні особливості, серед яких найголовнішими є наступні:

– у класичному вигляді перформатив має форму першої особи однини активного стану теперішнього часу (недоконаного виду);

– типовим перформативним висловлюванням властива структурна схема «Я ...» або «Я ..., що...», де ... – перформативне дієслово;

– перформативний ефект може бути досягнений лише за умови вживання перформатива у стверджувальному реченні;

– перформативи загалом не сполучаються зі словами, які виступають засобами характеристики дії: обставинами часу та тривалості, способу дії, оцінного значення тощо. Це може бути пояснено несумісністю семантики вербальної дії (*я кажу, що...*) з оцінюванням та характеристикою дії, що передається словами-конкретизаторами, які вимагають, по-перше, стороннього погляду на виконавця дії (суб’єкта мовлення), по-друге, тривалішого часового інтервалу спостереження (оцінювання та характеристика промовляння відбуваються не одночасно з мовленнєвим актом, а після нього) [1, с. 209–210].

Загальною ознакою перформативних дієслів, які виступають засобами геджування англомовного наукового дискурсу, є їх несумісність з обставинами тривалості (*довго, недовго, a long time, not so long*), градуальності (*поступово, повільно, gradually, slowly, little by little*), прислівниками оцінного значення (*ногано, добре, nastily, it is nice*), словами, які позначають спосіб виконання дії (*енергійно, коротко, energetically; with a will, briefly*) та ін. [6, с. 153].

Зниження категоричності висловлювання здійснюється за допомогою модальних слів із значенням припущення, невпевненості, сумнівності, що виступають одиницями геджування в науковому дискурсі. Модальні слова типу *мабуть, можливо, здається, очевидно* відіграють важливу роль у формуванні плану змісту висловлювань гіпотетичної модальності [3, с. 37]. Можна стверджувати, що за допомогою цих модальних слів висловлюється намір, здійснення якого залежить від волі адресата. О.М. Ільченко зауважує, що непрямі висловлювання з модальними словами найчастіше мають прагматичне значення спонукування до дії [6, с. 154].

Науковець також запропонувала найбільш детальну класифікацію засобів вираження модальності, що є геджами англомовного наукового дискурсу: модальні дієслова та їх еквіваленти (*may, might, be going to* тощо), прислівники (*eventually, possibly* тощо), іменники (*feeling, guess* тощо), прикметники (*possible, probable* тощо), числівник *one*, неозначений артикль *a* та нульовий артикль [6, с. 155].

Найбільш чисельною групою є модальні вирази з дієсловами розумової діяльності (*think, believe, suppose, imagine etc.*), дієслівно-іменні сполучення (*I’m afraid, I fear etc.*), сталі вирази (*I dare say, I must say, I must confess etc.*).

Залежно від лексичного значення модальні вирази з дієсловами позначають суб'єктивну оцінку висловлювання, пом'якшуючи його категоричність шляхом звуження універсальності висловленої думки, обмеження її межами особистого досвіду мовця. Найбільш частотними в цій групі є модальні вирази з дієсловом *think* та модальні вирази *I'm afraid* [3, с. 38–39].

Особливістю вживання модальних виразів із дієсловом *think* є можливість використання форм умовного способу, що надає висловлюванню більший відтінок проблематичності та невпевненості, тобто відтворення геджування. Саме дієслово *think* може використовуватися в умовному способі, зокрема: *The damage was mostly internal, I should think*. Засобами геджування та пом'якшення категоричності можуть виступати також прислівники *rather, pretty, fairly, a bit, sort of, just*.

Модальні дієслова *must, should, can, may / might* вживаються в англomовному науковому дискурсі як засоби геджування та пом'якшення категоричності висловлювання у своїй вторинній функції. Між ними є певні семантичні та прагматичні відмінності. Так, наприклад, модальне дієслово *must* висловлює логічність, що ґрунтується на конкретних фактах і може бути виведена в результаті логічних міркувань, тоді як модальне дієслово *should* означає припущення, засноване на очікуванні певної події, верифікація якої можлива лише в майбутньому.

Модальні слова типу *hardly, scarcely* вносять у наукове мовлення відтінок невпевненості, пом'якшуючи тим самим його категоричність. Вони вживаються у функції часткового заперечення, що має більш ввічливий характер порівняно з повним, категоричним запереченням.

Вуалювання негативної думки досягається в англomовному науковому дискурсі за допомогою апроксиматорів, засобів вираження некатегоричного заперечення. Засоби протиставлення, епістемічної модальності, а також риторичні запитання зменшують категоричність висловлювання з урахуванням альтернативних точок зору. Етикетний потенціал засобів вираження умови стосується висловлення застережень, обмежень, умов реалізації дії в майбутньому, обережного прогнозування, побажань.

Зменшення ефекту негативності досягається також через поступове зменшення впевненості в істинності висловлювання, що відбувається за допомогою таких одиниць, як-от: *on the one hand; (on) the flip side (of the coin); for one thing; although; though; albeit; however; (but) along the way; despite; in spite of; nonetheless; nevertheless; still; yet; while* тощо. Пом'якшення негативної оцінки здійснюється також у англomовному науковому дискурсі через висловлення застереження стосовно обмеження умов реалізації дії в майбутньому (*to be fair; to put it squarely; bluntly; frankly (speaking); at any rate; in any case; caveat; unfortunately*).

Особливе значення щодо зменшення негативного впливу на адресата англomовного наукового дискурсу мають мовні засоби деперсоналізації, завдяки яким створюється ефект максимальної об'єктивності, нівелюється авторське «я», імплікується спільність між адресантом та адресатом, обізнаність та інформованість адресата, надійність і валідність даних, гендерна рівність.

Отже, геджування виконує в англomовному науковому дискурсі важливі етикетні функції та актуалізується за допомогою різномовних засобів. Геджування спрямовано у вказаному дискурсі на пом'якшення категоричності наукової думки, критики, уникнення абсолютизму, задля збереження «обличчя» адресата, зменшення впливу на адресанта, поліпшення ефективності наукового спілкування, передачі особливостей наукової картини світу. Засобами геджування англomовного наукового дискурсу виступають перформативи, модальні слова зі значенням необхідності, лексичні одиниці, що замінюють значення впевненості значеннями можливості, вірогідності, модальні слова зі значенням припущення, невпевненості, сумніву, модальні вирази з дієсловами розумової діяльності, лексичні одиниці – апроксиматори та засоби вираження некатегоричного заперечення. **Перспективи** подальших досліджень вбачасмо у вивченні засобів геджування інших типів англomовного дискурсу, порівняльному аналізу особливостей геджування англomовного та українськомовного наукового дискурсу.

Література:

1. Апресян Ю.Д. Перформативи в грамматике и словаре. Известия АН СССР. Серия. Литературы и язык. 1986. № 3. С. 208–223.
2. Ахманова О.С. Словарь лингвистических терминов М.: Изд-во «Советская энциклопедия», 1978. 608 с.
3. Беляева Е.И. Функционально-семантические поля модальности в английском и русском языках. Воронеж: Изд-во Воронежского ун-та, 1985. 123 с.
4. Васильева О.О. Ввічливість у англomовному науковому дискурсі: проблема визначення. Збірник наукових статей. К.: КДЛУ, 2000. № 4. С. 20–26.
5. Ільченко О.М. Модальність писемного англomовного наукового дискурсу. Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО КДЛУ. 2001. Вип. 4. С. 175–181.
6. Ільченко О.М. Хеджінг в аспекті етикетизації. Мовні і концептуальні картини світу: збірник наукових праць. К.: Логос, 2000. С. 147–155.
7. Ларина Т.В. Категория вежливости в английской и русской коммуникативных культурах: монография М.: Академия, 2003. 315 с.
8. Шаркова А.В., Килячков А.А. Словарь финансово-экономических терминов / под. общ. ред. д. э. н., проф. М.А. Эскиндарова. 2-е изд. М.: Издательско-торговая корпорация «Дашков и К», 2017. 1168 с.
9. Austin J. How to do things with words. Oxford: Oxford University Press, 1962. 166 p.
10. Brown P. Levinson S. Politeness: Some Universals in Language Usage Cambridge: Cambridge Press, 1987. 345 p.
11. Clemen G. The Concept of Hedging: Origins, Approaches and Definitions. Berlin: Walter de Gruyter, 1996. 248 p.

12. Frazer B. Pragmatic Competence: The Case of Hedging. Bingley: Emerald Group Publishing Limited, 2010. P. 16–23.
13. Goffman E. Interaction Ritual: Essays on Face-to-Face Behavior New York: Doubleday, 1967. 284 p.
14. Holmes J. Hedging, Fencing and other Conversational Gambits: an Analysis of Gender Differences in New Zealand Speech. Women and Language in Australian and New Zealand Society. Sydney: Australian Professional Publications, 1987. P. 59–70.
15. Lakoff G. Hedges: A Study Of Meaning Criteria And The Logic Of Fuzzy Concepts Chicago: Chicago University Press, 1972. 296 p.

Анотація

Е. КУЩ. ГЕДЖУВАННЯ ТА ЗАСОБИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ НАУКОВОМУ ДИСКУРСІ

Статтю присвячено дослідженню геджування як способу етикетизації англomовного наукового дискурсу. Геджування актуалізується різнорівневими одиницями, що застосовуються для пом'якшення критики, категоричності висловлення наукової думки, поліпшення ефективності наукового спілкування, збереження «обличчя» адресата дискурсу. Геджами англomовного наукового дискурсу є перформативи, модальні слова зі значенням необхідності, припущення, невпевненості, сумніву, а також лексичні апроксиматори та засоби вираження некатегоричного заперечення.

Ключові слова: англomовний науковий дискурс, геджування, етикетизація, перформативи, модальні слова.

Анотация

Э. КУЩ. ХЕДЖИРОВАНИЕ И СРЕДСТВА ЕГО РЕАЛИЗАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНОМ НАУЧНОМ ДИСКУРСЕ

Статья посвящена исследованию хеджирования как способа этикетизации англоязычного научного дискурса. Хеджирование актуализуется в указанном типе дискурса разноуровневыми единицами, которые используются для смягчения критики, категоричности высказывания научной мысли, улучшения эффективности научного общения, сохранения «лица» адресата дискурса. Хеджами англоязычного научного дискурса являются перформативы, модальные слова со значением необходимости, предположения, сомнения, а также лексические апроксиматоры и средства выражения некатегорического возражения.

Ключевые слова: англоязычный научный дискурс, хеджирование, этикетизация, перформативы, модальные слова.

Summary

E. KUSHCH. HEDGING AND MEANS OF ITS REALIZATION IN THE ENGLISH SCIENTIFIC DISCOURSE

The article is devoted to the investigation of hedging as a way of etiquettization of the English scientific discourse. Hedging is actualized by multilevel language means used for mitigation of criticism, categoricalness of uttering of a scientific thought, improvement of effectiveness of scientific communication, keeping face of the addressee of the discourse safe. Performatives, modal words with meanings of necessity, suggestion, doubt, as well as lexical approximators and means of expressing of non-categorical objection are hedges of the English scientific discourse.

Key words: English scientific discourse, hedging, etiquettization, performatives, modal words.

кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри романської філології
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

студентка II курсу магістратури
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ВІДМІННОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНОГО СКЛАДНИКА НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ КОНЦЕПТІВ У ЧОЛОВІЧОМУ ТА ЖІНОЧОМУ МОВЛЕННІ ІСПАНЦІВ

Постановка проблеми. Кожна мова відображає певний спосіб концептуалізації як сприйняття й організації навколишнього реального або віртуального світу. Усі значення складаються в єдину концептуальну систему, властиву усім представникам певної нації. Проте є значні відмінності в гендерному світосприйнятті, що відображаються у способах актуалізації найбільш значущих для нації концептів свідомості. Оскільки мовна картина світу є засобом доступу як до національної, так і до гендерно-специфічної концептосфери, вивчення особливостей мовлення чоловіків і жінок дозволяє з'ясувати причини непорозуміння між представниками різних статей зі спільними національно-культурними інтересами.

Актуальність обраної теми обумовлюється, з одного боку, постійним зацікавленням мовознавців у процесах взаємодії мовної і національно-специфічної концептуальної систем, а з іншого – питанням гендерної самореалізації чоловіків та жінок у процесі комунікативної взаємодії, який би сприяв досягненню максимального порозуміння.

Наукова новизна нашої розвідки полягає у визначенні гендерних відмінностей у виборі лексичних засобів актуалізації концептуальних ознак національно-маркованих концептів, які є однаково важливими для представників обох статей. **Метою дослідження** є аналіз лексичних особливостей розмовної мови та мовленнєвої поведінки чоловіків та жінок, що слугують вербалізації найбільш релевантних для тієї чи іншої статі ціннісних ознак національно-специфічного концепту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню національної специфіки найбільш домінуючих у певному суспільстві концептів присвячено праці І.О. Голубовської, К.С. Карпової, І.В. Кононової, П.Г. Корнеєва, М.А. Красавського. Проте, окрім доступу до національно-культурних особливостей світосприйняття народу, вони можуть слугувати і доступом до розуміння гендерної специфіки спілкування між представниками відповідної спільноти. Особливості мовленнєвої поведінки чоловіків і жінок та динаміку гендерних змін описано у наукових працях Ю.В. Андрійченко, О.Л. Бессонової. Але поза увагою залишилися гендерні відмінності в репрезентації типізованих фрагментів досвіду, що зберігаються в пам'яті людини [4, с. 59] – домінуючих концептів національної свідомості, актуалізація певних когнітивних ознак яких може свідчити про особливості світобачення та світовідчуття представниками різних статей.

Виклад основного матеріалу. Відомо, що національна самосвідомість включає в себе не тільки усвідомлення членами спільноти своєї єдності на основі приналежності до нації, але також систему оцінок, суджень, поглядів представників цієї нації на світ і на свою спільність як на частину цього світу [1, с. 106]. Мовні засоби, за допомогою яких у мовній картині світу Іспанії актуалізуються національно-специфічні концепти, репрезентують концептуальні ознаки, які є більш значущими в жіночому або у чоловічому світобаченні. Найбільш екстраполярними, з огляду на гендерний аспект, у іспанській мові є іменники, прикметники, дієслова та прислівники, що характеризують мовлення іспанців, надаючи йому емоційного забарвлення: *hermano, persona, escena, miñeco, broma, escenario, mago, truco, realidad, dueña, palabra, hija, torpe, egoista, feliz, peligroso, psicológico, último, inocente, servir, morir, volver, horrorizar, engañar, llevar, advertir* тощо.

Аналізуючи використання прикметників у жіночому мовленні, можна виявити чотири основні групи концептів, до актуалізації яких найчастіше вдаються жінки. Головне місце серед них посідають етичні національно-марковані концепти, зокрема концепт *BONDAD*, що найчастіше репрезентується у мові прикметником *bueno*. Будучи тривалий час однією з найважливіших морально-етичних та релігійних чеснот жінки, *добродота* в іспанському суспільстві набула здатності слугувати мірилом добropорядності будь-якої особи чи об'єкту навколишнього світу. Оскільки тематика жіночих розмов часто будується навколо людських взаємин, дій, які оцінюються з погляду відповідності / невідповідності етичним нормам, що існують у суспільстві та житті загалом, саме когнітивні ознаки концепту *BONDAD* визначають оцінку об'єкту чи явища:

Es un buen tipo.... Una chica de buena familia [9, с. 63].

Слід зазначити, що в мовленні жінок прикметник *bueno* також використовується для оцінки професійних якостей особистості. Окрім цього, жінки надають важливого значення «сімейним» характеристикам людини: *Es un buen tipo* [9, с. 62]; *un buen hombre* [8, с. 84]. Надмірна емоційність простежується і в оцінці абстрактних понять

та речей: *buen uso de todos; buen momento; un buen dinero* [9, с. 56]; *¡Qué buen día hace hoy!... un buen mareo; de buen humor* [8, с. 323].

Наступною групою національно-маркованих концептів, що постійно актуалізуються представницями прекрасної статі в мовній картині світу, є група інтелектуальних концептів (*INTELIGENCIA, RACIÓN, HABILIDAD, INTERÉS*), національна специфіка яких полягає в їх гносеологічному осмисленні іспанським народом та способі інтелектуального переосмислення. Якщо концепти *INTELIGENCIA* і *HABILIDAD* характеризуються ядерними категоріями *oficio, saber* та когнітивними ознаками з яскраво-вираженою позитивною конотацією, то концепти *INTERÉS* і *RACIÓN* сприймаються двояко антиномною іспанською свідомістю, у якій переважає категорія *azar*, що характеризується такими когнітивними ознаками, як *aventurero, espontaneo, emocional*.

Оскільки сучасні суспільно-політичні тенденції іспанського суспільства характеризуються проявом глибокої зацікавленості інтелектуальною сферою життя, представниці жіночої статі усе частіше оцінюють професійні якості, вміння, розумові здібності як власні, так і інших людей, використовуючи для цього мовні одиниці, що відображають концептуальні ознаки інтелектуальних концептів: *inteligente, estúpido, racional, torpe* тощо:

Es una persona muy rara, y muy inteligente. Yo nunca fui tan hermosa ni tan inteligente como lo... No es racional, no es justo ni económico. Claro que la hay, estúpido. Siempre fui demasiado grande y torpe. Siempre fui egoísta [9, с. 28].

Третью за частотністю актуалізації групою є естетичні концепти (*BELLEZA, ATRACCIÓN*). Бачення краси в іспанській національній концептосфері вирізняється специфікою вподобань, властивих народу, у світогляді якого присутні елементи як автохтонних іберо-кельтських племен, так і арабського, єврейського та європейських народів. Поєднання фізичних рис із бурхливим темпераментом та вправністю визначає ступінь привабливості об'єкту. Іспанських жінок, на відміну від чоловіків, цікавить, наскільки є красивим оцінюваний об'єкт, і яке враження вони отримують від його естетичного сприйняття. У мовній картині світу це відображено значно більшою частотністю використання прикметників із відповідним конотативним забарвленням у мовленні жінок, порівняно з чоловіками.

Y eso habría que verlo, que los hombres guapos en el fondo nunca lo son del todo [8, с. 86].

—¡Madre del amor hermoso! [8, с. 86].

Ya sé que es una cosa mala de mí, muy mala, horrible [7, с. 64].

До останньої групи національно-маркованих концептів, що домінують у жіночій концептосфері, належать емоційні концепти, адже жінки, зважаючи на особливості своєї психіки та запальний іспанський темперамент, мають схильність частіше говорити про свої почуття, переживання, описувати емоційний стан:

Todo lo contrario: ella es feliz con tal de no verme. Has batido un récord, en serio. Bea, si le pasa algo grave, si la palma de camino al hospital [7, с. 164].

Malena, porque ha pasado algo muy grave [8, с. 13].

Найбільш поширеними концептами, ознаки яких вербалізуються в мовній картині світу є ментальні одиниці *AMOR, PASIÓN, ODIO, IRA*. Швидка зміна емоційного стану в іспанок визначає тісний зв'язок між опозиційно протилежними концептами. Оскільки жінка більше, ніж чоловік, зосереджена на своєму внутрішньому світі, та в її мовленні переважають теми відносин, почуттів, оцінки будь-яких подій, явищ, осіб тощо, вона використовує більше слів, за допомогою яких описуються почуття, емоції та враження. Жінки в проаналізованих творах послуговуються більш експресивними мовними засобами, ніж чоловіки. Зазначена особливість у мовленні жінок відображається використанням емоційно забарвлених прикметників: *cuarto, enano, monstruoso, mismo, perfección, vengador, guapo, soñador, horrible, frágil, evidente, inútil, matado*. У ході дослідження високий ступінь експресії було виявлено також у конструкціях, що складаються зі слова *Qué* + (оцінний) прикметник:

¡Qué buen día hace hoy! [9, с. 34].

Qué curioso, fíjate... Qué chica tan maja... [7, с. 49].

Такі конструкції виконують функцію інтенсифікації, тобто підсилюють емоційно-оцінне значення слова лексеми. Зважаючи на карнавалізовано-життєстверджуючий світогляд іспанців, негативна оцінка в жіночій мові зустрічається рідко та має переважно позитивне значення. Проте інколи може підкреслювати настрій, спосіб сприйняття інформації та відчуттів, що проявляється в актуалізації концептуальних ознак з негативним оцінним забарвленням (наприклад, прислівник *mal* часто слугує інтенсифікатором як для негативної, так і для позитивної оцінки):

No me había dado cuenta de que olieran tan mal. // Porfirio tenía el mal de la melancolía. // Y no hables mal del señor. // ... mal rayo le parta. ¡Mal pensada y peor hablada! [8, с. 121].

Іспанські жінки частіше, ніж чоловіки, використовують прислівники для інтенсифікації своїх емоційних оцінок об'єктів і явищ навколишнього світу, зокрема інтенсифікатор *muy*:

Tu madre y yo éramos muy amigas. Es una persona muy rara, y muy inteligente [9, с. 6].

Es muy simple, ¿no? Eso está muy claro [7, с. 83].

У емоційному плані жіноча мова характеризується тенденцією до перебільшення оцінок і емоцій, що знаходить своє вираження у використанні інтенсифікаторів висловлювання, стилістично і емоційно забарвлених мовних засобів.

Порівняно з жінками, які переважно використовують більше прикметників та прислівників, чоловіки вживають у своєму мовленні більше іменників і дієслів. Для чоловіків більш характерним є використання прислівників, які надають впевненості та значимості їх висловлюванням: *bruto, mostrador, desalmado, ruidoso, debido, cobarde, cansado, pensado*. Чоловіки відносно стримані у вираженні своїх емоцій і більш спрямовані на фактичний зміст повідомлення, ніж на його емоційний складник. Серед прикметників, які використовують чоловіки, переважають

нейтральні або ті, що використовуються однаково обома статтями: *feo, encantador, dichoso, bonito, guapo, arrogante, valiente* тощо.

Слід зазначити, що чоловіки більш стримано виражають свої емоції і є більш націленими на фактичний зміст повідомлення, ніж на його емоційне вираження. Головну роль у чоловічому дискурсі відіграють нормативні концепти *EXACTITUD, JUSTICIA, CALIDAD*, які посідають перше місце за частотністю вербалізації, тоді як у мові жінок вони посідають одну із останніх позицій. Характеризуючи предмет чи явище, чоловіки насамперед визначають міру, якою даний об'єкт відповідає встановленим стандартам, нормам; наскільки високою чи низькою є його якість, і наскільки коректно та правильно об'єкт може виконувати свою функцію:

Lo sabes perfectamente. Este cajón es un auténtico arsenal. No es justo... Y repito que me parece justo [7, с. 77].

Un puntito microscópico absorbido. ... qué voy a hacer ahora que ya me he licenciado? ... recordar el lugar exacto de la casa del Portugués [9, с. 35].

Емоційність також не є важливим складником чоловічого мовлення, тому чоловіки не часто висловлюють свої власні переживання та почуття під час оцінювання предмета чи дійсності. А якщо і роблять це (адже іспанці не вирізняються стриманістю), то використовують нормативні прикметники:

... que les dé un dolor horrible de barriga. A ver, mocoso piojoso y orejudo. Menudo desalmado [9, с. 58].

Adelantaba las caderas con aire arrogante [7, с. 200].

Інтелектуальні та етичні концепти також є домінуючими в концептосфері іспанців-чоловіків, адже вони тісно пов'язані асоціативними зв'язками зі своєрідністю національно-маркованих концептів *HONOR, CABALLERÍA, TOLERANCIA*, що відображають історично складений уклад життя іспанського суспільства:

Pero no quieras saber tanto: es peligroso [9, с. 34].

Soy hijo ilegítimo. // Cada noche llegaban unos cuantos borrachos. // ¿Sabes cuál es el animal más tonto de la Creación? [8, с. 67]

Іспанські чоловіки характеризуються більшою раціональністю оцінок. Їх цікавить практична сторона того або іншого об'єкта, його відповідність нормі, стандарту. У процесі оцінювання чоловічий погляд більш критичний, частіше звернений до таких сфер життя, як робота, професійні та ділові якості. Оцінки в мові чоловіків характеризуються імпліцитністю, що, як правило, вимагає подальшої інтерпретації.

Оцінюючи предмети, чоловіки надають перевагу загальній характеристиці властивостей та якостей предметів за допомогою оцінних прикметників та прислівників *mal / bien, bueno*, не вдаючись у деталі та експресивно-емоційні відтінки оцінювання. Ці прикметники є достатньо змістовними за своїм смисловим навантаженням і використовуються мовцями чоловічої статі для оцінювання широкого спектру предметних імен. Відповідно, за даними дослідження, частка прикметників *bien, bueno* у мовленні чоловіків дещо вища, ніж у мовленні жінок:

¿Estás bien?» // Y está bien, no me importa. // Así no te van a ir bien las cosas. // Y búscalo bien. // Estamos bien seguras. // Ah, pues muy bien [9, с. 34].

Чоловіки частіше звертаються до загальної характеристики предметів та процесів, а жінки визначають їх яскравіше та різноманітніше. До того ж жіноча мова характеризується тенденцією до інтенсифікації оцінки (передусім позитивної). Чоловіки менш стримані у вираженні негативної оцінки, часто використовують стилістично знижену, експресивну лексику.

... y condenará a ese mal nacido [9, с. 33].

Проте для іспанців використання лексики з негативною конотацією не є характеристикою негативного світосприйняття. Вона лише створює контрасти, властиві іспанському світогляду:

No está mal, para ser el capricho de un indiano [8, с. 67].

Для жіночого мовлення наявність подібних конструкцій є менш характерною.

Не зважаючи на те, що чоловіки є менш емоційними, ніж жінки, у їхньому мовленні часто зустрічаються прислівники, які підсилюють значення слів. Наприклад, за допомогою прислівника *muy* чоловіки виражають своє ставлення до предмета чи особи. Окрім того, цей інтенсифікатор не тільки містить вказівку на високий ступінь наявності ознаки, а й називає саму ознаку у межах відповідного висловлювання:

Y dos cosas muy importantes // un talismán muy poderoso // un embrujo muy bueno // muy poderoso y muy antiguo // Es un tajo muy feo... [9, с. 58].

Окрім мовного характеру, різниця у вираженні оцінки, якою оперують чоловіки та жінки, зумовлюється її соціокультурним характером, оскільки значна кількість концептів національної концептофери відображає специфіку соціального статусу жінок і чоловіків. Таким чином, будучи століттями залученими в різні соціальні сфери, чоловіки переважно оцінюють роботу, бізнес, політику, тоді як жіночі оцінки все ще більше тяжіють до оцінки людських взаємин, сімейних стосунків, домашніх справ.

Порівнюючи мовлення чоловіків та жінок з огляду на специфіку національно-маркованих концептів, що є домінуючими ланками національної концептосфери, у якій відображається світогляд іспанців, ми помітили, що відбувається поступове порушення гендерної цілісності, тобто усуваються розбіжності між психічним усвідомленням біологічної статі, що своєю чергою призводить до уніфікації мовних структур, які переважають у мовленні жінок або чоловіків. Така тенденція, швидше за все, зумовлена високим ступенем емансипації сучасного іспанського суспільства, у якому жінки після століть прив'язаності до домашнього вогнища активно відвойовують соціальні позиції в чоловіків, у тому числі наслідуючи їх способи висловлювання.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, у процесі актуалізації національно-маркованих концептів, що фіксують особливості світосприйняття та світоусвідомлення іспанської нації, жінки надають

перевагу їх естетичним, етичним та інтелектуальним ознакам, тоді як чоловіки добирають мовні засоби, які частіше вербалізують їх нормативні та раціональні характеристики. Оцінний складник в іспанському жіночому мовленні вербалізується більшою різноманітністю оцінних прикметників із яскравим експліцитним характером. Натомість чоловіки схильні обирати мовні одиниці із більш узагальненим значенням.

Перспектива подальших досліджень полягає у вивченні особливостей актуалізації іспанських національно-маркованих концептів представниками обох статей, що впливають на розвиток семантичних змін у складі іспанської мови.

Література:

1. Андреева Т.Л. Религиозная составляющая национального самосознания. Вестн. Томского гос. пед. ун-та. 2006. № 4 (55). С. 105–110.
2. Андрійченко Ю.В. Функціонування гендерних стереотипів в іспаномовному просторі: лінгвопрагматичний аспект. Київ: Освіта України, 2014. 240 с.
3. Горошко Е.И. Особенности мужских и женских вербальных ассоциаций (опыт качественной интерпретации). Материалы Второй Междунар. конф. «Гендер: язык, культура, коммуникация» (Москва, 2002). Москва, 2002. С. 77–86.
4. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс. Москва: Гнозис, 2004. 390 с.
5. Мед Н.Г. Оценочная картина мира в испанской лексике и фразеологии. Санкт-Петербург: Издательство СПбГУ, 2007. 233 с.
6. Халева И.И. Гендер как интрига познания. Гендер как интрига познания. Москва: Рудомино, 2000. С. 9–18.
7. Etxebarria L. Beatri y los cuerpos celestes. Barcelona: Destino U.S., 2006. 272 p.
8. Grandes A. Malena es un nombre de tango. Barcelona: Tesquets, 1994. 560 p.
9. Montero R. Bella y oscura. Barcelona: Seix Barral, 1993. 204 p.

Анотація

Н. ПОПОВА, А. АСФАР. ВІДМІННОСТІ ЛЕКСИЧНИХ ЗАСОБІВ АКТУАЛІЗАЦІЇ ЦІННІСНОГО СКЛАДНИКА НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНИХ КОНЦЕПТІВ У ЧОЛОВІЧОМУ ТА ЖІНОЧОМУ МОВЛЕННІ ІСПАНЦІВ

У статті визначено гендерні відмінності у виборі лексичних засобів актуалізації концептуальних ознак національно-маркованих концептів, що є домінантами національної концептосфери Іспанії. Детально проаналізовано лексичні засоби, що слугують актуалізації ціннісного складника концептів, завдяки чому з'ясовано, що жінки надають перевагу вербалізації естетичних, етичних та інтелектуальних концептуальних ознак, тоді як чоловічому мовленню властива широка репрезентація нормативних та раціональних ознак концептів.

Ключові слова: національно-маркований концепт, гендер, лексичні засоби, ціннісний складник, мовна картина світу, концептосфера.

Аннотация

Н. ПОПОВА, А. АСФАР. ОТЛИЧИЯ ЛЕКСИЧЕСКИХ СРЕДСТВ АКТУАЛИЗАЦИИ ЦЕННОСТНОЙ СОСТАВЛЯЮЩЕЙ НАЦИОНАЛЬНО-МАРКИРОВАННЫХ КОНЦЕПТОВ В МУЖСКОЙ И ЖЕНСКОЙ РЕЧИ ИСПАНЦЕВ

В статье определены гендерные различия в выборе лексических средств актуализации концептуальных признаков национально-маркированных концептов, которые являются доминантами национальной концептосферы Испании. Детально проанализированы лексические средства, которые служат актуализации ценностной составляющей концептов, благодаря чему выяснено, что женщины предпочитают вербализацию эстетических, этических и интеллектуальных концептуальных признаков, тогда как мужской речи свойственна широкая репрезентация нормативных и рациональных признаков концептов.

Ключевые слова: национально-маркированный концепт, гендер, лексические средства, ценностная составляющая, языковая картина мира, концептосфера.

Summary

N. POPOVA, A. ASFAR. DIFFERENCE IN LEXICAL MEANS OF ACTUALIZATION OF THE NATIONALLY-MARKED CONCEPTS VALUABLE COMPONENT IN SPANIARDS' MALE AND FEMALE SPEECH

The article deals with the gender differences in the choice of lexical means of the conceptual features actualization of nationally-marked concepts that are dominant in the Spanish national conceptual sphere. The lexical means actualizing the concepts valuable component are analyzed. Due to results of the analysis women prefer verbalization of aesthetic, ethical and intellectual conceptual features, whereas the male speech is characterized by a broad representation of concepts normative and rational features.

Key words: nationally-marked concept, gender, lexical means, valuable component, language world view, conceptual sphere.

4. Теорія літератури

4. Теория литературы

4. Literary theory

*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри української літератури
Дніпровського національного
університету імені Олеся Гончара*

ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ХУДОЖНИЙ АСПЕКТИ ЛІТЕРАТУРИ ПОДОРОЖЕЙ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ

Постмодерністська ситуація характеризується ознакою трансгресивності, коли відбувається змішування розмежованих раніше понять і явищ. Таке явище спостерігається й у літературі подорожей: путівники як довідкові видання прагматичного спрямування набувають ознак художності, а в художні тревелогі потрапляє довідкова інформація. Література мандрів на сьогодні достатньо вивчена як в аспекті її художніх проявів (Ельжбета Рибіцька [16], Мадлен Шульгун [9], Пшемислав Чаплінський [12]), так і в ракурсі публіцистичному, як така, що репрезентує «новий журналізм» (Лілія Шутяк [10], Олена Юферова [11]). Водночас питання суміщення в одному тексті художнього й прагматичного аспектів та нівелювання межі професійного й аматорського письма в постмодерністській літературі подорожей залишаються відкритими. Метою статті є спроба визначити на матеріалі текстів українських і польських авторів засади художності літературі мандрів, яка суміщає в собі прагматичний та естетичний аспекти й має специфіку залежно від форми існування (путівник, художній путівник, тревелблог).

Путівник – видавничий жанр, але на сьогодні він нерідко стає художнім проектом, і його написання видавці замовляють професійним письменникам. У такому випадку від путівника очікується не просто мистецький підхід, тобто «олітературення» нарративу й мови, а насамперед особистісний погляд письменника на рекламовані пам'ятки мистецтва, його здатність помітити те, що залишається поза увагою туриста. Це виявляється досить складним завданням. «Але, на жаль, бачив я лише те, що й інші» [3], – говорить Яцек Подсядло, зауважуючи, до того ж, що літературна ідея має бути максимально сконденсованою, «бо відразу забирає місце, на якому можна було подати адреси п'яти аптек. За мовною грою турист до аптеки не потрапить, а за адресою – легко» [3]. Путівник зазвичай – туристичне видання прикладного характеру, що містить довідкову чи рекламну інформацію про географічний пункт [1, с. 36]. Ця інформація, що має бути максимально об'єктивною, покликана допомогти читачу в плануванні й здійсненні подорожей; вона формує образ місця завдяки ієрархізації, відбору фактів і їхньому трактуванню; при цьому використовується принцип обмеження інформації (економічний / політичний / тематичний / важливість об'єктів для огляду); серед відомостей – відгуки досвідчених туристів; як жанр містить ознаки науково-популярної, довідкової, документальної літератури [8, с. 34].

На відміну від тревелогів і подорожніх нотаток, сюжетно об'єднаних мотивом дороги, путівник призначений для вибіркового читання, відомості наведені в ньому лаконічною й доступною мовою та апелюють до емоцій реципієнта. Така фрагментарність нарративу як жанрова ознака співзвучна принципам постмодерністської поетики прозового тексту. Анна Бідун наводить приклади естетизації жанру в українському видавничому просторі. Зокрема, називає такі видання, як «Альтернативний мистецький путівник. Одеса» (2012), в якому репрезентовано нове розуміння міста й висвітлено особливості його суспільного простору (музеї, галереї, андеграундні клуби), а також «Простори Уяви у Львові: люди, місця, події, проекти, інституції», івано-франківський «БЕЗальтернативний мистецький», «Інший Київ» [1, с. 40].

Якщо говорити про авторський художній путівник, то в ньому подається не стільки об'єктивно-рекламна інформація про об'єкт можливої подорожі майбутнього читача, скільки власний погляд автора, його досвід перебування в якійсь країні (власний досвід бачення й відчитування географічного місця), та зазвичай надаються рекомендації щодо відвідування місць, які автор вважає вартими уваги й що можуть відрізнитися від розрекламованих у масмедіа. Таким виданням є книга Ірен Роздобудько «Подорожі без сенсу й моралі» [5]. Вона включає десять розповідей у довільній формі про десять країн світу. Оповіді об'єднані образом наратора й містять додатки з національними рецептами та іменами письменників. У такий спосіб поєднано суб'єктивність представленого читачу образу країни та суб'єктивний відбір об'єктивних відомостей про неї. Також «Лексикон інтимних міст» Ю. Андруховича можна відчитати як путівник, уважає Євгеній Стасіневич [6], бо твір містить зауваження, що й де слід подивитися й від чого можна отримати задоволення. Автор наголошує на тому, що книга орієнтована на прочитання в будь-якій послідовності.

Ще декілька зауваг про специфіку літератури мандрів в її нет-варіанті, що становить частину дискурсивної практики туризму. Перехід художньої літератури в нет-простір пов'язаний із декількома чинниками, серед яких найважливішими є такі: а) інтернет не потребує особливих фінансових затрат, б) дає змогу миттєвої комунікації між автором і реципієнтом, в) уможливило використання мультимедійних засобів (авторська нарація не обов'язково повинна обмежуватися словом чи фотографією, доступними також стають аудіо- та відеозаписи), г) зрівняння в правах професійного письменника й аматора, можливість репрезентації власного досвіду без посередництва видавництва як перевірки на «профпридатність». Для мандрівників важливим є ще один аспект: змога викладати в нет-простір матеріал одномоментно з його продукуванням, ресструвати процес подорожі, завдяки чому реципієнт отримує «найсвіжіший» досвід мандрівника.

Численність туристичних блогів засвідчує відсутність вимог до тих, хто бажає стати їх автором (тревелогером), однак, як зауважує киянка Саша Дрік, тревелог може написати кожен, але не кожного будуть читати [7]. Свій блог “Emerytka w podróży – blog retrospektywny”¹ має Маріоля Вуйтовіч, яка пише про подорожі на пенсії. Її дописи насичені історичними довідками про відвідані місця, зробленими особисто знімками відомих пам’яток, коментарями, чому кудись не дісталася (наприклад, жакливій громадський транспорт у Нікарагуа). Вона оприлюднила 16 електронних книг на основі власних подорожей. Її блог підтверджує думку Е. Рибіцької про те, що для сучасного туриста важливо побачити те, що диктують зразки, усталені в колективному уявленні, набуває значення зв’язок між словом і картинкою, літературною топографією й візуальною репрезентацією [17, с. 17].

Важливим аспектом є самопрезентація тревелогера та презентація концепції блогу, здатність вирізнитися серед багатьох інших. Щоб реципієнт не втомлювався, концепція може бути змінена, як і ім’я (нікнейм) автора блогу. Уже згадана М. Вуйтовіч художньо пояснює власний інтерес до теми подорожі як вибір між депресією та активним життям, подаючи його як мініатюру з окремою назвою «Emerytura – nowy początek»² [13]. Блогерка, яка повідомляє про себе фразою «Я Беня, з Польщі» (<http://nadrugimbrzeguteczcy.com>), вбачає джерела зацікавленості подорожами у власному дитинстві, точніше – в специфіці дитячого світосприйняття, яке зберегла дотепер. Її захоплювала не мета поїздки, а власне дорога: «Myślę o tych zwykłych, niedalekich wyprawach do rodziny czy sklepu, które wymagają by wsiąść do pociągu, na rower, w autobus albo w samochód, a dziecku pozwalają gapić się przez szybę na świat, ludzi i ich życie»³ [14]. Назвою свого блогу Беня наголошує дитячу мрійливість і прагнення незвичайного: «Na drugim brzegu tęczy. Opowieści z podróży»⁴. Описуючи подорож мотоциклом до Лаосу (плато Болавен) 2015 року, блогерка зауважує власні погляди, думки, відчуття, дає поради своїм читачам, акцентуючи, що для неї подорож понад усе пов’язана із задоволенням: «To jak oglądanie filmu przyrodniczego, gra w kalambury i rozkminianie skomplikowanej fabuły kryminału w jednym»⁵ [14]. У січні 2017 року Беня змінює концепцію самопрезентації й відповідно назву блогу на «Jee Yoga» та свій нікнейм. Тепер вона Реня, а подорож позиціонується як «podróż dla ciała, umysłu i duszy, przez kontynenty, kultury, techniki rozwoju osobistego»⁶ [15]. Зміна нікнейму незначна, щоб викликати асоціацію з її попередніми подорожами, і водночас є цілком іншим іменем, щоб увиразнити тематичну зміну концепції подорожі. До того ж, оголошуючи перенесення блогу на нову сторінку, Беня акцентує відмову від авторських прав, що суголосно постмодерністському принципу вторинності будь-якого висловлювання: «Blog bez praw autorskich! Wszystko co znajduje się na tej stronie jest wolne od praw autorskich. Dlaczego? Żadnej z opowieści nie mogę nazwać tylko moją, bo zawdzięczam je ludziom, których spotykałam. To samo dotyczy się zdjęć – ujęcia są jedynie moją interpretacją zastanej rzeczywistości, do której nie mogę przecież rościć sobie żadnych praw. Dlatego możesz korzystać z tych treści w dowolny sposób. Będzie mi miło jeśli wesprzesz bloga i wskażesz go jako źródło pochodzenia materiałów»⁷ (<http://nadrugimbrzeguteczcy.com/>). Такий крок є показовим для факту зміни концепції, оскільки на попередній сторінці (на сайті <http://www.blog.pl/>) зустрічалася стандартна фраза про охорону авторських прав.

Щоб привернути увагу читача, Тетяна Давиденко вигадала особливого наратора-мандрівника – іграшку зі штучного хутра ведмедика Стюпу. Такий прийом дозволив значно увиразнити й іронічно розмаїтити нарацію, додавши неочікуваного погляду на звичні вже речі. Наприклад, таке зауваження із оповіді про подорож в Індонезію: «Все-таки добре, що я ведмідь, не люблю важкої праці. От перекрити риби, що йде на нерест, шлях і доскочу наїстися ікри – це по-нашому». Або: «P.S. Дехто каже, що я не справжній, а я он навіть тинь відкидаю». Ведмедик виявився справжнім постмодерністом за світовідчуттям: «З’ясувалось, що я романтична натура. Мо вірші почати писати? «Море дихає чорним теплом, розгортається, мов полотно». Не, це, здається, вже було. Або ще: «Стишені баржі, рухливі шхуни...», щось знайоме. А так: «Там співи матросів плывуть догори...», це в розумній книжці хазяйки підглянув. Тоді: «...що чути було, як їм сниться море», еххххххххх, все написано до нас» [4].

Зазвичай тревелогери надають своїм читачам максимально повну інформацію про себе та спосіб знайти себе в соцмережах. Зокрема, український блогер Борис Крімер зазначає, що подорожує Україною і світом для розради: «Хотів написати, що живу в Києві, але доречніше сказати, що зустріти мене в Києві можна частіше, ніж деінде. <...> // Блог веду як захоплення – тому що подобається писати й є що розповісти. // На просторах інтернету мене можна знайти: у ФБ - <https://www.facebook.com/uaodyssey> й ось тут <https://www.instagram.com/odysseyua/> В інстаграмі останнім часом досить активний, фактично як невеликий блог веду й щось публікую мало не щодня. Електронна пошта: borrris7@gmail.com // Мої публікації можна зустріти на різних ресурсах, наприклад у Тижні, чи (частково) в такому ось проєкті від ICTV, чи в ряді відсутніх у неті видань» [2].

Отже, і для паперових, і для нет-видань літератури подорожей можна виділити однакові ознаки. Серед них – апеляція до спільного досвіду з читачем (емоційного, чуттєвого, культурного), що виникає на основі оповіді про особистісне переживання подорожі, завдяки використанню засобів візуалізації нарації (опис, фото, карти,

¹ Пенсіонерка в подорожі – ретроспективний блог.

² Пенсія – новий початок.

³ Думаю про ті звичні, недалекі поїздки до рідні чи магазину, які вимагають сідати в потяг, на мотоцикл, в автобус або машину, а дитині дозволяють витися крізь скло на світ, людей і їхнє життя.

⁴ На тому боці веселки. Оповідки з подорожі.

⁵ Це мені нагадає перегляд природничого фільму, гру в каламбури та розгадування заплутаного кримінального сюжету разом.

⁶ Подорож для тіла, розуму й душі, через континенти, культури, техніки особистого розвитку

⁷ Блог без авторських прав! Усе, що знаходиться на цій сторінці, вільне від авторських прав. Навіщо? Жодну з історій не можу назвати виключно своєю, бо завдячую її появою людям, яких зустрічаю. Те саме стосується світлин – кадри є лише моєю інтерпретацією реальності, на яку не маю жодних прав. Тому можеш використовувати їх на власний розсуд. Мені буде приємно, якщо підтримаєш блог і зазначиш його як джерело матеріалів.

схеми пересування тощо) та/ або переосмисленню культурних стереотипів (грі зі стереотипами). Фото уречевлює навколишній світ. Нарація засвідчує його існування. Під час читання текстів про подорож створюється ефект документальності завдяки наведенню наратором численних фото та фактів, власних відчуттів від доторку до іншої реальності та комунікації з випадковими знайомими. Документована таким чином оповідь створює ефект реальності, що не надається для перевірки. Основною подією стає мислення наратора, що фактографується.

Для створення художнього наративу використовуються відомості різного гатунку – художні образи, документальні свідчення, інформація довідкового плану. Вони орієнтовані на практичне використання (для організації подорожей, формування образу місця тощо). Обов'язковими компонентами є суб'єктивність оповіді (внутрішня оптика як наративний фокус) та ключова роль наратора у створенні ефекту цілісної нарації, що досягається єдністю коментування. Фіксація погляду наратора на змінюваних контекстах спричиняє фрагментарність його думки, довільність смислових зв'язків і епізодів сюжету, а в цілому – фрагментарність наративу. Ключовими поняттями стають фрагментарність, змінність, повторюваність, відмінність. Аісторичність сюжетних подій (зв'язаність логікою думки наратора, а не логікою розгортання події в часі) відповідає ментальній невкоріненості номада. Номад свідомий невичерпної варіативності свого життя у світі безмежних можливостей.

Питання репрезентації об'єктивної реальності замінюються питанням її індивідуальної інтерпретації, що апелює не до системи об'єктивних знань, а до колективного несвідомого, стереотипів, у тому числі імагологічних, що існують на побутовому рівні й формують сферу індивідуальної екзистенції. Наратор і автор суміщені в одній особі, завдяки чому автор має можливість говорити від власного імені. Він уникає авторитетності висловлення, натомість створює атмосферу щирості й довірливості, що підтверджується його емоційною відкритістю. Наратор акцентує не на найважливішому, а на тому, що привернуло його увагу, як осмислював, виявляючи аспекти відмінності. Експертна роль відводиться читачу як отримувачу інформації та партнеру наратора з комунікації. Як наслідок, ризоматичність, повторюваність ситуацій під час подорожі не викликає в читача враження надміру й становить основу нарації про будні мандрів.

Подорож постмодерністського наратора-номада залишається принципово незавершеною, як дороги й дороговкази, що постійно змінюються перед очима та спрямовують рух в інший бік. Буття номада – в дорозі, без початку й кінця, домівка – умовність. Номад не вписаний у структуру світу, сам стає центром власного існування, тому в будь-якій подорожі його цікавлять питання власної екзистенції, він наділяє смислом власне буття, процес смислоозначення відбувається постійно й залежить від зміни декорацій – місце, подій, людей, краєвидів. Завдяки цьому виразнюється принципово амбівалентна, нестабільна, рухома специфіка номада, неможливість смислової глибини як прихованих, сутнісних значень, що потребують відкриття. Набувають значення поняття поверхні, екзистенції, трансформації. Подорож номада відбувається власне не в реальності, а в ментальній площині осмислення-відчуття та в процесі її становлення під час прочитання реципієнтом. Означені наратором вектори осмислення можуть бути (не) розвинені читачем далі. Зважаючи на роль інтерпретативної діяльності останнього як контекстуального тла для відомостей і кодів, використаних наратором, процедура інтерпретації тексту читачем стає процесом, позбавленим крайньої межі. Такі тексти містять потенціал продовження, серійності, бо подорож триває, доки існують наратор і його читач.

Інформація про власний досвід не може застаріти, не потребує заміни новою, бо засвідчує відмінність погляду, його своєрідність. Блукання читача дискурсивним простором літератури подорожей витворює ризоматичний світ індивідуальних досвідів. Читач щоразу входить і виходить із конкретної подорожі, реконструюючи власне уявлення про дійсність, але не починає й не завершує подорож. У подальшому варто було б простежити трансформацію іміджу автора-наратора в серії текстів-подорожей згідно з межами інтерпретативного поля для читача.

Література:

1. Бідун Анна. Путівники як жанр довідкової літератури на вітчизняному книжковому ринку. Коло. 2013. № 5. С. 36–41.
2. Дорога – це життя. Тревел блог Бориса Крімера. Мої подорожі Україною та Світом. URL: <http://www.ua-odyssey.in.ua/p/blog-page.html> (дата звернення: 26.03.2018).
3. Коронкевич Войтек. Чим більше втрапиш, тим більше здобудеш: інтерв'ю з Яцеком Подсядлом / переклад і примітки Олександра Бойченка. URL: <http://www.potyah76.org.ua/potyah/?t=91> (дата звернення: 10.08.2015).
4. Мандрівка Стьопи в Індонезію або Нотатки на комірцях. URL: <http://sumno.com/gallery/mandrivka-stopyv-indoneziyu-abo-notatku-na-komirt/> (дата звернення: 26.03.2018).
5. Роздобудько Ірен. Мандрівки без сенсу і моралі. К.: Нора-Друк, 2011. 192 с.
6. Стасіневич Євгеній. Підведись і їдь: 6 важливих книжок про мандри. Українська правда. URL: <http://bukvoid.com.ua/digest/2016/08/09/114419.html> (дата звернення: 09.08.2016).
7. Тростогон Вікторія. Саша Дрік: «...Тревелог может написать каждый, но не каждого будут читать»: інтерв'ю. Коло. 2013. № 5. С. 143–145.
8. Шершнева Катерина. Путеводители как жанр: исторический ракурс. Коло. 2013. № 5. С. 34–36.
9. Шульгун Мадлен. Проблема типології літературних подорожей. Сучасні літературознавчі студії. Постгуманізм та віртуальність: літературні виміри. 2013. Вип. 10. С. 493–505.
10. Шутяк Л.М. «Новий журналізм» у медійному дискурсі України: генеза та жанрово-стилістичні ознаки: дис. ... канд. наук із соціальних комунікацій: 27.00.04. Д., 2015. 216 с.

11. Юферева О.В. Наративні тенденції сучасної української тревел-журналістики в соціокультурній перспективі (на матеріалі журналу «Мандри»). Наукові записки Інституту журналістики. 2013. Т. 53. С. 51–55.
12. Czapliński Przemysław. Poruszona mapa. Wyobrażenia geograficzno-kulturowa polskiej literatury przełomu XX i XXI wieku. Kraków: Wydawnictwo Literackie, 2016. 419 s.
13. Emerytka w podróży – blog retrospektywny URL: <http://emerytkawpodrozy.blogspot.com/p/emerytura-nowy-poczatek.html> (дата звернення: 26.03.2018).
14. Na drugim brzegu tęczy. Opowieści z podróży. URL: <http://nadrugimbrzeguteczy.com/motorem-bolaven-1/#more-1909> (дата звернення: 25.01.2018).
15. Podróż dla ciała, duszy i umysłu, czyli jak zostać Jedi. URL: <http://jeeyoga.com/> (дата звернення: 26.03.2018).
16. Rybicka Elżbieta. Geopoetyka. Przestrzeń i miejsce we współczesnych teoriach i praktykach literackich. Kraków: UNIVERSITAS, 2014. 474 s.
17. Rybicka Elżbieta. Literatura, geografia: wspólne terytoria. Od poetyki przestrzeni do geopoetyki / pod red. Elżbiety Konończuk i Elżbiety Sidoruk. Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku, 2012. S. 11–25.

Анотація

I. КРОПИВКО. ПРАГМАТИЧНИЙ ТА ХУДОЖНИЙ АСПЕКТИ ЛІТЕРАТУРИ ПОДРОЖЕЙ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ І ПОЛЬСЬКИХ АВТОРІВ

У статті на матеріалі текстів українських і польських авторів визначено засади художності сучасної літератури подорожей, яка суміщає в собі прагматичний та естетичний аспекти й має специфіку залежно від форми існування (путівник, художній путівник, тревелблог).

Ключові слова: література подорожей, прагматизм, естетизм, путівник, художній путівник, тревелблог, українська проза, польська проза.

Анотация

II. КРОПИВКО. ПРАГМАТИЧЕСКИЙ И ХУДОЖЕСТВЕННЫЙ АСПЕКТЫ ЛИТЕРАТУРЫ ПУТЕШЕСТВИЙ СОВРЕМЕННЫХ УКРАИНСКИХ И ПОЛЬСКИХ АВТОРОВ

В статье на материале текстов украинских и польских авторов определены принципы художественности современной литературы путешествий, совмещающей в себе прагматический и эстетический аспекты и имеющей специфику в зависимости от формы существования (путеводитель, художественный путеводитель, тревелблог).

Ключевые слова: литература путешествий, прагматизм, эстетизм, путеводитель, художественный путеводитель, тревелблог, украинская проза, польская проза.

Summary

I. KROPYVKO. PRAGMATIC AND ARTISTIC ASPECTS OF TRAVEL LITERATURE OF CONTEMPORARY UKRAINIAN AND POLISH AUTHORS

Basing on the texts of Ukrainian and Polish authors, the author of the article defines the fundamentals of the artistic character of the modern travel literature which combines pragmatic and aesthetic aspects in itself and has specificity depending on the form of existence (a guide-book, an art guide, a travel blog).

Key words: travel literature, pragmatism, aestheticism, guidebook, art guide, travel blog, Ukrainian prose, Polish prose.

кандидат філологічних наук,
доцент, докторант
Харківського національного
педагогічного університету
імені Г.С. Сковороди

ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПЕРСОНАЖА В ПСИХОПОЕТИКАЛЬНІЙ ПЛОЩИНІ

Постановка проблеми. Апробація останніх наукових видань, що визначають тенденції українського й зарубіжного літературознавства початку ХХІ століття, переконує в актуальності й перспективності зазначеної в назві статті проблеми в контексті психопоетикального дискурсу на сучасному етапі розвитку теоретико-літературного процесу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Значний поштовх розвитку психологічних концепцій у літературознавстві дав своїми лінгвістичними й літературно-естетичними працями О. Потебня. На особливу увагу заслуговують дослідження науковця в аспекті літературної творчості як специфічного виду пізнавальної діяльності, психофізіологічної характеристики таланту митця, психологічного механізму осягнення художньої істини, психології поетичної образності. Ідеї О. Потебні розробляли І. Айзеншток, Г. Сивокінь, Н. Шумило, І. Фізер та інші.

Л. Виготський у «Психології мистецтва» приділяв основну увагу аналізу структури художнього твору. Його цікавила складна діалектика почуттів, що можуть викликатися художнім текстом. Стрижнем у «Психології мистецтва» виступала *ідея естетичної реакції*.

Відображення внутрішньої єдності психічних процесів, станів, особливостей дій, настроїв і поведінки людини – вираження людської психіки в літературі – досліджував В. Фащенко. А. Єсін трактував художній психологізм як відображення внутрішнього світу людини художніми засобами, проникнення письменника в душевний світ героя, як здатність докладно описувати різні психологічні стани й процеси (почуття, думки, бажання тощо), помічати нюанси переживань. Л. Гінзбург називала художнє освоєння людської свідомості психологізмом, індивідуалізованим відтворенням переживань у їх взаємозв'язку, динаміці й неповторності.

Формулювання цілей статті. Попри певні досягнення науковців, сучасний стан літературознавчої психопоетики залишається відкритим для комплексного вивчення літературних явищ, до яких ми зараховуємо й проблему внутрішнього світу. **Метою дослідження** є визначення сутності внутрішнього світу персонажа в контексті психопоетики, особливостей його структуроутворень.

Виклад основного матеріалу. Внутрішній світ персонажа в літературі не одразу став повноцінним і самостійним об'єктом зображення. Первісним об'єктом літературного зображення ставали зовнішні процеси та події, які майже не вимагали усвідомлення та витлумачення. Як зазначав А. Б. Єсін, «<...> в усій культурі цінність здійсненої події була набагато вищою за цінність переживань з її приводу, за цінність людини, що учинила дещо визначне й вартє згадування» [8, с. 52].

Розуміння людини як комплексу більш-менш усталених рис характеру виникло, коли в міфі природне вперше почало відділятися від суспільного [18, с. 807]. Однак на такій стадії художнього мислення психопоетикальне зображення в художній площині не було розвиненим, оскільки загалом міфічна свідомість майже не відбивала особливості конкретного індивіда. В. Кожинов зауважував: «Казка передає тільки певні сполучення фактів, повідомляє про основні події й учинки персонажа, не заглиблюючись у його основні внутрішні й зовнішні жести <...>. У результаті все це пояснюється нерозвиненістю, *примітивністю психічного світу індивіда*, а також відсутністю істинного зацікавлення цим об'єктом» [10, с. 436]. Подібне спостереження робить М. І. Стеблін-Каменський щодо ісландських саг: «Об'єктом зображення в сагах були завжди ті чи інші події. Отже, зображення переживань у сагах – завжди лише побічний продукт зображення чогось іншого» [14, с. 70–71].

Загальне розуміння людини в ранніх художніх культурах добре сформулював М. Бахтін: «Людина суцільно розгорнута в зовнішнє (*человек овнешнен*). Поміж її істинною сутністю та зовнішнім виявленням не існує жодних розбіжностей. Усі її потенції, можливості в повній мірі реалізовані в її соціальному стані, долі, навіть у зовнішності: поза цією долею та певним станом від неї нічого не залишається. Вона стала всім, чим могла бути, й вона могла бути тільки тим, чим стала. Вона суцільно розгорнута в зовнішнє <...>: у ній все відкрито й гучно висловлено, її внутрішній світ та її зовнішні риси, <...> вчинки лежать в одній площині» [1, с. 476–477].

Така суцільна розгорнутість у зовнішнє («овнешненность») не створювала можливості й необхідності для психологічного аналізу, не вимагала проникнення до потаємного, інтимного. У художній літературі не зображалося індивідуальне, приватне життя людини, адже «особистість існує, живе лише остільки, оскільки її життя відоме й цікаве для інших». М. Бахтін зауважує: «Погляд на себе саму повністю збігається з поглядом на неї інших <...> Вона (людина. – І.С.) бачить і знає в собі тільки те, що бачать і знають про неї інші. Все, що може сказати про неї інша людина, вона може сказати про себе сама, й навпаки. У ній немає що шукати, немає що вгадувати <...>, вона суцільно розгорнута в зовнішнє <...>» [1, с. 477]. У зв'язку із цим можливість розкриття внутрішнього світу героїв обмежувалась. На думку А. Єсіна, почуття, переживання зображувались у проявах зовнішніх дій, мовленні, змінах у міміці й жестах. «Зовнішня» людина припускалася рівною «внутрішній», між явищами духовного світу та їх тілесним, пластичним вираженням встановлювався жорсткий однозначний зв'язок. У подібній естетичній системі можливий був лише один засіб вираження певного почуття. Позначення емоційного стану героя вказувало саме на однозначний зв'язок переживань з його зовнішнім вираженням і підкреслювало ритуальний, стереотипний характер цього вираження [8, с. 53].

Слід також зазначити, що не тільки зовнішнє вираження різноманітних емоційних станів ставало в цій художній системі стереотипним і однозначним. Те ж саме можна говорити про саму сутність людських переживань. До певного часу література знала тільки один стан горя, радості тощо. У зв'язку з цим сама кількість емоційних станів, що зображувалися в літературі, була достатньо обмеженою; до того ж не існувало градації одного й того ж почуття, відчуття. Кожне почуття бралось в максимально розвиненому стані: якщо радість, то сильна, якщо скорбота, то велика [8, с. 54].

На нашу думку, така особливість зображення емоційних станів пов'язана знову ж таки з «розгорнутістю у зовнішню» людини (за М. Бахтіном), бо індивідуалізація почуття неможливо досягнути, спостерігаючи лише за його зовнішніми проявами, до того ж якщо вони носитимуть на собі відбиток ритуальної стереотипної поведінки. Для виникнення в художньому мисленні уявлення про різноманітні варіанти радощів, горя, щастя тощо конче необхідним було відокремлення зовнішнього буття від внутрішнього й цілеспрямований аналіз останнього.

Отже, на ранньому етапі розвитку психологічне зображення явних проявів внутрішнього світу в літературі спостерігалось лише у вигляді фіксації зовнішніх простих переживань.

Внутрішній світ літературного героя в добу бароко сприймався як нестабільний, сповнений страждань, позбавлений радісних відчуттів. Для поглибленого уявлення про «внутрішню» персонажа значення мали філософські уявлення про людину, її плінний душевний світ, почуття та емоції.

Наприкінці XVIII – на початку XIX ст. німецькі романтики винайшли синтетичне розуміння «внутрішньої людини». Ж.-П. Ріхтер у трактаті «Кампанська долина, або Про безсмертя душі» проголосив: «Внутрішній Всесвіт <...> найпрекрасніший, більш гідний захоплення, аніж зовнішній <...>; потребує іншого неба, замість того, яке простягається над нами, більш піднесеного світу, замість того, який обігривається променями сонця. Тому справедливо говорять не про іншу землю або земну кулю, а про другий світ <...>, який розташований на іншому боці Всесвіту» [17, с. 41]. «Внутрішній Універсум» володіє власною безкінечністю, – стверджував Ж.-П. Ріхтер, – і стикається з безкінечністю «зовнішньою» [17, с. 42].

Німецькі романтики глибоко відчували безсилість слова; вони усвідомлювали, що мовлення є найбільшим багатством людини, що призначене для називання предметів, вчинків, подій, але не для висловлення почуттів і думок. Вони вважали, що «внутрішня людина» є німою, проявляти себе здатна лише за допомогою звуків, позбавлених сенсу (за В. Г. Ваккенродером, «прокляття змісту») [16, с. 23].

Ф. фон Гарденберг (Новаліс) стверджував, що мова втратила колишні якості, стала ближчою до почуттів і переживань. «Наша мова була більш музичною, <...> згодом стала прозаїчною і позбавилась музичного тону. Вона стала елементарним звучанням. Вона (мова. – І. С.) має стати співом» [12, с. 135]. Н. Берковський наголошував на культурі музики у романтиків: «<...> музика виражає буття самого буття, життя самого життя <...>. Таємниця життя вже досяжна <...> через музику <...>. Для романтиків найприроднішим способом відтворити людину є лірика й музика. Це прямий зв'язок із її душею <...>. Опис музики, яку відворює персонаж, є прийнятним за психологічний аналіз. У лірику, в музику романтики вірили, а в психологію не вірили, адже психологія вторила зовнішньому світу» [3, с. 32, 55]. У російській літературі В. Жуковський першим висловив думку про безсилість слова для вираження «внутрішньої людини» у поезії «Невимовне» (1819). На думку Г. Гуковського, для автора «Невимовного» «мистецтво покликане передавати лише те невимовне душевне хвилювання, ті хисткі відтінки настроїв, які складають сутність внутрішнього життя свідомості, для яких зовнішня природа є лише умовним подразником, приводом» [6, с. 47]. Головне завдання Жуковського-поета дослідник вбачав у висловленні «невимовного»: «<...> кожне його слово намагається втілити в малому об'ємі мислиму ним структуру буття в душі» [6, с. 48]. Отже, В. Жуковський намагався відшукати мовні засоби для вираження невимовного. Російська поезія і романна проза XIX ст. намагалася поєднати світ «внутрішньої людини» зі знехтуванням ними психологізмом. Ю. Еткінд зауважував: «Митці XIX ст., які здолали романтизм, почали реабілітувати психологію» [16, с. 26]. Н. Берковський підкреслював: «Характери неприйнятні для романтиків, бо вони <...> обмежують її особистість, призводять до певного ствердіння» [3, с. 55]. Проте Ю. Еткінд не віднаходив такого «ствердіння» у творах видатних російських митців [див. 16, с. 26].

У творчості письменників-реалістів важливого значення набуло розкриття причинно-наслідкових зв'язків. Так, наприклад, розкриваючи «діалектику почуттів», Л. Толстой, за визначенням Л. Гінзбург, «збагнув співвідношення плінності й сталого в особистості, узятій у ще не баченій повноті та конкретності її буття, духовного і фізичного, соціального і побутового» [5, с. 324]. Л. Толстой визнавав, що для нього «головне – робота внутрішня, душевна, щоб показувати не остаточну роботу, а діючий процес роботи» [15, с. 197]. М. Чернишевський у рецензії на ранні твори Л. Толстого говорив про різні форми психоетикального аналізу. На підставі цієї рецензії літературознавці розрізняли зображення внутрішнього світу персонажа: *динамічне* (розкриття духовного світу людини в її діях і вчинках); *аналітичне* (зображення потоку почуттів і думок героїв); *синтетичне* (поєднання аналітичного й динамічного). І.О. Денисюк називав такий поділ невдалим, оскільки внутрішній психологізм найвищою мірою теж динамічний, і точніше було б, на його думку, розрізняти «зовнішню мову почуттів» і «внутрішню» [7, с. 80–81].

У перші десятиліття XX ст. проблемою внутрішнього світу людини стала нехтувати авангардна естетика. Так, фігурист Ф.Т. Марінетті закликав «повністю й остаточно звільнити літературу від психології» [11, с. 165]. Міцні позиції *психологізму* пов'язують з активізацією самосвідомості людини Нового часу. Сучасна філософія розрізняє свідомість, «яка сама себе реалізовує», і «свідомість, що досліджує власне себе» [13, с. 339]. Останню визначають ще як самосвідомість, що реалізовується у вигляді рефлексії. Активізація рефлексії у Новий час пов'язана із загостреними переживаннями розладу людини з самою собою та усім оточенням. Самозаглибленість людини, її суцільна зосередженість на власній особистості отримала філософську інтерпретацію у праці «Феноменологія духу» Г. Гегеля. Рефлексійну свідомість філософ назвав «томливою», «нешасною». Такій свідомості, зазначає Г. Гегель, «не вистачає сили <...> витримати буття. Вона переймається тим, аби не заплямити величність свого «внутрішнього ества» вчинками та буттям, і з метою зберегти чистоту свого серця уникає стикання з дійсністю» [4, с. 210].

М. Бахтін називає самосвідомість «моральним рефлексом» і характеризує як сенс буття: «Переживання як щось визначене <...>, направлене на певний зміст, предмет, стан, але не на власне себе». Подібні порухи душі М. Бахтін протиставляв хворобливим переживанням, що призводять людину до роздвоєності, такі переживання він назвав «саморефлексією» [2, с. 99–101]. Художня література широко зафіксувала ці тенденції самосвідомості та гідно їх оцінила.

Учені (В. Зімнякова, А. Казоріна) пропонують досліджувати внутрішній світ персонажа з позиції його структурованості у контексті емоційного змісту. *Емоційно-завершений внутрішній світ* характеризується впевненістю, самодостатністю, що визначають його самотність. У сатиричних творах така самотність слугує захистом внутрішнього світу; у драматичних – діє руйнівним; у трагічному та філософському модусах стає екзистенціальним, на думку А. Казоріної.

Такі літературні герої схильні до самоаналізу і вміють визнавати свої помилки. *Емоційно-незавершений внутрішній світ* обумовлений нестійкими ціннісними настановами, наслідуванням шаблонів, взірців. Такий внутрішній світ відрізняється відвертістю, здібністю сприйняття як позитивного, так і негативного, внутрішньою незрілістю. *Емоційно-нейтральний внутрішній світ* реалізується у зіткненні драматичного і сатиричного модусів художності. Літературні герої з таким внутрішнім світом розробляють догми, дотримуються їх. Вони – емоційно-нейтральні, без глибокого філософського розуміння та переживання. *Емоційно-перетворений внутрішній світ* героя позбавлений самоаналізу, а результати душевної діяльності – алогічні та беззмістовні. Переживання *емоційно-спрощеного внутрішнього світу* залежать від зовнішніх обставин теперішнього, у героїв відсутня пам'ять як категорія, яка визначає цінність людського існування у просторі та часі. *Емоційно-зруйнований внутрішній світ* характеризується повною відсутністю суджень, обмеженістю сприйняття, мозаїчністю переживань, швидкою зміною протилежних переживань [9].

Висновки і перспективи подальших розвідок. Теоретичні підходи до визначення сутності проблеми внутрішнього світу персонажа, з одного боку, є досить дискусійними, з іншого – перспективними. Перспективу подальших досліджень вбачаємо насамперед із окресленням підходу до розгляду внутрішнього світу персонажа з позиції категорії характеру як «найбільшого» у «внутрішньому» персонажі-характері, а також специфіці вираження внутрішнього світу в художньому тексті.

Література:

1. Бахтин М.М. Епос и роман. Вопросы литературы и эстетики. Москва: Художественная литература, 1975. С. 476–477.
2. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества. М.: Искусство, 1986. 444 с.
3. Берковский Н.Я. Романтизм в Германии: монография. Л.: Художественная литература, 1973. 568 с.
4. Гегель Г.В.Ф. Эстетика: в 4-х т. М.: Искусство, 1968. Т. 1. 212 с.
5. Гинзбург Л.Я. О психологической прозе. Л.: Сов. писатель, Ленингр. отделение, 1971. 464 с.
6. Гуковский Г.А. Пушкин и русские романтики. М.: Художественная литература, 1965. 355 с.
7. Денисюк І.О. Розвиток української малої прози ХІХ – поч. ХХ ст. К.: Вища школа, 1981. 216 с.
8. Есин А.Б. Психологизм русской классической литературы: книга для учителя. М.: Просвещение, 1988. 176 с.
9. Казорина А. Внутренний мир героя и его представление в прозе М. Булгакова. Вестник ИГЛУ. Язык. Культура. Коммуникация. 2009. №2(6). С. 29–34.
10. Кожин В. Сюжет, фабула, композиция. Теория литературы: в 3-х т. М.: Наука, 1962–1965. Т. 3. 1965. 504 с.
11. Маринетти Ф.Т. Технический манифест футуристической литературы. Называть вещи своими именами: Программные выступления мастеров западно-европейской литературы XX века / сост., предисл. Л. Г. Андреева. М.: Прогресс, 1986. 638 с.
12. Новалис. Фрагменты. Литературная теория немецкого романтизма / под ред. Н. Я. Берковского. Л.: Издательство писателей в Ленинграде, 1934. 329 с.
13. Рикер П. Конфликт интерпретаций: очерки о герменевтике / пер. с фр., вступ. ст. И.С. Вдовиной. М.: КАНОН-пресс-Ц; Кучково поле, 1995. 263 с.
14. Стеблин-Каменский М. И. Мир саги. Становление литературы. Л.: Наука, 1971. 246 с.
15. Толстой Л.Н. Полное собрание сочинений: в 90 томах. Академическое юбилейное издание / под общ. ред. В. Г. Черткова. М.: Государственное издательство художественной литературы, 1953. Т. 65. 372 с.
16. Эткинд Е.Г. «Внутренний человек» и внешняя речь. Очерки психоэтики русской литературы XVIII – XIX вв. М.: Языки русской культуры, 1999. 446 с.
17. Jean-Paul. Gesammelte Schriften. Berlin, 1987. Bd. 2. S. 35.
18. Myth // The New Princeton Encyclopedia of Poetry and Poetics. Princeton, 1993. 807 p.

Анотація

I. СКЛЯР. ВНУТРІШНІЙ СВІТ ПЕРСОНАЖА В ПСИХОПОЕТИКАЛЬНІЙ ПЛОЩИНІ

Стаття продовжує цикл публікацій автора, в яких висвітлюються проблеми психопоетики в контексті розвитку сучасного літературознавства. Автор визначає сутність внутрішнього світу персонажа в контексті психопоетики, особливості його структуроутворень, проявів.

Ключові слова: внутрішній світ персонажа, емоційно-завершений внутрішній світ, «внутрішня» і «зовнішня» людина.

Аннотация

II. СКЛЯР. ВНУТРЕННИЙ МИР ПЕРСОНАЖА В ПСИХОПОЭТИКАЛЬНОЙ ПЛОСКОСТИ

Статья продолжает цикл публикаций автора, в которых освещаются проблемы психоэтики в контексте развития современного литературоведения. Автор определяет сущность внутреннего мира персонажа в контексте психоэтики, особенности его структурообразований, проявлений.

Ключевые слова: внутренний мир персонажа, эмоционально завершённый внутренний мир, «внутренний» и «внешний» человек.

Summary

I. SKLIAR. THE INNER WORLD OF A CHARACTER IN THE PSYCHO- OBJECTIVE PLANE

The article continues the cycle of the author's publications in which the problems of psychopoetics in the context of modern literary studies development are considered. The author defines the essence of the inner world of the character in the context of psychopoetics, the peculiarities of its structure formation, manifestation.

Key words: inner world of the character, emotionally completed inner world, «internal» and «external» person.

**5. Порівняльне
літературознавство**

**5. Сравнительное
литературоведение**

**5. Comparative
literature**

*аспірант кафедри
світової літератури та культури
імені проф. О. Мішукова
Херсонського державного
університету*

МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КАТЕГОРІЯ

Розуміння картини світу в сучасній науковій парадигмі відзначається розгалуженою варіативністю. Це словосполучення використовується в багатьох науках: психології, соціології, філософії, культурології, лінгвістиці, літературознавстві, історії, релігієзнавстві та деяких природничих науках, що пояснюється стійким інтересом дослідників із різних галузей до проблеми взаємовідношень людини, мислення та дійсності. У кожній із цих наук термін побутує, маючи власне значення, однак нерідко воно не окреслене чіткою дефініцією, що залишає простір для численних варіантів тлумачень. Продуктивність терміну та частотність використання спричиняє також поступове збільшення в науковому обігу кількості термінологічних варіацій та розширення сфери вживання: виокремлюють наукову, фізичну, релігійну, математичну, мовну, лінгвостичну, концептуальну, художню, міфологічну (міфічну) картини світу. Усе це призводить до розмиття меж поняття. Авторство терміну приписується фізику Г. Герцу, а екстраполював його у сферу гуманітарних наук австрійський філософ Л. Вітгенштейн у трактаті «Логіко-філософські дослідження». Увів термін до антропології та семіотики, а отже, і до лінгвістики, згодом німецький вчений Й. Вайсгербер.

Окрему проблему становить і функціонування низки подібних термінів, для яких також на сьогодні відсутнє загальноприйняте визначення. Часто вживаються як синонімічні поняття до «картини світу» терміни «модель світу» та «образ світу», які хоч і є близькими, однак, на нашу думку, не тотожними.

Мета статті – окреслити значення терміну «картина світу», звернувшись до теоретичних досліджень, узагальнити напрацювання попередників у визначеній сфері. Задля цього в першу чергу звернемося до лексичних значень слів, які входять до словосполучення.

Слово «картина» має 5 основних лексичних значень, зафіксованих у «Новому тлумачному словнику української мови», актуалізуються у поєднанні «картина світу» може лише декілька з них, а саме: 1) те, що можна бачити, охопити зором або конкретно уявити; 2) стан, становище чого-небудь; 3) словесне, мистецьке зображення чого-небудь у літературі тощо [9, с. 110]. У першому випадку оприявнюється розуміння більш конкретне, деталізоване, тобто картина світу є наочною системою елементів, які суб'єкт спостерігає або може уявити. А в другому актуалізується, перш за все, значення узагальненості, тобто сприйняття картини світу як категорії загальної, що сприймається у своїй цілісності. Третє значення фактично декларує використання в літературознавчому аналізі, однак є дещо загальним.

Подібна суперечність між конкретним і загальним простежується і в значеннях, що закріпились за словом «світ»: 1) сукупність усіх форм матерії як єдине ціле, всесвіт; 2) окрема частина всесвіту; 3) земна куля, Земля з усім, що на ній є (все живе, все навколишнє, все, що оточує людину); 4) людське суспільство, об'єднане певними соціальними, культурно-історичними та етнографічними ознаками; 5) певна галузь, сфера явищ природи; 6) певна галузь, сфера діяльності людей [9, с. 84]. Таким чином, підсумовуємо, що наявні лексичні значення слова належним чином забезпечують функціонування терміну «картина світу» в літературознавстві, хоча вони і актуалізують різні підходи до розуміння цього явища, проте активно використовуються науковцями.

У філософському аспекті картина світу визначається уявленнями про співвідношення гармонії та дисгармонії, порядку та хаосу в Універсумі. Виходячи з домінуючих рис світовідчуття, виділяють три базові типи картини світу: класичну, некласичну (або антикласичну) та оновлену класичну. Для класичної картини світу характерним є розуміння буття як єдиного, гармонійного, впорядкованого, як такого, що має сенс та непорушні константи, а людина в такій картині світу є причетною, залученою органічно, за своєю суттю до цього буття. Саме в такому ключі історично пояснює світ рання міфологія, де світ розуміється як досконало організований, розумний та значимий Космос. Такому уявленню про Універсум також відповідає ідея Логосу (в її античному, платонівському та християнському варіантах) [12, с. 22].

Пізніше класична картина світу в її традиційній формі піддається гострій критиці, результатом чого стає поява некласичної, або антикласичної, картини світу, в рамках якої акцентується увага на дисгармонічній стороні буття. Буття постає як хаотичне, завжди нестабільне, позбавлене констант, вороже до людини. Таке світобачення є близьким для екзистенціалістів та деконструктивістів.

Але водночас для сучасної епохи характерною є і оновлена класична картина світу (або ж неокласична), яка поєднує в собі уявлення як про відвічну динаміку та непереборні дисонанси Універсуму, так і про стійкість, упорядкованість буття та його гармонійних першопочатків. На думку Халізева, вона постає як реакція на сприйняття світу як «хаосу без берегів» у ХХ ст. [12, с. 23].

Загальноприйнятою є думка, що картина світу формується в людини в процесі всієї її життєдіяльності, в процесі комунікації зі світом на базі різноманітних її здібностей, саме тому сфера діяльності суб'єкта також виступає фактором диференціації: за типом перероблення початкового образу картини світу художника, вченого, філософа

та композитора, безсумнівно, будуть різними. Як зазначають дослідники, до картини світу може бути застосована така категоріальна парадигма: 1) суб'єкт картини світу, той, хто зображує світ (тобто «хто»), 2) предмет картини світу (її об'єкт), зображуване; 3) результат діяльності (сам образ), власне картина [11, с. 22].

Оскільки поняття картина світу, модель світу та образ світу мають низку спільних рис та по-різному інтерпретуються науковцями, питання їх кореляції між собою так і не знайшло однозначного вирішення, тому часто трапляється використання їх як синонімічних. Об'єднують ці феномени між собою такі риси, як когнітивність, семіотичність, системність, структурованість та історична обумовленість, а диференціація можлива з огляду на спосіб їх формування, природу складових частин, швидкість трансформації та функціональне навантаження [4, с. 418].

Дослідниця Н. Жукова говорить про картину світу, образ світу та модель світу як про складні розумові конструкції, що можуть репрезентуватись за допомогою як вербальних, так і інших медіаторних засобів, однак мовне втілення при цьому невід'ємно пов'язане з картиною світу. А національна мовна картина світу є «одним із способів відображення і фіксації національного образу світу і національної моделі світу» [4, с. 418]. Основою для існування будь-якої мовної картини світу є елементи онтології, так звані елементи буття, що створюють загальну картину світу, яка будується на базових складниках культури як семантичної основи буття [1, с. 24]. На нашу думку, повною мірою це твердження стосується і художньої картини світу, відображеної в ліричному творі.

Усі види картин світу Н. Жукова розглядає як форми реалізації загальної картини світу, ядром якої є модель світу. Картина світу тлумачиться дослідницею як сукупність вірувань, уявлень, знань людини про світ та їх інтерпретації. Модель світу є своєрідним «каркасом», схемою, у відповідності до якої картина світу і формується. А образ світу знаходить своє втілення в картині світу як система когнітивних репрезентацій [4, с. 420]. Згідно з іншим визначенням образ світу, на відміну від картини світу, є одиничним, у ньому в зримій формі символу узагальнено те, що суб'єкт виділяє в Універсумі як найбільш значиме (прикладом такого розуміння образу світу є образ світового дерева, Ін-Янь, «світ як текст» постмодернізму) [2, с. 15]. Формування саме художньої картини світу тісно пов'язано з процесом створення художніх творів, однак проявитись у своїй цілісності вона може лише під час аналізу цих творів [8, с. 116]. Під поетичною картиною світу розуміється психічне відображення дійсності крізь призму свідомості поета (письменника) [11, с. 21].

Існує й інший погляд на співвідношення цих категорій. Т. Цивьян вважає за прийнятне використання терміну модель світу. Дослідниця акцентує увагу на тому, що модель світу є знаковим вираженням картини світу і визначається як «узагальнене відображення надсуб'єктивного компоненту картини світу в даній традиції. [...] При цьому світ розуміється як людина і середовище у їх взаємодії» [13, с. 3]. Однак слушним, на нашу думку, видається також зауваження Є. Варакіної, згідно з яким модель завжди створюється свідомо, адже по суті є об'єктом-замінником, що може лише відтворювати у властивостях та функціях об'єкт-оригінал, на відміну від картини світу [2, с. 15].

Водночас художня картина світу є більш складною конструкцією, що наділена багатовимірністю, в порівнянні з картиною світу. Ця багатовимірність зумовлюється в тому числі контекстним змістом, що оприявнює одночасний зв'язок мистецтва із двома картинами світу: авторською та соціокультурною [8, с. 116]. Таким чином, основними факторами конкретизації художньої картини світу стають світоглядні концепти та художньо-естетичні парадигми, що оприявнюються в конкретний час у конкретному географічному просторі в художній культурі.

Традиційно у створенні картини світу виділяється два напрями:

- 1) експлікації, екстракції, об'єктивації її осмислення зразків світу, що лежать в основі життєдіяльності людини;
- 2) створення, розробки нових образів світу, що реалізуються в процесі соціальної рефлексії, яка має систематичний характер [11, с. 21]

Пропонує вважати картиною світу лише «загальні уявлення про світобудову (Універсум), її сутність, склад, структуру та закони, за якими існує вона та людина в ній», а також використовувати терміни типу «картина людського світу», «картина природного світу» чи «картина досліджуваної дійсності» на позначення певною мірою «редукованих світів» літературознавець Є. Варакіна [2, с. 14]. Дослідниця відзначає відмінність такого розуміння від традиційного в літературознавстві, наприклад, запропонованого Б. Мейлах визначення, яке започаткувало вивчення питання радянськими науковцями, де під художньою картиною світу розуміється «відтворюване всіма видами мистецтва синтетичне панорамне уявлення про конкретну дійсність тих чи інших просторово-часових діапазонів» [2, с. 15].

Зважаючи на специфіку лірики Арсенія Тарковського та Василя Стуса, яка є предметом нашого дослідження, співзвучним та доречним виступає визначення Є. Варакіної. Нам є близьким її розуміння «ідеальної» картини світу – розкриті через гайдеггерівські категорії – як передстояння людини перед сущим, перед Універсумом у світлі вічності, осмислення буття (свого та світу) в максимально універсальних категоріях [2, с. 15].

Картина світу не є відображенням реальності, вона покликана передати авторську інтерпретацію, особливості його світобачення та світосприйняття. Вона є результатом усієї духовної активності людини. Тому ця категорія дає можливість осягнення створеного автором світу крізь призму цілісності, індивідуальності та антропоцентризму [10, с. 20]. Цілісність – пов'язаність, об'єднання всіх явищ в єдине ціле, з урахуванням їх якісної своєрідності та специфіки взаємозв'язків. Саме завдяки панорамному розгляду авторського світу, втіленого в художньому творі, дослідник робить висновок про його структуру (наприклад, про домінуючі та периферійні явища) та про особливості взаємозв'язків між елементами цієї системи, оцінюючи рівень інтегрованості та автономності. Таким чином, ціліс-

ність художньої картини світу забезпечує узагальнену характеристику об'єктів зі складною внутрішньою структурою. Також картина світу художнього твору є проявом індивідуальності автора та є апріорі антропоцентричною, і людина виступає в ній як суб'єкт іманентного «бачення», втіленого в самому мистецтві [10, с. 21].

Окрім цих категорій, дослідники також акцентують увагу на структурності та ієрархічності, що забезпечують формування системності художньої картини світу [8, с. 115]. Стосовно категорії структурності існують, однак, і протилежні погляди. Є. Варакіна, наприклад, вважає, що картина світу може існувати і в невідрефлексованому та неструктурованому вигляді, що принципово відрізняє її від моделі світу [2, с. 16]. Наявність низки особистісних маркерів, які, до того ж, складають певну ієрархію, може істотним чином змінювати загальнокультурну картину світу, адже ієрархія базових концептів творчості певного письменника покликана акцентувати увагу на особистісно важливих для автора явищах.

Основні функції картини світу – інтерпретаційна (можливість трактувати світ, здійснювати бачення світу) та регулятивна (здатність виступати життєвим орієнтиром у світі) – безпосередньо пов'язані зі світобаченням. Без картини світу, зазначає О. Тиришкіна, не зміг би існувати весь соціокультурний організм із його механізмом трансляції та відтворення досвіду, було б неможливим спілкування та взаєморозуміння. Адже саме ця категорія формує тип відношення людини до світу, природи, інших людей, самого себе як частини цього світу [11, с. 22]. Таким чином, художня картина світу відіграє важливу роль у формуванні особистості, оскільки література відбиває світогляд суспільства певної доби.

У літературознавчих працях фіксується два підходи до сприймання структури картини світу та моделі світу. Згідно з першим ця структура вписується в рамки системи універсальних бінарних опозицій («життя / смерть», «верх / низ» та ін.). А згідно з другою уявляється свого роду розгалуженою сіткою з ключових понять (категорій), які взаємопов'язані та утворюють ідеологічний каркас картини світу. Характерною для обох зазначених підходів буде наявність етнічної маркованості, оскільки знаки художнього вираження світоглядних універсалій наділені власною специфікою в кожній національній традиції. На нашу думку, більш продуктивним у декодуванні міфопоетичної картини світу автора є поєднання обох підходів, що дає можливість максимально охопити важливі для нього смислові константи, які транслюють індивідуально-авторське світовідчуття та є опорними в реконструкції створеного ним світу.

Традиційно за картиною світу в літературознавстві закріпились такі параметри: художній хронотоп, система образів, предметний світ та система домінуючих мотивів. У цей же час Г. Гачев пропонує таку досить розширену структуру світобудови: чуже – своє, світло, природа, час, стихії хаос і космос, речі, виробництво, історія, людина, індивідуальність, духовне життя, категорії та число [3, с. 199]. Ю. Лотман вказує на можливість реконструкції картини світу поетичного тексту за його лексемами: «Каждый текст имеет свой мир, грубым, адекватным слепком которого является его словарь. Перечень лексем текста – это предметный перечень его поэтического мира. Монтаж лексем создает специфическую поэтическую картину мира» [6, с. 179]. Поширеною також є думка, що компонентами картини світу є людина та її ціннісна орієнтація у світі, що на рівні тексту передається через автора (за його наявності у тексті), персонажів та систему опозицій [11, с. 27]. У зв'язку із цим особливої актуальності набуває дослідження окремих міфологем, релевантних для картини світу поета, які допоможуть глибше розкрити особливості його світосприйняття.

На відміну від інших різновидів картини світу, у висвітленні теоретичних аспектів власне міфопоетичної картини світу існують суттєві прогалини. Говорячи про міфопоетичну модель світу, В. Топоров наводить таке загальне визначення цього поняття: «Скорочене та спрощене відображення всієї суми уявлень про світ усередині певної традиції, що взяті в їх системному та операційному аспектах» [7, с. 161]. Суттєвою особливістю для міфопоетичної моделі світу, як відзначає дослідник, є варіант взаємодії з природою, в якому «природа представлена не як результат перероблення первинних даних органічними рецепторами (органами чуття), а як результат вторинного перекодування первинних даних за допомогою знакових систем. Інакше кажучи, міфопоетична модель реалізується в різноманітних семіотичних втіленнях, жодне з яких для міфопоетичної свідомості не є повністю незалежним, оскільки всі вони скоординовані між собою та утворюють єдину універсальну систему, якій вони і підпорядковані» [7, с. 161].

Міфологеми, універсальні образи, через які в художньому тексті реалізуються архетипи, укорінені в колективному несвідомому, але водночас у кожній національній культурі вони набувають і нового особливого змісту та творять унікальну міфопоетичну картину світу.

Підсумовуючи все вищесказане, пропонуємо власне робоче визначення поняття: міфопоетична картина світу ліричного твору – це множина уявлень про Універсум та людину в ньому, елементами якої є міфологеми. Основною функцією міфопоетичної картини світу є функція пояснення та встановлення взаємозв'язків, оприєвнення власного смислу явищ дійсності, а не функція віддзеркалення. Природа цього різновиду картини світу також є двокомпонентною, проте ця двокомпонентна структура є дещо розширеною. В її основі лежать індивідуальні смисли й уявлення, яким водночас притаманні колективні риси окремого етносу (що характерно і для загальної картини світу), але також вона базується і на уявленнях та надбаннях світової міфологічної традиції, що значно розширює сферу контекстів та інтерпретацій. Тому вона за своєю суттю є складним розумовим конструктом, розкрити зміст якого можна, лише орієнтуючись одночасно і на категорію національного, і на особливості індивідуально-авторського світобачення, і на надбання світової міфологічної традиції. Адже як носій індивідуально-авторської картини світу поет у процесі накопичення досвіду та духовної діяльності освоює загальну міфопоетичну картину світу та привносить у неї нові смисли та варіації інтерпретацій.

Площина значення міфопоетичної картини світу знаходиться в усьому об'ємі концептуальної інформації про світ, багаторівневості її відображення, що оприявнюється її зв'язками з діяльністю підсвідомого, яке бере активну участь у процесах творчості.

Форма художнього вираження не може повністю визначати зміст картини світу, але на неї впливає обраний автором рід та жанр літератури. Наприклад, музика вірша здатна передавати певне світовідчуття. Тому під час аналізу картини світу в ліричному творі особливо важливо звертати увагу на світовідчуття, що передано за допомогою ритмомелодики поезії і різних художніх засобів, та на судження про Універсум [2, с. 23].

Таким чином, міфопоетична картина світу ліричного твору – це множина уявлень про Універсум та людину в ньому, елементами якої є міфологеми. Ми також поділяємо думку, що основною функцією міфопоетичної картини світу є функція пояснення та встановлення взаємозв'язків, оприявнення власного смислу явищ дійсності, а не функція віддзеркалення. В основі структури міфопоетичної картини світу знаходяться індивідуальні смисли й уявлення, яким водночас притаманні колективні риси окремого етносу (що характерно і для загальної картини світу), але також вона базується і на уявленнях та надбаннях світової міфологічної традиції, що значно розширює сферу контекстів та інтерпретацій. Тому вона за своєю суттю є складним розумовим конструктом, розкрити зміст якого можна лише орієнтуючись одночасно і на категорію національного, і на особливості індивідуально-авторського світобачення, і на надбання світової міфологічної традиції. Адже як носій індивідуально-авторської картини світу поет у процесі накопичення досвіду та духовної діяльності освоює загальну міфопоетичну картину світу та привносить у неї нові смисли та варіації інтерпретацій.

Література:

1. Андреева О. Онтологические и семантические составляющие культурно-языковой картины мира восточных славян (на примере обрядовых комплексов с сакрально-семантическим компонентом «вода»). URL: www.gramota.net/materials/2/2013/6-1/4.html.
2. Варакина Е.Р. Картина мира в лирическом произведении: на материале творчества Г. Иванова и Странника (Д. Шаховского): диссертация ... кандидата филологических наук: 10.01.08; Моск. гос. ун-т им. М.В. Ломоносова. Филол. фак. Москва, 2009. 183 с.
3. Гачев Г. Национальные образы мира. Космо. – Психо. – Логос. М.: Прогресс – культура, 1995. 480 с.
4. Жукова Н. Картина світу, образ світу і модель світу у їх специфіці та взаємодії // Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Сер.: Філологічні науки. 2010. Вип. 89(1). С. 416–420.
5. Кассирер Э. Сила метафоры // Теория метафоры [вступ. ст. и сост. Н.Д. Арутюновой; общ. ред. Н.Д. Арутюновой и М.А. Журиной]. М.: Прогресс, 1990. С. 33–43.
6. Лотман Ю.М. О поэтах и поэзии. СПб.: Искусство СПб, 1996. 848 с.
7. Мифы народов мира: энцикл.: в 2 т. / Гл. ред. С.А. Токарев. 2-е изд. М.: Сов. энцикл., 1987–1988. Т. 2. К-Я. 719 с.
8. Мусат Р.П. Художественная картина мира: принципы двухосновной природы. URL: http://scjournal.ru/articles/issn_1997-292X_2015_9-1_32.pdf.
9. Словник української мови: в 11 т. / [ред. коллег. І.К. Білодід (голова) та ін.]. К.: Наукова думка, 1970–1980. Т. 4: І – М / [ред. А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк, П.П. Доценко]. К.: Наукова думка, 1973. 840 с.
10. Стребкова І. О. Проблеми порівняльного аналізу стилю Тодося Осьмачки і Миколи Гоголя: типологічний і індивідуальний вимір: дис.. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.05 «Порівняльне літературознавство». К., 2016. 229 с.
11. Тырышкина Е.А. Ассоциативное поле как элемент поэтической картины мира В.А. Набокова: дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.01. Новосибирск, 2002. 191 с.
12. Хализев В.Е. Теория литературы. М.: Высш. шк., 2004. 405 с.
13. Цивьян Т.В. Лингвистические основы балканской модели мира. М.: Наука, 1990. 207 с.
14. Якобсон Р. Работы по поэтике / пер., сост. и общ. ред. М.Л. Гаспарова. М.: Прогресс, 1987. 464 с.

Анотація

В. КОРОТЄЄВА. МІФОПОЕТИЧНА КАРТИНА СВІТУ ЯК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧА КАТЕГОРІЯ

У статті окреслено теоретичні засади міфологічної картини світу в літературознавстві. Акцентовано увагу на специфічних рисах та розроблених дослідниками критеріях поняття. Висвітлено її роль та місце в літературознавчих дослідженнях науковців кінця ХХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: картина світу, міфопоетична картина світу, модель світу, образ світу.

Аннотация

В. КОРОТЕЕВА. МИФОПОЭТИЧЕСКАЯ КАРТИНА МИРА КАК ЛИТЕРАТУРОВЕДЧЕСКАЯ КАТЕГОРИЯ

В статье очерчены теоретические основы мифопоэтической картины мира в литературоведении. Акцентировано внимание на специфических чертах и разработанных исследователями критериях понятия. Освещена ее роль и место в литературоведческих исследованиях ученых конца ХХ – начала ХХІ вв.

Ключевые слова: картина мира, мифопоэтическая картина мира, модель мира, образ мира.

Summary

V. KOROTEEVA. MYTHOPOETICAL PICTURE OF THE WORLD AS THE LITERATURE CATEGORY

The article outlines the theoretical foundations of the mythopoetical picture of the world in literary criticism. Attention is focused on the specific features and criteria of the concept developed by researchers. Its role and place in literary studies of scientists of the late XX and early XXI centuries are highlighted.

Key words: picture of the world, mythopoetical picture of the world, model of the world, image of world.

**6. Порівняльно-історичне,
Типологічне мовознавство**

**6. Сравнительно-историческое,
типологическое языкознание**

**6. Comparative historical,
typological linguistics**

аспірант кафедри
германських та східних мов
Міжнародного гуманітарного
університету

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВ ВОЛЬОВОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

Постановка проблеми та аналіз останніх досліджень. Мовні засоби вираження психічних станів людини в якості самостійного об'єкту сучасних лінгвістичних досліджень привертають увагу вчених. У той же час дослідження лексики на позначення психічного стану в лінгвістиці зумовило накопичення значного теоретичного потенціалу, але необхідно зазначити, що для більшості вищезазначених робіт предметом дослідження є не дієслова психічного стану (далі ДПС), а їх окремі класи або групи. Так, предметом дослідження лінгвістів виступали: особливості функціонування ДПС в англійській та китайській мовах [17]; структура аргументу в ДПС [18]; когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови [3]; субстанціальні характеристики дієслів інформаційної діяльності [6]; параметри словотвірної парадигми відприкметникових інхоативних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта в українській мові [7]; дослідження семантики дієслів, які виражають психоемоційний стан особи в англійській, німецькій, іспанській та українській мовах [11]; семантика дієслів знання [12]; мотиваційна основа дієслів на позначення психічного стану в українській та угорській мовах [16]; конструктивна варіативність дієслів психічного стану на матеріалі європейських мов [19]. Відсутність порівняльного дослідження на матеріалі української, німецької та англійської мов визначає актуальність вивчення дієслів психічного стану.

Об'єктом дослідження виступають дієслова вольового психічного стану (далі ДВПС) в сучасній українській, німецькій та англійській мовах. У свою чергу, предметом дослідження є лексико-семантичні особливості ДВПС у мовах дослідження. Мета статті полягає у встановленні лексико-семантичної класифікації ДВПС, а також виявленні спільних та відмінних рис у семантиці ДВПС в українській, німецькій та англійській мовах. Мета дослідження визначає необхідність рішення таких завдань: розглянути поняття ДВПС та його складові групи в лексико-семантичному аспекті в українській, німецькій та англійській мовах; дослідити лексико-семантичні особливості ДВПС у кожній із мов дослідження; зіставити та проаналізувати лексико-семантичні особливості ДВПС в українській, німецькій та англійській мовах.

Виклад основного матеріалу. Під дієсловами психічного стану в роботі розуміємо дієслова, що позначають внутрішній прояв стану суб'єкта та мотивовані такими ознаками: переживати стан – набувати і виражати внутрішні якості. До класифікації дієслів психічного стану в роботі ми включаємо семантичний, видовий, фазовий та оцінний складники дієслів. Окрім того, для визначення лексико-семантичної класифікації ДПС застосовано ономасіологічний принцип, при якому дієслова з різними афіксами об'єднуються на основі тотожності денотативних сем на позначення психічного стану. Доцільність застосування ономасіологічного принципу під час здійснення зіставних досліджень підтверджено багатьма лінгвістами [1; 5; 13; 15; 16]. Ономасіологічний підхід до вивчення мовних одиниць, а також існуюча в психологічній науці класифікація психічних станів [4; 8; 9; 10; 14] дозволяють виявити в словниковому складі української, німецької та англійської мов такі лексико-семантичні класи ДПС, як: 1) дієслова вольового психічного стану; 2) дієслова емоційного психічного стану; 3) дієслова гностичного психічного стану та, відповідно, здійснити семантичну класифікацію ДПС.

У залежності від семантики психічного стану кожен лексико-семантичний клас розподіляється на лексико-семантичні групи (далі ЛСГ). До ЛСГ ДВПС відносимо дієслова на позначення: самовладання, цілеспрямованості, рішучості.

Семантика ДВПС позначає ситуацію набуття суб'єктом вольового психічного стану. Вони описуються загальною ФТ «S перебуває Vcond у стані Volit», де S – суб'єкт, що перебуває в психічному стані, Vcond представлено ДПС, семантика вольового психічного стану виражена учасником Volit, наприклад ДВПС (1) стримуватися «стримувати себе від вияву яких-небудь почуттів, від здійснення якихсь намірів, вчинків і т. ін.» має ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit».

Для опису семантики ДПС у роботі використовуються традиційні семантичні ролі, виокремлені сучасними лінгвістами [1; 2; 13; 15; 19]. До семантичних ролей учасників ДВПС відносимо: 1) Cause – причина, за якої суб'єкт перебуває у стані; 2) фазовість (Phase) – фаза перебування суб'єкта в психічному стані; 3) експресивність (Expres) – зовнішній прояв психічного стану; 4) Intens – інтенсивність вияву психічного стану; 5) негативність (Neg) – відсутність психічного стану; 6) множинність (Plur).

На основі таких додаткових семантичних ознак, як «фазовість», «інтенсивність», «причина», «множинність», «експресивність», «множинність» та їх комбінацій, у роботі в межах кожної ЛСГ виділяємо лексико-семантичні підгрупи.

Лексико-семантичний клас ДВПС виступає третім за продуктивністю з-поміж виділених класів ДПС в українській (15,3%), англійській (23,2%) та німецькій мовах (29,7%) (див. табл.1.).

Таблиця 1

Продуктивність ДПС в українській, німецькій та англійській мовах

№	Семантичні класи ДПС	Продуктивність в мовах дослідження		
		укр.	нім.	англ.
1	ДЕПС	406 (58,0%)	130 (30,7%)	130 (39,0%)
2	ДГПС	133 (19,0%)	147(34,7%)	102 (30,6%)
3	ДВПС	107 (15,3%)	126 (29,7%)	77 (23,2%)
4	Полісемантичні ДПС	54 (7,7%)	21 (4,9%)	24 (7,2%)
	РАЗОМ	700 (100%)	424 (100%)	333 (100%)

Під дієсловами вольового психічного стану в роботі розуміються дієслова, які позначають самовладання, цілеспрямованість, рішучість суб'єкта. За результатами дослідження, в межах ДВПС виокремлено 3 семантичні групи (див. табл. 2.):

Таблиця 2

Продуктивність ДВПС у мовах дослідження

Семантичні групи ДВПС		Самовладання	Цілеспрямованості	Рішучості	РАЗОМ
Продуктивність ДВПС	англ.	36 (46,7%)	24 (31,2%)	17 (22,1%)	77 (100%)
	нім.	50 (39,7%)	50 (39,7%)	26 (20,6%)	126 (100%)
	укр.	71 (66,3%)	22 (20,6%)	14 (13,1%)	107 (100%)

1. ДВПС зі значенням «самовладання» позначають здатність суб'єкта володіти собою, пересилувати, стримувати, тамувати почуття, заспокоюватися, витримувати щось, наприклад, ДВПС (2) «осилувати» – «перемагати, пересилувати в собі які-небудь почуття» [СУМ-2, 486] – має ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit». У межах ДВПС зі значенням «самовладання» превалюють ДВПС без додаткових ознак, однак наявні і такі лексико-семантичні підгрупи, як:

1) «фазовість» (у прикладі (3) ДВПС «угамовуватися» «заспокоюватися», що має ФТ «S починає Phase перебувати Vcond у стані самовладання Volit», семантична ознака «фазовість» виражена за допомогою аспектуального значення префікса у- «початок дії»);

2) «інтенсивність» (наприклад ДВПС (4) beherrschen «seine Emotionen, Äußerungen mit großer Anstrengung nicht zeigen» [Langenscheidt: 128], «докладаючи великих зусиль, не виявляти емоції», що має ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit над емоціями Ob у ступені Intens», де додаткова ознака «інтенсивність» зумовлена семантичним значенням префікса be-);

3) «негативність» (наприклад, (5) розпускатися, «послаблюючи контроль до себе, переставати стримуватися у виявленні почуттів» [СУМ-3: 189], яке описується ФТ «S перестає Neg перебувати Vcond у стані самовладання Volit», де наявність додаткової ознаки «негативність» зумовлює фінитивне значення префікса роз-);

4) «причина» (наприклад, (6) sich abfinden зі значенням «sich mit j-m zufrieden geben, etwas akzeptieren, weil man es nicht ändern kann» [Langenscheidt: 24] «примиритися із чимось через неспроможність щось змінити», що описано ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit перед Ob з причини Cause»);

5) «причина + інтенсивність» (у прикладі (7) sich anstrengen «sich große Mühe geben, um ein Ziel zu erreichen» [Langenscheidt: 68] «докладати великих зусиль для досягнення мети», що описується ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit з причини Cause у ступені Intens», семантична ознака «причина + інтенсивність» реалізується за допомогою значення префікса an-);

6) «негативність + причина» (наприклад, ДВПС (8) «мінітися» – «втрачати самовладання під впливом переживань» [СУМ-2: 198] має ФТ «S перестає Neg перебувати Vcond у стані самовладання Volit з причини Cause»);

7) «експресивність» (наприклад, ДВПС (9) «видушувати» – «говорити через силу, переборюючи яке-небудь почуття, сміх» [СУМ: 207], що має ФТ «S перебуває Vcond у стані самовладання Volit, говорячи Expres») (див. табл. 3).

Таблиця 3

Наявність/відсутність додаткових семантичних ознак ДВПС у мовах дослідження

Додаткові семантичні ознаки		Інтенсивність	Фазовість	Причина	Множинність	Негативність	Експресивність	Фазовість + множинність	Негативність + причина	Інтенсивність + причина
Мови дослідження	англ.	-	-	-	-	-	-	-	-	-
	нім.	+	+	+	-	-	-	-	-	+
	укр.	+	+	-	+	+	+	+	+	-

2. ДВПС зі значенням «цілеспрямованості» позначають прагнення суб'єкта до певної мети, підпорядкованість їй дій, думок тощо, наприклад, ДВПС (10) доминатися «наполегливо вимагати чого-небудь», що має ФТ «S перебуває Vcond у стані цілеспрямованості Volit щодо Ob». З-поміж ДВПС зі значенням «цілеспрямованості» виділяємо такі додаткові семантичні ознаки, як:

1) «фазовість» (наприклад, (11) «постаратися» – «виявити старання, докласти зусиль, щоб зробити що-небудь», описується ФТ «S починає Phase перебувати Vcond у стані цілеспрямованості Volit щодо Ob»);

2) «інтенсивність» (наприклад, ДВПС (12) bezwingen «mit großer Anstrengung sein Ziel erreichen» [Langenscheidt: 158] «досягати мети, докладаючи великих зусиль» описано ФТ «S перебуває Vcond у стані цілеспрямованості Volit до Ob у ступені Intens», де додаткова ознака «інтенсивність» реалізується за допомогою семантичного значення префікса be-);

3) «множинність» (у прикладі (13) «наклопотатися» – «багато клопотатися (докладати зусиль, щоб здійснити щ-н)», що має ФТ «S перебуває Vcond у стані цілеспрямованості Volit у ступені Plur», ознака «множинність» виражена значенням префікса na-);

4) «негативність» (ДВПС (14) доборотися «закінчити боротися (настійливо змагатися за що-небудь, домогтися чогось)» описано ФТ «S перестає Neg перебувати Vcond у стані цілеспрямованості Volit щодо Ob» та містить ознаку «негативність» у семантичному значенні префікса до-);

5) «фазовість + множинність» (у прикладі (15) розклопотатися «почати багато клопотатися (докладати зусиль, щоб здійснити щ-н)», що має ФТ «S починає Phase перебувати Vcond у стані цілеспрямованості Volit щодо Ob у ступені Plur», додаткова ознака «фазовість + множинність» реалізується за допомогою значення префікса na-) (див. табл. 3);

6) ДВПС зі значенням «рішучості» позначають непохитність, впевненість, рішення, намір суб'єкта, наприклад ДВПС (16) нагадуватися «прийняти рішення після деякого роздуму, вагання» [СУМ-2, 257], що має ФТ «S перебуває Vcond у стані рішучості Volit». Серед ДВПС зі значенням «рішучості» виявлено виключно ДВПС без додаткових ознак.

Підсумовуючи, зазначимо, що в українській, німецькій та англійській мовах ДВПС посідають третє місце за продуктивністю серед інших семантичних класів ДПС (див. табл. 1).

Лексико-семантичний аналіз ДВПС у мовах дослідження свідчить, що для них характерна однакова система загальної семантичної інформації, уміщеної в дієслівних значеннях, за допомогою яких виражені основні види вольових психічних станів – у мовах дослідження в рамках класу ДВПС виділено 3 лексико-семантичні групи. Таким чином, ДВПС у мовах дослідження співпадають за якісним, але різняться за кількісним складом дієслів.

Спільною рисою в українській та німецькій мовах є продуктивність лексико-семантичних груп ДВПС (перше місце займають ДВПС зі значенням «самовладання», друге – ДВПС зі значенням «цілеспрямованості», останнє – ДВПС зі значенням «рішучості»). Серед ДВПС в англійській мові превалюють ДВПС зі значенням «цілеспрямованості», наступними йдуть ДВПС зі значенням «самовладання», останнє місце за продуктивністю посідають ДВПС зі значенням «рішучості» (див. табл. 2).

У структурі додаткової семантичної інформації в українській, німецькій та англійській мовах також спостерігається ряд відмінностей. Серед ДВПС для української мови характерна більш розгалужена, ніж у німецькій мові, система додаткових ознак, що виявляється в їх кількості (укр. мова – 7, нім. мова – 4), а також у різновидах самих ознак (див. табл. 3). Відмінною рисою ДВПС в англійській мові є відсутність додаткових семантичних ознак.

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, на матеріалі словникової вибірки виявлено, що в межах зазначеного лексико-семантичного класу дієслів превалюють ДВПС без додаткових ознак. Спільною рисою в українській та німецькій мовах є наявність та продуктивність таких семантичних ознак, як «фазовість» та «інтенсивність». Своєрідність мов дослідження зумовлює розбіжність із-поміж ДВПС набору семантичних ознак. Так, у німецькій мові відмінними є додаткові ознаки «причина», «причина + інтенсивність», а в українській – «негативність», «негативність + причина», «експресивність», «множинність», «фазовість + множинність» (див. табл. 3). В англійській мові ДВПС із додатковими ознаками не виявлено.

Здебільшого наявність семантичних ознак у мовах дослідження зумовлена семантикою ДВПС, у поодиноких випадках в українській та німецькій мовах – деривацією.

У подальших розвідках на матеріалі розглянутої в роботі лексико-семантичної класифікації ДПС буде проведено семантико-синтаксичний аналіз в українській, німецькій та англійській мовах.

Література:

1. Арутюнова А.Р. Лексические и семантические классы глаголов в немецком языке: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.04 «Германские языки». М., 1988. 22 с.
2. Гордон Е.Я. Семантические особенности каузативных глаголов чувств в русском языке. Русский язык. Теория и методика преподавания. Душанбе: Таджикский ГУ, 1980. С. 77–82.
3. Ділай І. Когнітивні дієслова в лексико-семантичній системі англійської мови: історія та перспективи дослідження. Вісник Львівського університету. Серія іноземні мови. 2014. Вип. 22. С. 28–37
4. Ильин Е.П. Психофизиология состояний человека. СПб.: Питер, 2005. 412 с.
5. Кубрякова Е.А. Части речи в ономаσιологическом освещении. М.: Изд-во ЛКИ, 2008 б. 120 с.

6. Кумейко Т.А. Субстанціальні характеристики дієслів інформаційної діяльності. Філологічні науки. 2013. Книга 2. С. 221–224.
7. Кушлик О.П. Параметри словотвірної парадигми відприкметникових інхоативних дієслів на позначення внутрішнього стану суб'єкта в українській мові // Лінгвістичні дослідження: Зб. наук. праць ХНПУ ім. Г.С. Сковороди. 2013. Вип. 36. С. 93–102.
8. Левитов Н.Д. О психических состояниях человека. М., 1964.
9. Леонова А.Б. Психодиагностика функциональных состояний человека. М, 1984.
10. Мясичев В.Н. Психические состояния и отношения человека. Обзорение психиатрии и медицинской психологии им. В.М. Бехтерева. 1966. № 1-2.
11. Навроцька Н.А. Дієслова, які виражають психоемоційний стан особи в англійській, німецькій, іспанській та українській мовах. Science and Education a New Dimension: Philology, I(3), Issue: 13, 2013. С. 84–86.
12. Падучева Е.В. Динамические модели в семантике лексики. М.: Языки славянской культуры, 2004. 608 с.
13. Селиванова М.Ю. Синтаксические конструкции с каузативными глаголами и их смысловое предназначение: автореф. дис. на соискание науч. степени канд. филол. наук: спец. 10.02.01 «Русский язык». Нижний Новгород, 2005. 26 с.
14. Сосновицкая Ю.Е. Психические состояния человека, их классификация и диагностика. Горький, 1975.
15. Ступак І.В. Структурно-семантичні та функціональні характеристики похідних каузативних дієслів у німецькій та українській мовах (Типологічні, зіставні, діахронічні дослідження. Т.6). Донецьк: ДонНУ, 2011. 470 с.
16. Ханікіна Н.В. Мотиваційна основа дієслів на позначення фізичного і психічного станів суб'єкта в українській та угорській мовах: дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.17 «Порівняльно-історичне і типологічне мовознавство». К., 2017. 218 с.
17. Chi-HangCheung Candice, Larson Richard K. Psych verbs in English and Mandarin. Nat Lang Linguist Theory. Springer Science+Business Media. Dordrecht, 2014. 63 p.
18. Engelberg Stefan. The argument structure of psych-verbs: A quantitative corpus study on cognitive entrenchment. – Hans Boas & Alexander Ziem (eds.): Constructional approaches to argument structure in German. Boston, Berlin: De Gruyter Mouton, 2014. 28 p.
19. Kutscher Silvia. Kausalität und Argumentrealisierung. Zur Konstruktionsvarianz bei Psychverben am Beispiel europäischer Sprachen. Max Niemeyer Verlag. Tübingen, 2009. 178 S.

Анотація

О. КОРЕНЬКОВА. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ДІЄСЛІВ ВОЛЬОВОГО ПСИХІЧНОГО СТАНУ В УКРАЇНСЬКІЙ, НІМЕЦЬКІЙ ТА АНГЛІЙСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглянуто поняття та лексико-семантичну класифікацію дієслів вольового психічного стану на матеріалі сучасної української, німецької та англійської мов. Особлива увага приділяється виявленню наявності спільних та відмінних рис у семантиці дієслів вольового психічного стану в досліджуваних мовах. Теоретична значущість дослідження полягає у встановленні поняття та лексико-семантичних особливостей дієслів вольового психічного стану як окремого лексико-семантичного класу, що може привести до подальшого розвитку дослідження лексики на позначення психічного стану.

Ключові слова: лексико-семантична класифікація, дієслова вольового психічного стану, семантичний аналіз.

Аннотация

А. КОРЕНЬКОВА. ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧЕСКАЯ КЛАССИФИКАЦИЯ ГЛАГОЛОВ ВОЛЕВОГО ПСИХИЧЕСКОГО СОСТОЯНИЯ В УКРАИНСКОМ, НЕМЕЦКОМ И АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКАХ

В статье рассматривается понятие и лексико-семантическая классификация глаголов волевого психического состояния на материале современного украинского, немецкого и английского языков. Особое внимание посвящено определению наличия общих и отличительных черт в семантике глаголов волевого психического состояния в исследуемых языках. Теоретическая значимость исследования заключается в определении понятия и лексико-семантических особенностей глаголов волевого психического состояния в качестве отдельного лексико-семантического класса в каждом из языков исследования, что может привести к дальнейшему развитию изучения лексики, обозначающей психические состояния.

Ключевые слова: лексико-семантическая классификация, глаголы волевого психического состояния, семантический анализ.

Summary

**O. Korenkova. LEXICAL-SEMANTIC CLASSIFICATION OF VOLITIONAL PSYCH VERBS
IN UKRAINIAN, GERMAN AND ENGLISH**

The article deals with the concept and lexical-semantic classification of the volitional psych verbs on the material of modern Ukrainian, German and English. Particular attention is devoted to determining the presence of common and distinctive features in the semantics of the volitional psych verbs in the above mentioned languages. The theoretical significance of the research consists in the definition of the concept and lexical-semantic features of the volitional psych verbs as a separate lexical-semantic class in each of the research languages, which may lead to further development of the study of lexis denoting mental states.

Key words: lexical-semantic classification, volitional psych verbs, semantical analysis.

7. Перекладознавство

7. Переводоведение

7. Theory of translation

LES PARTICULARITÉS DE LA REPRÉSENTATION DES CARACTÉRISTIQUES LEXICALES DU DISCOURS COSMÉTOLOGIQUE FRANÇAIS DANS LA LANGUE UKRAINIENNE

Énoncé du problème. La santé, l'apparence, la beauté ont longtemps été au cœur de l'attention humaine et occupent actuellement presque la première place dans la vie des femmes et des hommes. La cosmétologie joue un rôle important dans la société moderne, grâce à elle, on peut non seulement corriger les défauts de la peau, mais aussi améliorer son état de santé. Le soin, la jeunesse de la peau sont les garants de votre confiance en soi, et donc du succès dans la vie.

Dans le monde d'aujourd'hui la cosmétologie est bien développée, on trouve de nouvelles méthodes de rajeunissement de la peau du visage et du corps, d'élimination de leurs défauts. C'est le développement intensif de la cosmétologie comme la science, une expansion importante du marché des produits cosmétiques, le renforcement des relations commerciales entre notre pays et la France, que contribue à l'importance de la traduction des textes français sur la cosmétologie.

Analyse des recherches récentes. L'actualité du sujet traité est expliquée par un grand intérêt dans les études de discours en linguistique et le rôle de la France dans le monde de la cosmétologie. Les principes théoriques du discours ont été examinés dans les travaux des scientifiques nationaux et étrangers comme Ch. Balli, E. Benvenist, A. Wejbitska, N. Aroutunova, V. Karassyk, M. Makarov, G. Potcheptsov, I. Chevchenko. Les questions du discours cosmétologique, notamment les caractéristiques structurelles, sémantiques et pragmatiques, ont été étudiées dans les œuvres de A. Vavilova, V. Gorodetska, F. Kosytska. Cependant, un certain nombre de questions, en particulier, l'établissement des particularités de traduction d'un discours cosmétologique française dans la langue ukrainienne nécessitent des recherches. C'est la détermination des moyens de traduction du vocabulaire cosmétique à travers le prisme des études du discours qui définit l'actualité de notre exploration scientifique.

Le but de ce travail de recherche est d'étudier le discours cosmétologique français en établissant ses caractéristiques lexicales et en déterminant les moyens de leur traduction en ukrainien.

Pour atteindre cet objectif, on doit résoudre **les tâches** suivantes: définir la notion du discours cosmétologique; établir les particularités lexicales du discours cosmétologique; révéler les moyens de représentation du vocabulaire cosmétique français dans la langue ukrainienne.

Présentation de la recherche principale. Le discours cosmétologique est le genre de communication professionnelle liée aux services et produits cosmétiques, qui est présenté par un nombre de moyens verbaux et non-verbaux. La particularité principale du discours cosmétologique est la combinaison des caractéristiques du discours scientifique (médical, pharmaceutique) aussi bien que du discours publicitaire. Les caractéristiques communes des discours médical et cosmétologique sont: l'utilisation de la terminologie scientifique générale et médicale, la clarté, la netteté, la cohérence d'énoncé. La présentation populaire et accessible, les moyens verbaux et non-verbaux de manipulation du lecteur sont propres aux discours publicitaire et cosmétologique.

L'une des caractéristiques les plus communes et les plus importantes des discours scientifiques est l'abondance des termes et expressions terminologiques. La cosmétologie comme les autres sciences possède son système terminologique qui est tout à fait ramifié, grâce aux liens étroits avec d'autres disciplines scientifiques. Par conséquent, le dictionnaire de la cosmétologie moderne est formé à l'intersection des systèmes terminologiques de plusieurs sciences médicales (dermatologie, chirurgie, tryhologie, physiologie, phytologie, aromathérapie, stomatologie, diététique, et récemment orthopédie même), des sciences naturelles (chimie, physique, biologie, etc.) et des pratiques médicales.

De plus, dans le dictionnaire de la cosmétologie française, il existe un phénomène de terminologisation du vocabulaire général, qui consiste à l'utilisation d'un mot couramment utilisé comme un terme et l'acquisition de ses caractéristiques [2, p. 91].

Par exemple, le mot *lait (m)*, qui appartient au lexique commun dans le domaine de la cosmétologie a acquis le statut du terme: *un lait corporel – молочко для тіла* (outil cosmétique destiné à hydrater et nourrir la peau du corps, contrairement à la crème est plus liquide, avec la texture légère).

Comme nous le savons, chaque terme représente une description brève et en même temps exacte de l'objet ou d'un phénomène. Garder cette propriété des termes au cours de la traduction d'une langue à l'autre est une tâche primordiale. C'est pourquoi un traducteur utilise des transformations lexicales diverses qui consistent à transmettre le sens des unités lexicales de la langue de départ par des unités lexicales de la langue d'arrivée. Dans le cadre de notre recherche on a mis en évidence les transformations lexicales suivantes: la concrétisation, la généralisation, l'adjonction, l'omission, l'explicitation et le calque.

La concrétisation d'une valeur est un remplacement interlingual d'une unité de la langue originale avec un champ sémantique plus large par une unité de la langue de traduction avec un champ sémantique plus étroit [3, p. 125], par exemple:

Dans ces cas, il est indispensable de consulter un dermatologue. Celui-ci traitera la pathologie et conseillera un maquillage couvrant haute tolérance.

У цих випадках необхідно звернутися до дерматолога. Лікар призначить лікування та порекомендує ефективний **коригуючий тональний засіб** для чутливої шкіри.

La transformation lexicale opposée est la généralisation. Ainsi, le terme français *gommage* (*m*) (cléarence de peau à l'éponge, la gomme) est représenté en langue ukrainienne à l'aide d'un terme généralisant *очищення*. Par exemple:

Bien pourrie et gommée, votre peau sera plus souple et ainsi, vous serez moins sujettes aux poils incarnés et aux irritations.

Після гарного живлення та очищення ваша шкіра стане більш еластичною, а отже, менш схильною до врослих волосин та подразнень.

Le moyen de la généralisation est également utilisé dans la traduction des termes qui ont des rangs synonymiques dans la terminologie cosmétique. Ainsi, les unités lexicales françaises *une huile rééquilibrante, une huile réparatrice, une huile de reconditionnement* sont traduites généralisément par *відновлююча олія*.

Le moyen de la généralisation est largement utilisé dans la traduction de production cosmétique, lorsque, pour éviter les répétitions, le nom d'un produit est remplacé par un terme générique *засіб* ou *догляд*.

Le manque de correspondance directe en ukrainien des termes français détermine l'utilisation de l'explication ou de la traduction descriptive. Par exemple:

*Les substances **antivieillessement** comme la vitamine A, les acides gras essentiels sont à la base des produits de gamme Nuxellence.*

Речовини, що мають антивікові властивості, такі як вітамін А, основні жирні кислоти, входять до складу засобів лінійки Nuxellence

ou

La zone de regard est une partie du visage longtemps considérée comme n'ayant pas de possibilité thérapeutique mais qui a pourtant une place importante dans l'esthétique.

Шкіра навколо очей – це частина обличчя, яка довгий час вважається такою, що не піддається терапевтичному лікуванню, проте, тим не менше, вона займає важливе місце в естетиці.

En outre, l'utilisation de l'explication a été révélée dans la traduction des termes français avec le composant éponyme, par exemple:

*Le **massage Jacquet** est une méthode douce et efficace pour freiner le vieillissement et empêcher le visage de se rider.*

Щипковий масаж за технікою Жаке – це м'який та ефективний спосіб сповільнити вікові процеси та запобігти появі зморшок на обличчі.

Une autre transformation lexicale largement utilisée au cours de traduction des textes de cosmétologie est l'adjonction. Ce moyen consiste à ajouter dans la traduction un élément lexical qui manque dans l'original, afin de transmettre correctement le sens de la phrase, de suivre les normes linguistiques qui existent dans la culture de la langue cible [1, p. 127]. Par exemple:

*Les **peaux réactives** n'ont plus à choisir entre tolérance et efficacité pour leur démaquillage!*

Людям із чутливою шкірою більше не доведеться обирати між ефективністю та переносимістю засобів для зняття макіяжу!

Le moyen de l'adjonction peut être aussi utilisé pour adapter le titre français, par exemple:

Pour les cicatrices pigmentées: les peelings.

Позбутись пігментованих шрамів допоможуть процедури пілінгу.

Le moyen contraire de l'adjonction est l'omission qui est aussi propre à la traduction des textes de cosmétologie. A l'aide de l'omission le principe de l'économie de la langue se réalise, car le traducteur omet des mots «supplémentaires» qui n'ont pas d'une charge sémantique particulière, par exemple:

*Quoi qu'il en soit, la **notion** de jeunesse est associée à une peau nette sans taches brunes.*

Як не крути, молодість завжди асоціюється із чистою шкірою, без коричневих плям.

Les moyens d'omission et d'adjonction peuvent être utilisés à la fois dans une phrase, par exemple:

*La radiofréquence Legacy **représente** donc une excellente alternative pour les patientes ne désirant pas accéder à la chirurgie faciale ou pour retarder le moment de se faire opérer.*

Радіочастотна терапія Legacy – чудовий варіант для пацієнтів, котрі не хочуть лягати під скальпель пластичного хірурга та доводити ситуацію аж до потреби в оперуванні.

Le moyen aussi largement utilisé lors de la traduction du lexique cosmétique est le calque qui consiste à transmettre non des sons mais la composition combinatoire des mots, quand des parties de mots (morphèmes) ou de phrases (lexèmes) sont traduits par des éléments correspondants de traduction [3, p. 126]. La méthode de calque est utilisée dans la traduction de termes composés, qui sont assez nombreux dans le discours cosmétologique, par exemple:

*Le **photorajeunissement** est une méthode non invasive qui traite la peau sans en déstabiliser la surface.*

Фотомолодження – це неінвазивний метод лікування шкіри без пошкодження її поверхні.

ou

*Le spray **autobronzant** qui reproduit un hâle naturel.*

Спрей для автозасмаги створює природний ефект засмаглої шкіри.

En outre, le calque est utilisé pour reproduire des unités lexicales sans équivalents, par exemple:

*Plusieurs actions sont préconisées: le **papler-rouler**, qui consiste à faire rouler sa peau en vague de la cuisse vers la hanche.*

*Рекомендується виконувати кілька дій: масаж методом **пальпування–накочування**, який здійснюється шляхом перекочування шкіри хвильовими рухами по тілу від задньої частини стегна до передньої.*

Une particularité lexicale significative du discours cosmétologique est un nombre important de termes d'origine étrangère. Dans le vocabulaire étudié, il existe souvent des termes basés sur les langues grecque et latine, ce qui est dû à un grand nombre de termes propres au discours médical. Ces termes sont internationaux et ne provoquent pas de difficultés de traduction, parce qu'ils ont des équivalents directs ou sont reproduits par le transcodage ou le calque, par exemple:

*une cryothérapie – криотерапія;
une dermabrasion – дермабразія.*

Outre des mots grecs et latins, il y a des emprunts à la langue arabe. Ces termes, en règle générale, ont des correspondances directes dans la langue ukrainienne, par exemple:

*un khól – каял;
un henné – хна;
un talc – тальк.*

Cependant, l'emprunt de l'anglais est le plus largement représenté. Parmi les emprunts anglais figurent les noms de produits cosmétiques, par exemple:

*un scrub, un eye-liner, un concealer, un blush,
ainsi que des procédures et des techniques, par exemple:
un layering, un sugaring, un detox, un lipofilling.*

Le moyen principal de traduction des anglicismes est la traduction par l'emprunt anglais en ukrainien, le transcodage des anglicismes et l'explication.

Comme un exemple d'explication citons la traduction du terme anglais **low poo**, qui signifie *натуральний миючий засіб для голови без вмісту шкідливих хімічних речовин*, par exemple:

Alternative aux shampoings contenant des sulfates et autres tensioactifs chimiques agressifs, le low poo est mieux pour le cuir chevelu et les cheveux.

Альтернативою шампуням, що містять сульфати та інші агресивні хімічні активні речовини, є безсульфатний шампунь, котрий значно краще впливає на шкіру голови та волосся.

Un autre moyen courant de représenter les anglicismes est leur transcodage en ukrainien, par exemple:

Pratique pour estomper le fond de teint, le beauty blender fait partie de ces récents outils de maquillage dont on ne saurait se passer.

Зручний для нанесення тональної основи, б'ютіблендер є одним із найновіших інструментів макіяжу, без якого нам не обійтись.

Conclusions et les perspectives d'autres recherches. Ainsi, au cours de notre recherche, nous avons constaté que le discours cosmétologique est le genre de communication professionnelle liée aux services et produits cosmétiques, qui est présenté par un nombre de moyens verbaux et non-verbaux. La particularité principale du discours cosmétologique est la combinaison des caractéristiques du discours scientifique (médical, pharmaceutique) aussi bien que du discours publicitaire.

La cosmétologie possède son système terminologique qui est ramifié grâce aux liens étroits avec d'autres disciplines scientifiques.

Pour créer un texte de traduction adéquat, un traducteur doit recourir à un nombre de transformations de traduction. Lors de la traduction du discours cosmétologique français, on utilise le plus souvent des transformations lexicales telles que la généralisation, la concrétisation, l'adjonction, l'omission, l'explication, le calque, etc.

En particulier, l'utilisation de telles transformations que l'adjonction et l'explication, est conditionnée par la nécessité d'adapter les textes français aux normes de la langue ukrainienne et de faciliter la compréhension et la représentation du contenu du vocabulaire sans équivalents et des emprunts. Le moyen de calque est utilisé pour traduire des termes composés.

La traduction des anglicismes, qui sont représentés en grand nombre dans le discours cosmétologique français, se fait à travers le transcodage, l'explication et l'emprunt anglais dans la langue ukrainienne.

Une piste de recherche ultérieure consistera à la systématisation sémantique et la classification de la terminologie cosmétique française et ukrainienne dans un aspect comparatif.

Littérature:

1. Казакова Т.А. Практические основы перевода. English – Russian. Серия: Изучаем иностранные языки. СПб.: Издательство Союз, 2000. 320 с.
2. Лейчик В.М. Термины и терминосистемы – пограничная область между естественным и искусственным в языке // Вопросы терминологии и лингвистической статистики. Воронеж: Издательство Воронежского университета, 1976. 131 с.
3. Рубан В.О. Позамовні чинники лексичних запозичень у сучасній французькій мові. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2015. Вип. 15. Т. 2. С. 124–126.

Анотація

**В. КУЛИКОВА. ОСОБЛИВОСТІ ВІДТВОРЕННЯ В УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ
ЛЕКСИЧНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ ФРАНЦУЗЬКОГО КОСМЕТОЛОГІЧНОГО ДИСКУРСУ**

У статті крізь призму дискурсології досліджуються особливості перекладу французької косметологічної лексики. Встановлюються основні способи відтворення в українській мові лексичних властивостей французького косметологічного дискурсу. Зокрема, основна увага зосереджена на лексичних трансформаціях.

Ключові слова: косметологічний дискурс, лексичні трансформації, переклад, французька мова, українська мова.

Аннотация

**В. КУЛИКОВА. ОСОБЕННОСТИ ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ В УКРАИНСКОМ ЯЗЫКЕ
ЛЕКСИЧЕСКИХ ХАРАКТЕРИСТИК ФРАНЦУЗСКОГО КОСМЕТОЛОГИЧЕСКОГО ДИСКУРСА**

В статье сквозь призму дискурсологии исследуются особенности перевода французской косметологической лексики. Устанавливаются основные способы воспроизведения в украинском языке лексических свойств французского косметологического дискурса. В частности, основное внимание сосредоточено на лексических трансформациях.

Ключевые слова: косметологический дискурс, лексические трансформации, перевод, французский язык, украинский язык.

Summary

**V. KULYKOVA. PECULIARITIES OF REPRODUCTION OF THE LEXICAL FEATURES
OF FRENCH COSMETOLOGICAL DISCOURSE INTO UKRAINIAN**

The article, through the prism of discourse, deals with the revelation of the peculiarities of the French cosmetology vocabulary translation. The main ways of reproduction of the French cosmetological discourse' lexical features into Ukrainian are established. In particular, special attention is drawn to the lexical transformations.

Key words: cosmetological discourse, lexical transformations, translation, French, Ukrainian.

кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії
і практики перекладу
Запорізького національного
технічного університету

СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ФОНОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ОБРЯДІ ПОХОВАННЯ

Постановка проблеми. Сучасна транслаторика трактує переклад як особливу форму міжмовної комунікації в усій сукупності власне мовних та екстралінгвістичних факторів.

Джерелом невербально виражених або позатекстових елементів є фонова інформація, тобто алюзії, символи, топоси тощо, що співвідносяться зі світовою культурою. Вони формують додатковий план оповіді, створюють вертикальний контекст, через який відбувається діалог між художнім текстом і культурою. Тому адекватна інтерпретація національно-специфічної фонові інформації твору є однією з найбільш складних та актуальних проблем сучасного літературознавства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями збереження мовної картини світу, національного колориту, адекватного відтворення національно-маркованої лексики та реалій присвячено велику кількість досліджень як вітчизняних, так і зарубіжних вчених. Ті чи інші аспекти перекладу такої інформації досліджували О.С. Ахманова та І.В. Гюббенет [1], Ю.С. Васейко [2], К.А. Долинин [4], Р.П. Зорівчак [5], А.Н. Крюков [7] та багато інших перекладознавців. Незважаючи на значну кількість праць, присвячених цьому феномену, поза увагою залишається механізм відтворення фонові інформації мовою перекладу. Актуальність цієї праці увиразнюється необхідністю поглибленого розгляду механізму відтворення фонові інформації мовою перекладу.

Мета статті – на матеріалі повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся» та її англійської версії, запропонованої канадською перекладачкою Флоренс Гамільтон Лайвсей, розглянути особливості відтворення фонові інформації англійською мовою в обряді поховання.

Виклад основного матеріалу. Обряд поховання у повісті Г. Квітки-Основ'яненка є одним з тих ритуалів, який висвітлений автором дуже дбайливо та детально, в усіх тонкощах народних традицій тих часів. Слід зазначити, що українське селянство і головні герої повісті подані автором як надзвичайно набожні та духовні люди, тому і ставлення до смерті та ритуалу поховання у них особливе. Смерть людини сприймалася ними і як величезне горе, і як неминуче.

Перш ніж перейти безпосередньо до обряду поховання, зупинимося на розгляді процесу помирання дівчини, який у творі називали «стати на Божу дорогу» – тобто готуватися пройти шлях із цього світу на той, до вічного життя. Слід зауважити, що перед смертю в українських селах було прийнято сповідатися перед священиком та попросити у ближніх пробачення за усі непорозуміння, образи, які могли мати місце [8, с. 117]. Цю зворушливу сцену вибачення Марусі перед батьками Лайвсей відтворила дуже близько до оригіналу повісті:

Батеньку, матінко, мої ріднесенькі! Простіть мене, грішную!.. Попрощаймося на сім світі... поки бог зведе нас до купи у своїм царстві. Тут стала їм руки цілувати; а вони так і розливаються, плачуть і її цілують. ...Не вбивайтеся дуже за мною, бо се гріх... та пом'яніть мою грішну душу... не жалуйте худоби, усе земля і пил... Годі ж, годі, не плачте ж... Бачите, яка я весела... там мені буде прехороше!.. Коли-небудь треба і вмерти... А де ви? Я щось вас не бачу... Таточку! Читай мені... голосно молитви... а ти, матіночко... хрести мене... По-бла-го-словіть же... мене... [6]

“Father dear; Mother, both of you, forgive me, a sinner. Let us say good-bye to each other in this world, good-bye until God brings us together again in His Kingdom” Here she began to kiss their hands. And they tearfully bent down and kissed her. “Don't think of me so much, because it is a sin. And remember my sinful soul; don't stint the cattle, for masses. Everything is earth, and dust of earth. “Stop, stop! Enough! Don't cry. Don't you see how happy I am? And there I shall be very happy. One has to die sometime. ... “But... where are you? I don't see you; dear Father, read prayers to me aloud; and you, Mother dear, cross me, bless...” [11, с. 175]

Для адекватного перекладу цього епізоду прощання із батьками перекладачка використовувала поєднання різних методів транслаторики, у тому числі і кальки та напівкальки, описового та контекстуального перекладу. Їй вдалося передати складність та трагічність моменту, створити особливий емоційний фон, що, на нашу думку, повністю зберігає українську національну специфіку твору і передає головну думку її автора.

Досить влучно було відтворено перекладачкою й момент розгубленості батька, коли дівчина вже померла. З одного боку, він почувається погано, йому дуже боляче, що його єдина дочка пішла, але водночас він має розуміти, що на це воля Божа, і йому треба стійко прийняти це випробування. Душевні страждання батька Лайвсей описує так:

<p>Далі нав перед образами навколішки і моливсь: "Не остав мене, господи, отець милосердний, у сюю горкую годину!... Укріпи мене, господи, щоб я не согрішив перед тобою!" Кинувся до Марусі, припав до неї, вицілував її руки, щоки, шию, лоб і усе приговорює: — Прощай, моя донечко, утіха, радість моя! Зав'яла ти, як садовий цвіточок; засохла, як билинка! Що я без тебе тепер зостався? [6]</p>	<p>«...Then he fell down on his knees before the icons and prayed: "Our merciful Father in Heaven, leave me not alone in this bitter hour;... Strengthen me, O God, so that I may not commit a sin in Thy sight!" He ran to Marusia, bowed himself over the couch, kissed her hands, lips, neck and head, and murmured all the time: "Good-bye forever, my daughter dear, my Comfort, my Gladness; you have withered like a flower in the orchard, you have pined away like a ruined stalk in the field! "Have I now indeed been left without you?...» [11, c. 178].</p>
---	--

Навіть у цей тяжкий момент батько просить: «*Our merciful Father in Heaven*» – наш милосердний Отець небесний, не покинь мене – «*leave me not*», й укріпи у вірі – «*strengthen me*». Варто зазначити, що незважаючи на відсутність у цьому уривку специфічних для перекладу висловлювань, складність його відтворення обумовлена емоційною забарвленістю. Ф. Лайвсей вдалося не просто близько до тексту перекласти сутність промови, але й передати усі тонкощі душевних страждань батька за померлою донькою.

Факт смерті на той час був відправною точкою для початку підготувань до цілої низки ритуальних дій, що входили до обряду поховання. За народними традиціями, як тільки людина померла, її належало одразу омити та перевдягти у нове вбрання [3, с. 66]. В повісті покійницею виявилася молода й незаміжня дівчина, тому хоронити її потрібно було за українською традицією як наречену.

<p>Дружечки прийшли, нехай убирать до вінця нашу молоду... а я піду лагодити весілля! [6]</p>	<p>«... The flower girls have come. Let them prepare our bride for the adorning with the wreath ... and I shall go and make ready the wedding» [11, c. 179].</p>
---	--

У цьому уривкові можемо спостерігати, як перекладачка вказує на цю традицію, використовуючи усталену для весільної церемонії лексику: «*The flower girl*» – дівчинка, яка розкидає квіти перед закоханою парою або перед нареченою на весіллі, «*bride*» – наречена, «*wedding*» – весілля [10]. Проте, попри майже дослівне відтворення перекладачкою мови оригіналу твору, на нашу думку, для кращого розуміння англомовним читачем того, що відбувається, треба було б надати пояснення щодо української традиції поховання незаміжньої дівчини як нареченої за своєю весільною церемонією.

Потім, як сказано у повісті, Наум пішов до церкви помолитися і запросити священника, щоб відспівали його доньку. Коли він повернувся, в хаті вже було повно людей, які прийшли попрощатися із покійницею. За звичаєм, під час прощання прийнято було голосити за померлою. Голосіння відрізнялося у кожному регіоні України, до того ж кожний член родини мав по-своєму голосити за небіжчиком. Якщо помирала донька, зазвичай за нею більше мала голосити мати, але у повісті спостерігаємо іншу картину: за дівчиною голосить батько, а мати сидить біля лави, на яку поклали вже вбрану у весільний одяг дівчину, і тихо причитає та зітхає. Англійською цей епізод відтворено наступним чином:

<p>Донечко моя милая! Марусенько моя незабутня! Що ж ти не глянеш каренькими своїми оченятами на свого батенька рідного? ... На кого ж ти нас покинула?.. Узяла наші радости з собою; хто нас буде веселити такою добрiстю, як ти? Хто нас, сирiт, на старості буде жалувати?.. Хто обiтре нам смажніі уста?.. Хто у болiстi промочить нам запеклий язык?.. Не повеселила ти нас, живучи з своїм Василем! Не порадувала нас своїм весіллячком!.. Береш своє дівування у сиру землю!.. [6]</p>	<p>«...Little daughter of mine, most dear to me! My unforgotten Marusia! Why do you not glance with your dear black eyes at your own Batechko?... "In whose care have you left us? You have taken our happiness with you. Who will cheer us with such kindness as you showed? Who will pity us, orphans, when we are old? ...Who will, during pain and suffering, wet our parched tongue? "You have not rejoiced us by living with your Vasyl, you have not made us glad with your wedding. You are taking your girlhood into the raw earth...» [11, c. 180].</p>
---	---

У цій промові батько постійно звертається із запитаннями то до доньки, то до Бога (God, Him), як йому тепер жити, що робити, хто тепер за ними з матір'ю догляне. Для підкреслення трагізму моменту промова батька побудована на риторичних запитаннях. У відтвореному фрагменті спостерігаємо, що перекладачка користується методами транскодування (свого батенька рідного – *your own Batechko*), генералізації (наші радости – *our happiness*, добрiстю – *happiness*) та калькування (запеклий язык – *parched tongue*). Вислів «сиру землю» перекладачка відтворює за допомогою калькування «*raw earth*», що не дуже зрозуміло для англомовного читача. Доцільніше було б скористатися ідіоматичним виразом «*lie beneath the sod*» або «*be six feet under*». Для позначення цнотливості Марусі перекладачка використовує сему «*girlhood*», що означає «дівочтво», тобто стан до заміжжя. На нашу думку, краще було б взяти слово «*virgin*», що прямо означає дівочу цноту і невинність. З контексту промови бачимо, що батько мав на увазі саме незайманість.

Детально описано у повісті і процес виготовлення домовини для дівчини:

<p>Під коморою знакомий Наумові маляр малює труну – та що за слава була! Дубові дошки, та товсті, та сухі, як залізо, та її зроблено чисто, як столярна; бо її теслі, що її робили, жалкуючи об Марусі і люблячи Наума, від щирого серця її робили. ... у головах намалював янгола Божого, а у ногах списав патрет із смерті з кістками, та так живо, що як настояща смерть, так така домовина, що хоч би і усякому доброму чоловікові таку Бог привів. [6]</p>	<p>...In front of one of the outhouses a painter known to Naum was painting a coffin...! Oak boards, thick and dry as iron, shaved and smoothed clean, as by an expert carpenter; the reason being that the man who made it, sorrowing over Marusia and loving Naum, put deep emotion into his task. ... At the head he painted an angel of God and at her feet he drew a picture of Death – a skeleton – so realistically that it might have been skull and crossbones in truth—any good person would not mind if God sent such a coffin to him [11, c. 181].</p>
---	--

У цьому фрагменті Ф. Лайвсей замінила традиційний для українців вислів «від щирого серця» на зрозумілий для англомовного читача “*deep emotion*”, а вислів «*портрет із смерті з кістками*», перекладачка відтворила описово як “*picture of Death – a skeleton... skull and crossbones*”, що є емблемою смерті. На жаль, цей символ є також знаком небезпеки, а отже, створюється враження, що вміст труни може заподіяти будь-яку шкоду, нещастя.

Приділено увагу в повісті й процесу приготування поминального обіду, який мав відбутися одразу після поховання. Готуватися до нього, як правило, починали одразу після того, як людина помирала. На поминальному обіді мали бути різні страви, але обов’язковою була кутя (або коливо, різновид куті). На стіл ставили пироги, сир, м’ясо, а поверх усього – калачі. На Слобожанщині на поминальний стіл традиційно ставили борщ, локшину, печеню, м’ясо, квас та горілку [9]. Процес підготовки поминального обіду Флоренс Лайвсей відтворила наступним чином:

<p>... розложили середу двора вогонь; жінки стали поратись, поприставляли казанки та горішки і варять борщі, локшину, квасок, печене кришать шматками, а там кутю у миски накладають та ситою розводять, горілку по пляшкам розливають, щоб частувати, ложки перемивають, миски лагодять, дошки кладуть і усе готують як треба, щоб і людям пообідати, і старців божих нагодувати. [6]</p>	<p>...a fire was lighted in the center and then at last did those present busy themselves; they set pots over the fire to boil soup, preparing macaroni and sorrel; they carved baked meats; in one place they might be seen filling a plate with boiled wheat (<i>kutia</i>) dissolved in water and honey; brimming glasses with whisky; setting out plates; laying planks for the tables and arranging everything as it should be so that those arriving could have dinner... [11, c. 181].</p>
--	---

Особливу складність у перекладі цього уривку складали назви традиційних національних страв, аналогів яких немає серед англомовної читачької аудиторії, і, на нашу думку, з цією задачею перекладачка впоралася не дуже вдало. Традиційну для українців страву «борщ» вона відтворила як “*soup*”, а «локшину», головною відмінністю якої було те, що вона була довгою та широкою, замінила зрозумілим для англомовних читачів італійським запозиченням “*macaroni*”. Найкращим тут, на наше переконання, було б описово передати назви українських страв або використати транслітерацію із додатковим роз’ясненням їх змісту.

Така ж само ситуація і з традиційною для українців поминальною стравою – кутею. Крім того, що кутя – це звичайна підсолонжена каша з медом і горіхами, яка могла готуватися у різних областях України дещо по-різному, це насамперед символічна святкова або поминальна їжа. Натомість Лайвсей перекладає назву цієї страви як “*boiled wheat (kutia) dissolved in water and honey*” – варена пшенична каша з медом (кутя), що зовсім не передає її символічної ролі на поминальному столі. Щодо цього, на нашу думку, також потрібно було дати детальне пояснення: що це за страва, як вона готується і коли її прийнято вживати.

Для позначення традиційної на поминальному столі горілки перекладачка використала звичайний для англомовної аудиторії алкогольний напій – “*whisky*”. Перекладачка застосовує відомий у теорії перекладу метод уподібнення (термін Р. Зорівчак), замінюючи реалію однієї країни ситуативним відповідником іншої. На наше переконання, така заміна не може вважатися досить вдалою, адже горілка є національним алкогольним напоєм, який вже багато століть споживається під час різних святкувань. Крім цього, не зважаючи на схожість за міцністю, обидва ці напої мають абсолютно різні смакові якості, отже, не можуть ототожнюватися. Відтак, під час використання назви “*whisky*” втрачається не тільки конотативне, але й денотативне значення, втрачається національна специфіка цього напою. Краще було використати метод комбінованої реномінації, який поєднує транслітерацію із додатковим поясненням.

Продовжуючи розгляд обряду поховання, зауважимо, що за українськими поховальними традиціями одну ніч покійник мав переночувати у власній хаті. Увесь цей час біля нього мав хтось сидіти. У повісті з Марусею на всю ніч зостався сам Василь. А вже наступного дня готувалися до обряду поховання.

Починався обряд поховання з того, що до двору, де був покійник, збиралися священник, диякони та усі інші люди, які хотіли попрощатися із покійним і взяти участь у поховальній церемонії. В повісті «Маруся» початок поховального обряду позначив дзвін. З цього часу до двору Наума почали збиратися люди, а потім із церкви почала рухатися траурна процесія. Ось як про це говориться у перекладі Лайвсей:

<p>Як передзвонили на збір, ось і несуть від церкви святий хрест і корозви, за ними мари, а там ідуть аж три попи і четвертий дякон, та усе у чорних ризах, а дяків — так з десятка два. А за народом так насили протовпились до хати [6].</p>	<p>.... When all had gathered and the bell had stopped, the holy cross and banners were being borne in procession from the church, and just behind them the bier was brought; yonder walked three priests and a deacon, all in black robes; and ten or twenty lay readers also. These with difficulty pushed their way through the press into the house [11, c. 182].</p>
--	---

Для позначення українських стародавніх слів «корозви» (церковний прапор із відповідною символікою) та «мари» (ноші для перенесення мерців), перекладачка застосувала сучасні англійські відповідники “banner”, що означає «стяг, прапор», та “bier” – ноші для перенесення домовини під час поховальних процесій. Для позначення церковної ієрархії перекладачка використала наступні семи: “non” – “priest”, що означає «священник», на позначення «дякона» – “deacon”, що має те ж саме значення і в англійській мові, а на позначення «дяків» – “reader”, що перекладається як «читачі, чтеці», тобто ті, хто мають читати молитви [10].

Г. Квітка-Основняненко дуже детально описує траурну церемонію. Він у найдрібніших деталях змальовує формування весільного поїзду, що традиційно використовувався під час похоронної процесії незаміжньої дівчини, відспівування дівчини священником, окроплення труни священною водою, розміщення в ній Марусі тощо. Описано й роздавання матір’ю покійниці посагу дівчини, який збирали їй на весілля. На той час існувала така традиція: якщо померла була єдиною дочкою в родині, мати звала до себе її подруг, відчиняла доччину скриню і роздавала все, що приготувала її донька собі на весілля, яке так і не відбулося: одяг, вишиті рушники, прикраси та інше майно. Канадська перекладачка відтворила цей зворушливий момент наступним чином:

<p>Далі Настя стала роздавати із скрині усе добро, яке було: що дівоче, – чи плахточку, чи запасочку, чи сорочечку, чи хусточку, чи що-небудь – роздавала вбогим дівчатам та сиротам, ...; усе пороздавала і скриню віддала на церков Божу; і подушки, і рядна, – усе позбувала й царство небесне Марусі і за душу свою і Наумову [6].</p>	<p>«...Then Nastia began to distribute the dowry in the huge chest. Articles such as kerchiefs ... were given to poor girls and orphans, ...She gave everything: the chest to the church—even the pillows and bedspreads—she gave away everything to have masses said for Marusia’s soul, for her own, and Naum’s» [11, c. 183].</p>
--	--

Детально було описано і процес обряження «весільного поїзду»: нареченого, подружок нареченої, дружків:

<p>А там попередв’язувала дружка і підружого раз рушниками довгими-довгими, з плеча аж до долівки, та усе повишивані заполоччю орлами та квіточками... [6]</p>	<p>«...Then, with other long towels embroidered with eagles and flowers, ..., she bound the best man and his assistants, crossing their breasts also with white linen, crossed the Svakhy with towels and pinned a flower in their caps ...» [11, c. 183].</p>
--	--

У цьому, як і в попередньому фрагменті, найбільшу складність для перекладу становить специфічна стародавня лексика на позначення одягу та його оздоблення: *the veils, shawls and coifs* – вуалі, хустки та прикраси для волосся; *long towels embroidered with eagles and flowers* – довгі рушники з вишитими орлами та квітами.

Потім у повісті йде детальний опис руху похоронної процесії до церкви для справляння церковної служби. Після служби похоронна процесія рушила до кладовища, де, за традицією, на довгих рушниках, промовляючи молитву, поступово опустили домовину у задалегідь викопану яму. Усі, хто були на церемонії, по черзі кинули до могили по жмені землі. Звичка кидати жменю землі до могили зародилася ще за стародавніх часів і символізувала останнє прощання з небіжчиком [9]. Після цього ще раз попрощалися із покійницею, побажали їй «землі пухом» і повернулися додому на поминальний обід. Справляли поминки ще й потім – на третій, дев’ятий, двадцятий та сороковий день від смерті доньки.

<p>«Господи праведний! Твоєю волею осиротів я, старець немощний! Тіло моєї дочечки віддаю матері нашій землі; а душу прийми у царство своє... і не остав мене, грішного!» Далі став читати отче наш, аж поки зовсім опустили труну і попи молитвою запечатали яму [6].</p>	<p>“O very God, by Thy will I became an orphan, a powerless old man! I give the body of my daughter to Mother Earth; accept her soul in Thy Kingdom. Forsake me not; a sinful man.” Then he began to repeat the Pater Noster as the coffin was lowered to its resting-place, and the priests, praying, performed the final ceremonies.... [11, c. 184].</p>
--	---

Цей фрагмент Ф. Лайвсей перекладає описово, замінюючи «Господи праведний» на “very God” (істинний бог), компенсуючи втрату лексеми «зовсім» виразом “to its resting-place” (до його місця відпочинку) та «запечатали яму» – “performed the final ceremonies” (виконали остаточні церемонії).

Висновки та перспективи дослідження. Таким чином, підсумовуючи все вищесказане, зазначимо, що структуру вертикального контексту твору Г. Квітки-Основняненка «Маруся» утворює надзвичайно великий та глибокий

пласт фонові інформації стосовно життя, побуту, матеріальної та духовної культури селянства початку ХІХ ст. В описі родинної обрядовості втілено багато позатекстової інформації, що віддзеркалює різні сторони життя людей, їх духовні прагнення та орієнтири. Відтворити все це іноземною мовою є надзвичайно складною задачею, адже перекладач має досконало володіти історією та культурою української нації. На нашу думку, Флоренс Лайвсей загалом справилася з цим нелегким завданням. Знання української етнографії, національних звичаїв, духовної спадщини нашого краю допомогли Флоренс Гамілтон Лайвсей більш-менш повно відтворити специфіку першотвору. Попри певні недоліки перекладу, надмірну українізацію та використання прийомів транскодування і комбінованої реномінації, їй вдалося зберегти національний колорит твору, розкрити для англomовного читача трагізм похоронного обряду в українській культурі.

Література:

1. Ахманова О.С. Гюббенет И.В. «Вертикальный контекст» как филологическая проблема. Вопросы языкознания. 1977. №3. С. 47–54.
2. Васейко Ю.С. Структурно-функціональні параметри вертикального контексту художнього твору: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.02.01 «Українська мова». К., 2004. 18 с.
3. Грушевський М. З історії релігійної думки на Україні. К., 1992. 189 с.
4. Долинин К.А. Имплицитное содержание высказывания Вопросы языкознания. 1983. № 6. С. 37–47.
5. Зорівчак Р.П. Реалія і переклад (на матеріалі англomовних перекладів української прози). Львів: Вид-во при Львів. ун-ті, 1989. 216 с.
6. Квітка-Основ'яненко Г.Ф. Маруся. URL: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=1018> (дата звернення: 05.07.2018).
7. Крюков А.Н. Фоновые знания и языковая коммуникация. Этнопсихолінгвістика: сб. ст. М.: Наука, 1988. С. 19–34.
8. Сулима В. Біблія і українська література. К., 1998. 399 с.
9. Українські традиції і звичаї: укр. етнографія, народ. вірування, традиції, звичаї, обряд. календар, свята, обереги: для дітей серед. шк. віку / [авт.-упоряд.: Скляренко В.М. та ін.]. Харків: Фоліо, 2008 (Київ: НБУ ім. Ярослава Мудрого, 2017). URL: <http://elibrary.nplu.org/object.html?id=2471> (дата звернення: 05.07.2018).
10. English Oxford Living Dictionaries. Oxford University Press. 2018. URL: <http://en.oxforddictionaries.com> (дата звернення: 05.08.2018).
11. Kvitka H. Marusya / Transl. by F. R. Livesay. N. Y.: E. P. Dutton & co., 1940. 220 p.

Анотація

Г. ЛЕЩЕНКО. СПЕЦИФІКА ВІДТВОРЕННЯ ФОНОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОЮ МОВОЮ В ОБРЯДІ ПОХОВАННЯ

У статті досліджуються особливості відтворення фонові інформації англійською мовою в обряді поховання (на матеріалі повісті Г. Квітки-Основ'яненка «Маруся»). Позатекстові елементи фонові інформації стають каналом, через який відбувається діалог між художнім текстом і культурою.

Ключові слова: фонові інформація, вертикальний контекст, художній твір, автор, читач, соціокультурна інформація.

Анотация

А. ЛЕЩЕНКО. СПЕЦИФИКА ВОСПРОИЗВЕДЕНИЯ ФОНОВОЙ ИНФОРМАЦИИ НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ В ОБРЯДЕ ПОГРЕБЕНИЯ

В статье исследуются особенности воспроизведения фоновой информации на английском языке в обряде погребения (на материале повести Г. Квитки-Основьяненко «Маруся»). Внетекстовые элементы фоновой информации становятся каналом, через который происходит диалог между художественным текстом и культурой.

Ключевые слова: фоновая информация, вертикальный контекст, художественное произведение, автор, читатель, социокультурная информация.

Summary

H. LESHCHENKO. THE SPECIFIC CHARACTER OF REPRODUCING BACKGROUND INFORMATION IN ENGLISH IN THE BURIAL CEREMONY

The article deals with the peculiarities of reproducing background information in English in the burial ceremony (based on the story of G. Kvitka-Osnovyanenko "Marusya"). Non-textual elements of background information become a channel through which dialogue is made between a literary text and culture.

Key words: background information, vertical context, literary work, author, reader, sociocultural information.

*кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри англійської
філології і перекладу
Національного авіаційного
університету*

*викладач кафедри англійської
філології і перекладу
Національного авіаційного
університету*

**ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОГО ВАРІАНТУ МІЖНАРОДНОГО ДОКУМЕНТУ
“DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT AND OF THE COUNCIL OF
23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY FROM RENEWABLE
SOURCES” УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ РЕСУРС ЛІТНЬОЇ ПРАКТИКИ
СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

Постановка проблеми. Загальновідомо, що підготовка фахівців з перекладу передбачає здобуття студентами комплексу навичок і компетенцій академічного, професійного, соціально-особистісного характеру. Згідно з навчальним планом студенти другого курсу, що здобувають освітньо-кваліфікаційний ступінь «бакалавр» 035.04 «Германські мови та література (переклад включно)» в Гуманітарному інституті Національного авіаційного університету, мають пройти фахову ознайомлювальну практику в літній період. Здобувши базові знання із основних предметів, як-от: «практика усного та писемного мовлення (англійська мова)», «практична граматики англійської мови», «практична фонетика англійської мови», а також опанувавши теоретично-практичні курси із таких дисциплін, як «порівняльна лексикологія англійської та української мов», «основи наукової діяльності» та «вступ до перекладознавства», студенти отримують індивідуальні завдання, які виконуються протягом двох тижнів.

Індивідуальне завдання для студента на практиці передбачає переклад тексту офіційно-ділового стилю громадсько-політичної тематики (або тематики, яка вивчалась протягом двох навчальних курсів) мовою оригіналу обсягом 20 000 знаків (без пробілів). Матеріалом для індивідуального завдання, як правило, обираються статті з періодики англійською мовою, зокрема популярних англійських видань “The Times”, “The Guardian”, “News Week”, “The Day”, “Kyiv Post”, а також міжнародні документи, дипломатична кореспонденція тощо. У ході виконання індивідуального завдання студенти подають власний переклад керівнику практики для перевірки, обговорення й аналізу. Завершуючи практику, студенти захищають роботу, отримані результати подають у звіті.

Ми виходимо з того, що виконання індивідуального завдання в ході літньої практики має становити для студента інтерес з багатьох точок зору: цікавий зміст документу, можливість перевірити здобуті навички й уміння з перекладу, мотивація до майбутньої професійної діяльності. Отже, актуальним для викладача як керівника студентської практики вважаємо методично виважений підбір документів для перекладу. Зазначимо, що пропонувати слід актуальні матеріали, враховуючи весь комплекс особливостей їх перекладу та загальну відповідність діловому дискурсу.

Проілюструємо такий підхід, зупинившись на особливостях перекладу міжнародного документу “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources” та українській редакції угоди «Директива Європейського парламенту та Ради 2009/28/ЄС про заохочення до використання енергії, виробленої з відновлюваних джерел», що були обрані об’єктом перекладу й аналізу в рамках фахової ознайомлювальної практики. Офіційний текст документу англійською мовою знаходиться у вільному доступі: розміщений на сайті EUR-Lex.europa.eu [1]. Українська редакція документу розміщена на електронній сторінці Офіційного вісника Європейського Союзу [2]. Оскільки міжнародний документ уже був перекладений, і його текст доступний для широкого загалу, то студенти мають можливість зіставити, проаналізувати, порівняти власний переклад із офіційним варіантом документу українською мовою.

Актуальність вибору для перекладу студентами саме такого роду документів зумовлена, на нашу думку, як розширенням міжнародних дипломатичних і економічних відносин нашої країни із країнами Європейського Союзу та збільшенням обсягів міжнародної документації, так і зростанням потреби адекватного перекладу різного роду документів міжнародного права, що посилює необхідність якісної підготовки перекладачів-фахівців у цій сфері.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Наукові розвідки відомих мовознавців і лінгвістів щодо перекладу міжнародних документів підтверджують актуальність означеної проблеми. Важливість і особливості перекладу документів міжнародного ділового дискурсу висвітлено в працях І.І. Борисенко, О.Р. Зарума-Панських, В.В. Калюжної, О.В. Коновченка, В.М. Крупнова, С.С. Максимова та інших [3; 4; 5]. Так, В.Ю. Кизим і І.А. Рудь вивчали стилістичні особливості перекладу англійських міжнародних юридичних документів, Н.С. Кащишин і О.В. Лось досліджували генезу та функціонування терміносистеми англійського дипломатичного дискурсу, а також особливості перекладу термінів у документах міжнародного права, О.В. Васильченко вивчала зовнішньоекономічні договори в англійському діловому дискурсі, Л.О. Ярова аналізувала особливості перекладу скорочень у міжнародних конвенціях і деклараціях. Проте науковий доробок у галузі перекладу міжнародних договорів і угод практично не торкається вузькоспеціального дискурсу, оскільки особливості перекладу текстів у галузі енергоефективності залишаються малодослідженими в публікаціях із перекладознавства, що також посилює актуальність проблеми.

Мета статті полягає у виявленні граматичних і лексичних особливостей дипломатичного дискурсу та позначенні труднощів, з якими зіткнулися студенти як майбутні фахівці з перекладу, працюючи над відтворенням англomовного варіанту документу “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources” українською мовою. Завдання – віднайти способи подолання труднощів перекладу означеного документу.

Насамперед охарактеризуємо термін «директива», тлумачення якого представлено в «Українському юридичному термінологічному словнику» та “Legal Dictionary”. Директива – 1) розпорядження, керівна вказівка, настанова, що її дає вищестоящий орган нижчестоящим. Таке розпорядження, вказівку може давати й керівник своїм підлеглим; 2) юридично обов’язковий акт, прийнятий компетентним органом ЄС, який належить до вторинного законодавства ЄС і є обов’язковим для кожної держави-члена ЄС, якій він адресований, щодо результату, який має бути досягнутий, однак залишає національним органам влади вибір форм та методів імплементації (Наказ від 04.10.2004 р. №578 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо приведення положень проєктів нормативно-правових актів з питань прямого оподаткування у відповідність до законодавства Європейського Союзу та вимог положень угод ГАТТ-СОТ») [6].

Directive – a legislative Act of the European Union produced by the Council of the European Union and the Commission of the European Union. It directs member states to produce a certain effect within a certain time. This achieves the Community goal while respecting national differences. The member state need not legislate if it can achieve the same result by administrative measures. Failure to comply can result in action before the Court of Justice of the European Union [7].

Як бачимо, наведені тлумачення не подають жорсткої регламентації такого документу, як директива, що посилює відповідальність перекладача як учасника дипломатичного дискурсу за відтворення його змісту іншою мовою. Міжнародний документ “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources” складається з 97 пунктів, 29 статей та 7 додатків. Окрім англomовної версії документу на офіційному сайті права Європейського Союзу, його текст подано ще 23 офіційними мовами. Зазначена Директива, як різновид законодавчого акту ЄС, визначає рамки, у межах яких усі члени Співтовариства мають розробити національний план дій про збільшення використання енергії, виробленої із відновлюваних джерел, що має відповідати нормам використання та вироблення енергії Європейського Союзу.

Характеризуючи текст Директиви англійською мовою, що для нас із перекладацької точки зору є вихідним, визначимо такі граматичні особливості. Передусім це велика кількість складнопідрядних речень, що є ознакою фахових текстів (“When favoring the development of the market for renewable energy sources, it is necessary to take into account the positive impact on regional and local development opportunities, export prospects, social cohesion and employment opportunities, in particular as concerns SMEs and independent energy producers” [1].); більша частотність уживання форм пасивного стану, аніж активного (“The opportunities for establishing economic growth through innovation and a sustainable competitive energy policy have been recognised” [1].); значна кількість дісприкетних зворотів (“The move towards decentralised energy production has many benefits, including the utilisation of local energy sources, increased local security of energy supply, shorter transport distances and reduced energy transmission losses” [1].); наявність інфінітивних конструкцій (“It will be incumbent upon Member States to make significant improvements in energy efficiency in all sectors in order more easily to achieve their targets for energy from renewable sources” [1].); уживання герундія (“acting in accordance with the procedure laid down in the Article 251 of the Treaty” [1].); часті прийменниково-іменникові конструкції (“It also stated that further assessment should be made of the environmental and social consequences of the production and consumption of biofuels” [1].); повторювані анафоричні конструкції (“Having regard to the proposal from the Commission”, having regard to the opinion of the European Economic and Social Committee”, having regard to the opinion of the Committee of the Regions” [1].).

Лексичні особливості зумовлені специфікою вживання загальних слів у тексті директиви (“opinion” [1] – «висновок» [2], “package of measures” [1] – «комплекс заходів» [2], “Community” [1] – «Співтовариство» [2]), великою кількістю фахової термінології (“renewable sources”, “greenhouse gas emissions”, “energy consumption” [1]), аббревіатур (EEA, SME, GDP, MS [1]), термінів-неологізмів “biofuels”, “biomass”, “solar plan” [1]).

Виявлення зазначених особливостей було важливим для організації фахової ознайомлювальної практики студентів, адже працюючи над перекладом міжнародного документу, вони розвивали вміння аналізувати граматичну будову вихідного тексту, розпізнавати його граматичні, лексичні, жанрово-стилістичні особливості, вчилися конструювати речення цільовою мовою, застосовувати відповідні трансформації для досягнення адекватного перекладу. До того ж такий вид діяльності потребував роботи з навчальною, довідковою, науковою літературою, спеціалізованими й електронними словниками, іншими джерелами інформації. Безумовно, нерідко з метою ознайомлення із загальною інформацією вихідного тексту студенти використовували й системи машинного перекладу Google і Pragma. Цю ситуацію важливо використати з навчальною метою: показати студентам під час обговорення, що машинні переклади неповноцінні, тому що потребують суттєвого доопрацювання через велику кількість граматичних і лексичних помилок. Під час консультацій важливо обговорити спірні й складновідтворювані з точки зору перекладу позиції, наявні неточності й формальні помилки та віднайти способи їх подолання.

Безсумнівно, що точність, правильність, грамотність перекладу ділового дискурсу значною мірою залежить від розуміння перекладачем граматичної форми, синтаксичної конструкції та структури речення. Аналізуючи український переклад Директиви, звертаємо увагу на основні граматичні трансформації, використані з метою досягнення адекватності перекладу. За класифікацією В.І. Карабана, маємо п’ять основних видів граматичних трансформацій: пермутація (перестановка), субституція (заміна), додавання, вилучення та комплексна трансформація [8, с. 18]. На основі зіставного аналізу виявляємо, що в перекладі цільовою мовою граматична трансформація додавання є найпродуктивнішою. Це підтверджує й той факт, що обсяг українського тексту значно перевищує відповідний англійський варіант. Унаслідок трансформації додавання в перекладі кількість слів, словоформ, членів речення є значно більшою, аніж в оригіналі, що й підтверджують наведені приклади:

“Such decentralisation also fosters community development and cohesion by providing income sources and creating jobs locally” [1]. – «Ця децентралізація сприяє також розвитку органів місцевого самоврядування та сприяєваності в межах цих органів шляхом нових джерел доходів та створення робочих місць на місцевому рівні» [2].

“...the target will in fact be met through a combination of domestic production and imports” [1]. – «...досягне цієї мети шляхом поєднання внутрішнього виробництва та імпорту енергоресурсів» [2].

“The improvement of energy efficiency is a key objective of the Community” [1]. – «Підвищення рівня енергоефективності є основним завданням Співтовариства» [2].

“...establishing a framework for the setting of ecodesign requirements for energy-using products” [1]. – «запровадження рамок для встановлення вимог в галузі екоконцепції, що застосовуються до продуктів, виробництво яких потребує енергетичних ресурсів» [2].

Наступні приклади ілюструють трансформацію заміни, унаслідок якої під час перекладу змінюються граматичні ознаки слів, а саме категорія числа:

“the renewable energy potential” [1] – «можливість розвитку енергії, що видобувається з відновлюваних джерел» [2]

“reducing dependence on imported fossil fuels” [1] – «зменшити залежність від імпортованого викопного палива» [2]

“Member States with low endowments of the relevant resources will easily be able to obtain biofuels from elsewhere” [1] – «держави-члени, що мають низький рівень забезпечення ресурсами цього типу зможуть легко скористатися біопаливом з інших країн» [2].

“Member States have different renewable energy potentials” [1] – «Держави-члени мають різний потенціал в галузі відновлюваної енергії» [2].

Іноді під час відтворення одна частина мови трансформується в іншу:

“the development of energy from renewable sources should be closely linked to increased energy efficiency” [1] – «належить встановити тісний зв'язок між розвитком енергії, видобутої з відновлюваних джерел, та підвищенням енергоефективності» [2].

“Action Plan for Energy Efficiency: Realising the Potential” [1] – «План дії для енергоефективності: реалізувати потенціал» [2].

У процесі перекладу відтворення граматичних особливостей тексту завжди пов'язане із лексичним аспектом, отже, для адекватного перекладу (а також із навчальною метою) і відтворення особливостей ділового дискурсу важливо не лише вказати на такий взаємозв'язок студентам, але й сприяти розумінню цих аспектів та особливостей. Коли йдеться про лексичний аспект перекладу Директиви, звертаємо увагу студентів на особливості перекладу термінології, аббревіатур, назв установ і організацій, загальноживаної лексики, що набуває спеціального значення. Так, після назви Директиви в заголовку в дужках у вихідному тексті маємо аббревіатуру *EEA*. Як відомо, значна кількість аббревіатур та скорочень у науково-технічній літературі є омонімічною, тобто форми аббревіатури чи скорочення є тотожними, але водночас мають відмінні значення у різних галузях. Нерідко перекладацькі помилки є наслідком неправильного вибору значення аббревіатури. Наприклад, аббревіатура *EEA* має два значення, що вживаються в різних галузях: 1). *EEA* – European Economic Area, a free-trade zone created in 1994, composed of the states of the European Union together with Iceland, Norway, and Liechtenstein; *EEA* – Європейська економічна зона [9]; 2). *EEA* – European Environment Agency – Європейське агентство з довкілля [9].

В українському варіанті документу знаходимо відповідник *СВП* (*Європейський економічний простір*). Методом перевірки і уточнення визначаємо, що саме він трапляється в періодиці та документації ЄС частіше, ніж відповідник *СЄЗ* (*Європейська економічна зона*), який зафіксований у словнику. Отже, переклад аббревіатури *EEA* (*European Economic Area*) здійснюємо відповідним скороченням – *СВП* (*Європейський економічний простір*). До цього способу перекладу відносимо такі приклади: “the UNs Framework Convention on Climate Change” [1] – «Рамкової конвенції ООН про кліматичні зміни» [2]; “SMEs (small to medium-sized enterprises)” [1] – «МСП (малі та середні підприємства)» [2]. Таким чином, означений спосіб перекладу передбачає створення відповідника за тією ж моделлю, що і в мові оригіналу.

Наступний приклад ілюструє інший спосіб перекладу аббревіатури – переклад відповідною повною формою: “the Trans-European Network for Energy (TEN-E) programme” [1] – «в рамках програми, пов'язаної з трансєвропейською мережею енергії» [2]. Як відомо, такий спосіб використовують, коли в цільовій мові немає відповідного скорочення. Переклад аббревіатури *FAO* [1] (Food and agriculture organization of the United Nations) відповідною формою *ФАО* [2] (Організація з продовольства і сільського господарства) здійснено методом транскодування. Зазначимо, що транскодування скорочень і аббревіатур застосовують під час перекладу назв міжнародних організацій, компаній, корпорацій чи об'єднань тощо.

Загальноживана лексика в дипломатичному дискурсі також може становити певні труднощі під час відтворення цільовою мовою. Особливо, коли слова, поряд із загальноживаним значенням, набувають спеціального, у цьому разі – юридичного значення: “the opinion of the European Economic and Social Committee” [1] – «висновок Європейського економічно-соціального комітету» [2]. У наведеному прикладі термін “opinion”, окрім загальних значень «думка», «погляд», може вживатися в значенні «висновок фахівця» або «судове рішення» [9]. Це важливо пояснити студентам, бо перекладачу-початківцю під час відтворення такої лексики слід бути уважним, щоб не припуститися помилок.

Отже, індивідуальне завдання для студента як майбутнього перекладача в період проходження практики має носити комплексний характер, забезпечуючи можливість ефективного застосування набутих знань і навичок. Доцільним за такого підходу є переклад студентами проаналізованої Директиви, яка містить комплекс особливостей, властивих дипломатичному дискурсу. Вважаємо, що вміння розпізнати граматичні й лексичні явища у вихідному тексті, розв'язання спільно з викладачем виявлених труднощів шляхом визначення ефективного способу перекладу цільовою мовою, використання конкретних документів дипломатичного дискурсу є потужним навчальним ресурсом у підготовці майбутніх фахівців з перекладу до професійної діяльності.

Література:

1. EUR-Lex. Access to European Union law. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL>
2. Офіційний вісник Європейського Союзу. URL: http://sae.gov.ua/documents/dyrektyva_2009_28.pdf.

3. Борисенко І.І., Євтушенко Л.І., Дайнеко В.В. Англійська мова в міжнародних документах і дипломатичній кореспонденції. К.: Логос, 1999. 416 с
4. Зарума-Панських О.Р. Лексико-семантичні особливості текстів міжнародних організацій. Іноземна філологія. 1990. Вип. 111. С. 144–149
5. Калюжная В.В. Стиль англоязычных документов международных организаций. К.: Наукова думка, 1982. 121 с.
6. Український юридичний термінологічний словник. URL: <https://www.marazm.org.ua/document/termin/>.
7. Legal Dictionary. URL: <https://legal-dictionary.thefreedictionary.com/directive>
8. Карабан В.І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця, Нова книга, 2004. 576 с.
9. Lingvo Live. Online dictionary from ABBYY. URL: <https://www.lingvolive.com/>.

Анотація

**М. РУДИНА, О. ШВАНОВА. ПЕРЕКЛАД АНГЛОМОВНОГО ВАРИАНТУ
МІЖНАРОДНОГО ДОКУМЕНТУ “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY
FROM RENEWABLE SOURCES” УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ ЯК НАВЧАЛЬНИЙ РЕСУРС
ЛІТНЬОЇ ПРАКТИКИ СТУДЕНТІВ-ПЕРЕКЛАДАЧІВ**

У статті досліджено граматичні й лексичні аспекти ділового дискурсу на матеріалі англomовного варіанту міжнародного документу “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources”. Основну увагу звернено на труднощі перекладу, з якими зіткнулися студенти, працюючи над відтворенням документу українською мовою під час фахової ознайомлювальної практики. Розглянуто граматичні трансформації, наявні в цільовому тексті, проаналізовано способи передачі аббревіатур, назв організацій та об’єднань у документі, відзначено, що використання документів ділового, зокрема дипломатичного, дискурсу є навчальним ресурсом у підготовці майбутніх фахівців із перекладу до професійної діяльності.

Ключові слова: директива, переклад ділового дискурсу, фахова ознайомлювальна практика, граматичні трансформації, переклад аббревіатур.

Аннотация

**М. РУДИНА, О. ШВАНОВА. ПЕРЕВОД АНГЛОЯЗЫЧНОГО ВАРИАНТА
МЕЖДУНАРОДНОГО ДОКУМЕНТА “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY
FROM RENEWABLE SOURCES” НА УКРАИНСКИЙ ЯЗЫК, КАК УЧЕБНЫЙ РЕСУРС
ЛЕТНЕЙ ПРАКТИКИ СТУДЕНТОВ-ПЕРЕВОДЧИКОВ**

В статье исследованы грамматические и лексические аспекты делового дискурса на материале англоязычного варианта международного документа “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources”. Основное внимание обращено на трудности, с которыми столкнулись студенты, воспроизводя документ на украинском языке во время профессиональной ознакомительной практики. Рассмотрены грамматические трансформации, применяемые в целевом тексте, проанализированы способы передачи аббревиатур, названий организаций и объединений в документе, отмечено, что использование документов делового, в частности дипломатического, дискурса является учебным ресурсом подготовки будущих специалистов-переводчиков к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: директива, перевод делового дискурса, профессиональная ознакомительная практика, грамматические трансформации, перевод аббревиатур.

Summary

**M. RUDINA, O. SHVANOVA. TRANSLATION OF ENGLISH VERSION
OF THE INTERNATIONAL DOCUMENT “DIRECTIVE 2009/28/EC OF THE EUROPEAN PARLIAMENT
AND OF THE COUNCIL OF 23 APRIL 2009 ON THE PROMOTION OF THE USE OF ENERGY
FROM RENEWABLE SOURCES” INTO UKRAINIAN AS AN EDUCATIONAL RESOURCE
FOR STUDENTS-TRANSLATORS DURING SUMMER PRACTICE**

The article deals with the grammatical and lexical peculiarities of the business discourse on the basis of English version of the international document “Directive 2009/28/EC of the European parliament and of the council of 23 April 2009 on the promotion of the use of energy from renewable sources”. The main attention is devoted to the difficulties that were facing students working on translation of the document into Ukrainian within specialist introduction practice. The grammatical transformations used to achieve adequacy of translation have been studied in details. The ways to render abbreviations, names of organizations, corporations and units have been analysed thoroughly. It has been noted that the usage of documents of business discourse is an educational resource in preparation of future translators.

Key words: directive, translation of business discourse, specialist introduction practice, grammatical transformations, translation of abbreviations.

*аспірант кафедри англійської
філології і перекладу
Київського національного
лінгвістичного університету*

СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО, ВТІЛЕНОГО В АНГЛОМОВНОМУ АНЕКДОТІ, В УКРАЇНОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

Постановка проблеми. Вивчення способів перекладу мовних засобів комізму і їх критичний аналіз, безсумнівно, сприяють глибшому, всебічному пізнанню оригіналу, художніх цінностей певного народу і, врешті решт, розумінню його менталітету через художню культуру [14, с. 105]. Будь-який переклад вербального гумору, за Д. Чіаро [22], повинен мати на меті якомога точніше відтворення комічного ефекту оригіналу [22, с. 1].

У зв'язку з численними труднощами, переклад гумору – нелегкий процес [23, с. 163]. Як зазначав Д. Чіаро: «Словесний гумор подорожує погано» [22, с. 1]. Перегинаючи географічні межі, комічне має відповідати лінгвістичним і культурним елементам, які найчастіше характерні для вихідної культури, тобто культури, де твориться комічне, тим самим втрачаючи комічну силу в цільовій культурі [22, с. 1]. Тому комічне, виражене в слові, стоїть на межі «перекладність – неперекладність» [19, с. 84], ускладнює, але й актуалізує об'єкт перекладознавчого аналізу [6, с. 171], а переклад анекдоту як жанру комічного, що являє собою стислу комічну історію, створену і зрозумілу в межах окремої лінгвокультури, створює особливі труднощі для перекладача.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням перекладу комічного присвячені численні праці, зокрема таких вітчизняних та зарубіжних науковців, як Дж. Вандаел, Ю. В. Галяєва, Р. Діот, К. Є. Жук, Р. С. Колесник, І. Ю. Марченкова, Р. О. Орлова, О. А. Павловська, Д. Чіаро. Проте й нині вбачається брак наукових праць, що стосуються проблеми відтворення комічного, втіленого в англійськомовних анекдотах, в українськомовних перекладах.

Постановка завдання. З огляду на актуальність проблеми відтворення комічного у перекладі та розповсюдженість анекдоту як жанру комічного основним завданням статті є визначення засобів перекладу в українськомовних перекладах комічного, втіленого в англійськомовних анекдотах.

Виклад основного матеріалу. Переклад комічних текстів, зокрема анекдотів, передбачає знання особливостей культури країни, мовної картини світу [7, с. 171]. Як відомо, комічне має досить чіткі національні характеристики, які виявляються і у виборі його предмету, і у різних «технологіях» створення сміхового ефекту. Ця специфіка не завжди піддається чіткому формулюванню, оскільки феномени людської культури взагалі ніколи не підлягають остаточній формалізації. Проте і на професійному, і на побутовому рівні визнана відмінність різних національних гумористичних традицій [3, с. 59–70].

Під час перекладу текстів анекдотів прагнення перекладача передати гумор оригіналу часто зустрічає опір із боку приймаючої культури і мови цієї культури через відсутність аналогічних понять і аналогічних ситуацій, оскільки цей процес передбачає перенесення твору не тільки з однієї мовної системи, але і з однієї ментальної сфери в іншу [7, с. 171–172]. Тому переклад комічного, вираженого в слові (яке, тим не менш, не може бути абстрактним і неминуче пов'язане з ситуацією), вимагає розпізнавання і правильної інтерпретації прагматичного контексту, що включає сукупність знань, які об'єднують автора і адресата, обставини спілкування, комунікативну інтенцію автора, його оцінне ставлення до змісту висловлювання, установку на досягнення комунікативного ефекту, а також культурологічний фон, оскільки комізм слова в різних мовах має визначену національно-культурну специфіку і відображає унікальність кожної мови і кожного народу [5].

До того ж причини труднощів перекладу мовних прийомів створення комічного в анекдотах полягають у розбіжності семантичних структур слів у різних мовах, розбіжності конотативних компонентів їхніх значень, розбіжності обсягу фонових знань у носіїв різних мов. Під час вибору мовного засобу в перекладі не виключено спотворення комунікативного наміру та привнесення в текст перекладу смислів, що відображають перекладацьку суб'єктивність, і відмінних від смислів, присутніх в оригіналі [15, с. 46].

Основні характеристики перекладу комічного, втіленого в англійськомовних анекдотах, зводяться до наступних: 1) якість відтворення семантики в перекладі забезпечується досягненням заданого прагматичного ефекту шляхом застосування функціонально адекватного оригіналові організованого комплексу засобів рідної мови; 2) під час перекладу анекдотів українською необхідно враховувати особливості їх лінгвістичної та лінгвопрагматичної організації, а також системно-функціональну взаємозумовленість авторських прийомів і засобів у процесі смисловідтворення; 3) мовні засоби створення комічного є системним смисловідтворювальним комплексом, що забезпечує організацію текстового простору, а отже, реалізує авторські комунікативно-прагматичні установки [10, с. 50]; 4) особливого значення в текстах анекдотів набуває національний характер гумору, а специфіка перекладу в такому разі полягає не тільки в збереженні оригінальної прагматичної мети, а й в адекватності відтворення національного характеру комічного засобами іншої мови; 5) труднощі перекладу пов'язані не лише зі знанням мови, а й з умінням перекладача знаходити в різних мовних системах міжмовні лінгвопрагматичні відповідники [16, с. 23]; 6) неточна передача комічного призводить до комунікативних невдач і порушення цілісності сприйняття тексту [4, с. 32].

Таким чином, в процесі відтворення анекдотів необхідно забезпечити такий тип міжмовної комунікації, за якого створений текст у мові перекладу міг би виступати як повноцінна комунікативна заміна оригіналу й

ототожнюватися з оригіналом у функціональному, структурному і змістовому відношенні, зберігаючи водночас комічний ефект [8, с. 6]. Для вираження повноцінного ефекту комічного у перекладі потрібно зважати на особливості процесу міжмовної комунікації, специфіку мовних актів, співвідношення смислів (вираженого і такого, що мається на увазі), а також на вплив контексту і комунікативної ситуації на розуміння тексту й інших факторів, що визначають кінцеву відповідність тексту оригіналу. Така відповідність має на меті створення адекватного перекладу, який забезпечує прагматичні завдання перекладацького акту на максимально можливому для досягнення цієї мети рівні еквівалентності, відповідає жанрово-стилістичним вимогам до текстів даного типу та суспільно визнаній конвенціональній нормі перекладу [9, с. 233].

Розглянемо на прикладі: *Two blondes fell down a hole. One said, “It’s dark in here, isn’t it?” The other replied, “I don’t know; I can’t see”* [24]. Вважається, що за допомогою анекдоту створюються образи, які виглядають схематично і містять «ярлики», що підкреслюють різні недоліки. Надалі ці ярлики вже сприяють створенню стереотипів. Так, комічний ефект у наведеному анекдоті базується на стереотипі про жінку-блондинку як про людину з надзвичайно обмеженим кругозором, що не розуміє причинно-наслідкових зв’язків.

Анекдоти про блондинок є типовими для англомовного гумору. Однак варто вказати на те, що для українського гумору вони також є типовими. Наприклад, чоловік дружині-блондинці: «*Ти стала багато часу і грошей витрачати на перукарню*». «*А що робиш? Багато хто говорить, що у мене з головою не в порядку*».

Спільність концептуальних картин світу англомовної та україномовної лінгвокультур, що виражається в однаковому стереотипному сприйнятті блондинок, у цьому разі дозволяє зробити висновки про можливість створення перекладу наведеного анекдоту без заміни образу блондинки іншим: *Дві блондинки впали в яму. Перша каже: «Тут темно, чи не так?» Інша відповідає: «Не знаю, мені не видно»*.

Свою чергою необхідність створення адекватного перекладу з урахуванням прагматичних завдань анекдоту, його жанрово-стилістичних особливостей та інших факторів відбивається на виборі стратегій і тактик перекладу мовних засобів створення комічного.

Під стратегією перекладу розуміємо метод виконання перекладацького завдання, що полягає в адекватній передачі з іноземної мови на мову перекладу комунікативної інтенції відправника, з урахуванням культурологічних та особистісних особливостей оратора, базового рівня, мовної надкатегорії та підкатегорії [13, с. 149]; це програма здійснення перекладацької діяльності, що формується на основі загального підходу перекладача до виконання перекладу в умовах певної комунікативної ситуації двомовної комунікації, яка визначається специфічними особливостями цієї ситуації і метою перекладу, а також визначає характер професійної поведінки перекладача в рамках певної комунікативної ситуації [18, с. 172].

Тактика перекладу, своє чергою, визначає, які саме смислові або формальні характеристики мовних одиниць оригіналу (денотативного, сигніфікативного, конотативного значення, прагматичних або формальних характеристик) підлягають відтворенню в перекладі [2, с. 30]. Як слушно зазначає Т. Андрієнко, стратегії й тактики перекладу різняться за характером об’єктів, на які вони спрямовані, або за рівнями когнітивних процесів, які вони контролюють [2]. Необхідність розмежування стратегій і тактик перекладу пов’язана з їх спрямованістю на різні об’єкти [2, с. 30].

У перекладознавстві досі не існує єдиної думки щодо переліку стратегій і тактик, що використовуються під час перекладу комічного. Зокрема, під час визначення переліку стратегій відтворення комічного М. Пилипчук [17] бере до уваги ступінь наближення культурного компоненту тексту до цільового читача, називаючи основними стратегіями перекладу комічного (на прикладі анімаційних фільмів) стратегії доместикації та форенізації.

Доместикація, або одомашнення, розуміється як стратегія наближення тексту до культури мови, якою він перекладається. Тут може спостерігатися втрата інформації тексту оригіналу [20, с. 251–252]. Наприклад: *A skeleton walks into a pub and says, “Pint of bitter and a top”* [24] – *Скелет заходить у паб і каже: «Бокал пива і швабру»*. В анекдоті скелет замовляє конкретний вид пива – *bitter* ‘біттер’ – гірке пиво, сорт світлого елю. Оскільки споживання елю є взагалі нетиповим для української культури, перекладач вдається до передачі іменника *bitter* як *ниво*, оскільки це дозволяє зберегти ідею про напої, точно передаючи ситуацію, коли скелет заздалегідь передбачив, що пиво буде з нього вилитися на підлогу.

Форенізація, або очуження, – це стратегія збереження культурного компоненту тексту оригіналу в перекладі [20, с. 251–252]. Наприклад: *A husband stepped on one of those penny scales that tell you your fortune and weight and dropped in a coin. “Listen to this,” he said to his wife, showing her a small, white card. “It says I’m energetic, bright, resourceful and a great person”. “Yeah,” his wife nodded, “and it has your weight wrong, too”* [24] – *Чоловік підійшов до терезів, які за пенс одночасно описують характер і вимірюють вагу, і опустив монету. «Слухай, – сказав він дружині, показавши їй маленьку, білу карту. – Тут говориться, що я енергійна, яскрава, винахідлива і чудова людина». «Так, – кивнула дружина, – вагу вони теж вказали неправильно»*. У представленому анекдоті переклад із застосуванням форенізації вимагає від перекладача переструктурування фрази із додаванням опису для того, щоб зробити концепт зрозумілим для адресата-українця: *one of those penny scales that tell you your fortune and weight – терезів, які за пенс одночасно описують характер і вимірюють вагу*, однак саме поняття англійського пенса *penny* – *пенс* зберігається, апелюючи до англійської культури.

Під час перекладу комічного використовуються різноманітні перекладацькі трансформації: антонімічні, метонімічні й інші заміни, спричинені необхідністю перетворення образної основи комічного, конкретизація, диференціація і генералізація значень для зняття лексико-контекстуальної невідповідності, смисловий розвиток і додавання як експлікований прояв прагматичної установки на рецептора, компенсація змістовних і стилістичних втрат [12, с. 167].

Оскільки перекладацькі трансформації можна розуміти як мінімальні одиниці реалізації стратегій і тактик перекладу, розглянемо більш детально їх перелік і класифікацію. У найбільш загальному вигляді перекладацькі трансформації поділяють на лексичні, лексико-семантичні, граматичні та лексико-граматичні.

До лексичних перекладацьких трансформацій належать транскрипція, транслітерація та калькування. Транскрипція і транслітерація – це способи перекладу лексичної одиниці оригіналу шляхом відтворення її форми за допомогою літер мови перекладу. Так, методи транскрипції та транслітерації є ефективними під час відтворення власних назв, слів-інтернаціоналізмів, онематопії тощо. Зокрема, транскрипція в наступному прикладі використовується під час перекладу слова *barbeque*: *A man walks into a bar and says, "Ouch that's hot". It was a BARbeque* [24] – *Чоловік заходить у бар і каже: «Ой, тут жарко». Це було БАРбекю*. Комічне в наведеному анекдоті базується на поєднанні слів *bar* та *barbeque*, тобто представленні слова *bar* як компонента слова *barbeque*. Таке ж поєднання можливе під час транскрибування іменника *barbeque* як *барбекю*, тому наведена перекладацька трансформація дозволяє актуалізувати подвійний план у розглядуваному анекдоті.

Досить дієвим засобом перекладу текстів анекдотів є калькування, однак його застосування обмежується випадками повного співпадіння фрагментів концептуальних і мовних картин світу англійців та українців, представлених в анекдотах, наприклад: *Did you hear about the two antennae that got married? The wedding wasn't very good, but the reception was terrific!* [24] – *Ви чули про дві антени, які одружилися? Саме весілля було не дуже, але прийом був приголомшливим!* Комічний ефект анекдоту закладено у грі слів, заснованій на полісемії: *The wedding wasn't very good, but the reception was terrific!*, де *reception* може означати як прийом гостей, так і прийом сигналу. В українській мові існує аналогічне слово *прийом*, в якому реалізується відповідна полісемія, тому у цьому разі можливим є відтворення фрагменту *the reception was terrific* шляхом калькування як *прийом був приголомшливим*.

Лексико-семантичні перекладацькі трансформації включають диференціацію, модуляцію, генералізацію та конкретизацію [11, с. 113]. Зокрема, шляхом застосування диференціації перекладач отримує можливість адаптувати текст перекладу до норм мови перекладу, наприклад: *Q: What did the 0 say to the 8? A: Nice belt!* [24] – *Питання: Що нуль сказав вісімці? Відповідь: Класний пояс!* Ключовою для розуміння анекдоту постає фраза *Nice belt!* як відповідь на загадку. Прикметник *nice* ‘гарний’ під час перекладу наведеного анекдоту відтворено як *класний*, тобто з метою адаптації анекдоту до норм мови перекладу перекладач обирає варіант перекладу із сленговим забарвленням.

Генералізація застосовується під час перекладу анекдотів, що містять специфічні слова, які не мають повних відповідників в українській мові, наприклад: *I was going to make myself a belt made out of watches, but then I realized it would be a waist of time* [21] – *Я хотів зробити ремінь із годинників, але потім я зрозумів, що це буде марнування часу*. Під час перекладу наведеного анекдоту іменник *watch* ‘наручний годинник’ відтворено більш загальним іменником *годинник*, що, однак, дозволяє зберегти ідею про марнування часу.

Застосування конкретизації обумовлене необхідністю пояснення та уточнення значення деяких багатозначних слів, наприклад: *Man walking down the street meets a friend who has a lobster tucked under his arm. "Are you taking that lobster home to dinner?" he asks. "No," says friend, "he's had his dinner and now I'm taking him to the pictures"* [24] – *Чоловік іде по вулиці і зустрічається з другом, який несе омара*. «*Ти несеш цього омара додому на обід?*» – питається він. «*Ні, – відповідає його друг, – він щойно пообідав, а тепер я веду його в кіно*». Одним із засобів творення комічного в цьому анекдоті є фраза *he's had his dinner and now I'm taking him to the pictures*, де *pictures* ‘картини’, ‘кінематографія’ передає місце, куди чоловік планує віднести омара. У перекладі наведений іменник передано як *кіно*, тобто місце – кінотеатр.

Модуляція використовується як засіб трансформування значення лексичної одиниці мови оригіналу з метою зробити її більш зрозумілою для адресата анекдоту в перекладі. Розглянемо на прикладі: *Three vampires are sitting at a bar. Bartender asks the first one what he wants. "I think I'll have a glass of blood". "Okay, what'll you have?" he asks the second vampire. "That sounds good. I'll have a glass of blood too". "And what can I get for you?" he asks the third vampire. "I'll have a glass of plasma," said the third vampire. "Okay," said the bartender, "That's two bloods and a blood light, then"* [24] – *Три вампіри сидять у барі. Бармен запитує першого про те, що він п'є. «Я думаю, що буду келих крові». «Гаразд, а що ви будете?» – питає він другого вампіра. «Звучить непогано. Я також буду склянку крові». «А що будете ви?» – питає бармен третього вампіра. «Я буду склянку плазми», – відповідає він. «Гаразд, – сказав бармен. – Дві склянки звичайної крові та одна – дієтичної»*. В наведеному анекдоті основою комічного постає позиціонування плазми крові як легкого напою для вампірів порівняно із повноцінною кров'ю. Для того щоб продемонструвати таку різницю, перекладач відтворює іменник *light* ‘легкий’ як *дієтичний*.

До переліку граматичних перекладацьких трансформацій належать транспозиція, граматичні заміни, додавання та вилучення [11, с. 113]. Зокрема, використання транспозиції часто є зумовленим необхідністю створення евфонії тексту та адаптації його до граматичних норм мови перекладу як у наступному анекдоті: *"Doctor, doctor! I've had a sore stomach ever since I ate three crabs last week." "Did they smell bad when you took them out of their shells?" "What do you mean 'took them out of their shells'?"* [1, с. 124] – «*Лікарє, лікарє! У мене болить шлунок з тих пір, як я минулого тижня з'їв три краби*.» «*Вони якось погано пахли, коли ви очистили їх від панцира?*» «*Що ви маєте на увазі, коли говорите "очистили їх від панцира"?*» Зміна порядку слів у реченні є ефективним засобом адаптації тексту анекдоту до норм української мови.

Граматичні заміни поділяються на морфологічні та синтаксичні. Значна кількість морфологічних заміни передбачає заміну однієї частини мови іншою, що зумовлюється нормами уживання окремих частин мови у мові оригіналу та мові перекладу: *Q: Why did the worker get fired from the orange juice factory? A: Because he couldn't concentrate* [24] – *Питання: Чому працівника звільнили з заводу апельсинового соку? Відповідь: Через проблеми*

з **концентрацією**. У наведеному анекдоті комічне вербалізується шляхом використання гри слів, заснованої на полісемії дієслова *concentrate*. Оскільки перекладач не знаходить можливості обіграти в українській мові слова *концентрувати / концентруватися* через наявність частки *-ся*, яка впливає на значення слова, то обирається більш нейтральний за граматичними характеристиками іменник *концентрація*, який передає ту саму полісемію, що і в мові оригіналу – концентрація може стосуватися як людини, що концентрується, так і концентрації соку в готовому продукті. Гра слів, таким чином, передається із заміною дієслова *concentrate* іменником *концентрація*.

На синтаксичному рівні граматичні заміни – це зміна складу головних та другорядних членів речення, яка відбувається під час перекладу наступного анекдоту: *Q: What will Postman Pat be called when he retires? A: Pat [24] – Питання: Як будуть називати листоношу Пета, коли він вийде на пенсію? Відповідь: Пет.* Для передачі наведеного анекдоту використовується заміна дієслова в пасивному стані *will be called* дієсловом в активному стані *будуть називати*, що призводить до заміни головних та другорядних членів речення – якщо в оригіналі граматичною основою першої частини речення постають слова *will Postman Pat be called*, то у перекладі речення перетворюється в неозначено-особове з присудком *будуть називати*, що спрощує сприйняття такого анекдоту представником української мовної культури через спрощення його синтаксису.

Різниця між етнокультурними особливостями концептуальних картин світу англійців та українців призводить також до необхідності застосування трансформації додавання, за допомогою якої перекладач має можливість пояснити такі відмінності, наприклад: *“Doctor, will I be able to play the piano after the operation?” “Yes, of course.” “Great! I never could before!” [1, с. 49] – «Лікарє, я зможу грати на піаніно після операції?» «Так, звичайно, **можете**.» «Чудово! Раніше не вмів!».* Причиною застосування додавання під час перекладу речення *Yes, of course* як *Так, звичайно, **можете*** є необхідність передачі стилю спілкування лікаря з пацієнтом, який намагається якомога зрозуміліше донести інформацію до пацієнта, тому в українській мові ситуація подвійного ствердження є нормою, що передається з використанням трансформації додавання.

Випадки застосування трансформації вилучення не знижують адекватності перекладу. Зокрема, вилученню підлягають певні очевидні вислови, які лише ускладнюють синтаксис тексту анекдоту, як у наступному прикладі: *As the doctor completed an examination of the patient, he said: “I can’t find a cause for your complaint. Frankly, I think it’s due to drinking.” “In that case,” said the patient, “I’ll come back when you’re sober” [1, с. 73] – Лікар, закінчивши огляд, каже: «Я не можу зрозуміти, що з вами. Чесно кажучи, думаю, що справа в алкоголі.» «В такому разі, – говорить пацієнт, – я повернуся, коли ви протверезієте».* В цьому анекдоті комічне вербалізується через іронію *“In that case,” said the patient, “I’ll come back when you’re sober”*, тому вилучення сполучення *of the patient* не призводить до втрати змісту анекдоту та прийому створення комічного, однак видаляє із тексту семантично надлишковий елемент.

До лексико-граматичних перекладацьких трансформацій відносимо антонімічний переклад та цілісне перетворення [11, с. 115]. Антонімічний переклад застосовується тоді, коли перекладач стикається із необхідністю відтворення певних компонентів тексту анекдоту з урахуванням норм української культури, наприклад: *“Is it really true that everything between Rosalie and you, Michael, is over? A whole year you were **keeping company**.” “Just imagine!” “And did you tell her about your rich uncle whose only heir you are.” “It was just because I told her about it. She left me to become my auntie” [1, с. 35] – «Невже Розалія порвала з тобою, Майкл? Адже ви цілий рік були **нерозлучні**». «Так, уяви собі!» «А ти розповів їй про свого багатого дядечка, у якого ти єдиний спадкоємець?» «Саме так, розповів. Вона кинула мене, щоб стати моєю тітонькою».* В оригіналі використано словосполучення *keeping company*. Однак для української культури просто бути разом, «в одній компанії», – недостатня характеристика для серйозних стосунків, тому перекладач обирає більш доцільне українське слово *нерозлучні*, що характеризує наявність глибокого зв’язку між партнерами. Представлений різновид антонімічного перекладу являє собою формальну негативацію, оскільки словосполучення без заперечної частки *keeping company* відтворено словосполученням із заперечним префіксом *нерозлучні*.

Використання цілісного перетворення є доцільним також за необхідності переструктурування інформації в анекдоті з метою акцентувати увагу на основній інформації, як під час перекладу наступного анекдоту: *There was a lawyer and he was just waking up from anesthesia after surgery, and his wife was sitting by his side. His eyes fluttered open and he said, “You’re beautiful!” and then he fell asleep again. His wife had never heard him say that so she stayed by his side. A couple minutes later his eyes fluttered open and he said “You’re cute!” Well, the wife was disappointed because instead of “beautiful” it was “cute.” She said, “What happened to ‘beautiful’?” His reply was “The drugs are wearing off!” [24] – Адвокат прокинувся від наркозу після операції, а його дружина сиділа поруч. Його очі розкрилися, і він сказав: «Ти прекрасна!», а потім знову заснув. Його дружина ніколи не чула, щоб він таке казав їй, тому вона залишилася біля нього. Через пару хвилин його очі відкрилися, і він сказав: «Ти мила!» Дружина розчарувалася, тому що замість «прекрасної» вона стала «милою». Вона сказала: «Що сталося з “прекрасною”?» Він відповів: «Наркоз перестав діяти».* У наведеному випадку зав’язка анекдоту *there was a lawyer and he was just waking up from anesthesia after surgery* в перекладі передається у більш спрощеному вигляді для того, щоб акцентувати увагу на актуальній саме для анекдоту ситуації: *адвокат прокинувся від наркозу після операції*.

Висновки та пропозиції. Отже, відтворення англійських анекдотів в україномовному перекладі вимагає врахування як лінгвістичного (мовного), так і екстралінгвістичного (культурного) аспектів його створення. Відтворення мовних засобів творення комічного в анекдотах повинно передбачати створення такого типу міжмовної комунікації, за якого текст перекладу може виступати повною функціональною заміною оригіналу, а це вимагає правильного обрання відповідних стратегій і тактик перекладу, зокрема, вибір між збереженням засобу творення комічного, його заміною іншим засобом, його вилученням, поясненням тощо. Визначальну роль у застосуванні

окремих стратегій і тактик перекладу анекдотів відіграють перекладацькі трансформації, які можна вважати за-собом розв'язання проблеми неперекладності комічного. Перспективним напрямом для подальших досліджень вважаємо подальше вивчення ролі перекладацьких трансформацій під час перекладу англійських анекдотів українською, а також вивчення особливостей їх перекладу залежно від обраної стратегії.

Література:

1. Английские анекдоты = English Jokes/ подготовка текста С.А. Матвеева. М.: АСТ, 2014. 127 с.
2. Андрієнко Т. Когнітивний аспект перекладацького дискурсу. *East European Journal of Psycholinguistics*. 2016. № 3(1). С. 23–33.
3. Боров Ю. Комическое. М.: Искусство, 1970. 269 с.
4. Влахов С.И., Флорин С.В. Непереводимое в переводе. М.: Международные отношения, 1980. 340 с.
5. Галяева Ю.В. Комическое в переводе. URL: <http://msu-research.ru/index.php/translating/132-translating/1575-komicheskoe> (дата звернення: 09.08.2018).
6. Жук Е. Е. Особенности изучения языковых средств комического и их перевода (на материале произведений О. Генри и П.Г. Вудхауса). URL: http://www.vestnik.adygnet.ru/files/2012.3/2026/zhuk2012_3.pdf (дата звернення: 09.08.2018).
7. Колесник Р.С. Специфіка відтворення комічного в художньому перекладі (на прикладі коротких оповідань Курта Тухольського). *Вісник Житомирського державного університету*. 2009. № 49. С. 171–174.
8. Колесниченко С.А. Условия реализации стилистического приема игры слов в английском языке: автореф. дисс. кан. филол. наук. Л., 1984. 20 с.
9. Комисаров В.Н. Теория перевода (лингвистические аспекты): учеб. для ин-тов и фак. иностр. яз. М.: Выс. шк., 1990. 253 с.
10. Коптілов В.В. Теорія і практика перекладу. К.: Юніверс, 2003. 265 с.
11. Максимов С.С. Практичний курс перекладу (англійська та українська мови). К.: Ленвіт, 2006. 175 с.
12. Марченкова І.Ю. Іронія як культурна проблема перекладу. Особливості відтворення іронії на прикладі оповіда-ння Курта Тухольського «Берлін! Берлін!». *Молодий вчений*. 2015. № 2 (17). С. 166–169.
13. Михайленко О.А. Поняття «перекладацькі стратегії» як складова стратегічної компетенції. *Педагогічні науки*. 2014. № 121. С. 148–154.
14. Орлова Р.О. Юмор фронтира в рассказах О. Генри как переводческая проблема. *Мировая литература на пере-крестье культур и цивилизаций*. 2015. № 4 (12). С. 104–112.
15. Павловская Е.А. Особенности передачи комического эффекта при переводе произведения А. Милна «Винни-Пух и все-все-все». *Актуальные проблемы теоретической и прикладной лингвистики* / под ред. Е. П. Сосниной. Ульяновск: УлГТУ, 2012. С. 42–46.
16. Пальчун Г.П. Текст и дискурс в переводческом ракурсе. *Социокультурные проблемы перевода*. 2006. № 7. Ч. 2. С. 132–136.
17. Пилипчук М. Поєднання стратегій доместикації та форенізації в аудіовізуальному перекладі. *Гуманітарна освіта у технічних вищих навчальних закладах*. 2016. № 33. С. 151–162.
18. Сдобников В.В. Стратегия перевода: общее определение. *Вестник Иркутского государственного лингвистичес-кого университета*. 2011. № 1. С. 166–172.
19. Diot R. Humor for Intellectuals: Can It Be Exported and Translated? The Case of Gary Rudeau's in Search of Reagan's Brain. *Meta*. 1989. Vol. 34 (1). P. 84–87.
20. Gile D. Basic concepts and models for interpreter and translator training. Amsterdam; Philadelphia: John Benjamins Pub. Co, 2009. Vol. 15. 283 p.
21. Jokes Section. Reader's Digest. URL: <https://www.rd.com/jokes/> (дата звернення: 09.08.2018).
22. Translation, Humor and Media / ed. by D. Chiaro. London: Continuum International Publishing Group, 2010. 288 p.
23. Vandaele J. Introduction: (Re-)Constructing Humour: Meanings and Means // *Translating Humour* / ed. by J. Vandaele. Manchester: St. Jerome Publishing, 2002. P. 149–170.
24. Wiseman R. 1001 Jokes. URL: <https://richardwiseman.files.wordpress.com/2011/09/jokes1.pdf> (дата звернення: 09.08.2018).

Анотація

О. СОДЕЛЬ. СТРАТЕГІЇ І ТАКТИКИ ВІДТВОРЕННЯ КОМІЧНОГО, ВТІЛЕНОГО В АНГЛІЙСЬКОМОВНОМУ АНЕКДОТІ, В УКРАЇНСЬКОМОВНОМУ ПЕРЕКЛАДІ

У статті розглянуто основні стратегії і тактики відтворення в україномовних перекладах комічного, втіленого в англійських анекдотах. Зокрема, увагу зосереджено на основних проблемах перекладу комічних текстів, представлено визначення понять стратегії і тактики перекладу, визначено особливості застосування стратегій доместикації та форенізації під час перекладу анекдотів, а також представлено перекладацькі трансформації як мінімальні одиниці стратегій і тактик перекладу. У статті увагу зосереджено на особливостях застосування окремих лексичних, лексико-семантичних, граматичних та лексико-граматичних перекладацьких трансформацій як засобів перекладу англійських анекдотів українською мовою.

Ключові слова: комічне, анекдот, переклад, стратегія перекладу, тактика перекладу, доместикація, форенізація, перекладацька трансформація.

Аннотация

**А. СОДЕЛЬ. СТРАТЕГИИ И ТАКТИКИ ПЕРЕДАЧИ КОМИЧЕСКОГО,
ВОПЛОЩЕННОГО В АНГЛОЯЗЫЧНОМ АНЕКДОТЕ, В УКРАИНОЯЗЫЧНЫХ ПЕРЕВОДАХ**

В статье рассмотрены основные стратегии и тактики воспроизведения в украиноязычных переводах комического, воплощенного в англоязычных анекдотах. В частности, внимание сосредоточено на основных проблемах перевода комических текстов, представлено определение понятий стратегии и тактики перевода, определены особенности применения стратегий доместикации и форенизации при переводе анекдотов, а также представлены переводческие трансформации как минимальные единицы стратегий и тактик перевода. В статье внимание сосредоточено на особенностях применения отдельных лексических, лексико-семантических, грамматических и лексико-грамматических переводческих трансформаций как средств перевода англоязычных анекдотов на украинском языке.

Ключевые слова: комическое, анекдот, перевод, стратегия перевода, тактика перевода, доместикация, форенизация, переводческая трансформация.

Summary

**O. SODEL. STRATEGIES AND TACTICS OF RENDERING
IN UKRAINIAN TRANSLATION THE COMIC EMBODIED IN ENGLISH ANECDOTE**

The article deals with the basic strategies and tactics of rendering comic embodied in English anecdotes in Ukrainian-language translations. In particular, attention is focused on the main problems of the translation of comic texts, the definition of the concepts of the strategy and tactics of translation, the features of applying the strategies of domestication and foreignisation in course of rendering anecdotes, and the translation transformations as the minimum units of strategies and tactics of translation are presented. The article focuses on the peculiarities of applying individual lexical, lexical and semantic, grammatical, and lexical and grammatical translation transformations as a means of rendering English-language anecdotes into Ukrainian.

Key words: comic, anecdote, translation, translation strategy, tactics of translation, domestics, formalization, translation transformation.

8. Мова і засоби масової комунікації

8. Язык и средства массовой коммуникации

8. Language and mass media

асистент кафедри мов і літератур
Далекого Сходу та Південно-Східної Азії
Інституту філології
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИРЕКТИВІВ, ПРОМІСІВІВ ТА КОНСТАТИВІВ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ КИТАЙСЬКОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ

Постановка проблеми. Сучасна молодь активно реагує на події в суспільно-політичному житті Китаю, що відображено у виборі мовно-стилістичних засобів спілкування в молодіжному сегменті китайської блогосфери. Наголосимо, що повідомлення та коментарі блогерів із приводу суспільно-політичних подій у державі за своєю семантикою є як позитивними, так і негативними, адже одна частина блогерів закликає читачів підтримувати чинну владу Китаю та її керівників, а інші, навпаки, виражають своє незадоволення політичною ситуацією в країні, критикують її лідерів. Оскільки уповноважені органи всіляко контролюють та постійно моніторять потік інформації в китайському Інтернет-просторі, блогерам доводиться вживати певні мовно-стилістичні засоби комунікації і весь час придумувати нові писемні форми спілкування, щоб закодувати зміст свого повідомлення, унеможлививши його розуміння для цензорів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній українській та зарубіжній лінгвістиці сутність, природу, характер та функції політичного дискурсу досліджували такі мовознавці: Ф. Бацевич, І. Голубовська, О. Іссерс, Г. Почешцов, Л. Славова [3; 7; 9; 11; 13]. Окремими питаннями, пов'язаними з комунікативною взаємодією, умовами спілкування, комунікативними тактиками та стратегіями політикантів, були присвячені праці О. Афанасьевої [1], І. Волощук [6], А. Білинської [4], Н. Стасюк [14]. Питання мовних і мовленнєвих особливостей промісивів, їх функціонального потенціалу та компонентів промісивного мовленнєвого акту висвітлені в працях Н. Деренчук [8], Л. Прус [12].

Постановка завдання. Метою презентованої статті є дослідження особливостей функціонування мовленнєвих актів різного типу в молодіжних текстах політичного Інтернет-дискурсу. Поставлена мета передбачає виконання таких завдань: обґрунтування комунікативних інтенцій молодих користувачів у процесі віртуальної дискусії, класифікація мовленнєвих висловлювань адресатів відповідно до їх прагматичної (комунікативної) мети, аналіз мовно-стилістичних засобів здійснення впливу комунікантів повідомлень (висловлювань) на реципієнтів.

Виклад основного матеріалу. Уряд Китаю вже тривалий час суворо контролює традиційні засоби масової інформації задля уникнення вірогідності «підриву» влади в країні. Політична тактика урядовців КНР часто супроводжується використанням систем моніторингу та брандмауерів, що деактивують повідомлення та сайти, які містять антиполітичне спрямування, інформацію про ув'язнення дисидентських журналістів, блогерів та активістів. «Битва» пошукової системи Google з китайською владою щодо цензури в Інтернеті та присудження у 2010 році Нобелівської премії миру ув'язненій китайській активістці також привернули увагу міжнародної громадськості щодо питань цензури в китайському сегменті Інтернет-простору.

Відтак непрозорість правил регулювання китайських ЗМІ дозволяє владі вживати жорстких заходів щодо змісту новин із таким обґрунтуванням: останні викривають державні таємниці та ставлять під загрозу безпеку країни. Межі державної таємниці в Китаї залишаються невизначеними, що підсилюється контролем цензорів будь-якої інформації, яка, на думку урядовців, класифікується як така, що ставитиме під загрозу їхні політичні чи економічні інтереси [15].

Старший науковий співробітник Ради з міжнародних відносин CFR (Council of Foreign Relations) Елізабет К. Економі наголошує на тому, що китайський уряд перебуває в стані «шизофренії» щодо медіаполітики, оскільки він «рухається вперед і назад», тестуючи свою медіалінію, знаючи, що країна потребує свободи преси та інформації, яку вона надає, але, разом із тим, є схвильованим із приводу відкриття дверей до тих видів свобод, які можуть призвести до падіння режиму [16].

У травні 2010 р. уряд випустив свій перший в Інтернеті білий документ, який зосереджувався на концепції «суверенітету Інтернету», що вимагав від усіх користувачів Інтернету в Китаї, включаючи іноземні організації та приватних осіб, дотримуватися єдиних китайських законів і правил.

На думку К. Джейсона [15], із часу приходу до влади президента Китаю Сі Цзіньпіна цензура всіх форм ЗМІ тільки посилилася.

У лютому 2016 р. Сі оголосив нову політику ЗМІ щодо партійних та державних новин: «Уся робота партійних ЗМІ повинна відображати волю партії, захищати владу партії та захищати єдність партії». Як бачимо, державні ЗМІ повинні приєднатися до «думки, політики та дії» партійного керівництва. Китайське газетне видання «China Daily» наголошує на політиці Сі, зазначивши, що «засоби масової інформації нації мають важливе значення для політичної стабільності Китаю» [17].

Н. Стасюк у своїй статті «Заклик як агітаційна форма політичного дискурсу: прагмалінгвістичний аспект» [14] визначає, що інтенційною базою політичного дискурсу є боротьба за владу, головним інструментом цієї боротьби

є агітація, в якій яскраво виражене ставлення політика до подій, що відбуваються навколо нього, та здійснення прямого впливу на формування політичної волі народу. При цьому зауважимо, що дослідниця класифікує заклик як особливий тип мовленнєвого акту, під комунікативним призначенням якого розуміє наявність наміру вплинути на адресата шляхом повідомлення певної інформації.

Натомість російський дослідник А. Баранов пропонує власну дефініцію заклику: «Заклик – це мовленнєвий акт, звернений до адресата з метою спонукання його до виконання певної дії або сукупності дій, який є важливим складником суспільно значущої діяльності, що сприяє досягненню певних ідеалів чи спонукання адресата враховувати у своїй повсякденній поведінці ці ідеали...» [2].

Зокрема, в китайськомовній блогосфері поширеними є окличні речення, в яких автори-адресанти в директивній формі закликають читачів-адресатів підтримувати правлячу комуністичну партію та їх лідерів. Найпоширенішими сленговими виразами такого типу є:

为。。。打call! – букв. «за когось / щось телефонувати». Китайський сленговий вираз із англійською лексемою call, яка в цій структурі не вживається в нормативному значенні «телефонувати», а функціонує як «підтримати, голосувати». Вираз 为。。。打call вперше було вжито на музичному фестивалі, де фанатів закликали підтримувати своїх кумирів на сцені. Глядачі, тримаючи в руках ліхтарики та слідуючи ритму музики, викрикували із зали учасникам слова підтримки, побажання успіху [22].

Наразі сленговий вираз 为。。。打call із площини розваг, музики перейшов у суспільно-політичну, оскільки блогери почали вживати його задля заклику читачів блогосфери підтримувати правлячу владу Китаю. Наприклад, 为新时代打call! 你的生活将发生这些变化 – (Підтримай нову епоху! У твоєму житті відбудуться такі зміни).

Як бачимо, автор у темі свого посту використав директивне речення з метою закликати читачів підтримати нову епоху, тим самим підсилив інтерес аудиторії вживанням незвичної для публіцистики гібридної сленгової конструкції 为。。。打call! Друге речення автора вжито у формі обіцянки/ промісиву читачам щодо покращення майбутнього, якщо вони виконають умови першого речення.

Після заголовку автор опублікував ключовий зміст свого повідомлення [27]:

十九大报告为我们的未来发展描绘出新蓝图，为我们指明奋斗前行的方向，报告有哪些点睛之笔，央视财经多方采访专家，为您一一解读。– XIX Всекитайський з'їзд КПК окреслив план розвитку нашого майбутнього, визначив напрям наших інтенцій, а також прозвітував про те, що вже було зроблено. Програма «Фінанси» Центрального телебачення Китаю взяла інтерв'ю в експертів для детальнішого тлумачення підсумків цього з'їзду.

Відгуки адресатів із приводу даного посту на форумі були позитивними, адже більшість читачів опублікували коментарі на підтримку правлячої в Китаї Комуністичної партії:

Відповідь 1:

坚持党中央的正确领导。(Твердо дотримуватися вірного керівництва центрального комітету партії).

Відповідь 2:

我爱你，我的祖国，我爱你，中国共产党！（Я кохаю тебе, моя Батьківщино, я кохаю тебе, КПК!)

Відповідь 3:

一颗红心跟党走！！（Всією душею разом із партією!!!)

На думку дослідниці україномовного політичного дискурсу О. Билінської, політичний дискурс як мовленнєвий жанр не обмежений лише директивними мовленнєвими актами, оскільки спонукання до дії може виражатися й непрямыми мовленнєвими засобами [4].

Дослідниця класифікує мовленнєві акти політичного дискурсу на: *слоган-повідомлення, слоган-заклики та слоган-обіцянки*.

Перший тип мовленнєвого акту – слоган-повідомлення – ґрунтується на констатувальному характері певної інформації, утвердженні певного порядку речей. Прикладами слоганів-повідомлення О. Билінська вважає такі вирази: «Україна починається з рідного краю» (Політичне об'єднання «Наш край»), «Одесі потрібна правда» (Політична партія «Відродження»), «В єдності – сила!» (Об'єднання «Самопоміч»).

Слоган-повідомлення відповідає основній вимозі до змісту слоганів – вони є концептуальними, адже, як вважає О. Билінська, в концентрованій формі передають основну ідею політичної кампанії партії або політика, наприклад: «Ми в опозиції до нищівних тарифів ЖКГ» (Опозиційний блок); «Розвиток краю – наша робота!» (Політичне об'єднання «Наш край»).

Слоган-заклик дослідниця відносить до агітаційних мовленнєвих жанрів, оскільки він орієнтований на спонукання адресата до дії. Зауважимо, що здебільшого цей мовленнєвий жанр ґрунтується на мовленнєвих актах-директивах (за Дж. Сьорлем). Крім того, директиви охоплюють накази, прохання, спонукання і становлять основну групу слоганів-закликів. В якості прикладів україномовного політичного дискурсу О. Билінська наводить такі: «Приєднуйся до Відродження країни!» (Політична партія «Відродження»); «Єднаймося заради України!» (Патріотична партія України); «Обирай свідомо!» (Об'єднання «Самопоміч»). Конкретною мовленнєвою реалізацією заклику, реалізованого за допомогою директивів, є спонукальне речення з дієслівним присудком у формі імперативу, наприклад: «Довіряй справам!» (Політична партія одеського мера Г. Труханова).

Третій тип мовленнєвих актів політичного дискурсу – слоган-обіцянка – О. Билінська аналізує на основі мовленнєвих актів-комісивів, детально проаналізованих Дж. Остінім і Дж. Сьорлем. Дослідниця наголошує, що «специфічною рисою всіх слоганів-закликів є відсутність перформативних дієслів-комісивів, вони мають на увазі, але не вербалізовані. Зважаючи на це, до кожного зі слоганів-обіцянок можна додати комісивну частину «Ми обіцяємо, що...», однак у матеріалі, дібраному О. Билінською, вербалізовані комісиви відсутні, наприклад:

«Змусимо Київенерго встановити лічильники!» (А. Вагін, політична партія «Батьківщина»); «Змусимо владу працювати чесно!» (Рух «Народний контроль»); «Розженемо прокурорів і суддів!» (Радикальна партія України); «Дістанемо!» (Політичне об'єднання «УКРОП»). Наявність дієслівного компонента у формі доконаного виду майбутнього часу зближує ці слогани зі слоганами-закликами [4].

Орієнтуючись на класифікацію мовленнєвих актів політичного дискурсу О. Білінської, можемо вважати, що вищенаведений пост 为新时代打call! 你的生活将发生这些变化 – (Підтримай нову епоху! У твоєму житті відбудуться такі зміни) складається з двох типів мовленнєвих актів: перший «Підтримай нову епоху!» є салоганом-закликом, адже в ньому в спонукальній формі сформоване пряме звернення до китайського народу, а друге – «У твоєму житті відбудуться такі зміни» – є слоганом-обіцянкою, адже в структурі виразу присутнє дієслово у формі майбутнього часу доконаного типу «відбудуться», перед яким можна додати комісивну частину «**Ми обіцяємо або партія обіцяє**, що у твоєму житті відбудуться такі зміни».

Інший пост, у структурі якого вжито сленгізм 为。。。打call, за своєю тематикою є подібним до попереднього. Його автор закликає читачів підтримувати голову КПК Сі Цзіньпіна та соціалізм із китайською специфікою [28]:

为习近平新时代中国特色社会主义思想打call – (Підтримайте Сі Цзіньпіна та соціалізм з китайською специфікою нової ери).

В іншому пості увагу звернено до студентів із закликом підтримати нову еру Сі Цзіньпіна [23]: 所有交大学子, 让我们一起为新时代打call!

Після теми посту автор у формі заклику звертається до студентства Шанхайського університету: 上海交通大学大学生 (Студенти Шанхайського транспортного університету).

«习近平新时代中国特色社会主义思想»(Спрямовуйте думки у напрямку соціалізму нової ери Сі Цзіньпіна з китайською специфікою).

学习研究会正式成立 (Вчена спілка офіційно утворена).

和交大人一起共同学习, (Навчайтеся разом зі спільнотою транспортного університету).

为新时代打call! (Підтримайте нову епоху!).

Сленгізм змішаного типу 厉害了 [lihaile] word哥 [gē] вперше був ужитим у колі гравців комп'ютерних ігор, коли один із учасників команди гравців, студент старшої школи, надзвичайно влучно керував своїм віртуальним гравцем-божеством, набравши найвищі результати серед інших учасників, тим самим викликавши захват інших учасників віртуальної команди. Останні, у свою чергу, відзначили виняткову майстерність молодого гравця, опублікувавши в Інтернет-чаті онлайн-гри таке повідомлення: 厉害了, 我的哥 – (Круто, мій друже!).

Надалі цей сленгізм зі сфери комп'ютерних ігор «імігрував» до сфери приватного спілкування і набув трансформації: нормативні ієрогліфи 我的 [wǒ de] – («мій») були замінені англійською лексемою з подібним звучанням word – («слово, лексема»). У результаті кінцевий варіант даного сленгізму набув такого вигляду: 厉害了, word, 哥! (Із первинного нормативного варіанту厉害了了我的哥儿 у гібридний厉害了, word, 哥).

Наразі сленгізм вживається блогерами в темах форумів політичної тематики. Наприклад, 厉害了, word党! 点赞你的勇于自我革命! 正是勇于自我革命 – 这种鲜明品格, 让这支政党带领这个伟大的国家, 从千疮百孔的战争年代爬起来, 经过几十年的发展图强, 已经昂首屹立于世界东方 [26]. (Круто, моя партія! Лайкаю твою сміливість щодо революції! Саме сміливість щодо здійснення революції є виразною особливістю партії, що дала їй змогу керувати такою могутньою країною, яка, піднявшись із цілковитої розрухи, років війни, пройшовши шлях розвитку, що сягав декілька десятиріч, з високо піднятою головою зайняла непохитну світову позицію на Сході).

Як бачимо, автор, вживши в цьому пості сленгізм 厉害了, word党! в експресивній формі, висловив своє захоплення ідеями та моделлю правління комуністичної партії Китаю.

Поряд із позитивно забарвленими сленгізмами-спонуваннями на користь правлячої в Китаї влади в Кіберпросторі також поширені сленгізми з негативною конотацією тієї частини користувачів, які не задоволені правлячою гілкою влади в Китаї, наприклад:

Сленгізм 自干五 [Zi gān wǔ] – букв. «самостійно+займатися+п'ять» в китайськомовній блогосфері вживається як субститут виразу 五毛党 [wǔmáodǎng] – «п'ятидесятицентові партія» – неофіційна назва китайських проурядових блогерів та учасників Інтернет-форумів, які висловлюють позитивну думку про уряд КНР, Комуністичної партії Китаю і оспівують концепцію проведення їхньої державної політики.

Самі ж учасники форумів вибір сленгізму 自干五 на позначення інтернетівських прихильників уряду КНР іронічно пояснюють тим, що за кожне позитивне повідомлення в мережі щодо уряду КНР коментатори неначе отримують від партії п'ять «мао» (розмовний варіант китайської валюти замість офіційної назви «цзяо») в якості винагороди. Уряд Китаю, у свою чергу, за допомогою такого волонтерського руху, волонтерських угруповань агітує китайський народ возвеличувати правлячу владу.

Прикладом критики уряду КНР є таке повідомлення з китайськомовної блогосфери:

Заголовок посту сформульовано автором у такий спосіб:

继续让利其实我也没意见, 我只是很讨厌那些自干五 (У мене немає сумнівів із приводу того, щоб продовжувати йти на поступки, мене лише дратують ці коментатори з «50-центової партії») [24]:

想想过去的皇帝, 为了稳住边疆, 把自己的妹妹女儿嫁给那些粗鲁的蛮夷, 而她们过去后还要受到各种虐待, 为了统一大业忍辱负重。而现在我们还没到那种程度, 只是让利而已。当你没有那个能力, 没那个实力干掉美国日本的时候, 就不要说大话 (Подумайте, раніше імператори задля стабілізації прикордонних територій видавали своїх молодших сестер та доньок за тих зухвалих варварів, до того ж, вони ще й зазнавали третирувань, заради великого об'єднання зносили приниження. Проте зараз ми ще не досягли того ступеню, ми тільки йдемо

на поступки та й усе. Коли в тебе немає реальної сили ліквідувати США та Японію, не треба казати голосливих фраз).

Цей пост стосується політики Сі Цзіньпіна щодо Тайваню та континентального Китаю. Так, автор у констативній формі заявив, що його дратують коментатори, які весь час агітують мешканців КНР підтримувати політичний курс «єдиного Китаю» пана Сі.

Вираз 境外（敌对）势力 [jìngwàidìshìlì] – «іноземні ворожі сили» – в його первинному значенні вказує на будь-які ідеї або поведінку, що не відповідають догмам Комуністичної партії Китаю. Уряд КНР послуговується цим виразом задля осуду ворожих планів проти правлячої гілки КНР, починаючи від громадського протесту на площі Тяньаньмень у 1989 р. і закінчуючи протестами демократичного руху біля будинку уряду у 2014 р.

Наразі Інтернет-користувачі замінили вираз 境外（敌对）势力 на його скорочений варіант 外国势力 [wàiguó shìlì] – «іноземні сили», вживаючи його в тих мовленнєвих ситуаціях, коли блогери у своїх повідомленнях намагаються висміяти думки влади стосовно того, що в будь-якому-русі, який відбувається всередині країни, вона вбачає «іноземний вплив» «іноземний слід».

Ось одна з тем форумів, у заголовку якої використано сленгізм 外国势力:

中国全面压制反性骚扰运动 警告是“外国势力” (Китай всебічно пригнічує рух проти сексуальних домагань, попереджаючи, що це «іноземні сили»).

У назві теми автора повідомлення йдеться про віртуальний рух Me too, що походить із популярного хештегу #MeToo. Аналізований вираз миттєво поширився в соціальних мережах у жовтні 2017 р. Як бачимо, в ньому застосовуються сексуальне насильство і домагання. Цей вираз набув поширення в результаті скандалу і звинувачень кінопродюсера Харві Вайнштейна. Вважається, що саме в цьому значенні аналізована фраза вперше була використана громадським активістом Тараною Берк, а пізніше популяризована актрисою Алісою Мілано, яка запропонувала жінкам ставити лайк і робити перепост, щоб поділитися своїм сумним досвідом насильницьких домагань. Із того часу мільйони людей використовували цей хештег із тим, щоб розповісти про свій досвід, у тому числі й багато селебритіс [19].

15 жовтня 2017 р. актриса Аліса Мілано закликала поширити цю фразу, щоб показати масштабність проблеми сексуальних домагань: «Якби всі жінки, які зазнали сексуального домагання або нападу, також написали «Я теж» у своєму статусі, ми могли б дати людям зрозуміти масштаби цієї проблеми». Мілано пізніше розповідала цю історію Тарани Берк і назвала її «зворушливою, такою, що надихає» [20].

Зараз цей віртуальний рух почав поширюватися і в КНР, коли колишня випускниця Бейханського університету в Пекіні звинуватила професора цього ж навчального закладу в сексуальних домаганнях, що мали місце 13 років тому. Як повідомляє Інтернет-майданчик «Відомості» [5], випускниця після переїзду в США надихнулася хештегом #MeToo, який став символом боротьби проти сексуальних домагань в індустрії розваг Сполучених Штатів. Розгляд почався після того, як колишня студентка університету публічно звинуватила викладача у своєму блозі в тому, що 13 років тому він нібито запросив її в будинок своєї сестри. За її словами, він відчепився тільки після того, як вона розплакалася і зізналася у своїй невинності. Крім того, він нібито залицявся і до інших студенток.

Публікуючи в темі свого повідомлення сленгізм “外国势力”, автор в іронічній формі констатував той факт, що уряд КНР прирівняв зародження віртуального руху Me too в Китаї до впливу іноземних сил, що вторглися в КНР. Основний зміст повідомлення автор подає в такий спосіб:

台湾中央社报道，源自美国的反性骚扰“MeToo”运动在中国发酵。中国官方却开始禁止社群媒体上“反性骚扰”的词语、删除呼吁保护女性的网路请愿，甚至警告活动人士若持续公开发声，将被视为与外国势力勾结另，也有主要社群媒体平台间断性屏蔽“我也是中国版”（MeToo China）标签。[25] – (Тайванське центральне інформаційне агентство повідомило, що американський рух проти сексуального домагання Me too було започатковано в Китаї. Уряд КНР почав забороняти ЗМІ використовувати вираз «протидіяти сексуальному домаганняю» з петицією до Інтернет-майданчиків не вживати заклики-лозунги, на кшталт «захистимо жіночу стать». Окрім цього, уряд попередив активістів про те, що якщо останні не припинять привселюдно пропагувати віртуальний рух MeToo та поширювати пости із закликами серед молоді, то вважатимуться такими, хто вступив у змову з іноземними силами. До того ж, влада звернулася з петицією до головної соціальної Інтернет-платформи блокувати лозунги з назвою «MeToo China@»).

Висновки. Аналізовані нами матеріали Інтернет-текстів, пов'язаних із політичним дискурсом, засвідчили, що переважна більшість китайської молоді є активними учасниками суспільно-політичного життя Китаю. Аудиторію користувачів китайськомовної блогосфери, що беруть участь у дискусіях та Інтернет-батлах (від. англ. battle – битва) стосовно суспільно-політичних тем та проблем Піднебесної, умовно можна поділити на дві групи: автори постів й коментатори, які своїми повідомленнями поширюють позитивний контент про кроки та дії уряду, та автори постів й коментатори, які намагаються викрити справжнє «обличчя» китайської влади, використовуючи іронічний стиль комунікації, часом з осудом.

Автори повідомлень, що належать до першої групи, публікують пости на підтримку уряду КНР, звертаються в темах своїх повідомлень у формі закликів-пропаганди до читачів, що безпосередньо впливає на формування політичної волі читацької Інтернет-аудиторії.

Вибір даного типу побудови звернення до читацької аудиторії пояснюється комунікативним наміром директивних типів речення вплинути на адресата шляхом повідомлення певної інформації. Задля підсилення інтересу читацької аудиторії автори в темах своїх постів, звертаючись до адресатів, вдаються до вживання сленгізмів, які привертають увагу читачів оригінальністю форми, структури, семантичним наповненням та експресивністю.

До того ж, автори постів, які вживають подібні сленгові одиниці, запозичують їх зі сфери розваг, комп'ютерних ігор та дозвілля в політичну площину.

Часто задля підсилення перлокутивного ефекту щодо адресатів автори постів формують тему своїх повідомлень, вживаючи два типи мовленнєвих актів – директивів та промісивів (спонукання + обіцянка), ілокутивною інтенцією яких є у формі спонукання, реалізованого шляхом (у формі) слогану-заклику агітувати молодих читачів, підтримувати голову КПК, його лідера та соціалізм із китайською специфікою. Другою інтенцією повідомлень такого типу є промісиви, що через слогани-обіцянки запевняють читачів у покращенні майбутнього за умови виконання першого прагматичного типу речення (підтримують лідерів КНР).

Другою групою учасників політичного Інтернет-дискурсу є молодь, яка публікує в мережі повідомлення з метою вираження свого незадоволення та незгоди з діями влади КНР.

Оскільки весь Інтернет-контент у Китаї проходить моніторинг відповідними службами, в молодих Інтернет-користувачів бракує свободи слова, вираження власних думок, а отже, арсенал можливих мовно-стилістичних засобів є також обмеженим. Задля уникнення надання владою повідомленням статусу «некоректні», «заборонені», автори вдаються до вживання омофонів, лексичних скорочень та смислових субститутів.

У результаті проведеного аналізу повідомлень «заборонених тем», можна дійти висновку, що в цих текстах переважають інформативні типи речень, де автори в іронічній формі, а часом і з осудом коментують дії влади та події в соціальному житті Китаю. Деякі повідомлення виражають бажання авторів наголосити на своїй ізольованості та відчуженості від дій уряду та ситуації на території КНР.

Література:

1. Афанасьєва О. Мовленнєві акти в структурі сучасного дискурсу.
2. Баранов А.Н. Лингвистическая экспертиза текста: теория и практика. М.: Флинта: Наука, 2007. 592 с.
3. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики. К.: Видав. центр «Академія», 2004. 344 с.
4. Билінська О.С. Політичний слоган в аспекті лінгвістичної генології: типологічні особливості. URL: <http://dspace.onu.edu.ua:8080/handle/123456789/8920?locale-attribute=ru>.
5. Відомості. «В Китаї професора позбавили наукового ступеня через сексуальні домагання 13-річної давнини». URL: <https://vidomosti-ua.com/world/129971>.
6. Волощук І. Актуалізація іллокутивних актів у текстах англomовних політичних промов. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки. Мовознавство. Луцьк, 2015. № 4. С. 248–253.
7. Голубовська І.О. Американські цінності в інавгураційних промовах Барака Обами і Дональда Трампа [Текст]. Зовнішні справи. Київ, 2017. 4.
8. Деренчук Н.В. Прагмалінгвістичні особливості мовної тактики «обіцянка» в українськомуполітичному дискурсі: URL: www.chl.kiev.ua/cgi-bin/sp/print/index.php?id=40017.
9. Иссерс О.С. Речевое воздействие. М.: Флинта: Наука, 2011. 224 с.
10. Почепцов Г.Г. Как становятся президентами. Избирательные технологии XX века. Киев, 1999.
11. Почепцов Г.Г. Символы в политической рекламе. Киев, 1997.
12. Прус Л.В. Перформативні промісивні акти у політичному дискурсі. URL: <http://www.oljournal.in.ua/index.php/problemsuchasnikh-lingvistichnikh-doslidzhen/105-prus-l-v-performativni-promisivni-movlennevi-akti-upolitichnomu-diskursi>.
13. Славова Л. Л. Жанровая стратификация политических дискурсивных практик в разных языковых континуумах. URL: <https://research-journal.org/languages/zhanrovaya-stratifikaciya-politicheskix-diskursivnyx-praktik-v-raznyh-yazykovyx-kontinuumax/>.
14. Стасюк Н. Заклик як агітаційна форма політичного дискурсу: прагмалінгвістичний аспект. URL: <http://dspace.pnpu.edu.ua/bitstream/123456789/4066/1/19.pdf>.
15. Beina Xu / Eleonara Albert. Media Censorship in China. URL: <https://www.cfr.org/backgrounder/media-censorship-china>.
16. China Web Censorship gets worse. URL: <http://www.downloadr.it/china-web-censorship-gets-worse/>.
17. Edward Wong Xi Jinping's a new alert: Chinese Media must serve the Party. URL: <https://www.nytimes.com/2016/02/23/world/asia/china-media-policy-xi-jinping.html>.
18. Hill, Zahara. Black Woman Tarana Burke Founded the «Me Too» Movement, Ebony (October 16, 2017). URL: <http://www.ebony.com/news-views/black-woman-me-too-movement-tarana-burke-alyssa-milano>.
19. Me Too (movement) Wikipedia. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/Me_Too_movement.
20. Ohlheiser, Abby. The woman behind 'Me Too' knew the power of the phrase when she created it – 10 years ago, The Washington Post (October 19, 2017). URL: <https://www.washingtonpost.com/news/the-intersect/wp/2017/10/19/the-woman-behind-me-too-knew-the-power-of-the-phrase>.
21. 范文九九网URL: <https://www.fanwen99.cn/article/%E5%85%9A%E7%9A%84%E8%87%AA%E6%88%91%E9%9D%A9%E5%91%BD.htm>.
22. 犯贱志 URL: <http://www.fanjian.net/jbk/fkdc.html>.
23. 腾讯网URL: <https://new.qq.com/omn/20171106/20171106A03YIS.html>.
24. 天涯社会URL: <http://bbs.tianya.cn/post-333-901890-1.shtml>.
25. 中国禁书网URL: <https://www.bannedbook.org/bnews/tag/%E6%80%A7%E9%AA%9A%E6%89%B0/>.

26. 传送门URL: <http://chuansong.me/n/1596205252519>.
27. 金融界URL: <http://finance.jrj.com.cn/2017/10/19063623253834.shtml#comment%D0%92%D1%96>.
28. 全国党建网站联盟URL: <http://tougao.12371.cn/gaojian.php?tid=874632>.

Анотація

**О. КРАВЧЕНКО. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДИРЕКТИВІВ,
ПРОМІСИВІВ ТА КОНСТАТИВІВ У СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНИХ ТЕКСТАХ
КИТАЙСЬКОМОВНОГО МОЛОДІЖНОГО ІНТЕРНЕТ-ДИСКУРСУ**

У статті досліджено особливості реалізації мовленнєвих актів директиву, промісиву та констативу в суспільно-політичних текстах молодіжного сегменту китайськомовної частини Інтернет-мережі. Особливу увагу зосереджено на комунікативних інтенціях молодих користувачів у ході обговорення актуальних подій суспільно-політичного життя Китаю. Автор аналізує та визначає причини поширеного залучення мовцями сленгізмів та сленгових виразів до віртуальних висловлювань молодіжної спільноти.

Ключові слова: китайськомовна блогосфера, сленгізм, комуністична партія, політичний дискурс, комунікативна інтенція, заклик, агітація, обіцянка.

Аннотация

**О. КРАВЧЕНКО. ОСОБЕННОСТИ РЕАЛИЗАЦИИ ДИРЕКТИВОВ,
ПРОМИССИВОВ И КОНСТАТИВОВ В ОБЩЕСТВЕННО-ПОЛИТИЧЕСКИХ ТЕКСТАХ
КИТАЙСКОЯЗЫЧНОГО МОЛОДЕЖНОГО ИНТЕРНЕТ-ДИСКУРСА**

В статье исследованы особенности реализации речевых актов директива, промиссива и констатива в общественно-политических текстах молодежного сегмента китайскоязычной части Интернет-сети.

В частности, внимание сосредоточено на коммуникативных интенциях молодых пользователей в процессе обсуждения актуальных событий общественно-политической жизни Китая. Автор анализирует и определяет причины распространенного вовлечения пользователями сленгизмов и сленговых выражений в обиход виртуальных высказываний молодежного общества.

Ключевые слова: китайскоязычная блогосфера, сленгизм, коммунистическая партия, политический дискурс, коммуникативная интенция, призыв, агитация, обещание.

Summary

**O. Kravchenko. THE PECULARITIES OF DIRECTIVE, PROMISSIVE,
CONSTATIVE SPEECH ACTS IMPLEMENTATION IN SOCIO-POLITICAL TEXTS
OF CHINESE YOUTH INTERNET DISCORSE**

The article explores the specifics of the directive, promissive and constative speech acts implementation in the socio-political texts of the youth segment of the Chinese-speaking part of the Internet network.

In particular, attention is focused on the communicative intentions of young users in the process of discussing current events in China's social and political life. The author analyzes and determines the reasons for the widespread involvement of slangisms and marked slang expressions in the use of young people's virtual statements, the illocutionary goal of which is a purposeful action of addressees to addressees, has been attested.

Key words: Chinese-speaking blogosphere, slangism, communist party, political discourse, communicative intention, call, agitation, promise.

кандидат наук із соціальних комунікацій,
доцент кафедри іноземних мов
професійного спілкування
Запорізького національного технічного
університету

КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТРЕВЕЛ-МЕДІАТЕКСТАХ

Постановка проблеми. Однією з атрибутивних рис глобального медіапростору є наявність текстуальних фрагментів різних модальностей – журналістської, публіцистичної, піар і рекламної, які мімікують, відображаючи унікальну картину сучасного світу, інформуючи про найзначніші явища об'єктивної реальності й формуючи у реципієнтів аксіологічні та поведінкові стереотипи. Реклама поступово займає значну частину медіа-поля в різних засобах масової комунікації і, як доречно зауважив німецький філософ Н. Луман, саме реклама завуальовано «формує смак у людей, які його не мають» [9 с. 76].

Сьогодні кардинально змінюється рекламна парадигма, особливе місце в якій посідає новий тип дискурсу – тревел-дискурс, дослідження якого довгий час перебувало на маргінесі наукової думки як в національній лінгвістичній школі, так і в західних наукових розвідках. Сучасний рекламний тревел-дискурс є досить сегментованим і використовує різні комунікативні стратегії, лексико-граматичні засоби для залучення гетерогенної аудиторії до соціокультурної практики подорожі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стаття, виконана в руслі медіалінгвістики та прагматики, базується на роботах вітчизняних (А. Брутман [1], В. Горлачева [3], Н. Новиков [10], О. Селіванова [13]) і зарубіжних лінгвістів (М. Дудіна [4], Н. Глагольєва [2], Е. Іванова [7], Ю. Пирогова [11], І. Фролова [15] тощо).

Метою статті є опис функціонування основних комунікативних стратегій оптимізації в сучасних англomовних рекламних тревел-медіатекстах, спрямованих на споживача з середнього сегмента ринку.

Завданнями наукової розвідки є опис основних оптимізуючих стратегій і тактик, використовуваних в досліджуваних текстах, та розгляд комунікативно-прагматичних характеристик цих текстів.

Об'єктом дослідження виступають рекламні тревел-медіатексти, предметом – комунікативні стратегії оптимізації та їхні мовленнєвоактивні характеристики.

Як ілюстративний мовний матеріал використано добірку текстів, розміщених у червні 2018 року на сайтах популярних британських туроператорів Haven [18] і Exodus [17]. Корпус текстів складений методом суцільної вибірки. Його репрезентують матеріали, орієнтовані на аудиторію, що представляє середній (не елітний) сектор ринку.

Вклад основного матеріалу. Під рекламними тревел-медіатекстами ми розуміємо полікодовий і мультиінституціональний різновид медіапродукту, семантичною детермінантою якого є тревел-контент. Саме він спрямований на репрезентацію інформації про привабливий для мандрівника географічний локус і його конституенти (флора, фауна, природні явища, артефакти) й етнокультурне середовище (його актанти, практики, звичаї і традиції) та сприяє фізичній або ментальній мобілізації реципієнта.

Під мовленнєвою або комунікативною стратегією розуміється «складник евристичної інтенційної програми планування дискурсу, його проведення й керування ним із метою досягнення кооперативного результату, ефективності» [13, с. 238–239]; сукупність мовленнєвих дій, спрямованих на вирішення загального комунікативного завдання мовця [8, с. 117]. У прагмалінгвістиці під комунікативними стратегіями «розуміються прийоми вибору, структурування та подачі в повідомленні інформації про певний об'єкт, що слугує цілям комунікативного впливу, вигідного для адресата» [11, с. 209].

У формуванні комунікативних стратегій велике значення приділяється об'єктивним і суб'єктивним факторам, умовам спілкування, які впливають на зовнішню та внутрішню структуру тексту [2, с. 55]. Те, як саме комунікативна стратегія реалізується в тексті, залежить від багатьох причин, однією з яких є цільова аудиторія. Вважається, що розпізнавання бажань клієнта та їхнє відображення в пропонованих туристичних продуктах визначають успіх останніх на туристичному ринку.

Досліджувані в статті тексти призначені для споживачів із середнього сегмента ринку. Цінності, на які орієнтована аргументація в рекламних медіатекстах досліджуваного типу, включали в себе наступні: красу (“Welcome to the *untapped beauty* of South Wales” [18]; “A secluded and relaxed holiday park close to the *beautiful* South Wales seaside town of Tenby” [18]); успіх, популярність (“Kiln Park touring holiday promises to be a lively and *popular* holiday park with direct access to Tenby’s *award-winning* South Beach” [18]; “<...> Where National Geographic voted *second best coastal destination in the World*” [18]); екологічність (“Traverse the *untouched* Yukon Territory on this two-leader, dedicated walking tour which explores some of the *most scenic and untouched natural* areas on planet Earth” [17]); здоров'я, безпеку (“We’ve created a *safe and relaxed* environment at Kiln Park” [18]; “Whichever of our Nature Rockz activities your kids take part in, they’ll be learning about the world around them and having fun – *all under the watchful eyes of our fully trained Rangers*” [18]) тощо.

Виокремлюють стратегічні та додаткові комунікативні цілі й завдання. Стратегічні – позиціонують, формують необхідне сприйняття об'єкта. Додаткові – оптимізують, забезпечують найефективніший і найоптимальніший

шлях для досягнення перших [11, с. 209]. Комунікативна стратегія пронизує весь текст, структурує й організовує його як функціональну одиницю [17, с. 133].

З функціонального погляду, гетерогенний тревел-дискурс включає в себе інформаційний, художній, публіцистичний і рекламний елементи [12]. Під час розгляду рекламних тревел-медіатекстів стратегію позиціонування можна визначити як показ у найвигіднішому світлі певного туристичного продукту і спонування адресата до його придбання. У функціональному плані рекламні тексти характеризуються домінуванням оціночно-апелятивної функції. Як прототип мовних актів в рекламній комунікації виступають акти оцінки (вердиктиви) та директиви.

Рекламований туристичний продукт оцінюється або як найкращий (абсолютна оцінка), або як кращий порівняно з продуктами конкурентів (порівняльна оцінка). Щодо мовних актів інших типів, то вважається, що репрезентативний – передає найоб’єктивнішу, денотативну інформацію про рекламований продукт; комісивний – гарантує певну якість продукту, а експресивний – висловлює певний психологічний стан мовця [7, с. 93–96].

У статті серед основних стратегій і тактик оптимізації розглядаються активізація інтеракції, посилення категоричності тону, деталізація та зміщення фокусу оцінки [1;12]. Якщо взяти за одиницю виміру окремих рекламних текстів, то перші три з перерахованих вище стратегій будуть представлені в чотирьох з кожних п’яти оголошень.

Однак, якщо сконцентруватися на окремих висловлюваннях (наприклад, текст туроператора Haven складається в середньому з трьох пропозицій), то виявиться, що найактивніше використовується в досліджуваних текстах британських туроператорів стратегія активізації інтеракції комунікантів (відправника тексту й адресата).

До того ж, якщо в тревел-медіатексті журналістського типу реалізації цієї стратегії сприяє використання цілої групи різноманітних прийомів – персоніфікації адресанта, множинного оповідача, оціночного балансу і симулювання діалогу [12, с. 135], то в досліджуваних рекламних медіатекстах домінує остання з перерахованих вище стратегій, в результаті актуалізації якої підвищення активності комунікантів досягається шляхом включення адресата та симулювання діалогу з автором тексту [12]. Відзначено активне використання таких заходів і прийомів діалогізації, як пряме звернення, імперативність і знак оклику.

Приклади прямого звернення до адресата, яке досягається шляхом використання особистих і присвійних займенників 2-ї особи, зафіксовані в трьох з кожних п’яти рекламних оголошень – як, наприклад, в тексті, присвяченому розвагам і різним видам діяльності, що пропонуються туристам в Кілн Парк Холідей Центр у валлійському містечку: “Whether *you* love walking, cycling, or just generally being out and about exploring the countryside, *you*’ll love Kiln Park Holiday Centre. <...> The only thing that might stop *you* from venturing out are all of the activities *you* can do on park <...> There’s plenty of entertainment to keep *you* busy as well ...” [18].

Стимулюванню взаємодії комунікантів також сприяло одночасне вживання в рекламних тревел-медіатекстах особистих і присвійних займенників 2-ої та 1-ої особи, що створювало віртуальний діалог “we – you”, “our – your”: “Young or old, rain or shine, there’s so much to keep *you* entertained during *your* time with *us* to ensure *you* have the perfect family holiday. *You*’ll never be short of things to keep *you* busy during *your* stay. Spend some time in *our* swimming pool or try some of the exciting activities *we* have available. The fun doesn’t stop when the sun sets, either, as *we*’ve got lots of evening entertainment, from bars and restaurants to stage shows, pantomimes and live music. Best of all, many of *our* activities are absolutely free, so there’s nothing to stop *you* from making the very best of *your* time with *us*” [18].

Зауважимо, що в стратегічному плані пропозиції також безпосередньо пов’язані з реалізацією стратегії посилення, а в четвертому оголошенні – деталізації. У мовленнєвоактному плані в першому реченні представлено «поверхневі» та «глибинні» елементи експресиву, вердиктиву та комісиву, в другому – комісиву й експресиву, в третьому – директиву, експресиву, вердиктиву та комісиву, в четвертому – репрезентативу, в п’ятому – експресиву, вердиктиву й комісиву.

Імперативності вислову надає використання наказового способу або функціонально тотожних синтаксичних конструкцій. У пропонованому нижче прикладі рекламується піший тур уздовж узбережжя Каталонії: “Discover the picturesque French and Spanish Catalan coast on a week’s walking trip commencing in the traditional Spanish Catalan fishing village of Port de la Selva” [17].

Як зазначає В. Горлачова, «використання спонукальних конструкцій надає можливість привертати увагу потенційного покупця, залучати його до дії. До того ж імперативи та умовні конструкції органічно вплітаються в процес створення діалогічної взаємодії» [3, с. 24–25]. У стратегічному плані також актуалізовано стратегії посилення, зміщення фокусу оцінки (оцінюється не туристичний продукт в цілому, а пов’язаний з ним ландшафт локусу) й деталізації, в комунікативно-прагматичному плані реалізовано комбінацію з елементів директиву, експресиву, вердиктиву та репрезентативу.

Наступним частотним прийомом реалізації тактики симулювання діалогу в рекламних тревел-медіатекстах є використання знаку оклику. У прикладі нижче акцент робиться на природній красі валлійського національного парку Пембрукшир-Кост: “We’re right in the middle of the Pembrokeshire Coast National Park, and have the stunning Tenby beach right on our doorstep, so enjoying the great outdoors is easy!” [18]. У стратегічному плані також актуалізовано стратегії посилення, зміщення фокусу оцінки та деталізації; в комунікативно-прагматичному плані реалізовано комбінацію з елементів репрезентативу, експресиву, вердиктиву та комісиву.

Ще один приклад, в якому, крім стратегії активізації інтеракції, задіяно стратегії посилення й деталізації, а в мовленнєвоактному плані – комбінацію з елементів експресиву, вердиктиву, репрезентативу та комісиву: «We’ve got lots of fun things planned for you and your family from the lively Seaside Slam Wrestling, production shows and pantomimes plus much more!» [18].

Також використовувалися афірмація (твердження) та негації, тобто вживання пропозицій, що містять твердження або заперечення, як у фрагментах текстів про доступні розваги в парку Кілн і вечірні розваги в контексті сімейного відпочинку (в тому ж локусі): “*We offer fun activities for every age – yes, even archery and fencing*” [18]; “*The fun doesn't stop when the sun sets, either, as we've got lots of evening entertainment, from bars and restaurants to stage shows, pantomimes and live music*” [18].

У корпусі досліджених рекламних тревел-медіатекстів британських туроператорів не зафіксовано прийоми цитування і авторського коментування.

Другою за частотою використання серед стратегій оптимізації в рекламному тревел-медіатексті є оптимізаційна стратегія посилення категоричності тону, для якої характерними рисами виступають підвищення експресивно-емоційного забарвлення та гіперболізація.

Стратегія посилення (та безпосередньо пов'язана з нею стратегія інтенсифікації оцінки) актуалізувалася в дослідженому масиві рекламних тревел-медіатекстів за допомогою різних способів [10, с. 35]. Зокрема, використовувалися: емоційно-експресивні лексичні одиниці з конотативним компонентом «інтенсивність» (“*Kiln Park offers all the facilities you could need for a great touring and camping holiday*” [18]; “*This is what it's all about – a whole range of amazing water-based facilities for every age and ability ...*” [18]); прикметники та прислівники у вищому та порівняльному ступенях (“*We secure the most experienced local partners, the most suitable accommodation and the best leaders for all of our tours*” [17]); “*We also have newer Standard and Deluxe models available that are less than two years old, which include extra features such as central heating, double glazing and a 32*”) [18]; експресивні синтаксичні одиниці (“*With everything you could possibly want right here, you'll never need to leave the park!*” [18]; “*Whether you want to show your moves on the dance floor, take in one of our incredible musical shows or get the whole family together for a quiz, we'll make sure your evening is one to remember!*”) [18].

Як ілюструють багато прикладів, наведених вище, на комунікативно-прагматичному рівні, крім вердиктивів, експресивів і директивів, активну роль в реалізації стратегії посилення відіграють комісиви. Реалізація в межах комісиву в поверхневій структурі висловлювань емоційно-оцінної лексики та якісних прикметників є ще одним способом актуалізації стратегії посилення категоричності тону: “*Your time away is precious and we want you to enjoy every moment of your holiday. That's why at Kiln Park we've got everything you need for your dream getaway right at your fingertips*” [18]. У цьому фрагменті, крім стратегії посилення, задіяно стратегію активізації інтеракції й тактики зсуву фокуса оцінки (оцінюється не турпродукт загалом, а певний відрізок часу, пов'язаний з ним). У мовленнєвоактному плані використано комбінації з елементів вердиктиву, експресиву, директиву та комісиву (речення № 1) та комісиву, вердиктиву та експресиву (речення № 2).

В проаналізованих текстах менш активно використовувалася оптимізаційна стратегія деталізації, заснована на вживанні одиниць, які репрезентують той чи інший об'єкт, подію або тимчасово-просторову координату; меншою частотністю позначено вживання імен числівників; відносних прикметників, що вказують на матеріал, простір, місце і час; якісних прикметників тощо

Також оптимізується комунікативна стратегія деталізації, пов'язана з мовленнєвоактним типом «репрезентатив», в якому повідомляється про стан справ і який передбачає об'єктивну оцінку. На відміну від журналістського типу тревел-медіатекстів, в досліджених текстах ця стратегія відносно рідко реалізовувалася без опори на експресивні та оцінні одиниці в поверхневій структурі висловлювання.

Наведемо два фрагменти рекламних медіатекстів, присвячених відпочинку в Кемпінг-парку в Тембі з пересувними будинками на колесах для клієнтів з обмеженими фізичними можливостями в парку Кілн, відповідно: “*The level touring area has 107 pitches with landscaped hard-standing Super pitches and a separate tenting area*” [18]; “*We have two different types of holiday home available for guests with limited accessibility, both of which include a TV, microwave and fridge, gas fire in the lounge, sliding internal doors and a trapeze lift handle*” [18].

Найчастіше стратегія деталізації реалізовувалася в комбінації з будь-якою іншою оптимізаційною стратегією, зокрема зі стратегією посилення, інтенсифікуючи прагматичний вплив на адресата: “*If your kids fancy themselves as the next Bear Grylls, we have the perfect activities for them. From building a shelter to making a fire and finding out how to purify water, they'll learn loads of exciting new outdoor skills!*” [18]. У комунікативно-прагматичному плані реалізовано комбінації з елементів експресиву, вердиктиву та комісиву (речення № 1) і репрезентативу, експресиву, вердиктиву та комісиву (речення № 2).

У наступному прикладі, крім стратегії деталізації, реалізуються оптимізаційні стратегії активізації, інтеракції, посилення і деталізації. Рекламуються розвивальні види діяльності для дітей у парку Кілн:

“*We've got loads of activities to help your kids enjoy their holiday, from rise and shine with the Seaside Squad to Pop Up Puppet Theatre Co, Experimental and much, much more. Laugh, sing, dance and play – there's something to entertain everyone!*” [18].

У мовленнєвоактному плані використано комбінації з елементів експресиву, репрезентативу та комісиву (речення №1) та директиву, комісиву й експресиву (речення № 2). Досить часто використовується авторами рекламних тревел-медіатекстів і комунікативна стратегія пом'якшення (зміщення фокусу оцінки), яка виступає в дихотомічній опозиції до комунікативної стратегії посилення. У результаті розширюється база аргументації і з'являється можливість впливати на реципієнта, використовуючи такі ціннісні моделі-концепти, як «краса», «популярність», «успіх», «екологічність» тощо [1, с. 42]. Як зазначає М. Дудіна, «в число основних груп об'єктів зі зміщеною оцінкою можуть входити пам'ятки, характеристика місця відпочинку, клімат, кухня, спорт, шопінг, розваги» [4, с. 23].

У наведених нижче прикладах фокус оцінки зміщується на такі чинники, як розміщення (“We’ve got *some great caravans to choose from to make your holiday special*” [18]; “*Our adapted holiday homes make it easy for everyone to enjoy a comfortable and relaxing break by the seaside*” [18]); професійні якості обслуговуючого персоналу (“We secure the *most experienced local partners, ... and the best leaders for all of our tours*” [17]; “We are the *world’s leading walking and trekking holiday specialists* ... “ [17]); засоби обслуговування, обладнання та інші можливості (“You’re then free to use *all of our fantastic facilities, like our swimming pool and sports facilities*” [18]; “This is what it’s all about – a whole range of *amazing water-based facilities for every age and ability, and all completely free*” [18]); ландшафт локусу та інші природні явища («The harsh, arid mountains, *tremendous scenery of the deep-cut Shyok and Nubra River Valleys, green village oases, thrillingly stark scree slopes and unexpected sand dunes* help to make this a truly unforgettable once in a lifetime trek» [17]; “Kluane Park is one of *unceasing beauty* with its pine tree forests, wide glacial valleys, tundra setting and its glacier-peaked mountain range, home to a population of wolves, Grizzly Bear, salmon and eagles” [17]); сервіс харчування (“Whether you’re grabbing a quick snack to eat on the go, preparing a *delicious picnic to enjoy at the beach* or settling down for a meal with your family at the end of a busy day, you have so much to choose from when you holiday with us” [18]; “Whether you want a *mouth-watering meal or a quick coffee on the go* we have plenty of bars and restaurants to cater for you, while our on-park shop offers everything from snacks for the kids to mementos of your time away” [18]); розваги та інші види діяльності (“Kids love our daytime entertainment – from *fantastic shows, interactive story experiences to hands-on activities* where they can get involved with paint, glitter and even *crazy science experiments*” [18]; “Explore the great outdoors and learn *amazing new skills*” [18]); культурно-історичні об’єкти (“This trek takes us to ... the *spectacular holy lake at Gosainkund, an important place of pilgrimage*” [17]; “Visit the *historic harbour at pretty Tenby*” [18]); тимчасовий відрізок часу, пов’язаний з туром (“There’s plenty of entertainment to keep you busy as well, so after a *day of excitement* why not sit back and catch a show?” [18]).

Таким чином, здебільшого у досліджуваних медіатекстах була наявна одночасна реалізація декількох оптимізаційних стратегій і тактик, що знаходило відображення в мовленнєвоактивних характеристиках таких текстів (висловлювань). Розглянемо заключний приклад – рекламне оголошення, пов’язане з організацією сімейного спортивного відпочинку в парку Кілін: “And best of all, you can all learn together. So, go on, get in some family target practice. Get together for a game on our sports field; take your rackets and head to the tennis courts, or how about a game of crazy golf? For sports days we have grassy spots for impromptu games of cricket and rounders. Plus, if it rains, we can run some of our sessions indoors” [18].

Пропозиція №1 безпосередньо пов’язана з реалізацією оптимізаційної стратегії посилення; в мовленнєвоактивному плані – це комбінація з елементів вердиктиву, експресиву та комісиву. Речення №2 – активізації інтеракції; комунікативно-прагматичний тип – директиву. Стратегічне наповнення речення №3 характеризується як «активізація інтеракції + посилення + деталізація»; мовленнєвоактивне – елементи директиву, репрезентативу та вердиктиву. Речення №4 – деталізація й елементи репрезентативу та комісиву. Речення №5 – активізація інтеракції.

Рекламні тексти, поряд із журналістськими та піар-текстами, утворюють систему тревел медіатекстів. Інвентар використовуваних у них комунікативних стратегій залежить від цілого ряду чинників, одним з яких є цільова аудиторія. В досліджуваних у статті текстах, призначених для споживачів із середнього сегмента ринку, дія фактора адресата виявляється в тому, що використовувана аргументація орієнтована не на групові, а на загальнолюдські цінності, такі як «краса», «популярність», «здоров’я» та «екологічність».

Висновки. Основні стратегії і тактики, які актуалізуються в тревел-медіатекстах зазначеного типу, включають в себе активізацію інтеракції комунікантів, посилення категоричності тону, деталізацію і зміщення фокусу оцінки. Стратегія активізації інтеракції реалізується в основному через використання тактики симулювання діалогу між відправником тексту і адресатом. Основними прийомами є пряме звернення, імперативність і використання знаку оклику. Оптимізаційна стратегія деталізації зазвичай реалізується зі стратегіями активізації інтеракції та посилення категоричності тону. Відзначається використання меншого набору прийомів порівняно з текстами, орієнтованими на елітного або альтернативного туриста. У переважній більшості випадків мала місце одночасна реалізація декількох оптимізаційних стратегій, що знаходило відображення в складних комунікативно-прагматичних характеристиках висловлювань, які поєднують (у різних комбінаціях) експресив, вердикт, директив та комісив.

Перспективним у межах нашого дослідження є аналіз комунікативних стратегій тревел-текстів з піар модальністю, що послужить базою для формування цілісного набору комунікативних стратегій, які використовуються в сучасних тревел-медіатекстах.

Література:

1. Брутман А. Реализация оптимизирующих стратегий речевого воздействия в рекламе отелей (на материале текстов современных тревелогов), Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Сер.: Філологічна. 2013. Випуск 38. С. 41–45.
2. Глаголев Н. Вычленение семантических элементов коммуникативной стратегии в тексте. Филологические науки, 1985. № 2. С. 55–62.
3. Горлачева В. Комунікативні стратегії сучасної реклами туристичних послуг в Індії. Актуальні проблеми сучасної германістики та методика викладання іноземних мов: колективна монографія під заг. ред. П. В. Прохорової. Запоріжжя: Дике Поле, 2015. С. 19–32.
4. Дудина М. Аргументация как одно из средств речевого воздействия (на материале текстов рекламы). Проблемы прикладной лингвистики. Москва: Азбуковник, 2001. С. 19–26.

5. Кочетова Л. Функции рекламного дискурса: таксономия и динамические аспекты реализации. Вестник Волгоградского государственного университета, 2010. № 2 (12). Том 2. С. 77–83.
6. Зайцева О., Терских М. Коммуникативные стратегии в дискурсе элитного туризма (на материале рекламных текстов). Политическая лингвистика, 2013. № 4 (46). С. 234–243.
7. Иванова Е. Коммуникативно-прагматические аспекты текстов интернет-рекламы. Известия Российского государственного педагогического университета им. А.И. Герцена, 2011. № 132. С. 91–98.
8. Иссерс О. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи. Москва: ЛКИ, 2008. 288 с.
9. Луман Н. Реальность масс-медиа [пер. с нем. А. Ю. Антоновского]. Москва: Праксис, 2005. 256 с.
10. Новиков В. Параметры исследования оценочных коммуникативных стратегий. Держава та регіони. Серія: Гуманітарні науки. Запоріжжя, 2007. № 4. С. 32–36.
11. Пирогова Ю. ИмPLICITная информация как средство коммуникативного воздействия и манипулирования (на материале рекламных и PR-сообщений). Проблемы прикладной лингвистики. М.: Азбуковник, 2001. С. 209–227.
12. Полежаев Ю. Коммуникативная стратегия активации интеракции в авторском тревел-нарративе. Возможности та розвиток сучасного туризму: світовий та національний досвід: монографія за заг. ред. проф. В. М. Зайцевої. Запоріжжя : ТОВ «ЛПІС» ЛТД, 2014. С. 127–140.
13. Селиванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2006. 716 с.
14. Стрижкова О. Специфика реализации коммуникативных стратегий в рекламном дискурсе (на материале англо- и русскоязычной рекламы продуктов питания): автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.04. Челябинск, 2012. 23 с.
15. Фролова И. Оценочные стратегии в аналитических статьях качественной британской и российской прессы: автореф. дисс. ... канд. филол. наук: 10.02.17. Москва, 2016. 25 с.
16. Чернищина Т. Коммуникативные стратегии похвалы и порицания в идиостиле В. М. Шукшина: автореф. дисс. ... канд. филол. наук :10.02.01 Волгоград, 2013. 14 с.
17. Шейгал Е. Семантика политического дискурса. Волгоград: Перемена, 2000. 368 с.
18. URL: <https://www.exodus.co.uk/walking-holidays/new-trips>.
19. URL: <https://www.haven.com/parks/south-wales/kiln-park/>.

Анотація

Ю. ПОЛЕЖАЕВ. КОМУНІКАТИВНІ СТРАТЕГІЇ ОПТИМІЗАЦІЇ В АНГЛОМОВНИХ РЕКЛАМНИХ ТРЕВЕЛ-МЕДІАТЕКСТАХ

Стаття присвячена аналізу комунікативних стратегій оптимізації, що реалізуються в англomовних рекламних тревел-медіатекстах. Розглянуто комунікативно-прагматичний аспект актуалізації стратегій активізації інтеракції, посилення категоричності тону, деталізації та зміщення фокусу оцінки. Визначено основні комунікативні стратегії і тактики, які використовуються для побудови рекламного тревел-тексту.

Ключові слова: тревел-медіатекст, активізація інтеракції, деталізація, експресив, директив, вердиктив, комісив.

Аннотация

Ю. ПОЛЕЖАЕВ. КОММУНИКАТИВНЫЕ СТРАТЕГИИ ОПТИМИЗАЦИИ В АНГЛОЯЗЫЧНЫХ РЕКЛАМНЫХ ТРЕВЕЛ-МЕДИАТЕКСТАХ

Статья посвящена анализу оптимизирующих коммуникативных стратегий, реализуемых в англоязычных рекламных тревел-медиа текстах. Рассматривается коммуникативно-прагматический аспект актуализации стратегий активизации интеракции, усиления категоричности тона, детализации и смещения фокуса оценки. Определены основные коммуникативные стратегии и тактики, которые используются для построения рекламного тревел-текста.

Ключевые слова: тревел-медиа текст, детализация, экспрессив, директив, вердиктив, комиссив.

Summary

Y. POLYEZHAYEV. OPTIMIZING COMMUNICATIVE STRATEGIES IN ENGLISH ADVERTISING TRAVEL MEDIA TEXTS

The article deals with the optimizing communication strategies used in English-language travel media texts. Strategies of interaction strengthening, intensification of categorical tone, detailing and evaluation focus shift are considered with regard to their communicative-and-pragmatic characteristics. The main communicative strategies and tactics used for creation of travel-media texts are defined.

Key words: travel media text, detailing, expressive, directive, verdictive, commissive.

9. Міжкультурна комунікація

9. Межкультурная коммуникация

9. Intercultural communication

кандидат філологічних наук,
науковий співробітник
Міжнародного інституту освіти,
культури та зв'язків із діаспорою
Національного університету
«Львівська політехніка»

СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ УРОКУ НА ТЕМУ «РОБОТА» З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ

Інтеграція України впродовж останніх десятиліть у світовий простір, з одного боку, та зацікавлення світової спільноти українськими науковими, освітніми, культурними й іншими здобутками – з іншого, активізували іноземних громадян до вивчення української мови. Це, своєю чергою, спонукає лінгводидактів до пошуку нових шляхів удосконалення процесу викладання української мови як іноземної (УМІ). Провідне місце серед традиційних і нових форм організації заняття з мови належить уроку [3, с. 3].

Питання технології уроку УМІ, використання нових методик викладання дисципліни, залучення до навчального процесу рольових і лінгвістичних ігор, медіа-ресурсів тощо неодноразово привертала увагу науковців і педагогів. Їх різноаспектно розкрито в працях Л. Паламар [5], О. Палінської [6], І. Кочан [2], О. Антонів [1], В. Марковської [4], М. Шевченко [2] та ін. Однак у сучасній лінгводидактиці маємо ще недостатньо праць прикладного спрямування, в яких подано комплексні розробки уроків з УМІ.

Мета статті – запропонувати проєкт уроку з УМІ, що охоплює різні взаємопов'язані види мовленнєвої діяльності.

Навчальний матеріал уроку відібраний і підготовлений відповідно до «Стандартизованих вимог до рівнів володіння українською мовою як іноземною А1–С2» (укладачі: Олена Синчак, Данута Мазурик, Галина Бойко, Олександра Антонів), схвалених рішенням колегії Міністерства освіти і науки України (протокол від 22.05.2018 № 5/1-7), і розрахований на студентів, які опановують УМІ на рівні B₂.

Завдання апробовано на заняттях зі студентами XI Міжнародної літньої школи україністики «Крок до України», організованої та проведеної Міжнародним інститутом освіти, культури та зв'язків з діаспорою НУ «Львівська політехніка». Обсяг уроку розрахований на чотири академічні години. Засвоєння матеріалу зробить можливим спілкування студентів у межах тематичної групи «Робота».

Змістове наповнення розроблено із урахуванням необхідності формування не лише мовленнєвої та мовної, а й соціокультурної компетентності студентів, які вивчають УМІ. Структурно урок складається з таких навчальних етапів: актуалізація опорних знань і вмінь, засвоєння знань, формування вмінь і навичок, корекція, підсумки. На цих етапах студенти займаються різними видами мовленнєвої діяльності.

На першому етапі (актуалізація опорних знань і вмінь) необхідно створити навчально-мовленнєву ситуацію, що допоможе студентам пригадати відому для них лексику та фрази в межах теми «Робота». Доцільно запропонувати їм розглянути зображення представників різних професій, зокрема й тих, які стануть популярними в майбутньому (сіті-фермера, кібердівника та ін.), і відповідати на питання: *Представників яких професій зображено на малюнках (світлинах)? Хто ви за фахом чи ким будете працювати? Як прийшла ідея обрати саме таку професію?*

Наступний етап – читання тексту.

У лабіринті професій

Жодна людина не може чітко відповісти на питання: «Скільки професій є на нашій планеті». Світ професій дуже мінливий. Одні з них виникають зі створенням нових галузей діяльності. Інші зникають внаслідок змін у технологіях, організації праці чи управління. У Національному класифікаторі професій України їх зазначено понад 8000, Міжнародна стандартна класифікація подає 5113 професій та спеціальностей. Які з них найбільш поширені? Які популярні? А які дуже затребувані сьогодні?

Кожен із нас щось любить робити більше, щось – менше, а ще щось ми відмовляємося робити взагалі. Комуś до вподоби ремонтувати техніку, а комуś більше подобається спілкуватися з людьми. Одних цікавить логіка алгоритмів, інші прагнуть відтворити на полотні чи папері, у слові чи музиці образи, які їх оточують, щоб зберегти це для нащадків.

Академік Євген Клімов поділив відомі людству професії на п'ять типів. Учений зважав на те, із чим має справу людина: природою, технікою, знаковою системою, іншими людьми чи художніми образами. До групи «людина-природа» він відніс такі професії, як: біолог, ветеринар, агроном, садівник, пасічник, лісник, геолог, океанолог та ін. До переліку «людина-техніка» потрапили спеціальності: інженер, машиніст, водій, кранівник, слюсар, зварник, електромонтажник, оператор, радіомеханік, столяр, будівельник, спеціаліст із телекомунікацій, складальник комп'ютерів і ін.

Професії, які вимагають роботи з іншими людьми, – це лікар, вчитель, вихователь, психолог, бібліотекар, юрист, поліцейський, журналіст, екскурсовод, диктор, диригент, менеджер, адміністратор, рекламний агент, рюкар, візажист, офіціант, продавець, касир тощо. Зі знаковими системами, тобто схемами, цифрами, умовними знаками, формулами, словами, шифрами, кодами, таблицями працюють програміст, статист, бухгалтер, економіст, перекладач, секретар-друкарка, топограф. А художні образи, мистецькі, музичні та літературні твори створюють ювелір, фотограф, актор, письменник, музикант, художник, архітектор, скульптор, різьбяр, дизайнер.

У США поширеною є класифікація за комірцями. Усіх фахівців ділять на три групи: білі комірці, сірі комірці та сині комірці. До першої групи належать ті, хто займається розумовою діяльністю, службовці, чиновники, управлінці, менеджери, інженери. До другої групи – працівники соціальної інфраструктури та сфери обслуговування, а до третьої – робітники, зайняті фізичною працею.

Серед великого переліку професій є й особливо небезпечні. Найчастіше ризикують своїми життям і здоров'ям під час виконання службових обов'язків рятувальники, працівники авіації, альпіністи, правоохоронці, прикордонники, військові тощо. Не дуже безпечними є й спеціальності, які ми часто вважаємо «мирними». Це, наприклад, лікар, таксист, касир супермаркету, офіціант.

Англійський психолог Кевін Даттон склав список найбільш психопатичних і стресових професій. На першому місці серед них – керівник компанії. На другому – адвокат. Третє місце – у теле- та радіожурналістів. Також до першої десятки потрапили хірург, продавець, поліцейський, військовий, кухар, священник.

Ринок праці постійно оновлюється. З'являється багато нових спеціальностей. У XXI столітті популярними стали професії: копірайтер, контент-менеджер, маркетолог, мерчандайзер, промоутер, супервайзер, рекрутер, ріелтор, логіст, девелопер, брокер, веб-дизайнер, SEO-спеціаліст, івент-менеджер, аніматор, медіапланер, коуч тощо.

Професіями майбутнього можуть стати персональний бренд-менеджер, проєктувальник роботів, дизайнер віртуальних світів, проєктувальник розумних будинків, сіті-фермер, інженер 3D-друку, IT-генетик, дизайнер інтерфейсів, тайм-брокер, шкільний дієтолог і... учитель. Деякі із цих спеціальностей стають потрібними вже сьогодні, а в недалекому майбутньому на них очікує особливий попит.

Учителі майбутнього, наприклад, створюватимуть індивідуальні навчальні програми, враховуючи потреби учнів, які хочуть досягти життєвого успіху.

Тайм-брокер допомагатиме продавати та організовувати час фрілансерів, яких, як прогнозують, із часом ставатиме більше.

Уже сьогодні набирає обертів популярність 3D-друку, тому потрібними на ринку праці будуть і фахівці в цій сфері. Той, кому подобається таке заняття, зможе стати, наприклад, дизайнером одягу та прикрас, які друкують на 3D-принтері.

Професія IT-генетика стане популярною вже в найближчє десятиріччя. Він складатиме індивідуальні плани лікування та запобігатиме хворобам на ранній стадії.

Сіті-фермер розводитимє тварин і вирощуватимє рослини в містах – на дахах будинків і в приміщеннях хмарочосів.

Нещодавно в Україні з'явився свій атлас професій майбутнього, в якому описані види діяльності, що з'являться на ринку праці через декілька років, та університети, в яких можна здобути професію майбутнього.

Часто від юнака чи дівчини можна почути: «Хочу бути програмістом!» А чим займається програміст? Що він має знати та вміти? Важливо мати уявлення про зміст професії.

Найважливіше в житті – вчасно усвідомити своє покликання. Вдалий вибір професії є запорукою того, що в подальшому житті ти отримуватимеш від своєї роботи задоволення. Якщо помилишся, тебе не покидатимє відчуття, що займаєшся не своєю справою. Не даремно ж давньокитайський філософ Конфуцій казав: «Обери собі справу до душі – і ти ніколи не працюватимеш».

http://proforientator.info/?page_id=5988

<https://1plus1.ua/shkola/novyny/10-profesiy-maybutnogo-kim-pracyuvatimut-nashi-diti>

<https://ua.korrespondent.net/business/career/1420313-skladeno-spisok-najbilsh-nebezpechnih-dlya-suspilstva-profesij>

Далі студенти шукають у тексті нові слова, з'ясовують їхні значення та виконують завдання до тексту. Наприклад:

Завдання 1. Заповніть таблицю: впишіть назви професій навпроти пояснень, які їм відповідають.

веб-дизайнер івент-менеджер маркетолог копірайтер коуч рекрутер ріелтор мерчандайзер супервайзер промоутер SEO-спеціаліст логіст девелопер аніматор контент-менеджер брокер медіапланер	
	розробник програмного забезпечення
	фахівець із написання рекламних і презентаційних текстів
	фахівець, який спеціалізується на розвитку уміння досягати поставленої мети
	творча, комунікабельна особистість, яка «запалює» публіку на різних заходах
	відповідальний за продуктивність праці та інші дії невеликої групи співробітників, організатор робіт, які потребують від учасників процесу виконання дій за певною програмою
	працівник, що займається оптимізацією сайту з метою підвищення його позиції в списку сторінок, знайдених пошуковими системами за конкретними запитам
	посередник під час укладання угод між продавцем і покупцем, страхувальником і страховиком тощо
	спеціаліст із вивчення смаків покупців і просування товару чи послуг
	особа, що займається рекламою товару з метою просування його на ринок
	посередник, що здійснює діяльність на ринку нерухомості
	людина, яка займається організацією і координацією різних свят
	спеціаліст зі складання оптимальних медіапланів рекламних кампаній
	фахівець із просування продукції в роздрібній торгівлі
	спеціаліст зі створення та поширення інформаційного наповнення сайту
	людина, яка на професійній основі здійснює пошук і найм персоналу
	працівник фірми, який організовує доставку товару, розробляє вигідну схему поставок, аналізує ринок транспортних послуг тощо
	фахівець, який займається розробкою дизайну сайтів, банерів, інтернет-листівок, електронних презентацій та ін.

Актуальним під час опрацювання теми «Робота» є вивчення особливостей відмінювання іменників спільного роду, серед яких є багато назв осіб за професією.

Іменники спільного роду

назви людей за рисами характеру та поведінкою	плакса, прибулда, невдаха, причепа, соня, базікало, роззява, свинюка
назви осіб за професією та видом діяльності	керівник, директор, заступник, інженер, доктор, професор, листоноша, менеджер, програміст
українські прізвища на -а	Куляба, Завада, Лопатка
прізвища іншомовного походження	Лопес, Кастро, Руффо

Необхідно звернути увагу студентів на те, що рід таких іменників можливо визначити тільки в реченні, зважаючи на зв'язок з іншими словами: *А дівчина-сиротина у наймах марніє... Заспіває та й загає, що він сиротина... Отакий-то мій Ярема, сирота убогий! (Т. Шевченко).*

Відмінювання іменників спільного роду

Відмінки	Однина	
Н. в.	доцент Ладик-а	бідолах-а Петр-о / Галин-а
Р. в.	доцент-а Ладик-и	бідолах-и Петр-а / Галин-и
Д. в.	доцент-ові Лади(к/ц)-і	бідола(х/с)-і Петр-ові / Галин-і
З. в.	доцент-а Ладик-у	бідолах-у Петр-а / Галин-у
О. в.	доцент-ом Ладик-ою	бідолах-ою Петр-ом / Галин-ою
М. в.	на / у + Д. в.	на / у + Д. в.
К. в.	доцент-е Ладик-о/-а	бідолах-о Петр-е / Галин-о

Відмінки	Множина	
Н. в.	доцент-и Ладик-а та Коляд-а	бідолах-и Петр-о та Галин-а
Р. в.	доцент-ів Ладик-и та Коляд-и	бідолах Петр-а та Галин-и
Д. в.	доцент-ам Лади(к/ц)-і та Коляд-і	бідолах-ам Петр-ові та Галин-і
З. в.	доцент-ів Ладик-у та Коляд-у	Р. в. + Петр-а та Галин-у
О. в.	доцент-ами Ладик-ою та Коляд-ою	бідолах-ами Петр-ом та Галин-ою
М. в.	на / у доцент-ах + Д. в.	на / у бідолах-ах + Д. в.
К. в.	доцент-и Ладик-а та Коляд-а	бідолах-и Петр-е та Галин-о

Акцентуємо на тому, що іменники-назви осіб за професією та видом діяльності відмінюємо за цим зразком, якщо використовуємо їх в офіційно-ділових і наукових текстах. У художніх і розмовно-побутових – як форми чоловічого та жіночого родів: *лікар/лікарка, учитель/учителька, продавець/продавчиня* тощо.

Після ознайомлення із граматичним явищем пропонуємо студентам виконати завдання на закріплення знань.

Завдання 2. Напишіть речення, вибравши правильну форму слів у дужках.

1. Ганнуся (*справжня/справжній*) непосида – і хвилини не може на місці встояти. 2. (*Який/яка*) я роззява: забув надіслати тобі інформаційного листа про конференцію. 3. (*Маленький/маленька*) прибулда – кошеня, яке вчора знайшли біля хвіртки, – потрохи призвичаюється до нових умов. 4. Фронтмен гурту «Океан Ельзи» Святослав Вакарчук – (*вправний/вправна*) шульга: запросто грає на скрипці, баяні та фортепіано лівою рукою. 5. (*Постійний/постійна*) невдаха завжди шукає логічні причини своїх невдач і знаходить виправдання своїй бездіяльності. 6. (*Який/яка*) базіка ця Наталка. Іноді здається, що в неї рот ніколи не закривається.

Завдання 3. Ознайомтеся з оголошенням про перекваліфікацію в центрі зайнятості. Знайдіть у тексті 10 іменників спільного роду і складіть із ними речення.

Наприклад: *Микола – фрілансер, він займається розробкою сайтів. Ірина працює диктором на радіо.*

**Зверніть увагу! Пропозиція для безробітних!
 Центр зайнятості пропонує курси
 перенавчання та підвищення кваліфікації!**

Перелік пропозицій у регіональних центрах зайнятості широкий: від 40 до 70 різноманітних професій. Подаємо список найбільш популярних спеціальностей у таких галузях:

- Економіка: бухгалтер, аналітик, аудитор та ін.
- Робітничі спеціальності: сантехнік, слюсар, токар, автослюсар, водій виробничого транспорту, машиніст, муляр, шліфувальник, тесляр, маляр та ін.
- Сфера обслуговування: кухар, охоронець, секретар, касир, діловод, перукар, ліфтер, оператор зв'язку та ін.
- Соціальна сфера: соціпрацівник, психолог, вихователь.
- Підприємництво: приватний підприємець.

- IT: веб-дизайнер, системний адміністратор.
- Творчість: ландшафтний дизайнер, фітодизайнер, флорист й ін.
- Менеджмент, логістика: менеджер з продажу, торговий представник, логіст і ін.
- Медицина: медсестра, сестра-доглядальниця.

Увага!

У різних населених пунктах і районах списки відрізняються, зважаючи на особливості місцевого ринку праці та можливості навчальних закладів. Тому точний перелік вам нададуть тільки у вашому центрі зайнятості.

Тривалість курсів – від 1 до 6 місяців. Крім того, є черги в популярні групи підготовки. Першими зараховують претендентів таких категорій:

- особи з інвалідністю;
- безробітні, які перебувають на обліку в центрі зайнятості понад 6 місяців;
- люди, звільнені з роботи;
- звільнені військовослужбовці та їхні дружини;
- громадяни, які шукають перше місце праці, а також не мають професії.

Поспішайте! Радо допоможемо кожному!

Наступний етап – аудіювання. Пропонуємо студентам прослухати текст про давні професії.

Професії Львова, які стали історією

Плинність часу – явище неминуче, навіть для такого старовинного міста, як Львів. Разом із технічним прогресом тут виникають нові професії, які витісняють чи замінюють давніші.

У Львові досі працюють сажотруси, але їх залишилося мало. Із винаходом електрики зникла потреба в роботі ліхтарника і мірошника, листоношу нині часто замінює електронна пошта, а водовоза – водогони.

У місті Лева вже не майструють капелюшків, не виготовляють воску, не чистять взуття на кожному розі та й мандрівні музики вже не ті...

Лько Лемко, відомий дослідник історії міста, письменник та публіцист, вважає, що у Львові не можна говорити про повне зникнення певних професій. Із плином часу вони трансформувалися чи змінили назву. Ось тепер у Львові є начальник обласної поліції, а колись його називали інстигатором. Назва змінилася, проте функції він виконує ті самі.

Якщо поринути в історію, можна простежити, як змінювалося місто, а разом із ним і сфери діяльності львів'ян. Так, колись у самому центрі міста протікала річка Полтва, на якій працювали люди. На цій річці стояло 20 водяних млинів, де мірошники виготовляли борошно. Робота мірошника була дуже поважною та прибутковою.

Серед професій, які відійшли в минуле, є й ліхтарник. Раніше, як розповідає Ілько Лемко, місто освітлювали сальні світильники. Вони були дуже незручні, розбризкували жир, що потрапляв ліхтарникам на одяг. У 1858 році у Львові вперше в Україні запровадили газове освітлення вулиць. Це стало справжньою революцією. Ліхтарник із жердиною ходив вулицями, відкривав віконечка ліхтарів, відкручував вентиль, звідки виходив газ, – і ліхтар спалахував світлом. Останні газові ліхтарі у Львові запалювали на площі Ринок на початку 60-х років ХХ ст., потім їх замінили на електричні.

У «зоні ризику» сьогодні є професія водовоза. Раніше вони забезпечували водою львів'ян, хоча й водогони у місті теж були. Звісно, не можна говорити, що ця професія нині зникла, адже по Львову досі їздять фургончики, якими доставляють питну воду.

Але містяни переважно користуються тою, що тече з крана. Згадка ж про перший львівський водогін сягає 1407 року. Наприкінці 90-х років ХХ ст., під час розкопок у місті знайшли водогін, що безперервно працював 600 років.

Історик і львовознавець Ігор Лильо стверджує, що раніше у Львові мало не на кожному кроці за символічну плату можна було почистити взуття. Тепер цю справу в місті намагається відновити один чоловік, якого інколи можна побачити на вулиці Галицькій.

Також у Львові колись була надзвичайно цікава школа капелюшників та майстерня капелюхів на пл. Ринок. Тепер же в місті продають привезені головні убори.

Немає в сучасному місті Лева й шорників – ремісників, які виготовляли все для запрягання коней. Зникла й потреба у фахівцях, які раніше займалися ремонтом карет – немає що ремонтувати.

Відійшла в минуле професія точильника ножів. Колись вони стояли просто на вулицях, і люди ходили до них, щоб заточити свої ножі, тепер для цього є різні пристосування.

Серед фахів, які зникли, є й мандрівні музиканти, адже змінилася суть цього заняття. Сучасні артисти, звичайно, їздять із концертами Україною та закордонням, але мандрівними музикантами їх вже не назвеш, це вже інша індустрія.

Був раніше у Львові, як згадує Ігор Лильо, і цікавий цех, який називався «білильня». Він тримав монополію на вибілювання тканини.

Також була ще одна професія, яка зараз не має ремісничого характеру. Йдеться про виробників і продавців воску. Виробництво воску контролювало місто. На нього ставили спеціальну печатку, а за спробу підробити карали смертною карою! Тоді віск підробляли, досипаючи мелений горох. Цей цех зник, коли у Львові з'явилися електрика і газ. Свічки залишилися, але стали переважно елементами декору.

Нині на межі зникнення ще одна типова львівська професія – сажотрус. Їх тепер у місті катастрофічно мало. «Я знайомий із двома сажотрусами, можу сказати, що вони дуже непогано заробляють, як на львівські

та й українські умови. Львів – старе місто, для сажотрусів тут є робота. Часом ці люди не встигають бігати від одного об’єкта до іншого. Молодь у сажотруси не йде, а дарма, доброго сажотруса нині важко знайти. У Львові їх менше ніж десять», – ділиться думками львовознавець Ігор Лильо.

Однією з найшановніших у древньому місті була професія ката. Такий статус ці фахівці мали через специфіку роботи. Вона вимагала відповідної психологічної стійкості та фізичних навичок. Окрім цього, львівський кат був ще й головним санітаром міста: відповідав за чистоту вулиць, роботу двірників, відведення нечистот. Сьогодні обов’язки ката перейняли представники пенітенціарної служби, які здійснюють вирок суду. Правда, тепер злочинцям не відрубують руку чи вуха, а тримають під вартою.

<http://www.lvivpost.net/lvivnews/n/22718>

<http://photo-lviv.in.ua/de-u-lvovi-meshkav-kat/>

Щоб перевірити, чи зрозуміли студенти зміст прослуханого, пропонуємо їм виконати наступні завдання:

Завдання 4. Знайдіть і закресліть слова, які ви почули в тексті. Виконавши завдання правильно, дізнаєтеся назву ще однієї професії, що поступово відходить у минуле.

КАПЕЛЮШНИК
ЛЬВОВОЗНАВЕЦЬ
КАТ
САЖОТРУС
ЛІХТАРНИК
ВОДОВОЗЦЕ
Х
ДОСЛІДНИК
РЕМІСНИК
ПИСЬМЕННИК
ШОРНИК
СУДМУЗИКАНТ
ПРОДАВЕЦЬ
ТЕЛЕФОНІСТ
КАМІРОШНИК
САНІТАР
ІСТОРИК
ДВІРНИК
БІЛИЛЬНЯ
ПОЛТВА

Завдання 5. Відновіть речення.

У Львові досі працюють сажотруси,	листоношу нині часто замінює електронна пошта, а водовоза – водогони
Також у Львові колись була надзвичайно цікава школа капелюшників	і ліхтар спалахував світлом
Серед фахів, які зникли, є й мандрівні музиканти	ремісників, які виготовляли все для запрягання коней
Із винаходом електрики зникла потреба в роботі ліхтарника і мірошника	відповідав за чистоту вулиць, роботу двірників, відведення нечистот
Виробництво воску контролювало місто: на нього ставили спеціальну печатку,	та майстерня капелюхів на пл. Ринок
Окрім цього, львівський кат був ще й головним санітаром міста:	а за спробу підробити – карали смертною карою!
Ліхтарник із жердиною ходив вулицями, відкривав віконечка ліхтарів, відкручував вентиль, звідки виходив газ, –	адже змінилася суть цього заняття
Немає у сучасному місті Лева й шорників –	але їх залишилося мало

На етапі говоріння пропонуємо студентам попрацювати в парах: взяти / дати інтерв’ю про один зі своїх робочих днів.

І на завершення даємо письмове завдання (може бути як домашнє): створити рекламну листівку послуг або продукції власної фірми (громадської організації чи под.).

Отже, запропонований проект уроку є прикладом поєднання в одне ціле взаємопов’язаних видів мовленнєвої діяльності (читання, письма, слухання, говоріння) та може служити макетом для методичних розробок інших, актуальних для опанування УМІ тем. Перспективними та необхідними для подальшого застосування в навчальному процесі вважаємо проекти уроків на теми: «Риси характеру, звички і прагнення», «Культурне дозвілля та відпочинок», «Традиції, звичаї, свята» та ін.

Література:

1. Антонів О. Метод проектів як один із способів активізації вивчення української мови в іншомовній аудиторії. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2011. Вип. 6. С. 272–276.
2. Кочан І. Нові освітні технології у викладанні української мови як іноземної. Українська мова у світі: зб. матеріалів III міжнар. наук.-практ. конф. 6–7 листопада 2014 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2014. С. 49–60.
3. Кучеренко І.А. Теоретичні і методичні засади сучасного уроку української мови в основній школі: автореф. дис. ... докт. пед. наук: 13.00.02. Херсон, 2015. 44 с.
4. Маковська В. Урок із субтитрами: невикористаний ресурс у практиці викладання української мови як іноземної. Українська мова у світі: зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. конференції, 8–9 листопада 2012 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2012. С. 126–131.
5. Паламар Л.М. Інтегровані заняття з української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2006. Вип.1. С. 53–55.

6. Палінська О. Урок української: принципи оптимізації роботи на занятті з української мови як іноземної. Теорія і практика викладання української мови як іноземної. 2009. Вип. 4. С. 51–58.
7. Шевченко М. Взаємопов'язане навчання видів мовленнєвої діяльності у практичному курсі української мови як іноземної: проект уроку. Українська мова у світі: зб. матеріалів IV міжнар. наук.-практ. конференції, 9–10 листопада 2016 р. Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 304–309.

Анотація

**О. ГОРДА. СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ УРОКУ НА ТЕМУ «РОБОТА»
З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНОЗЕМНОЇ**

У статті подано проект уроку з української мови як іноземної. Розробка присвячена темі «Робота». У ній комплексно поєднано завдання, спрямовані на розвиток взаємопов'язаних видів мовленнєвої діяльності: читання, письма, слухання, говоріння. Проект розрахований на студентів, які опановують мову на рівні B₂.

Ключові слова: українська мова як іноземна, проект уроку, структура уроку, зміст уроку, види мовленнєвої діяльності.

Анотация

**О. ГОРДА. СТРУКТУРА И СОДЕРЖАНИЕ УРОКА ПО ТЕМЕ «РАБОТА»
ПО УКРАИНСКОМУ ЯЗЫКУ КАК ИНОСТРАННОМУ**

В статье представлен проект урока по украинскому языку как иностранному. Разработка посвящена теме «Работа». В ней комплексно объединены задания, направленные на развитие взаимосвязанных видов речевой деятельности: чтения, письма, слушания, говорения. Проект рассчитан на студентов, осваивающих язык на уровне B₂.

Ключевые слова: украинский язык как иностранный, проект урока, структура урока, содержание урока, виды речевой деятельности.

Summary

**O. HORDA. STRUCTURE AND CONTENT OF THE LESSON
ON THE TOPIC “WORK” IN UKRAINIAN AS A FOREIGN LANGUAGE**

The article offers a project of a lesson in Ukrainian as a foreign language. The project is devoted to the topic “Work”. It integrates tasks aimed at the development of interrelated types of speech activity (reading, writing, listening, speaking). The project is relevant for students who are mastering the language at B₂ level.

Key words: Ukrainian as a foreign language, a project of a lesson, language structure, lesson content, types of speech activity.

Рецензії

Рецензии

Reviews

Н. Панасенко

доктор філологічних наук, професор,
Університет Святого Кирила
і Мефодія в Трнаві
(Словацька Республіка)

РЕЦЕНЗІЯ НА МОНОГРАФІЮ О.О. ЖИХАРЄВОЇ «ЕКОПОЕТИКА АНГЛОМОВНОГО БІБЛІЙНОГО ДИСКУРСУ: КОНЦЕПТИ, ОБРАЗИ, НАРАЦІЇ»¹

Бурхливий розвиток лінгвістичних досліджень з акцентом на міждисциплінарному векторі як у межах гуманітарних дисциплін, так і за їх межами сприяє виникненню та подальшій розбудові нових напрямів мовознавчих (і ширше – філологічних) студій, серед яких чільне місце посідають екологічно орієнтовані наукові розвідки. На цьому тлі досить вдалою є спроба О.О. Жихаревої сягнути глибинних основ організації англомовного біблійного дискурсу крізь призму сучасного осмислення екологічно значущих вічних істин, моральних і духовних цінностей, що заслуговує на різнобічну підтримку.

Актуальність монографії визначається її зв'язком не лише з науковим, а й із соціально-світоглядним сьогоденням, переломленим крізь призму біблійних нарацій та сфокусованим на суто мовознавчих проблемах розкриття вербальних механізмів формування біблійного екодискурсу в його концептуальному, наративному й образно-символічному просторах. Актуальною вважаємо спрямованість змісту монографії на пояснення того, яким чином відбувалося становлення екологічного мислення та свідомості, передача біблійних цінностей, а також на висвітлення й інтерпретацію вербально маніфестованих в оповідній текстурі англомовної Біблії концептів екологічного змісту.

Новаторським є проведений О.О. Жихаревою комплексний аналіз щодо виокремлення ключових дискурсовітвірних біблійних екоконцептів, які інтегрують зазначені простори біблійних нарацій, уособлюють цінності екологічної свідомості. Новим є визнання біблійного екодискурсу як концептуально-семіотичного утворення, розгалуженої динамічної системи, створеної концептуальним, наративним та образно-символічним просторами, що маніфестовані сукупністю екологічно насичених біблійних нарацій і поетичних описів, які містять екологічно значущу інформацію, важливу для розкриття змісту стосунків між Богом, людиною, соціумом та природою, що формують його крізь призму ключових дискурсовітвірних біблійних екоконцептів; крім того, має подвійний онтологічний статус, оскільки не лише належить до різновидів релігійного дискурсу, почасти входячи до системи інституційних дискурсів, а й інкорпорується до особистісно орієнтованого буттєвого дискурсу, оскільки екологічний складник є однією з ключових сфер забезпечення життєдіяльності людини.

Монографія чітко вибудована та включає чотири розділи. Теоретичну базу дослідження традиційно викладено в першому розділі книги «*Теоретичні засади дослідження біблійного екологічного дискурсу*», де розглядаються питання типології екодискурсу, напрями еколінгвістичних досліджень, уточнено зміст термінів «екологічний дискурс», «біблійний дискурс», «екопоетика», введено поняття «біблійний екодискурс», окреслено особливості екодискурсу як об'єкта еколінгвістики, досліджено етапи його розвитку.

Методологічна база та практичні результати наукової розвідки представлено в трьох наступних розділах. Другий розділ «*Концептуальний простір екодискурсу англомовної Біблії*» присвячено розгляду структури концептуального простору екодискурсу англомовної Біблії крізь призму шести концептуальних екотем: «Створення Богом природи», «Створення Богом людини (соціуму)», «Ставлення людини до природи, створеної Богом», «Приписане Богом ставлення людини до сім'ї і суспільства», «Ставлення Бога до людини», «Ставлення людини до Бога», які сформовано взаємодією ключових дискурсовітвірних біблійних екоконцептів. Оригінальним і новим видається висвітлення автором концептуальних екодескрипторів, які виражені набором смислових ознак з урахуванням одиничних, подвійних і множинних контекстів їх актуалізації в зазначених екотемах за допомогою залучення апарату концептуального аналізу, що унаочнено в численних схемах і рисунках. Новим у межах такої репрезентації є введення в лінгвістичний обіг понять «концептуальна екотема», «концептуальні екодескриптори».

У третьому розділі «*Наративний простір екодискурсу англомовної Біблії: антропний фокус*» здійснюється послідовна репрезентація системної взаємодії наративних екотем, обмежених антропним фокусом, і їх кореляції з концептуальними екотемами. Для цього О.О. Жихаревою було виділено чотири наративні екотемі: «Взаємодія людини і природи», «Стосунки людини у сім'ї», «Упорядкування людини у соціумі», «Шлях людини до Бога». Новим є введення в лінгвістичний обіг поняття наративних екодескрипторів, які визначаються як певні узагальнені описові формули, що відображають екологічно навантажений сюжет або оповідний мотив, репрезентуючи таким чином відповідну наративну екотему.

У цьому ж розділі автор підкріплює власну методику в аналізованому біблійному екодискурсі виокремленням специфічних для біблійного повісткування наративних технік, серед яких особливу роль відіграють створення ефекту бумеранга, формування петлі зворотного зв'язку та побудова прийому контраста, де також розкриваються аксіологічні цінності аналізованого біблійного екодискурсу.

¹ Жихарева О.О. Екопоетика англомовного біблійного дискурсу: концепти, образи, нарації: монографія. Київ: Видавничий центр КНЛУ, 2018. 312 с.

У четвертому розділі монографії «*Образно-символічний простір екодискурсу англomовної Біблії*» вдосконалюється репрезентація ціннісно-сміслової складової частини свідомості людини стосовно її екологічних поглядів на оточуючий світ на основі образно-символічних засобів, які розкривають екологічні стосунки в оповідних подіях і поетичних описах. Особливо цінною в цьому розділі є комплексна структура зазначеного простору, яка представлена описом екологічної образності та екологічної символіки.

На нашу думку, дослідження О.О. Жихаревої є значною мірою інноваційним: воно окреслює нову галузь на перетині когнітивної поетики, дискурсології та еколінгвістики, яку автор називає екопоетикою.

Зміст монографії, який вдало унаочнено дотичними таблицями, схемами й рисунками, що ілюструють основні положення та висновки роботи, дає підстави підтримати зазначений напрям досліджень як перспективний.

З огляду на наведене варто зазначити, що рецензована монографія О.О. Жихаревої «Екопоетика англomовного біблійного дискурсу: концепти, образи, нарації» є оригінальним науковим дослідженням, відзначається новизною здобутих результатів, має практичне значення та буде корисною й цікавою для філологів і тих, хто цікавиться проблемами екології дискурсу, екопоетики, вивченням Біблії.

Наукове видання

ПІВДЕННИЙ АРХІВ
PIVDENNIY ARKHIV

(Збірник наукових праць. Філологічні науки)
(Collected papers on Philology)

Випуск — **LXXV**
Issue

Формат 60x84/8. Гарнітура Times New Roman.
Папір офсет. Цифровий друк. Ум.-друк. арк. 16,97. Замов. № 1018/139. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
73034, м. Херсон, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105.
Телефон +38 (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 4392 від 20.08.2012 р.